

**Ilina Sahramäki, Minna Willman-Koistinen ja
Terhi Kankaanranta**

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinta poliisissa

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 145

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinta poliisissa

lina Sahramäki, Minna Willman-Koistinen ja Terhi Kankaanranta

© Poliisiammattikorkeakoulu

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2024

Iina Sahramäki, Minna Willman-Koistinen ja Terhi Kankaanranta
Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinta poliisissa

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 145
ISBN 978-951-815-434-4
ISSN 1797-5743

Grano Oy, 2024

Esipuhe

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintaminen (IHMEMALLI) -tutkimushankkeen aikana meillä oli ilo työskennellä useiden asiantuntijoiden kanssa. Heidän osallistumisensa ja tukensa oli edellytys tutkimushankkeen onnistumiselle.

Sisäministeriö asetti hankkeelle monialaisen ohjausryhmän, joka kokoontui säännöllisesti hankkeen aikana. Ohjausryhmän jäsenten tuki ja rakentava keskustelu ohjausryhmän kokouksissa mahdollisti hankkeen pysymisen moniviranomaistoimintaa kehittäväällä tiellä.

Tutkimushankkeen aikana järjestettiin useita ryhmäkeskustelutilaisuuksia. Erätaukosäätiön toimitusjohtaja Laura Arikka toimi useiden ryhmäkeskustelutilaisuuksien fasilitaattorina ja loi tilaisuuksiin rakentavan ilmapiirin erätaukomenetelmän keinoin. Haluamme kiittää Erätaukosäätiötä antoisasta yhteistyöstä.

Hankkeen ryhmäkeskusteluissa, haastatteluissa ja muissa tilaisuuksissa tapasimme yli 120 osallistujaa kymmenistä eri organisaatioista ja eri sektoreilta. Heidän avoimuutensa ja myönteinen asenteensa ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan ja vastaisen toiminnan kehittämiseen tuottivat hankkeelle arvokasta aineistoa, jonka avulla pystyttiin tuottamaan käytännönläheisiä kehittämissuosituksia esitutkinnan laadun, yhdenmukaisuuden ja uhrilähtöisyyden varmistamiseksi.

Hankkeen tuotosten viimeistelyvaiheeseen osallistuivat myös Essi Aaltonen ja Sonja Kainomaa Poliisiammattikorkeakoulusta.

Kiitämme edellä mainittuja tahoja ja asiantuntijoita heidän ajastaan, myönteisyydestään ja avuliaisuudestaan hankkeen aikana. Oheinen tutkimusraportti on teidän ansiotanne.

Tampereella 9.1.2024

IHMEMALLI-hankkeen tutkimusryhmä

Terhi Kankaanranta
Iina Sahramäki
Minna Willman-Koistinen

Tiivistelmä

Tässä raportissa esitetään Poliisiammattikorkeakoulussa 1.10.2022 - 31.12.2023 toteutetun **Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan mallintaminen (IHMEMALLI)** -hankkeen keskeiset tulokset ja niiden pohjalta laaditut suositukset jatkotoimenpiteiksi. Hankkeen rahoitti harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimenpideohjelma.

IHMEMALLI-hankkeessa tuotettiin tieteellisen tutkimuksen keinoin nykytilan kuvaus ihmiskaupparikosten esitutkinnasta Suomessa. Tutkimuksen pohjalta luotiin prosessikuvaus tukemaan ihmiskaupparikosten esitutkinnan valtakunnallista yhdenmukaisuutta. Tutkimuksen havaintoihin tukeutuen IHMEMALLI-hankkeessa jatkettiin laadunvarmistus- ja kehittämistyötä kokoamalla käsikirja ihmiskaupparikosten esitutkintaan. Käsikirja on julkaistu erikseen.

Tässä raportissa kuvataan ihmiskaupparikollisuuden ja sen tutkinnan nykytila, sekä tarkastellaan ihmiskaupparikosten esitutkintaa kuudesta eri näkökulmasta: viranomaiskäytäntöjen, lainsäädännön, rikoksen toimintatavan (modus operandi), kolmannen sektorin, kansainvälisten toimintamallien, sekä uhrin näkökulmista. Lisäksi esitellään prosessikuvaus ihmiskaupparikosten esitutkinnasta moniviranomaistoiminnan osana.

Hankkeen tulokset perustuvat monipuoliseen aineistoon, joka muodostui esitutkintamateriaalista, ihmiskaupparikostuomioista, viranomaisohjeista, julkisista lausunnoista ja kansainvälisistä toimintamalleista. Lisäksi kerättiin laaja empiirinen aineisto 9 ryhmäkeskustelussa ja 24 ryhmähaastattelussa, joihin osallistui yhteensä 123 henkilöä. Näin ollen hankkeen empiirisen aineiston keruun keskiössä oli käytännön toimijoiden laaja osallistaminen. Hankkeen näkökulmien avaamisessa hyödynnettiin myös aiempaa julkisesti saatavilla olevaa kansainvälistä ja kansallista tutkimuskirjallisuutta, raportteja ja selvityksiä.

Tutkimushankkeen tulosten perusteella ihmiskaupparikollisuuden tunnistaminen ja rikosvastuun toteutuminen on kehittynyt huomattavasti viime vuosina. Esitutkinnan käytänteissä havaittiin olevan kuitenkin useita kehittämiskohteita. Ihmiskaupan eri ilmenemismuotojen tunnistamisessa on edelleen haasteita ja asianomistajan tilanteen ja aseman kokonaisvaltainen huomiointi näyttää

jäävän verrattain vähäiseksi esitutinnan aikana. Asianomistajakuulusteluihin ja trauma- ja kulttuurisensitiivisyyteen liittyvän osaamisen havaittiin olevan henkilösidonnaista. Lisäksi uhrin tukipalveluiden ja kolmannen sektorin toimijoiden asiantuntijuuden tunnistaminen on tulosten mukaan esitutinnan aikana kapea-alaista.

Tulkkauspalveluiden heikko saatavuus ja laadun vaihtelevuus vaikeuttavat esitutinnan toteuttamista merkittävästi. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan ja torjuntaan liittyvän osaamisen havaittiin olevan valtakunnallisesti pirstoutunutta eri yksiköiden välillä. Aihepiiriin liittyvän asiantuntijuuden kehittämiseksi poliisilaitostasolla sekä laajemmin onkin selkeä tarve. Toisaalta moniviranomaistoiminnan mahdollisuuksia ihmiskaupparikollisuuden paljastamisessa, ennalta estävässä toiminnassa ja esitutinnan tukemisessa voitaisiin jatkossa hyödyntää entistä laajemmin.

Asiasanat: ihmiskaupparikokset, ihmiskaupparikollisuus, esitutkinta, mallintaminen, ihmiskaupan uhrin, moniviranomaistoiminta

Abstract

This report presents the key results of the project Modeling of pre-trial investigation of human trafficking offenses (IHMEMALLI), implemented at the Police University College between 1 October 2022 and 31 December 2023, and the recommended further measures prepared on their basis. The project was funded by the Action plan for tackling the grey economy and economic crime.

The IHMEMALLI project produced, by means of scientific research, a description of the current state of pre-trial investigation of human trafficking offenses in Finland. Based on the research, a process description was created to support nationwide harmonization of pre-trial investigations of human trafficking offenses. Supported by the observations made during the research, quality assurance and development work continued in the IHMEMALLI project, by compiling a manual for the pre-trial investigation of human trafficking offenses. The manual has been published separately.

This report describes the current status of human trafficking crime and its investigation and studies the pre-trial investigation of human trafficking offenses from six different angles: that of official procedures, legislation, modus operandi of the crime, the third sector, international operating models, and the victim. In addition, a process description is presented of the pre-trial investigation of human trafficking offenses as part of multi-authority cooperation.

Project results are based on diverse data that consisted of pre-trial investigation materials, criminal convictions for human trafficking crimes, official instructions, public statements and international operating models. In addition, extensive empirical data was collected in 9 group discussions and 24 group interviews, with a total of 123 participants. Thus, the collection of empirical data focused on broad-based involvement of practical operators. For opening the perspectives of the project, also previous, publicly available international and national research literature, reports and accounts were utilized.

The results of the research project indicate that identifying human trafficking offenses and criminal liability have made considerable progress in recent years. However, several targets of development were found in pre-trial

investigation practices. Identification of the various forms of human trafficking is still challenging and comprehensive consideration of victim's situation and position seems to remain relatively limited during the pre-trial investigation. Competence related to questioning of the victim and sensitivity to trauma and cultural aspects was found to depend on the person. Moreover, the results indicate that identification of victim support services and expertise of third sector operators is restricted during pre-trial investigation.

Poor access to interpreting services and their varying quality significantly impede the implementation of pre-trial investigation. Competence related to pre-trial investigation of human trafficking offenses and prevention of these offenses was found to be fragmented between various units nationwide. Therefore, it is necessary to develop expertise related to this topic at the police department level and on a broader scale. On the other hand, the potential of multi-authority cooperation in uncovering human trafficking offenses, in preventive action and in supporting pre-trial investigation could be exploited more broadly in future.

Keywords: human trafficking offenses, human trafficking crime, pre-trial investigation, modelling, human trafficking victims, multi-authority cooperation.

Sammanfattning

I denna rapport presenteras de centrala resultaten från projektet Modellering av förundersökning av människohandelsbrott (IHMEMALLI) som Polisyrkeshögskolan genomförde 1.10.2022–31.12.2023 och de fortsatta åtgärderna som rekommenderas på basis av resultaten. Projektet finansierades av åtgärdsprogrammet för grå ekonomi och ekonomisk brottslighet.

Genom vetenskaplig forskning skapade projektet IHMEMALLI en beskrivning av nuläget för förundersökningen av människohandelsbrott i Finland. Utifrån undersökningen skapades en processbeskrivning som stöd för en enhetlig förundersökning av människohandelsbrott på riksnivå. Med stöd av observationerna i undersökningen fortsatte kvalitetssäkringen och utvecklingsarbetet i IHMEMALLI-projektet genom att sammanställa en handbok för förundersökning av människohandelsbrott. Handboken har publicerats separat.

I denna rapport beskrivs nuläget för människohandelsbrotten och hur de undersöks, samt granskas förundersökningen vid människohandelsbrott ur sex olika synvinklar: myndighetspraxis, lagstiftning, tillvägagångssätt (modus operandi), tredje sektorn, internationella verksamhetsmodeller samt offrets perspektiv. Dessutom presenteras en processbeskrivning av förundersökningen av människohandelsbrott som en del av samarbetet mellan flera myndigheter.

Projektets resultat grundar sig på ett mångsidigt material som bestod av förundersökningsmaterial, domar i människohandelsbrott, myndighetsanvisningar, offentliga utlåtanden och internationella verksamhetsmodeller. Dessutom samlades ett omfattande empiriskt material in från 9 gruppdiskussioner och 24 gruppintervjuer, i vilka sammanlagt 123 personer deltog. I centrum för insamlingen av projektets empiriska material stod således delaktigheten för dem som utför det praktiska arbetet. Vid presentationen av projektets synpunkter tillämpades också tidigare internationell och nationell forskningslitteratur, rapporter och utredningar som är offentliga.

Forskningsrönen visar att identifieringen av människohandelsbrotten och realisering av det straffrättsliga ansvaret har utvecklats betydligt under de senaste åren. Det observerades dock att det finns mycket att utveckla i

förundersökningspraxisen. Det finns fortfarande utmaningar i att identifiera olika former av människohandel och det verkar som om den övergripande bilden av målsägandens situation och ställning blir relativt snäv under förundersökningen. Kunskaperna om målsägandeförhör samt trauma- och kultursensitivitet konstaterades vara personbundna. Dessutom visar resultaten att stödtjänster för offren och expertis hos aktörer i tredje sektorn identifieras begränsat i förundersökningen.

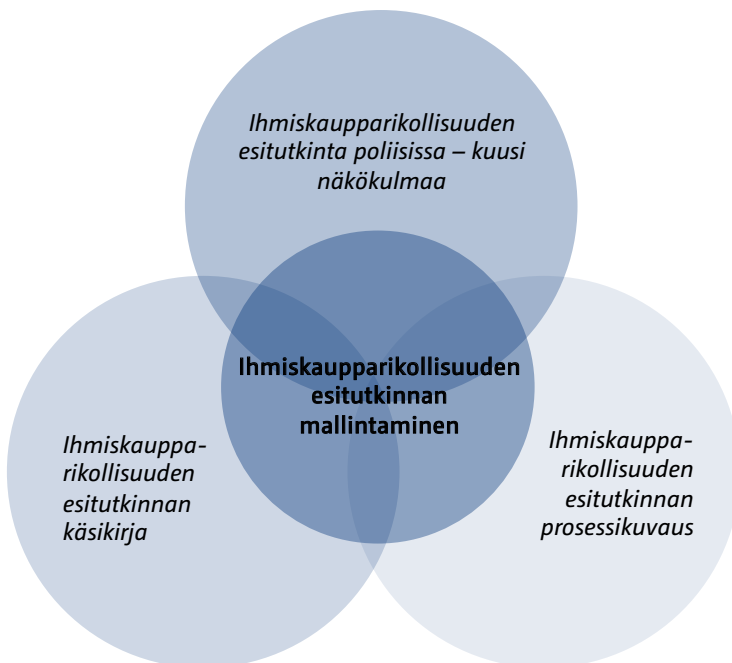
Den dåliga tillgången till tolkningstjänster och variationen i kvaliteten försvårar förundersökningen avsevärt. Det framgick att kompetensen i samband med förundersökning och bekämpning av människohandelsbrott är splittrad på riksnivå mellan olika enheter. Det finns ett klart behov av att utveckla expertisen på området i polisinrättningarna, men också mer allmänt. Däremot kunde man i fortsättningen bättre utnyttja möjligheterna i samarbetet mellan flera myndigheter för att avslöja människohandelsbrott, att verka proaktivt och stödja förundersökningen i större utsträckning än hittills.

Policy Brief

IHMISKAUPPARIKOSTEN ESITUTKINNAN MALLINTAMINEN. KOHTI LAADUKASTA JA VALTAKUNNALLISESTI YHDENMUKAISTA TOIMINTAA

Mistä on kyse?

Ihmiskaupparikosten esitutinnan mallintaminen (IHMEMALLI) -tutkimus- ja kehittämishanke toteutettiin Poliisiammattikorkeakoulussa 1.10.2022 – 31.12.2023. IHMEMALLI-hankkeen rahoitti harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimenpideohjelma. Hankkeella toteutettiin valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaista ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa. Ihmiskaupparikosten mallintaminen koostui hankkeessa ihmiskaupparikosten esitutinnan nykytilan kartoittamisesta eri näkökulmista, prosessikuvauksesta ja ihmiskaupparikosten esitutinnan käsikirjasta (kuvio 1).

Kuvio 1. Ihmiskaupparikosten esitutinnan mallintamisen osakokonaisuudet

IHMEMALLI-hankkeen tavoitteet

- Kuvataan ihmiskaupparikosten esitutinnan nykytilaa poliisissa.
- Selkeytetään ja yhdenmukaistetaan poliisin toimenpiteitä eri puolella Suomea ihmiskaupparikosten esitutkinnassa.
- Huomioidaan moniviranomaistoiminta ihmiskaupparikosten esitutinnan keskeisenä osana.
- Lisätään esitutinnan ammattilaisten ymmärrystä ihmiskaupparikollisuudesta.
- Tunnistetaan ihmiskaupparikosten esitutinnan erityispiirteitä huomioiden asianomistajan haavoittuva asema.

Tutkimuksella tuotettua tietoa

IHMEMALLI-hankkeessa tuotettiin tieteellisen tutkimuksen keinoin nykytilan kuvaus ihmiskaupparikosten esitutkinnasta Suomessa. Hankkeessa tutkimusosiossa tarkasteltiin ihmiskaupparikosten esitutkintaa kuudesta näkökulmasta: viranomaiskäytäntöjen, lainsäädännön, modus operandin, kolmannen sektorin ja kansainvälisten toimintamallien sekä uhrin viitekehystä.

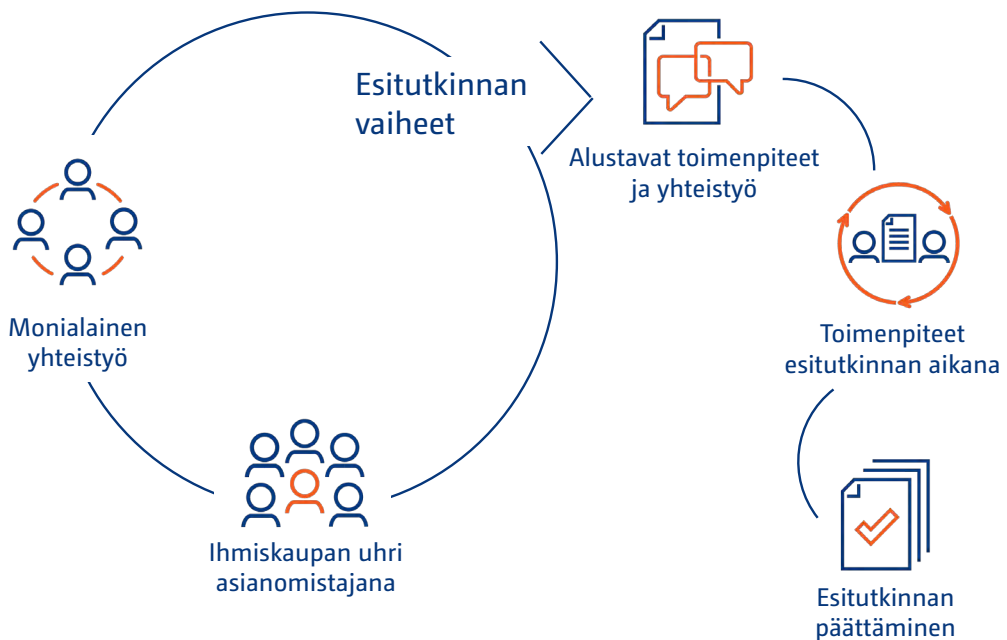
Hankkeen tulokset ja niiden pohjalta esitettävät johtopäätökset ja suositukset perustuvat laajaan aineistoon, joka koostui kirjallisesta aineistosta ja haastatteluaineistosta. Haastattelu- ja keskustelutilaisuuksiin osallistui yhteensä 123 henkilöä.

Kehittämistyöllä kohti laadukasta esitutkintaa

Tutkimuksen havaintoihin tukeutuen IHMEMALLI-hankkeessa jatkettiin laadunvarmistus- ja kehittämistyötä kokoamalla käsikirja ihmiskaupparikosten esitutkintaan. Käsikirjan sisällön tuottamiseen osallistui useita asiantuntijoita sekä viranomaisista että järjestökentältä.

Ihmiskaupparikosten esitutinnan prosessikuvaus

Tutkimuksen pohjalta luotiin prosessikuvaus tukemaan ihmiskaupparikosten esitutinnan valtakunnallista yhdenmukaisuutta. Prosessikuvaus jakautuu kolmeen toisiinsa limittyvään prosessiin (kuvio 2). Esitutinnan vaiheet jaetaan prosessikuvauksessa edelleen kolmeen kokonaisuuteen.

Kuvio 2. Ihmiskaupparikosten esitutkinta poliisissa -prosessikuvaus

IHMEMALLI-hankkeen keskeiset johtopäätökset

1. Ihmiskaupparikollisuuden tunnistaminen ja rikosvastuun toteutuminen ovat kehittyneet huomattavasti viime vuosina, mutta ihmiskaupan eri ilmenemismuotojen tunnistamisessa on edelleen haasteita.
2. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan ja torjuntaan liittyvä osaaminen on valtakunnallisesti pirstoutunut eri yksiköiden välillä.
3. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan liittyvän asiantuntijuuden kehittämiseksi poliisilaitostasolla sekä laajemmin on selkeä tarve.
4. Tulkkauspalveluiden heikko saatavuus ja laadun vaihtelevuus vaikeuttavat esitutkinnan toteuttamista merkittävästi.
5. Moniviranomaistoiminnan mahdollisuudet ihmiskaupparikollisuuden paljastamiseen, ennalta estävään toimintaan ja esitutkinnan tukemiseen ovat laajalti hyödyntämätön voimavara.
6. Asianomistajan tilanteen ja aseman kokonaisvaltainen huomiointi jäävät verrattain vähäiseksi esitutkinnan aikana.
7. Asianomistajakuulusteluihin ja trauma- ja kulttuurisensitiivisyyteen liittyvä osaaminen on henkilösidonnaista.
8. Uhrin tukipalveluiden ja kolmannen sektorin toimijoiden asiantuntijuuden tunnistaminen on esitutkinnan aikana kapea-alaista.
9. Rikosilmoitustietojen kirjauskäytännöt poliisiasiain tietojärjestelmään (PATJA) vaihtelevat.

Suosituksset ihmiskaupparikosten esitutkinnan kehittämiseksi

Lainsäädäntöön liittyvät koulutus- ja kehittämistarpeet

1. Rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisen tarkastelu tulisi vakiinnuttaa osaksi ihmiskaupparikosten rikosprosessia.
2. Viranomaisten mahdollisuuksia oma-aloitteiseen tiedonvaihtoon tulisi lisätä.
3. Massamaisen ihmiskaupparikoksen sisällyttämistä rikoslakiin tulisi arvioida.
4. Viranomaisten osaamista ääni- ja kuvataallenteen hyödyntämiseen asianosaisten kuulustelussa tulisi vahvistaa koulutuksella.

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan valtakunnallisen yhdenvertaisuuden tukeminen

5. Ihmiskaupparikosten esitutkinnan valtakunnalliset rakenteet poliisihallinnossa tulisi arvioida ja vastuut selkeyttää.
6. Moniviranomaistoiminnan rakenteet tulisi muodostaa ja vakiinnuttaa ihmiskaupan tunnistamisen, esitutkinnan ja paljastavan toiminnan tueksi.
7. Poliisihallituksen antamia ohjeita tulisi päivittää, rikostyyppin dokumentointikäytänteitä yhtenäistää ja tutkinnan projektinhallintaa kehittää.

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan laadun varmistaminen

8. Ihmiskaupparikoksen eri ilmenemismuotojen tunnistamista tulisi vahvistaa koulutuksella.
9. Esitutkintaviranomaisten keskinäistä osaamista tulisi jakaa laitosten sisällä johdonmukaisesti ja työohjauksen tarjontaa kehittää.
10. Tulkkaukseen liittyvä ohjeistus ja linjaukset tulisi päivittää vastaamaan käytännön toimijoiden tarpeita.
11. Asianomistajakuulustelun ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevan asianomistajan kuulustelukoulutusta sekä trauma- ja kulttuurisensitiivistä työtettä tulisi vahvistaa.

Uhrinäkökulman vahvistaminen

12. Ihmiskaupan asianomistajan ja viranomaisten välistä luottamusta tulisi rakentaa tiedostavasti ensi kohtaamisesta alkaen hankkeessa luodun prosessikaavion mukaisesti.
13. Palveluohjausta tulisi kehittää poliisihallinnossa ja monipuolistaa yhteistyötä myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.
14. Suojelutarpeen arviointia tulisi vahvistaa ja arvioinnissa tulisi painottaa asianomistajan subjektiivista kokemusta turvauhasta.

Kuvio 3. IHMEMALLI-hankkeen suositukset

Lue lisää: www.polamk.fi/ihmemalli

Iina Sahramäki, Minna Willman-Koistinen ja Terhi Kankaanranta (2024).
Ihmiskaupparikosten esitutkinta poliisissa.

Minna Willman-Koistinen, Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta (toim.) (2024).
Ihmiskaupparikosten esitutinnan käsikirja.

Sisällys

Esipuhe	4
Tiivistelmä	5
Abstract	7
Sammanfattning	9
Policy Brief	11
1 Johdanto	22
1.1 Epäilyn rikoksen oikeudellinen selvittäminen	25
1.2 Ihmiskaupparikosten esitutinnan mallintaminen (IHMEMALLI) -hankkeen kokonaisuus	28
2 Ihmiskauppa ja ihmiskaupan vastainen toiminta	34
2.1 Ihmiskaupparikollisuus ilmiönä	36
2.1.1 Työperäinen hyväksikäyttö	38
2.1.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö	40
2.1.3 Lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö	41
2.1.4 Ihmiskauppa tilastojen valossa	44
2.2 Ihmiskaupparikosten kansallinen ja kansainvälinen sääntely	48
2.2.1 Ihmiskauppaa koskevan sääntelyn kehityksestä	51
2.2.2 Ihmiskaupan tunnusmerkistö	52
2.2.3 Ihmiskaupan lähirikokset	56
2.2.4 Keskeiset kansainväliset oikeusohjeet ja sopimukset	60
2.3 Viranomaiset ja kolmannen sektorin toimijat ihmiskaupan vastaisessa työssä	62
2.3.1 Rikosprosessiviranomaiset	63
2.3.2 Muut viranomaiset ja toimijat	67
2.3.3 Kolmannen sektorin toimijat	80
3 Tutkimuksen aineistot ja menetelmät	83
3.1 Kirjallinen aineisto	86
3.1.1 Taustamallinnuksen rikosilmoitusten tiedot ja esitutintamateriaali	86
3.1.2 Hovioikeuden ja käräjäoikeuden tuomiot	88
3.1.3 Ihmiskauppatutinnan mallit eri maissa	89

3.1.4	Kolmannen sektorin lausunnot	90
3.1.5	Poliisihallinnon ohjeet, määräykset, päätökset ja kirjeet	91
3.2	Haastatteluaineisto	93
3.2.1	Ryhmäkeskustelut	93
3.2.2	Ryhmähaastattelut	97
3.3	Tutkimusmenetelmät	101
3.3.1	Laadullinen sisällönanalyysi	101
3.3.2	Crime script -analyysi	102
3.4	Huomioita tieteellisen tutkimuksen periaatteista	104
4	Viranomaiskäytäntöjen näkökulma ihmiskaupparikosten esitutkintaan poliisissa	107
4.1	Ihmiskaupparikollisuuden esitutinnan rakenteet	107
4.1.1	Ihmiskaupparikoksen esitutinnan organisointi poliisilaitoksilla	107
4.1.2	Valtakunnalliset rakenteet poliisihallinnossa	109
4.1.3	Rikosilmoitusten vastaanottaminen ja tutkinta-ajat poliisilaitoksilla	111
4.1.4	Projektinhallinta ja tutkintasuunnitelma	114
4.1.5	Tunnusmerkkien tulkinta	116
4.1.6	Esitutkintapöytäkirjat	120
4.1.7	Pakkokeinojen käyttö	121
4.2	Monialainen yhteistyö ja asiantuntijuuden kehittäminen	122
4.2.1	Monialainen yhteistyö osana rikosprosessia	122
4.2.2	Ihmiskaupparikollisuuden tulkintakehykset ja asenneilmapiiri	126
4.2.3	Asiantuntijuuden kehittäminen niukoilla resursseilla	127
4.3	Uhrien laaja kirjo	130
4.3.1	Ihmiskaupan asianomistajan kuulusteleminen	132
4.3.2	Tulkkaus keskeisenä haasteena	134
4.4	Ihmiskaupan uhri asianomistaja-asemassa	136
4.4.1	Palveluohjaus ja suojelutarpeen arviointi	136
4.4.2	Oikeusavustajat ja tukihenkilöt	138
4.5	Lainsäädäntö ja esitutinnan ohjeistaminen, viranomaistoimijoiden näkökulma	140
4.5.1	Oikeuskäytäntöjen kehittymättömyys	140
4.5.2	Rankaisemattomuusperiaate	142

4.5.3	Ääni- ja kuvatallenteen käyttö todisteena	142
4.5.4	Asianomistajan auttamisen ja rikosprosessin yhdistämisen haasteet	143
4.5.5	Oma-aloitteinen tiedonvaihto viranomaisten välillä	144
4.6	Esitutkintaa ohjaavat määräykset ja ohjeet	145
4.6.1	Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen -ohje	145
4.6.2	Päätös valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän perustamisesta	147
4.6.3	Käännyttämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpano -ohje	147
4.6.4	Ulkomaalaisvalvonta -ohje	148
4.6.5	Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa -ohje	149
4.6.6	Muita ohjeistuksia	149
5	Kolmannen sektorin näkökulma poliisin suorittamaan ihmiskaupparikosten esitutkintaan	151
5.1	Ihmiskaupan uhrin tilanteen kokonaisvaltainen tarkastelu	151
5.1.1	Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen	152
5.1.2	Kulttuuri- ja traumasensitiivinen kohtaaminen	155
5.1.3	Asianomistajan suojelutarpeiden tunnistaminen ja arviointi	158
5.2	Esitutkintaan vaikuttavat käytänteet ja toimintamallit	159
5.2.1	Vieraskielisyyden ja tulkkauksen merkitys	159
5.2.2	Alueellisesti vaihtelevat ja henkilösidonnaiset toimintamallit	161
5.2.3	Eri sektoreiden välinen yhteistyö ja palveluohjaus	162
6	Modus operandi –näkökulma työperäiseen ja seksuaalisen hyväksikäyttöön ihmiskaupan muotona	165
6.1	Seksuaalisen hyväksikäytön vaiheet	166
6.2	Työperäisen hyväksikäytön toimintamuodot	171
6.3	Ihmiskauppaan ja lähirikoksiin liittyvät toimintamallit rikosilmoitusten valossa	175
6.4	Traumainformoituja näkökohtia ihmiskaupan asianomistajien kuulusteluun	178

6.5	Esimerkki: Kanadan poliisin uhrilähtöinen lähestymistapa	179
6.5.1	Asianomistajan kohtaaminen yksilötasolla	180
6.5.2	Ihmiskaupparikollisuuden ilmitulo	182
6.5.3	Koulutusta ihmiskauppatutkintaan ja uhrin kohtaamiseen	183
6.6	Suomalaisen ja kansainvälisen järjestökentän näkökulmia ja suosituksia	184
7	Ihmiskaupparikosten esitutkinnan malli — IHMEMALLI	187
7.1	Esitutkinnan vaiheet	190
7.1.1	Alustavat toimenpiteet ja yhteistyö	190
7.1.2	Toimenpiteet esitutkinnan aikana	191
7.1.3	Esitutkinnan päättäminen	194
7.2	Ihmiskaupan uhri asianomistajana	194
7.3	Monialainen yhteistyö	196
8	Keskeiset johtopäätökset ja suositukset	198
8.1	Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan nykytila poliisissa (johtopäätökset 1-8)	199
8.2	Tutkimushankkeen suositukset	213
8.2.1	Lainsäädäntöön liittyvät koulutus- ja kehittämistarpeet (suositukset 1-4)	215
8.2.2	Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan valtakunnallisen yhdennäköisyyden tukeminen (suositukset 5-7)	216
8.2.3	Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan laadun varmistaminen (suositukset 8-11)	219
8.2.4	Uhrinäkökulman vahvistaminen (suositukset 12-14)	222
8.3	Jatkotutkimuksen tarpeet	225
	Lähteet	227
	Liite 1. Ryhmäkeskustelupalaute	247

Kuviot

Kuvio 1.	Ihmiskaupparikosten esitutinnan mallintamisen osakokonaisuudet	11
Kuvio 2.	Ihmiskaupparikosten esitutkinta poliisissa -prosessikuvaus	13
Kuvio 3.	IHMEMALLI-hankkeen suositukset	14
Kuvio 4.	Esitutinnan vaiheet	27
Kuvio 5.	Ihmiskaupparikosten esitutinnan mallintamisen osakokonaisuudet	29
Kuvio 6.	IHMEMALLI-hankkeen rakenne	33
Kuvio 7.	Ihmiskaupan ilmenemismuotoja	37
Kuvio 8.	Ihmiskaupan tunnusmerkistö (RL 25:3) lain esitöiden (HE 34/2004 ja HE 103/2014) syventävien tietojen perusteella	55
Kuvio 9.	Ihmiskaupan vastaisen työn toimijoita esitutinnan näkökulmasta	63
Kuvio 10.	Haastatteluaineistojen ja -menetelmien jatkumo	84
Kuvio 11.	Menetelmä-, aineisto- ja tutkijatriangulaatio	85
Kuvio 12.	Rikoksen eri vaiheiden kuvaaminen crime script menetelmällä	103
Kuvio 13.	Seksuaalisen hyväksikäytön ilmeneminen tarkastellun aineiston valossa	167
Kuvio 14.	Työperäisen hyväksikäytön ilmeneminen tarkastellun aineiston valossa	172
Kuvio 15.	Ihmiskaupparikosten esitutkinta poliisissa –prosessin osat	188
Kuvio 16.	Prosessikaavio ihmiskaupparikosten esitutinnasta	189
Kuvio 17.	Turvallisuusuhkien ulottuvuudet suojelutarpeen arvioinnissa	212
Kuvio 18.	IHMEMALLI-hankkeen suositukset	214
Kuvio 19.	Arviot ryhmäkeskusteluista (n=18)	247

Taulukot

Taulukko 1.	Poliisin tietoon tulleet rikokset ihmiskaupaan ja siihen liittyvistä rikosnimikkeistä	45
Taulukko 2.	Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään kirjattujen asiakkaiden ikä- ja sukupuolijakauma vuosina 2020-2022	46
Taulukko 3.	Auttamisjärjestelmään asiakkaita ohjanneet tahot vuosina 2020–2021	47
Taulukko 4.	Poliisihallinnon ohjeet, päätökset ja kirjeet	92
Taulukko 5.	Ryhmäkeskustelujen osallistujamäärät ja tahot	95
Taulukko 6.	Ryhmähaastatteluiden osallistujamäärät ja tahot	98

1 Johdanto

Ihmiskaupan vastainen työ on ollut Suomessa esillä vahvasti viime vuosina. Ihmiskaupan ehkäiseminen ja torjunta oli pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman keskeinen tavoite. Tavoitteen saavuttamiseksi toteutettiin useita toimia, jotka ovat johtaneet sekä lainsäädännön että ihmiskaupan vastaisen työn laajempaan kehittämiseen. Ihmiskauppaa on myös tutkittu viime vuosina verrattain paljon (kts. esim. Roth, 2007; Jokinen ym., 2011; Kainulainen & Valovirta, 2021; Jokinen ym., 2023; Pihlaja & Piipponen, 2023; Jokinen ym., 2022). Yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tutkimuksissa on nostettu esiin ihmiskauppaan ja siihen rinnastettavien rikosten torjuntaan ja esitutkintaan liittyviä haasteita (kts. esim. Roth & Luhtasaari, 2021; Melander & Mahmood, 2022; Koi-vukari ym., 2022; Oikeuskanslerinvirasto, 2021; Ylinen ym., 2020). Tutkimukset ovat osoittaneet, että ihmiskaupan torjuntaa vaikeuttavat niin uhrien asema, paljastavan toiminnan puute, lainsäädännölliset haasteet kuin haasteet viranomaistoiminnassa. Esimerkiksi ihmiskaupparikosten torjuntaan liittyvä ammattitaito on keskittynyt valtakunnallisesti yksittäisille henkilöille, joiden poissa ollessa tai vaihtaessa työpaikkaa, tehtävät voivat jäädä hoitamatta. Vakiintuneet poliisitoiminnan mallit eivät myöskään aina toimi esimerkiksi työperäisen hyväksikäytön tutkinnassa.

Ihmiskauppa on vakava (39/1889, RL) yksilön vapautteen kohdistuva rikos. Ihmiskauppa ja siihen rinnastettavat rikokset ovat myös suurelta osin piiloriikollisuutta. Ihmiskaupparikoksen tekijä käyttää hyväkseen uhrin riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, painostaa, erehdyttää, maksaa tai ottaa korvauksen vastaan toista määräysvallastaan pitävältä henkilöltä. Ihmiskaupan uhri on voitu ottaa toisen määräysvaltaan, värvätä, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa olosuhteisiin, joiden tarkoituksena on ollut seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö, elimien tai kudoksien poistaminen tai muu ihmisarvoa loukkaava olosuhde (RL 25:3, 650/2004). Ihmiskauppa voi ilmetä esimerkiksi työperäisenä, seksuaalisena tai lapsiin kohdistuvana hyväksikäyttönä, pakkoavoliittona tai rikolliseen tekoon pakottamisena¹. Ihmiskaupan lähirikoksiksi luetaan muun muassa paritus (RL 20:10, 723/2022), törkeä paritus (RL 20:11), kiskonnantapainen työsyryntä (RL 47:3 a), laittoman maahantulon järjestäminen (RL 17:8) ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (RL 20:8).

---

¹ kts. luku 2.

Tässä tutkimusraportissa viitataan ihmiskaupan uhrilla laajasti sekä rikoslais-
sa määritellyn ihmiskaupan että ihmiskaupan kaltaisten rikosten uhreihin.
Asianomistaja-termiä käytetään henkilöstä, joka on asianomistajan asemassa
ihmiskauppaa koskevassa rikosprosessissa.

Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma² hyväksyttiin valtioneuvoston periaa-
tepäätöksenä vuonna 2021, jonka myötä esimerkiksi ihmiskaupan tunnistamis-
ta ja uhrien avun saantia on pyritty parantamaan. Toimintaohjelmaa valmistel-
lut työryhmä havaitsi rikosvastuun toteutuvan Suomessa edelleen heikosti ja
esitti useita esitutkintaan liittyviä huomioita:

- Rikosprosessin pitkä kesto, rikosprosessitoimijoiden vaihteleva osaami-
nen ja työn organisointi valtakunnallisesti heikentävät rikosvastuun to-
teutumista ihmiskaupparikoksissa;
- Esitutkinnan alussa ei ihmiskaupan mahdollisuutta osata ottaa huo-
mioon ja ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännöt koetaan monimut-
kaiseksi ja vaikeasti sovellettavaksi;
- Tunnusmerkistökäytäntöä pidetään tulkinnanvaraisina ja tunnusmerkistöä
vaikeasti toteen näytettävänä;
- Esitutkintaviranomaisten paljastava toiminta on tarpeeseen nähden vaa-
timatonta;
- Ihmiskaupan uhrien oikeus apuun ei aina toteudu ja uhrit ovat
haavoittuvassa asemassa rikosprosessin aikana. Esimerkiksi
Ihmiskaupparikoksista epäillyt saattavat ehtiä poistumaan maasta tai
hankkiutua eroon todistusaineistosta. (Roth & Luhtasaari, 2021.)

---

² Ihmiskaupan vastaisen lainsäädännön tultua Suomessa voimaan vuonna 2004 ryhdyttiin
kehittämään viranomaistoimintaa, jolla puututaan ihmiskauppaan. Ensimmäinen kansallinen
ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma julkaistiin vuonna 2005 ja tarkennettu toimin-
tasuunnitelma kesäkuussa 2008. Varhaiset toimintaohjelmat keskittyivät etenkin seksuaa-
lisen hyväksikäyttöön tähtäävän ihmiskaupan torjuntaan. (Jokinen ym., 2022, 16). Uusim-
man Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman avauksena pidetään sen laaja-alaisuutta ja
ohjelman valmistelun poikkeuksellista poikkihallinnollisuutta. Työtä tehdään ihmiskauppaan
suoraan liittyvien hankkeiden lisäksi naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntatyössä, tasa-
arvo-ohjelmassa, rikosseuraamusalalla, harmaan talouden torjunnassa, lasten oikeuksien edis-
tämistyössä, julkisissa hankinnoissa ja esimerkiksi kestävä kehityksen hankkeissa. Yhteis-
työtä halutaan tehdä myös yritysten ja työmarkkinajärjestöjen kanssa. Toimintaohjelmassa
työskennellään laajempaa hyväksikäyttöilmiötä vastaan, ei vain hyväksikäytön rikosoikeudel-
lisesti vakavinta muotoa vastaan. (Kostiainen, 2021.)

Uhrien esittämä kritiikki ja yhteiskunnallinen keskustelu ihmiskaupparikosten esitutkinnoista johtivat vuonna 2021 apulaisoikeuskanslerin tekemään arviointiin poliisin ja syyttäjien menettelyistä ja ihmiskaupan tutkinnasta. Apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa arvioitiin 50 poliisissa vireillä olevaa tai päättyneitä ihmiskaupparikosten esitutkintoja. Ratkaisussa todetaan muun muassa, että useat tutkinnanjohtajat ovat arvioineet ihmiskaupan tunnusmerkistöjä liian kapeasti ja ihmiskaupparikosten tunnistamisessa on vakavia puutteita. Ratkaisussa kiinnitetään myös huomiota esitutkintojen viivästymiseen, joka vaikuttaa rikosvastuun tehokkaaseen toteutumiseen. Apulaisoikeuskansleri päätyi ratkaisussaan antamaan usealle poliisilaitokselle huomautuksen ihmiskaupparikosten esitutkinnan viivästymisestä. (Oikeuskanslerinvirasto, 2021.)

Vaikka ihmiskaupparikosten esitutkinnan nykytila on kohdannut huomattavasti kritiikkiä, sitä ei ole systemaattisesti kartoitettu esitutkintoa suorittavien ja moniviranomaistoiminnan näkökulmasta – miten käytännön toimijat näkevät ja kokevat ihmiskaupparikosten esitutkinnan oman työnsä kautta. Poliisi-ammattikorkeakoulussa 1.10.2022 – 31.12.2023 toteutettu Ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintaminen (IHMEMALLI) -tutkimus- ja kehittämishanke pyrki osaltaan vastaamaan tähän tutkimusaukkoon. Tutkimus pyrki niin ikään etsimään käytännön ratkaisuja sekä poliisin (Ketola, 2021) ja muiden viranomaisten (Oikeuskanslerinvirasto, 2021), että yhteiskunnallisessa keskustelussa (Teittinen, 2021) laajemminkin esiin nostettuihin kehittämiskohteisiin. Hankkeella toteutettiin valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaista ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa.

Tässä tutkimus- ja kehittämisraportissa kuvataan ihmiskaupparikosten esitutkinnan nykytilaa poliisissa ja luodaan siitä prosessikuvaus. Prosessikuvaus lisää esitutkintaviranomaisten ymmärrystä ihmiskaupparikosten esitutkinnan erityispiirteistä.

Ihmemalli-hankkeen tavoitteena on nostaa esiin ihmiskaupparikosten esitutkinnan erityispiirteitä uhrin, viranomaiskäytäntöjen, lainsäädännön, kolmannen sektorin, rikoksen toimintatavan (modus operandi) ja kansainvälisestä näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena on tarjota toimintamalleja ja -ehdotuksia, joilla nämä ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyvät erityispiirteet voidaan huomioida aiempaan yhdenmukaisemmin ja laadukkaammin esitutkinnan aikana.

Raportti jakaantuu kahdeksaan lukuun. Johdannossa määritellään lyhyesti esitutkinnan eri vaiheet ja avataan tarkemmin IHMEMALLI-hankkeen kokonaisuutta. Johdannon jälkeen luvussa kaksi kuvataan ihmiskauppaa ilmiönä sekä kansallisessa että kansainvälisessä kontekstissa ja taustoitetaan ihmiskaupan vastaista työtä Suomessa lainsäädännön, viranomaistoimijoiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kautta. Luvussa kolme avataan tutkimushankkeessa hyödynnettyjä tutkimusaineistoja ja -menetelmiä.

Luvuissa neljä, viisi ja kuusi esitellään tutkimus- ja kehittämishankkeen keskeiset havainnot eri näkökulmista, jotka luovat kuvan ihmiskaupparikosten esitutkinnan nykytilasta poliisissa. Luvussa seitsemän esitetään hankkeessa muodostettu ihmiskaupparikosten esitutkinnan prosessikuvaus.³ Luku kahdeksan kokoaa yhteen tutkimushankkeen keskeiset johtopäätökset, niihin perustuvat suositukset ja tunnistetut jatkotutkimuksen tarpeet.

IHMEMALLI-hankkeessa tuotettiin erillinen julkaisu Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja, joka on käytännönläheinen ja tiivis teos ihmiskaupparikosten esitutkinnan tueksi. Käsikirja vastaa esitutkinnan ammattilaisten ja muiden viranomaisten tarpeeseen tutustua ihmiskaupparikostutkinnan eri piirteisiin. Käsikirjan luvut kokoavat yhteen monialaisesti ihmiskaupparikollisuuden torjunnan ja tutkinnan parissa toimivien asiantuntijoiden ja tahojen tuottamat materiaalit. Siinä käsitellään yksityiskohtaisesti läpi ihmiskaupparikosten esitutkinnan prosessikuvauksen eri vaiheet ja tarjotaan työkaluja poliisille esitutkinnan eri vaiheisiin.

1.1 Epäillyn rikoksen oikeudellinen selvittäminen

IHMEMALLI-tutkimushankkeessa tarkastelu rajattiin poliisin suorittamaan ihmiskaupparikosten esitutkintaan. Poliisi toimii yleisenä esitutkintaviranomaisena Suomessa. Lisäksi Rajavartiolaitos, sotilasviranomaiset ja Tulli voivat toimia esitutkintaviranomaisena, mistä säädetään erikseen rajavartiolaissa (578/2005, RVL), laissa rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa (108/2018), laissa sotilas-

---

³ Poliisiammattikorkeakoulu tuottaa IHMEMALLI-hankkeen aikana kerätystä aineistosta myös muita tieteellisiä julkaisuja kansainvälisiin ja kansallisiin tieteellisiin lehtiin. Julkaisut tulevat pohjautumaan pääsääntöisesti hankkeen aikana koottavaan kirjallisuuteen, julkisten lähteiden materiaaleihin, asiantuntijatietoihin ja mahdollisesti tilasto- ja/tai rekisteritietoihin.

kurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014, SKL), tullilaisissa (304/2016, TulliL) ja laissa rikostorjunnasta Tullissa (623/2015).

Poliisin suorittamasta esitutkinnasta säädetään esitutkintalaisissa (805/2011, ETL) ja pakkokeinolaisissa (806/2011, PKL). Lainsäädäntö ei kuitenkaan määrittele tarkemmin esitutkinnan käsitettä. Esitutkintaa poliisissa ohjaavat myös Poliisihallituksen antamat sitovat määräykset ja toimintaa suuntaavat ja tukevat ohjeet. (Fredman ym., 2020, 1-3.) Esitutkinnalla tarkoitetaan yleisesti epäillyn rikoksen oikeudellista selvittämistä:

Kun poliisi epäilee, että ilmoitetussa asiassa on tapahtunut rikos, alkaa esitutkinta. Tutkinnan kesto poliisissa riippuu rikoksen laadusta. Yksinkertaiset ja selkeät rikostapaukset ovat tutkittavissa nopeammin ja laajat tai vaikeasti selvittävät tapaukset vievät enemmän aikaa. Tutkinnan kesto riippuu myös siitä, kuinka paljon rikosasioita poliisilla on kokonaisuudessaan tutkittavana.⁴

Esitutkintaa voidaan tarkastella suhteessa sen rooliin yhtenä rikosprosessin osana. *Esitutkinta* on rikosprosessin ensimmäinen vaihe. Rikosilmoituksen jälkeen poliisi arvioi, onko asiassa syytä epäillä rikosta. Esitutkinta aloitetaan, mikäli poliisi epäilee, että rikos on tapahtunut. Esitutkinnan aikana hankitaan lisätietoa tapahtumista esimerkiksi kuulustelemalla ja tiedustelemalla sekä käyttämällä tarvittaessa pakkokeinoja rikoksen selvittämisen tukena. Esitutkinta voidaan toimittaa joko suppeana (ETL 3:14 ja 11:2) tai täysimääräisenä, mikä riippuu tutkinnan kohteena olevan asian laadusta sekä vaikeusasteesta. (Fredman ym., 2020, s. 15-16.) Rantaeskola (2022) on lainsäädännön kehittymisen myötä jakanut suppean esitutkinnan vielä kahteen menettelytapaan, ETL - suppeaan ja SML - suppeaan esitutkintaan, jolloin esitutkinta sisältää kolme kokonaisuutta. Täysimääräinen esitutkinta on yleisimmin käytetty malli. Tätä menettelytapaa käytetään muissa kuin yksinkertaisissa ja selvissä asioissa ja silloin esitutkinnassa voidaan hyödyntää kaikkia esitutkinnan keinoja rikosasian selvittämiseksi. ETL-suppea esitutkinta tarkoittaa esitutkintalaisissa määritettyä menettelyä (ETL 11:2) esitutkinnasta ja sitä voidaan käyttää yksinkertaisissa ja selvissä asioissa, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Sakkomenettelyssä toteutet-

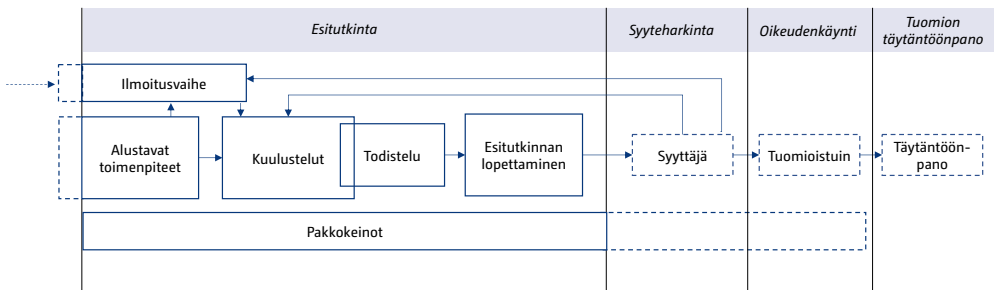
---

⁴ Poliisin verkkosivut <https://poliisi.fi/rikoksen-tutkinta>.

tava SML - suppea esitutkinta, on sakon ja rikesakon määraamisestä annetun lain (SML) mukaista esitutkintaa. (Rantaeskola, 2022, 172, 181, 183.)

Vakavimmissa rikoksissa, kuten ihmiskaupassa, poliisi tekee yhteistyötä syyttäjän kanssa heti esitutkinnan alusta alkaen. Esitutkinnassa kootaan esitutkintapöytäkirja, joka toimitetaan syyttäjälle. Esitutkinnan jälkeen rikosprosessi etenee syyteharkintaan. Syyteharkinnan jälkeen rikosprosessi etenee oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa ja edelleen rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpanoon (Fredman ym., 2020, 15-16).

Esitutkintaa voidaan havainnollistaa jaottelemalla tutkinta eri vaiheisiin, jotka muodostavat esitutkinnan prosessin. Tässä tutkimuksessa ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintamisen pohjana hyödynnetään Fredmanin, Kanervan, Tolvasen ja Viitasen (2020) hahmotelmaa esitutkinnan eri vaiheista (kuvio 4). He jakavat esitutkinnan ilmoitusvaiheeseen, alustaviin toimenpiteisiin, kuulumisteluihin, todisteluun, pakkokeinoihin ja esitutkinnan lopettamiseen, kuvio 4. (Fredman ym., 2020, 28-35; 257-352.)

Kuvio 4. Esitutkinnan vaiheet (Lähde: mukailen Fredman ym., 2020, 29).

Ilmoitusvaihe ajoittuu sekä ennen esitutkintaa että esitutkinnan aloittamisen jälkeiseen aikaan. Poliisi voi havaita esimerkiksi valvontaa suorittaessaan, että rikos on tekeillä tai tehty. Esitutkinta voidaankin aloittaa jo ennen kuin mahdollinen asianomistaja on saanut rikoksesta tietoa. Poliisin on estettävä rangaistavan teon jatkuminen ja aloitettava tarpeelliset tutkintatoimet. (Fredman, ym. 2020, 28.) Alustavilla toimenpiteillä viitataan ennen varsinaista esitutkintaa tehtäviin vapaamuotoisiin toimenpiteisiin, kuten tiedusteluun, alustavaan pu-

hutteluun ja tiedon käsittelyyn. Hankkimalla vihjetyyppejä tietoja selvitetään esitutinnan edellytyksiä ja aloitetun tutkinnan suuntaamista (Fredman, ym. 2020, 31). Rikospaikalla olevien henkilöiden kanssa keskustelemalla kartoitetaan ns. tilannekuva siitä mitä on tapahtunut, eli mitä rikosasian asianosaiset ja todistajat tietävät kyseisestä rikostapahtumasta. Lisäksi selvitetään henkilöiden mahdollinen asema. Kun henkilön asema esitutkinnassa on varmistunut, siirrytään esitutkintavaiheeseen ja tehdään alustavat puhuttelut. (Rantaeskola, 2022, 178-179.)

Kuulustelu sisältää pääpiirteissään valmistautumisen, toimittamisen ja kuulustelukertomuksen tallentamisen. Muuhun todisteluun kuuluvat esimerkiksi katselmus, tunnistaminen ja erilaisilla pakkokeinoilla saatavaa selvitystä asiassa. Rikosprosessin eri vaiheissa toteutettavilla pakkokeinoilla puututaan henkilöiden oikeuspiiriin ja niistä säädetään erikseen pakkokeinolaissa (806/2011, PKL). Esitutkinta päättyy asian siirtyessä syyttäjän ratkaistavaksi tai se päätetään muulla perusteella (ETL 10:2.2, 3:9, 3:10). Ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa loppulausunto. Esitutkinnasta tuotetaan esitutkintapöytäkirja (ETL 9:6). Tarvittaessa syyttäjä päättää mahdollisista lisätutkimuksista ja täydentävien kuulusteluiden tarpeesta. (Fredman ym., 2020, 28-35, 257-352.)

1.2 Ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintaminen (IHMEMALLI) -hankkeen kokonaisuus

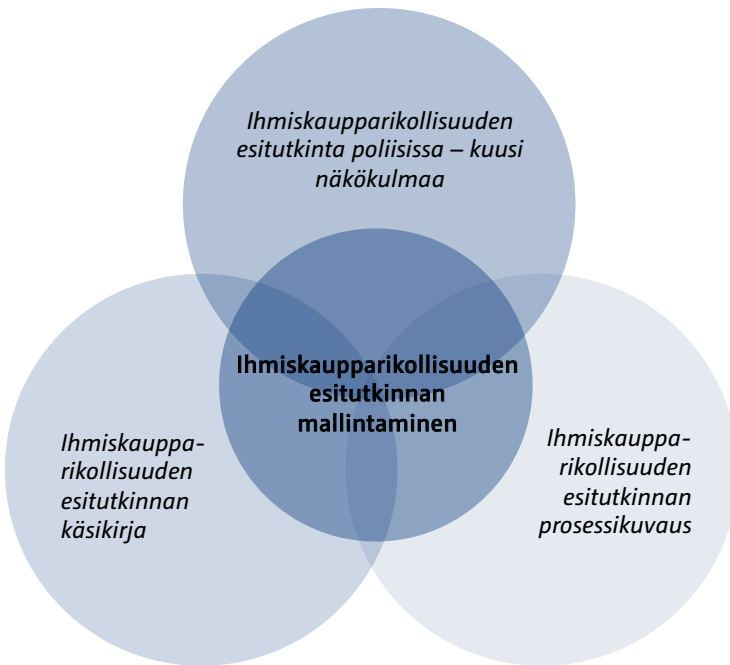
IHMEMALLI-hankkeella pyritään yhdenmukaistamaan, selkeyttämään ja yhtenäistämään ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaa sekä varmistamaan esitutkinnan laatu (Hankkeen asettamis päätös SM 2026852). Hankkeen tavoitteena oli

- kuvata ihmiskaupparikosten esitutkinnan nykytilaa poliisissa,
- selkeyttää ja yhdenmukaistaa poliisin toimenpiteitä eri puolella Suomea ihmiskaupparikosten esitutkinnassa,
- huomioida moniviranomaistoiminta ihmiskaupparikosten esitutkinnan keskeisenä osana,
- lisätä esitutkinnan ammattilaisten ymmärrystä ihmiskaupparikollisuudesta ja
- tunnistaa ihmiskaupparikosten esitutkinnan erityispiirteitä huomioiden uhrin haavoittuva asema.

Tutkimus- ja kehittämishankkeenhankeen asettamis päätöksen mukaisesti mallintamisessa on kyse esitutkintaan liittyvän kokonaisuuden ymmärtämisestä ja tutkintaprosessien kehittämisestä moniviranomaisyhteistyön osana. Mallintaminen koostuu kolmesta vaiheesta (kuvio 5).

Ensimmäisessä vaiheessa tuotetaan tieteellisen tutkimuksen keinoin nykytilan kuvaus ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnasta poliisissa. Hankkeen tulokset ja niiden pohjalta esitettävät johtopäätökset ja suositukset perustuvat laajaan tutkimusaineistoon, jota tarkastellaan luvussa kolme.

Mallintamisen toisessa vaiheessa laaditaan nykytilan kuvauksen pohjalta prosessikuvaus ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnasta. Mallintamisen kolmannessa vaiheessa luodaan käsikirja ihmiskaupparikosten esitutkintaan. Käsikirjan sisällön tuottamiseen on osallistunut useita asiantuntijoita sekä viranomaisista että järjestökentältä. Käsikirja syventää ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan prosessikaaviota.

Kuvio 5. Ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintamisen osakokonaisuudet

IHMEMALLI-hankkeen rahoitus saatiin harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelman (2020–2023) kautta. Hanke oli osaltaan toteuttamassa hallitusohjelman tavoitteita. Aiemmassa Poliisiammattikorkeakoulun toteuttamassa hankkeessa⁵ laadittiin moniviranomaistoiminnan suunnitelmallista johtamista tukevia malleja työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjuntaan. Viranomaisten yhteiseen riskiperusteiseen kohdevalintaan perustuvaan moniviranomaistoimintaan luotiin samanlaiset menettelytavat eri puolille Suomea ja siten yhtenäistettiin toiminnan johtamista. Moniviranomaistoiminta soveltuu rikosten ennalta estämiseen ja niiden paljastamiseen. (Kuukasjärvi ym., 2022.)

Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelmasta saatiin hankerahoitusta myös selvityshankkeille ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäytön torjunnan menettelyistä eri maissa sekä tietojenvaihdon ja analyysitoiminnan katvealueista työperäisen maahanmuuton valvonnan moniviranomaisyhteistyössä (kts. tarkemmin Pekkarinen ym., 2021; Kuukasjärvi ym., 2021). Talousrikostorjunnan toimeenpanoryhmä edellytti edellä mainittujen selvityshankkeiden toimenpidesuosituksen läpikäyntiä ja sellaisten mahdollisten konkreettisten toimenpide-ehdotusten tekemistä, joilla voidaan edesauttaa työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupparikosten torjuntaa. Aiemmissä selvityshankkeissa on tuotettu lukuisia parannusehdotuksia koskien ihmiskaupparikosten viranomaistoimintaa ja suoritettavia esitutkintatoimenpiteitä. Jo toteutetun moniviranomaishankkeen jatkoksi oli siten luontevaa perustaa tutkimus- ja kehittämishanke ihmiskaupparikoksen esitutkinnan mallintamiseksi (Sisäministeriön hankekuvaus VN/25372/2022). Ihmiskauppaan ja siihen rinnastettavien rikosten torjunta, paljastaminen ja tutkinta vaatii moniviranomaisyhteistyötä. Näin ollen myös IHMEMALLI-hankkeessa huomio kiinnitettiin ihmiskaupparikosten esitutkinnan kehittämiseen moniviranomaistoiminnan osana.

IHMEMALLI-tutkimus- ja kehittämishankkeella toteutetaan valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksyttyä ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa. Toimintaohjelmassa nimetään yhteensä 55 toimenpidettä, joiden avulla pyritään varmistamaan, että ihmiskaupan uhrit tavoitetaan, tunnistetaan ja he saavat tarvitsemansa avun ja tuen, torjunta on laaja-alaista, rikosvastuu toteutuu ja

---

⁵ Moniviranomaistoiminnan suunnitelmallista johtamista tukevien toimintamallien luominen poliisille (Hankkeen asettamispäätös SM 2033572).

ihmiskaupan vastaista työtä kehitetään tietopohjaisesti. Toimintaohjelmalla pyritään ehkäisemään ja vähentämään ihmiskauppaa. Useat esitetyt toimintaohjelman toimenpiteet luovat edellytyksiä ihmiskaupparikosten onnistuneelle esitutkinnalle. Laadukas ja tehokas rikosprosessi edellyttää osaamisen ja yhteistyön kehittämistä sekä kokonaisvaltaista puuttumista hyväksikäyttöön ilmiönä. Yhtenä toimintaohjelmassa esitettyinä toimenpiteenä on mallintaminen, jolla pyritään tukemaan ihmiskaupparikosten torjuntaa ja tutkintaa. (Roth & Luhtasaari, 2021, 47-62.)

IHMEMALLI-hankkeessa tarkasteltiin ihmiskaupparikosten esitutkintaa kuudesta eri näkökulmasta, joissa kaikissa kiinnitettiin erityishuomiota ihmiskaupan uhrin asemaan (kuvio 6):

- 1. Viranomaiskäytäntöjen näkökulman** keskiössä on ihmiskaupan torjunnan ja tutkinnan parissa toimivien viranomaisten osallistaminen esitutkinnan mallintamiseen. Eri viranomaistoimijoiden edustajille järjestettiin useita ryhmäkeskustelu ja -haastattelutilaisuuksia, joissa kartoitettiin esitutkinnan nykytilaa ja siihen liittyviä alueellisia ja valtakunnallisia haasteita ja hyviä käytänteitä sekä moniviranomaistoimintaa. Ryhmäkeskustelutilaisuudet tarjosivat toimijoille mahdollisuuden verkostoitua, käydä dialogia ja jakaa näkemyksiään ihmiskaupasta ilmiönä, ihmiskaupan vastaisesta työstä ja esitutkinnasta. Keskustelut tarjosivat hankkeelle välttämätöntä tietoa esitutkinnan haasteista ja esitutkinnan mallissa huomioitavista asioista. Ryhmähaastatteluissa toimijat puolestaan pystyivät jakamaan kokemuksiaan ja näkemyksiään ihmiskaupparikosten esitutkinnasta yksityiskohtaisemmin sekä tarvittaessa viitata taktisiin ja operatiivisiin toimiin.

Viranomaiskäytäntöjen näkökulman kartoittamisen tueksi tarkasteltiin ihmiskaupparikoksia myös poliisiasiaien tietojärjestelmän kautta (PATJA). Järjestelmästä haettiin viimeiseltä viideltä vuodelta ihmiskaupparikokset ja sen lähirikoksien rikosnimikkeet, joista valittiin valtakunnallisesti kattava otos taustamallinnuksen aineistoksi.

- 2. Lainsäädännön näkökulma** perustuu hankkeen empiiriseen aineistoon ja viranomaismääräyksiin ja -ohjeisiin. Ryhmäkeskustelu ja -haastatteluaineistosta on koottu eri toimijoiden esiin nostamia lain-

säädännöllisiä ongelmakohtia ja huomioita. Oikeustieteellisen tutkimuksen sijaan näkökulman tavoitteena on kartoittaa niitä lainsäädännön erityispiirteitä, jotka näyttäytyvät käytännön tason toiminnassa haasteellisena. Lisäksi tarkastellaan viranomaistoimintaa ohjaavaa materiaalia, jonka keskiössä on erityisesti poliisihallinnon ihmiskaupparikollisuuteen ja sen esitutkintaan viittaavat ohjeistukset.

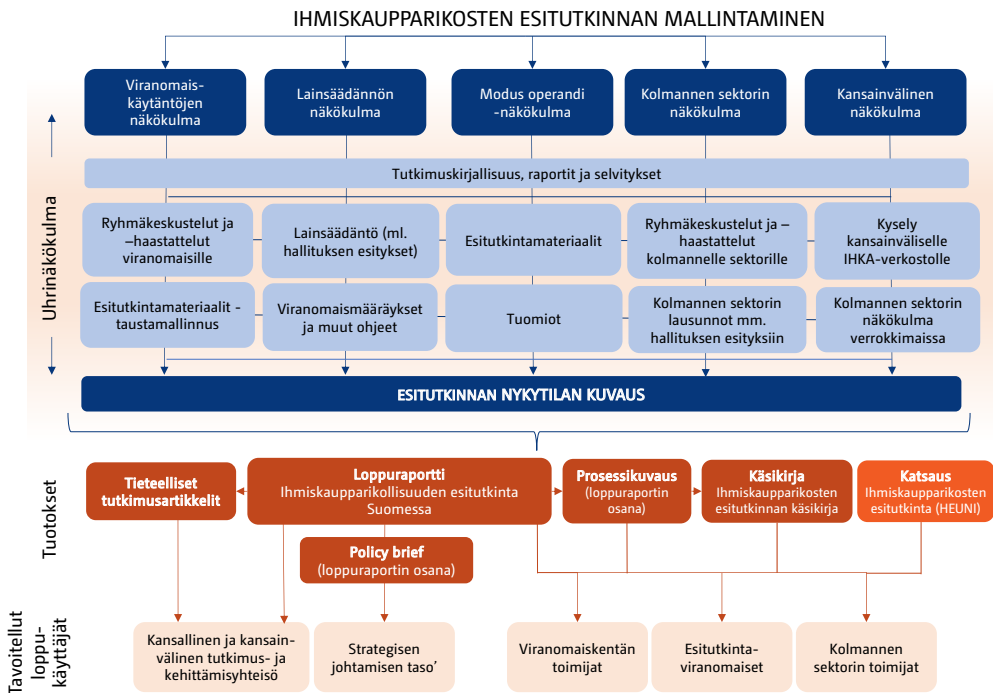
3. **Rikoksen toimintatapa (modus operandi) -näkökulma** tarkastelee ihmiskaupparikollisuuden prosessimaisuutta tilannetorjuntateorian viitekehyksestä. Analyysin tavoitteena on tunnistaa laittoman toiminnan keskeiset toimijat, toiminnot ja muodot. Lisäksi modus operandi -näkökulmassa tunnistetaan laittoman toiminnan edellytyksiä ja mahdollistavia olosuhteita. Analyysin keinoin mallinnetaan prosessin vaiheita, joissa viranomaisten on mahdollista torjua ja paljastaa ihmiskaupparikos. Aineistona hyödynnetään hovioikeuden ja käräjäoikeuden tuomioita seksuaalisesta hyväksikäytöstä, työperäisestä hyväksikäytöstä ja laittomasta maahantulosta.
4. **Kolmannen sektorin näkökulma** koostuu kolmannen sektorin toimijoiden antamista lausunnoista muun muassa hallituksen esityksiin, ryhmäkeskustelutilaisuuksista ja järjestöhaastatteluista. Kolmannen sektorin toimijat ovat keskeisessä roolissa ihmiskaupparikollisuuden vastaisessa työssä ja tarjoavat monipuolisia tukipalveluita hyväksikäytön uhreille. Näin ollen näiden toimijoiden näkemykset ja kokemukset esitutkinnasta ja rikosprosessista tukivat erityisesti uhrinäkökulman huomiointia hankkeessa.
5. **Kansainvälisessä näkökulmassa** kartoitettiin ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaa verrokkimaissa. Aineistona hyödynnettiin kansainväliselle IHKA-verkostolle osoitettua kyselyä poliisiorganisaatioiden ohjeistuksesta ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyen. Tapausesimerkiksi valittiin Kanada, josta kerättiin parhaita käytänteitä haastatteleamalla kahta Kanadan poliisin ihmiskaupparikostutkinnan asiantuntijaa.

Lisäksi Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) tuotti hankkeeseen erillisen kolmannen sektorin kansainvälisiä käytänteitä kuvaavan katsauksen Ihmiskaupparikosten esitutkinta: uhrisensitiivisyys

ja uhrien tukeminen esitutinnan aikana sekä järjestöjen näkemyksiä ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja sen haasteisiin esitutkinnassa ⁶. HEUNIn tuottamassa kartoituksessa kuvataan, miten eri maissa on huomioitu (etenkin traumatisoituneiden) uhrien sensitiivinen kohtaaminen esitutinnan aikana. Kartoituksessa kerätään hyviä käytäntöjä, onnistumisia ja ongelmakohtia verrokkimaista.

6. **Uhrinäkökulma** läpäisee puolestaan kaikki edellä esitetyt viitekehykset. Ihmiskaupan uhrin hyvinvoinnin tulee olla kaiken toiminnan keskiössä. Uhrin aseman, tarpeiden ja elämäntilanteen kokonaisvaltainen tarkastelu on myös edellytys onnistuneelle ihmiskaupparikosten esitutkinnalle.

Kuvio 6. IHMEMALLI-hankkeen rakenne

⁶ www.polamk.fi/ihmemalli

2 Ihmiskauppa ja ihmiskaupan vastainen toiminta

Ihmiskauppa on maailmanlaajuinen ilmiö. Euroopan unionin alueella yli puolet uhreista ovat EU:n kansalaisia, joista suurin osa joutuu ihmiskaupan uhriksi omassa kotimaassaan. Ihmiskaupan tunnistetuista uhreista suurin osa on naisia ja tyttöjä, ja joka neljäs ihmiskaupan uhri on lapsi. Ihmiskaupan tekijöistä valtaosa on miehiä ja EU:n kansalaisia. Suurin osa ihmiskaupasta EU:ssa liittyy seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja työperäiseen hyväksikäyttöön. On arvioitu, että ihmiskaupan taloudelliset kustannukset EU:ssa ovat noin 2,7 miljardia vuodessa. (Euroopan komissio, 2021.)

YK:n huumausaine- ja rikosasioiden toimisto on nostanut vuonna 2022 julkaistussa raportissaan esiin useita huolestuttavia ihmiskauppaan liittyviä kehityssuuntia. Viranomaisten tietoon tulleiden ihmiskaupan uhrien määrä on laskenut kansainvälisesti erityisesti alhaisimpien tulotasojen maissa. Myös ihmiskaupasta langetettujen tuomioiden määrä on laskenut 2010-luvun lopulla. Esimerkiksi Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ja Etelä-Aasiassa tuomitaan aiempaa vähemmän ihmiskauppatapauksia ja samalla näillä alueilla tunnustetaan muita alueita vähemmän ihmiskaupan asianosaisia. Kuitenkin näiltä alueilta lähtöisin olevia henkilöitä päätyy aiempaa enemmän ihmiskaupan uhreiksi muissa maissa. (UNODC, 2022.)

Vaikka suurin osa ihmiskaupan uhreista on kansainvälisesti tarkasteltuna naisoletettuja, viimeisen vuosikymmenen aikana miesoletettujen suhteellinen osuus ihmiskaupan uhreista on kasvanut. Samalla hyväksikäytön muodot ovat monimuotoistuneet. Toisaalta naisoletetut kokevat väkivaltaa hyväksikäyttäjän puolelta huomattavasti miesoletettuja enemmän. Lapset puolestaan kohtavat raaempaa fyysistä väkivaltaa ihmiskaupan uhreina kuin aikuiset. (UNODC, 2022.)

Ihmiskauppaa kuvataan kansainvälisessä keskustelussa usein yhdeksi järjestäytyneen rikollisuuden muodoksi⁷ (Euroopan komissio, 2021; Europol, 2021, 70-75). Ihmiskauppaan liittyvät rikolliset verkostot rakentuvat usein sukulaisuuden ja yhteisen etnisen taustan varaan. Tyypillisesti nämä verkostot hallitsevat hyväksikäytön vaiheita aina uhrin rekrytoinnista alkaen. (Europol, 2016.) Kansainvälisenä trendinä ovat olleet aiempaa järjestäytyneemmät ryhmät, jotka käyttävät aiempaa suurempia määriä uhreja hyväksi aiempaa väkivaltaisemmin ja pidempikestoisemmin (UNODC, 2022).

Europol (2021, 68) arvioi järjestäytyneiden ihmiskuljetusta toteuttavien rikollisryhmien syyllistyvän ajoittain ihmiskauppaan. Laittoman maahantulon järjestäminen, johon yhteiskunnallisessa keskustelussa viitataan myös ihmisten salakuljettamisena, eroaa tunnusmerkistöltään ihmiskaupasta ja siihen liittyvästä hyväksikäytöstä. Laittomaan maahantuloon liittyy henkilön vapaaehtoisuus ilman viitettä hyväksikäytöstä tai erehdyttämisestä, jonka kautta laittoman maahantulon järjestäjä tavoittelisi taloudellista hyötyä (Europol, 2023).

Interpol (2023) korostaa kuitenkin laittoman maahantulon järjestämisen ja ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön välistä yhteyttä. Laiton maahantulo, laitton oleskelu ja laitton maahanmuutto saattavat asettaa henkilön tilanteeseen, jossa hän on altis erilaisille hyväksikäytön muodoille. Lisäksi näiden ilmiöiden liitännäisrikkoksiin kuuluvat esimerkiksi korruptio, asiakirjojen väärennökset, terrorismi ja harmaa talous. (Interpol, 2023; kts. myös Europol, 2021, 74.)

Ihmiskaupan vastaisten toimintamallien on arvioitu olevan kansainvälisesti riittämättömiä viranomaisten paljastaessa verrattain vähän ihmiskauppaa. Lisäksi useat tekijät, kuten konfliktit ja ilmastonmuutos, aiheuttavat muuttoliikettä ja köyhyyttä altistaen ihmiskauppaan liittyville hyväksikäytön muodoille (UNODC, 2022). Ihmiskaupan torjuntaa koskevassa EU:n strategiassa vuosille 2021-2025 tavoitellaan kattavien torjuntatoimien varmistamista läpi viranomaisketjun aina ehkäisystä tuomioihin, ihmiskauppaa edistävän kysynnän vähentämis-

---

⁷ Ihmiskauppaan liitetään joissain yhteyksissä myös orjuuden käsite ja ihmiskauppaa on kutsuttu nykyajan orjuudeksi. Esimerkiksi Iso-Britanniassa ihmiskaupan vastainen työ on poliittisella tasolla käsitteellistetty orjuuden paheksunnan osaksi. Ihmiskaupan kutsuminen nykyajan orjuudeksi on kuitenkin kyseenalaistettu muun muassa historiallisesta, poliittisesta, käsitteellisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta (kts. esim. Kenway, 2021; Davidson, 2015; Gadd & Broad, 2018). Näin ollen tässä tutkimushankkeessa ja -raportissa ihmiskauppaa ei rinnasteta orjuuteen.

tä, rikollisen toimintamallin hajottamista uhrin hyväksikäytön pysäyttämiseksi, uhrien voimaannuttamista ja kansainvälisen ulottuvuuden huomioimista (Euroopan komissio, 2021).

Suomi ei ole edellä esitettyjen kehityssuuntien ulkopuolella. Suomi on kohdemaata ja kauttakulkumaa ihmiskaupan uhreille ja maassamme jo asuvat/oleskelevat joutuvat ihmiskaupan uhreiksi (GRETA, 2019, 7). Toisaalta Suomessa toimivien rikollisryhmien, kuten romanialaisten, virolais- ja liettualaistaustaisten ja venäläisten ryhmien, on arvioitu syyllistyvän myös ihmiskauppaan. Niin ikään ihmiskauppa liitetään uhkakuviin, joissa järjestäytyneitä rikollisuutta liikkuu Suomeen Ukrainan sodan aiheuttaman muuttoliikkeen myötä. (Jukarainen ym. 2023, 16, 34)

Seuraavissa alaluvuissa kuvataan ihmiskaupparikollisuutta ilmiönä, ihmiskaupparikosten kansallista ja kansainvälistä sääntelyä sekä ihmiskaupan vastaisessa työssä toimivia viranomaisia ja kolmannen sektorin tahoja.

2.1 Ihmiskaupparikollisuus ilmiönä

Ihmiskauppa ilmenee useissa eri muodoissa eikä ihmiskaupalle ole tunnistettavissa tyypillistä uhria tai tekijää. Siihen liittyy usein pitkäkestoinen alistamisen ja vallankäytön prosessi, jota on vaikeaa havaita. Ihmiskauppa voidaan kuvata näkymättömäksi ja piiloutuvaksi rikollisuuden muodoksi. Ihmiskauppaan kuuluvat vaihtelevissa ja moninaisissa muodoissa niin sen kohteeksi joutuvan seksuaalinen hyväksikäyttö kuin hyväksikäyttö kaupallisen seksin alalla, työvoiman hyväksikäyttö, ihmiselillä ja -kudoksilla käytävä kauppa, lapsisotilaat, alaikäisiin kohdistuva ihmiskauppa, adoptioon pakottaminen, pakkoavioliitto ja kerjäämiseen ja rikolliseen toimintaan pakottaminen tai esimerkiksi uhrille kuuluvien etuuskäytön hyväksikäyttö ja etuuspetokset (kuvio 7). (Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä, 2018; UNODC, 2023; Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2022a, 2022b.)⁸ Ihmiskaupan mahdollisuuden tiedostaminen on olennais-

---

⁸ IHMEMALLI-hankkeessa ei arvotettu tai vertailtu ihmiskaupan eri ilmenemismuotoja keskenään. Jokainen näistä vakavista ihmisen vapauten ja terveyden kohdistuvista rikoksista vahingoittaa merkittävästi uhreja ja myös laajempaa yhteiskuntaa. IHMEMALLI-hankkeen asettamis päätöksen mukaisesti hankkeessa keskityttiin kuitenkin työperäiseen, seksuaaliseen ja lapsiin kohdistuvaan hyväksikäyttöön, vaikka tutkimuksen empiirisessä aineistossa sivutaan useita ihmiskaupan muotoja. Näin ollen myös tässä luvussa keskitytään näihin kolmeen ihmiskaupan ilmenemismuotoon.

ta myös muiden rikosten esitutkinnassa. Esimerkiksi hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa on ihmiskaupan muoto, jossa ihmiskaupan uhri on pakotettu tekemään rikoksia eikä heitä tulisi rankaisemattomuusperiaatteen mukaan rankaista näistä rikoksista (Hannonen & Kainulainen, 2022).

Ihmiskaupan auttamisjärjestelmän tilastojen mukaan suurin osa vuonna 2022 järjestelmään otetuista uusista asiakkaista (yhteensä 367 henkilöä) 59 % oli joutunut pakkotyön, 20 % pakko-avioliiton ja 17 % seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Muita ihmiskaupan uhreiksi arvioituja henkilöitä olisi käytetty hyväksi esimerkiksi rikollisessa toiminnassa ja kerjäämisessä. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, 2023b.) Hyväksikäyttö on myös luonteeltaan kasaantuvaa – ihmiskaupan uhri joutuu usein kokemaan eri hyväksikäytön muotoja elämänsä eri vaiheissa (Kainulainen & Valovirta, 2021, 93).

Kuvio 7. Ihmiskaupan ilmenemismuotoja (Lähde: Ihmiskauppa.fi, 2023a; UNODC, 2023; Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2022a, 2022b).

2.1.1 Työperäinen hyväksikäyttö

Työperäinen hyväksikäyttö ihmiskaupan muotona viittaa taloudellisen hyödyn tavoitteluun työntekijää tai työntekijöitä hyväksikäyttämällä. Jotta työperäinen hyväksikäyttö luokitellaan ihmiskaupaksi, siinä täytyy ilmetä rikoslain jonkin rikoksen mukaisia tunnusmerkkejä, kuten esimerkiksi vapaudenriistoa, väkivaltaa, uhkailuja, erehdyttämistä tai psykologista painostusta (kts. esim. Jokinen & Ollus., 2019, 9; Jokinen ym., 2011). Vapaudenriisto voi ilmetä esimerkiksi siten, että uhrien passit ja muut asiakirjat on takavarikoitu, tai heidän kanssakäymistään muiden ihmisten kanssa on voitu rajoittaa tai estää kokonaan (Doyle ym., 2019). Lietonen & Ollus (2018,8) kuvaavat työperäistä hyväksikäyttöä jatkumona ihmisarvoisesta työstä (A) ihmiskauppaan (E):

- A. Kunnollisissa työolosuhteissa työskentelevät työntekijät, jotka työskentelevät yleisesti hyvissä olosuhteissa, ja joilla on hyvät asuinolosuhteet ja oikeudenmukaiset palkat.
- B. Työntekijät, jotka tietävät, millaiseen työhön heitä ollaan palkkaamassa, mutta joutuvat työskentelemään suhteellisen huonoissa olosuhteissa ja saavat matalaa palkkaa - silti kansallisten työehtojen ja kansainvälisten standardien puitteissa.
- C. Työntekijät, jotka tietävät, millaiseen työhön heitä ollaan palkkaamassa, mutta joilla ei ole tarvittavaa tietoa tai kokemusta ymmärtääkseen, että he todellisuudessa päätyvät epäoikeudenmukaisiin työolosuhteisiin.
- D. Työntekijät, joita on petetty, painostettu ja johdettu harhaan rekrytoinnin aikana, ja jotka päätyvät hyväksikäyttöä sisältävään työsuhteeseen, ja joutuvat uhkauksien takia jäämään työsuhteeseen sekä kestäämään väärinkäytöksiä ja hyväksikäyttöä.
- E. Työntekijät, joita on pakotettu ja vakavasti käytetty hyväksi, mukaan lukien henkilöt, jotka on painostettu tilanteeseen, joiden vapautta on riistetty ja/tai jotka ovat kokeneet fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa.

Työperäisen hyväksikäytön ehkäiseminen ja torjunta on ollut viime vuosina vahvasti esillä yhteiskunnallisessa ja tieteellisessä keskustelussa⁹ (kts. esim. Valtioneuvosto, 2023; Kuukasjärvi ym., 2021; 2022; Jokinen ym., 2022; Jokinen & Ollus, 2019). Työperäinen hyväksikäyttö rikkoo yksilön oikeuksia sekä vääristää reilua kilpailua tuottamalla laitonta taloudellista hyötyä hyväksikäyttäjille (Raunio ym., 2022, 10). Toisaalta työperäistä hyväksikäyttöä voidaanakin kuvata yhteisörikollisuuden muodoksi, josta hyötyvät rikollisten toimijoiden ohella myös lailliset toimijat joko tiedostaen tai tiedostamattaan (Jokinen & Ollus, 2019, 10).

Työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamallissa kuvataan moninaisia taloudellisen voitontekemisen keinoja. Kustannuksia vähennetään alipalkkauksella, pitkällä työpäivillä, työturvallisuussäädösten noudattamatta jättämisellä, veropetoksilla ja työnantajamaksujen maksamatta jättämisellä. Toisaalta kuluja kerrytetään välitysmaksujen keräämiselle koulutuksen tai palkkaamisen yhteydessä tai kulujen, kuten asumisen, ruoan ja vaatteiden, ylihinnoinnilla. (Jokinen & Ollus, 2019, 17.)

Valtioneuvosto julkaisi vuonna 2023 periaatepäätöksen työperäisen hyväksikäytön ehkäisemisen ja torjumisen strategiasta. Strategisina tavoitteina ovat viranomaisten toimintaedellytyksien ja yhteistyön turvaaminen, hyväksikäytön uhrien aseman parantaminen, ulkomaalaisten työntekijöiden sopeutumisen edistäminen, yritysten ja julkisten hankintayksiköiden yhteiskuntavastuun vahvistaminen ja rikosvastuun toteutumisen tehostaminen. Viranomaisilta vaaditaan joustavuutta, jotta työperäisen hyväksikäytön toimintaympäristön muutoksiin pystytään reagoimaan. (Valtioneuvosto, 2023, 11.)

Ulkomaisten työvoiman hyväksikäytön torjuntaan liittyvä viranomaistoiminta on vielä Suomessa jäsentymätöntä. Tämä näkyy muun muassa siinä, että organisaatioiden osaaminen usein joko henkilöityy asiantuntijoiden ympärille tai keskittyy erikoistuneisiin ryhmiin. Osaaminen näyttäisi ohenevan merkittävästi, kun siirrytään ydinryhmien ulkopuolelle esimerkiksi lähelle asiakasrajapintaa. (Raunio ym., 2022, 51-54.) Viranomaisille on luotu yhteistoimintamalli työperäisen maahanmuuton riskiperusteiselle kohdevalvonnalle¹⁰, joka osaltaan

---

⁹ Työperäisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehityksestä Suomessa (kts. Jokinen, Ollus ja Pekkarinen, 2022).

¹⁰ Osa mallista on turvallisuusluokiteltua. Mallin julkinen versio luettavissa julkaisussa Kuukasjärvi ym., 2022.

pyrkii yhtenäistämään ja tehostamaan käytänteitä (Kuukasjärvi ym., 2022). Viranomaisen välisen yhteistyön haasteiden ohella rikosvastuun toteutumises- sa on puutteita (kts. esim. Kuukasjärvi ym., 2022; Jokinen ym., 2022; Koivukari ym., 2022).

Kun ihmiskaupan vastaista työtä kehitetään esimerkiksi uhrien tunnistamisen osalta, heidän näkemyksiä tulisi ottaa huomioon (Doyle ym., 2019). Hyväksikäyttäjällä on voinut vaatia uhria valehtelemaan viranomaisille, joten potenti- aalisia asianomistajia tulisi kuulla siten, että asianomistaja ja epäilty hyväk- sikäyttäjät eivät ole samassa tilassa läsnä, kun asianomistajaa kuulustellaan. Vaikka uhrit eivät usein luota poliisiin, poliisien jakamat yhteystiedot auttavista tahoista on kuitenkin koettu hyväksi toimintatavaksi. Uhrit voivat toisaalta olla haluttomia ottamaan viranomaisiin yhteyttä, koska pelkäävät joutuvansa pi- dätetyiksi tai että heidät lähetetään takaisin kotimaahansa. (Doyle ym., 2019.)

2.1.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Seksuaalinen hyväksikäyttö ihmiskaupan muotona viittaa yleisimmillään tilan- teeseen, jossa tekijä saattaa uhrin prostituution kohteeksi. Vaikka seksuaalipal- veluiden myyminen on Suomessa laillista, tilanne muuttuu mahdollisesti pa- ritukseksi, kun toinen osapuoli hyötyy prostituutiosta tai ihmiskaupaksi, mikäli henkilöä hyväksikäytetään prostituutiotarkoituksessa. Laitonta on edelleen sek- suaalipalveluiden ostaminen julkisella paikalla tai tilanteessa, jossa on syytä epäillä seksuaalipalveluita myyvän olevan parituksen kohde tai ihmiskaupan uhri tai hän on alle 18-vuotias. (RL 25:3 ja 3a (ihmiskauppa); RL 20:10 ja 11 (pa- ritus), lisätietoa Protukupiste, 2023.)

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyy useita haavoittuvuustekijöitä, jotka ovat usein syntyneet pidemmän ajan kuluessa ja joista irtaantuminen on psyko- logisen kontrollin seurauksena vaikeaa, ellei mahdotonta. Haavoittuvuusteki- jöitä ovat muun muassa kunniaan liittyvän väkivallan uhka, yhteisön painos- tus, maassaoloon liittyvät epävarmuustekijät, nuori ikä, tietämättömyys omista oikeuksista, Suomen kielen taidon puute, aiemmat hyväksikäyttökokemukset, mielenterveyden haasteet, päihderiippuvuus ja taloudellinen riippuvuus. (Pih- laja & Piipponen, 2023, 20-21.) Samankaltaiset syyt saattavat myös estää uhreja hakemasta apua. Yhtenä keskeisenä syynä on myös pelko lasten menettämi- sestä (Pihlaja & Piipponen, 2023, 24-25) tai pelko käännäytymisestä seksuaali- palveluiden myyntiepäilyn perusteella (Jokinen ym., 2023).

Työperäistä hyväksikäyttöä tulee myös enemmän viranomaisten tietoon. Seksuaalista hyväksikäyttöä ihmiskaupan muotona on myös tutkittu Suomessa huomattavasti vähemmän kuin työperäistä hyväksikäyttöä. Kansainvälisesti tarkasteltuna tilanne on usein päinvastainen sekä tilastojen että tutkimuksen osalta (kts. esim. Kulig & Butler, 2019; Huisman & Kleemans, 2014; Diviák ym. 2021). Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä on avattu ja tarkasteltu oikeustieteiden ja kriminologian näkökulmasta (Koivukari ym. 2022; Rinne, 2021). Koivukari ym. (2022) ovat analysoineet seksuaalista hyväksikäyttöä ihmiskaupan muotona ja hovi- ja käräjäoikeuksien perusteluja ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymisen osalta. Tässä raportissa luvussa 2.2.2 kuvataan tarkemmin ihmiskaupan ja luvussa 2.2.3 parituksen tunnusmerkistöä.

2.1.3 Lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö

Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan yleisyyttä Suomessa on vaikea arvioida, koska ihmiskauppa on luonteeltaan piilorikollisuutta eikä uhreja aina tunnisteta. Ihmiskauppatapaukset eivät välttämättä tule viranomaisten tietoon ja ihmiskauppaan viittaavaa tapausta voidaan esitutkinnassa tutkia myös muulla rikosnimikkeellä kuin ihmiskaupalla. (Kervinen & Ollus, 2019.) On raportoitu myös tapauksista, joissa hyväksikäyttö on voitu tunnistaa ihmiskaupaksi, mutta tuomiossa ei välttämättä ole annettu merkitystä sille, että uhri oli alaikäinen teon alkaessa tai juuri ennen syytteessä määritellyn tekoajan alkamista (Koivukari ym., 2022). Ihmiskauppa voidaan tiettyjen kvalifointiperusteiden nojalla luokitella törkeäksi, esimerkiksi silloin, jos teko on kohdistunut alle 18-vuotiaaseen lapseen tai sellaiseen henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt ja on lisäksi kokonaisuutena arvostellen törkeä (RL 25:3 a).

Vuosien 2006–2018 välisenä aikana Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettiin Suomessa 55 alle 18-vuotiasta ja 141 nuorta, jotka olivat 18–21 -vuotiaita. Huomattavaa kuitenkin on, että nämä luvut eivät kuvaa ilmiön yleisyyttä Suomessa, koska tapauksia ei aina tunnisteta ihmiskaupaksi. (Kervinen & Ollus, 2019.)

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa voi ilmetä monella, useasti toisiinsa linkittyvällä tavalla. Suomessa tapahtunut lasten ja nuorten hyväksikäyttö on yleisimmin ollut seksuaalista hyväksikäyttöä. Tällöin lapsia ja nuoria on esimerkiksi pakotettu prostituutioon tai heitä on kaupallisesti käytetty seksuaalisesti hyväksi. Seksuaalinen hyväksikäyttö on voinut alkaa internetin välityksellä tai

tapahtunut internetissä¹¹. Lapsia ja nuoria voidaan myös pakottaa avioliittoon tai tekemään rikoksia. (Kervinen & Ollus, 2019.) Pihlajan ja Piipposen (2023) tekemän selvityksen perusteella alaikäisiä henkilöitä oli esimerkiksi painostettu käyttämään huumausaineita ja muita päihteitä ensimmäistä kertaa elämässään. Erityisesti lastensuojelulaitoksessa asuvien, niin sanottujen hatkanuorten havaittiin pakotettuna joutuneen tekemään esim. huumausainerikoksia tai varkauksia (Pihlaja & Piipponen, 2023; Pesäpuu ry, 2023). Lisäksi laitton adoptio hyväksikäyttötarkoituksessa, ihmiskauppa elinten poistamistarkoituksessa ja lapsisotilaaksi pakottaminen ovat ihmiskaupan erityismuotoja (Kervinen & Ollus, 2019).

Seuraavaksi tarkastellaan lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden kautta. Obertova ja Cattaneo (2018, 47) viittaavat tutkimuksessaan raportteihin, joiden perusteella lapsiin kohdistuva ihmiskauppa on todettu olevan usein läheisesti kytköksissä muuhun rikollisuuteen, kuten esim. talousrikoksiin, petoksiin, omaisuusrikoksiin, dokumenttien väärentämiseen, maahanmuuttajien salakuljetukseen, huumeiden kuljetukseen ja lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaa esittävään pornograafiseen materiaaliin. Lisäksi hyväksikäyttöön voi viitata uhrin liikkuminen maasta toiseen tai myös maan sisällä.

Monet tekijät lisäävät lasten ja nuorten riskiä joutua ihmiskaupan uhriksi, esimerkiksi jos he ovat päihteiden väärinkäyttäjii, heitä on käytetty lapsena seksuaalisesti tai muuten hyväksi, he eivät ole saaneet hoitoa mielenterveysongelmiinsa, kuuluvat seksuaalivähemmistöihin, ovat karanneet lastensuojelulaitoksista eli ovat ns. hatkanuoria, ovat kodittomia, tai ovat maahanmuuttajataustaisia tai heillä on ylisukupolvisia väkivallan kokemuksia (Greenbaum ym., 2018; Obertova & Cattaneo, 2018; Sprang & Cole, 2018; Letsie ym., 2021; Pihlaja & Piipponen, 2023). Maahanmuuttajat ovat erityisesti vaarassa, mikäli henkilöt matkustavat ilman vanhempiaan tai sukulaisiaan tai täysin yksin. On lisäksi huomattava, että mukana matkustava aikuinen ei välttämättä olekaan heidän vanhempansa, sukulainen tai huoltaja. (Obertova & Cattaneo, 2018.)

---

¹¹ Rikosprosessin kestosta kts. tarkemmin Fagerlund & Toivonen (2021). Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa rikosprosessin havaittiin kestävän keskimäärin kauemmin kuin pääosin aikuisiin kohdistuvissa raiskausrikoksissa tai vakavissa väkivaltarikoksissa.

Alaikäisyyden tai nuoren iän ei kuitenkaan sellaisenaan havaittu altistavan hyväksikäytölle. Mikäli kuitenkin nuoren iän lisäksi oli voimassa yksikin muu haavoittuvuustekijä, alaikäisellä oli suurempi riski joutua ihmiskaupan kohteeksi ja hänen oli hankalampaa irtautua tilanteesta. (Pihlaja & Piipponen, 2023.)

Lapsilla tai nuorilla ihmiskaupan uhreilla ei useinkaan ollut mahdollisuutta vaikuttaa siihen joutuvatko he muuttamaan toiseen maahan, tai tietoa mihin maahan he joutuvat muuttamaan (Gearon, 2019). Myös perheenjäsen voi olla lapsen tai nuoren seksuaalinen hyväksikäyttäjä (Sprang & Cole, 2018; Gearon, 2019). Hyväksikäyttäjät voivat esimerkiksi ostaa uhreilleen lahjoja ja imarrella heitä (romancing), jotta saavat uhrin pakotettua prostituutioon (Reid, 2016).

Terveydenhuollon rooli rikoksen tunnistamisessa voi olla suuri, koska terveydenhuolto ja etenkin päivystyspalvelut saattavat olla ensimmäinen taho, johon uhri on yhteydessä (Sprang & Cole, 2018). Myös kouluterveydenhuollon tärkeä rooli on tunnistettu, koska kouluterveydenhoitajat ovat niin sanottuja luotettuja henkilöitä ja ovat säännöllisesti tekemisissä nuorten kanssa (Fralely & Aronowitz, 2021). On lisäksi tärkeää, että mahdollinen uhri ja terveydenhoitaja käyttävät yksiselitteisiä ja selkeitä termejä. Jos uhrilta esimerkiksi kysytään, onko hän turvassa (are you safe), uhri voi ajatellakin olevansa turvassa esimerkiksi tulipaloilta ja vastaavilta ja vastaa kaiken olevan hyvin. (Fralely & Aronowitz, 2021.)

Rikosteknisiä tutkijoita voitaisiin hyödyntää entistä enemmän rikosten tutkimuksessa, esimerkiksi kun kerätään aineistoa uhrien ja rikoksesta epäiltyjen tunnistamiseksi (Obertova & Cattaneo, 2018). Tutkimuskirjallisuudessa on raportoitu tunnusmerkkejä, joiden perusteella voi epäillä mahdollista ihmiskauppaa. Jos lapsi tai nuori esimerkiksi käy toistuvasti koulussa terveydenhoitajan vastaanotolla ilman mitään varsinaista syytä, tulee myös ihmiskaupan mahdollisuus syiden taustalla tunnistaa. Ulkoisesti havaittavien merkkien lisäksi myös mahdollisen uhrin henkiseen hyvinvointiin tulee kiinnittää huomiota. Henkilön ahdistuneisuus, itsetuhoinen käytös, surullisuus, toistuvat poissaolot koulusta, nälkäisyys ja uneliaisuus voivat viitata siihen, että henkilö on ihmiskaupan uhri. Asiaan pitäisi kiinnittää huomiota myös silloin, jos nuorella on hallussaan hotellikortteja tai muuta vastaavaa hotelleista peräisin olevaa tavaraa, tai jos nuoren kalenterissa on sovittuja tapaamisia vastaavasti kuin aikuisilla. (Fralely & Aronowitz, 2021.)

Useiden tekijöiden on havaittu estävän hyväksikäytön kohteena olevan henkilön irtautumisen hyväksikäyttötilanteesta. Tekijän psykologinen kontrolli ja uhkailu sekä tilanteen paljastumisen seuraukset voivat vaikeuttaa irtautumista, kuten myös häpeän tunne siitä, että on joutunut kyseiseen tilanteeseen. Lisäksi uhri ei välttämättä tiedosta tilannettaan, tai hän tuntee solidaarisuutta hyväksikäyttäjää tai hyväksikäyttävää kaveriporukkaan kohtaan. Etenkin alaikäisten uhrien osalta on havaittu, että he eivät välttämättä tiedostaneet joutuneensa vakavan hyväksikäytön uhriksi vielä ihmiskauppatilanteen päätyttyäkään. (Pihlaja & Piipponen, 2023.) Viranomaisten onkin tärkeää panostaa myös esitutkinnan jälkeisiin jälkitoimiin, esimerkiksi asianomistajalle mahdollisesti tarjottaviin terapiapalveluihin. (Mbamba ym., 2022).

Sprang & Cole (2018) toivat tutkimuksessaan esille, että yli 50 % lapsista, jotka olivat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi ja ihmiskaupan kohteeksi, olivat yrittäneet itsemurhaa. Ihmiskaupatapauksissa yleisestikin, ei pelkästään lasten kohdalla, olisi tärkeää pystyä katkaisemaan traumaside (trauma bond) hyväksikäyttäjän ja uhrin välillä, koska siteen katkaiseminen on olennainen tekijä paranemisprosessissa. Traumasiteen seurauksena uhri jää hyväksikäyttötilanteeseen ja siten suojelee hyväksikäyttäjää paljastumasta. (Casassa ym., 2022.)

2.1.4 Ihmiskauppa tilastojen valossa

Vuonna 2021 ihmiskauppaa tai siihen viittaavia rikosnimikkeitä, ns. lähirikoksia, tuli poliisin tietoon 290 kappaletta, mikä oli suurin lukumäärä tarkasteluajanjaksolla. Vuosina 2017–2021 näiden rikosten yhteenlaskettu lukumäärä kasvoi vuosittain, kun taas vuonna 2022 lukumäärä oli kääntynyt jonkin verran laskuun ja oli 257 kpl. Nimikkeistä yleisimpiä olivat ihmiskauppa sekä kiskonnantapainen työsyryntä (taulukko 1). Myös keskusrikospoliisi ylläpitää operatiivista toimintaa varten tilannekuvaa ihmiskauppaan tai siihen viittaavista poliisille ilmoitetuista rikosilmoituksista, mutta tämän raportin julkisen luonteen vuoksi kyseisiä tilastoja ei raportoida.

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet rikokset ihmiskaupaan ja siihen liittyvistä rikosnimikkeistä (Lähde: Polstat 28.3.2023. Vuoden 2023 arvio saatu 29.11.2023 ¹²⁾)

Ilmoitettu Kpl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 (arvio)
Ihmiskauppa	15	16	21	65	67	77	70	99	110	99	166
Ihmiskaupan yritys	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0
Törkeä ihmis- kauppa	1	3	6	4	3	3	9	13	22	24	7
Törkeän ihmis- kaupan yritys	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Paritus	10	14	11	9	19	10	17	14	49	9	14
Parituksen yritys	5	0	1	0	65	0	0	0	4	1	0
Törkeä paritus	9	8	6	6	4	9	5	16	20	12	7
Törkeän pari- tuksen yritys	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Kiskonnat- tapainen työsyryntä	29	35	18	63	34	36	52	55	84	112	137
Yhteensä	69	76	63	148	192	135	153	200	290	257	329

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä julkaisee vuosittain tilastoja muun muassa Suomessa ihmiskaupan uhreiksi joutuneista uusista asiakkaistaan ja siitä, mitkä tahot ovat ohjanneet asiakkaat auttamisjärjestelmään.¹³ Tilastoissa näkyvät vain auttamisjärjestelmän tietoon tulleet tapaukset. Tilastoja tulkitessa tulee myös huomata, että ne eivät kerro siitä kuinka paljon ihmiskauppaa Suomessa tai maailmalla on todellisuudessa tapahtunut. Joidenkin asiakkaiden

¹² Vuoden 2023 arviot rikosnimikkeiden lukumääristä ovat pyöristettyjä lukuja, jolloin Yhteensä rivin arvo poikkeaa jonkin verran yksittäisten rivien arvojen summasta.

¹³ Kts tarkemmin Ihmiskauppa.fi (2023b). https://www.ihmiskauppa.fi/materiaalipankki/tilastot_ja_tilannekatsaukset

kohdalla voi myös myöhemmin ilmetä, että kyseessä ei olekaan ollut ihmiskauppa. (Ihmiskauppa.fi, 2023.)

Taulukko 2. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään kirjattujen asiakkaiden ikä- ja sukupuolijakauma vuosina 2020-2022 (Lähde: Ihmiskauppa.fi)

	2020 Lkm	2020 %	2021 Lkm	2021 %	2022 Lkm	2022 %
Aikuisia	346	94	215	88	237	96
Alaikäisiä	21	6	28	12	10	4
Yhteensä	367	100	243	100	247	100
Naisia ja tyttöjä	135	55	147	60	192	52
Miehiä ja poikia	112	45	96	40	175	48
Yhteensä	247	100	243	100	367	100

Suurin osa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän uusista asiakkaista oli aikuisia. Vuonna 2022 järjestelmään kirjatuista noin 4 % oli alaikäisiä, kun vastaava luku vuonna 2021 oli 12. Naisia ja tyttöjä tulee järjestelmän asiakkaiksi jonkin verran enemmän kuin miehiä ja poikia, esimerkiksi vuonna 2022 naisten ja tyttöjen osuus oli 52 % uusista asiakkaista (taulukko 2). (Ihmiskauppa.fi, 2023.)

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tilastoi myös tahot, jotka ovat ohjanneet heille asiakkaita (taulukko 3). (Ihmiskauppa.fi, 2023.) Vuonna 2022 poliisi ohjasi auttamisjärjestelmän piiriin noin viidenneksen uusista asiakkaista, seuraavaksi eniten asiakkaita tuli Rikosuhripäivystyksen ja Maahanmuuttoviraston ohjaamina. Luokkaan ”Muut” on kirjattu esimerkiksi Rajavartiolaitoksen, aluehallintoviraston, sairaalan ja lastensuojelun piiristä auttamisjärjestelmään ohjatut asiakkaat.

Taulukko 3. Auttamisjärjestelmään asiakkaita ohjanneet tahot vuosina 2020–2021 (Lähde: Ihmiskauppa.fi)

Auttamisjärjestelmään ohjanneet tahot	2020 Lkm	2020 %	2021 Lkm	2021 %	2022 Lkm	2022 %
Poliisi	25	6%	7	2%	95	20%
Rikosuhripäivystys	46	12%	32	11%	92	19%
Maahanmuuttovirasto	63	16%	77	26%	86	18%
Vastaanottokeskus	88	23%	58	19%	75	16%
Uhri itse	70	18%	40	13%	48	10%
Asianajaja/lakimies	49	13%	33	11%	36	8%
Ensi- ja turvakoti	14	4%	18	6%	19	4%
Kunnallinen viranomainen	17	4%	11	4%	14	3%
Suomen kurdit ry	0	0%	7	2%	4	1%
Seurakunta	2	1%	2	1%	3	1%
Muu järjestö	10	3%	4	1%	2	0%
Muut	7	2%	11	4%	4	1%
Yhteensä	391	100%	300	100%	478	100%

Myös Neliapila-järjestöt julkaisevat tilastoja järjestötyössä tunnistetuista ihmiskaupan uhreista. Tilastoinnissa on mukana Pro-tukipiste, Rikosuhripäivystys, MonikaNaiset ja Pakolaisneuvonta. Tilastot julkaistaan siten, että yksittäistä vastaajaa ei pysty tunnistamaan. Neliapila-järjestöjen tilastoista ilmenee tietoa ihmiskaupan uhreiksi tunnistettujen ihmisten määrästä, taustatekijöistä, mahdolliseen ihmiskauppaan viittaavista asioista sekä asian etenemisestä. (Thesslund, 2023.)

Neliapila-järjestöjen vuonna 2022 toteuttaman kyselytutkimuksen¹⁴ mukaan lähes 90 % heidän asiakkaistaan tulee EU:n ulkopuolelta. Vastaajilta tiedusteltiin myös, onko henkilöllä todettu olevan erityisiä haavoittuvuustekijöitä, jotka ovat altistaneet hyväksikäytölle tai vaikuttaneet siihen.¹⁵ Lähes 60 % vastan-

¹⁴ Kyselyyn vastasi 299 henkilöä.

¹⁵ Kysymykseen vastasi 214 henkilö, usea vastausvaihtoehto mahdollinen.

neilla ei ollut tiedossa erityistä haavoittuvuustekijää. Noin kolmannes vastaajista toi esille, että oleskeluoikeuteen liittyvät epävarmuudet, kuten pelko oleskeluluvan menettämisestä tai maastapoistamisesta oli erityinen haavoittuvuustekijä. Lähes viidennes vastaajista raportoi psyykkiset mielenterveysongelmat, päihderiippuvuuden tai aiemman kokemuksen hyväksikäytön uhriksi joutumisesta altistaneen tai vaikuttaneen hyväksikäytölle ja lähes yhtä usein syyksi mainittiin myös eristäytyneisyys, yksinäisyys tai huoli läheisistä.

Ihmiskaupan uhri voi myös olla haluton eri syistä viemään asiaansa rikosprosessissa eteenpäin. Neliopilajärjestöjen tekemän kyselyn perusteella¹⁶ yleisimmin mainittuja syitä asian pysäyttämiseen voivat olla esimerkiksi pelko seurauksista (56 % valitsi tämän vaihtoehdon), epäusko siitä, että olisi turvassa (50 % vastaajista) tai epäluottamus viranomaisia kohtaan (38 % vastaajista).

Osa ihmiskaupparikoksista jää esitutkintaviranomaisilta selvittämättä. Hannonen ja Kainulainen (2022, 197) tarkastelivat tutkimuksessaan Tilastokeskuksen lukuihin pohjautuen mm. poliisin tietoon tulleita ja selvitettyjä rikoksia ja nostivat esiin, että vuosina 2011–2015 noin puolet rikosepäilyistä selvitettiin. Selvitysprosentti on laskenut viimeisen viiden vuoden aikana ja vuonna 2020 selvitettiin noin 20 % poliisin tietoon tulleista rikoksista.

2.2 Ihmiskaupparikosten kansallinen ja kansainvälinen sääntely

Ihmiskaupasta säädetään rikoslain 25 luvun 3 §:ssä. Suomen rikoslaissa ei ollut ennen vuotta 2004 nimenomaista ihmiskauppaa koskevaa rikosoikeudellista tai muutakaan sääntelyä. Laissa oli kuitenkin säännöksiä, joiden perusteella mahdollista ihmiskauppaa olisi ollut mahdollista arvioida. Kysymykseen olisivat tulleet tietyt tuolloin voimassa olleet rikoslain 25 luvun säännökset, jotka koskivat ns. varsinaista ihmisryöstöä, lapsenryöstöä ja naisenryöstöä. (Koivukari ym., 2022, 20.)

Merkillepantavaa on, että ihmiskauppaa rangaistavaksi 2000-luvun alussa säädettyäessä katsottiin, ettei Suomessa ollut merkittävässä määrin esiintynyt ihmiskaupaksi määriteltävää toimintaa. Lain esitöiden perustelujen painopiste

---

¹⁶ Kysymykseen vastasi 32 henkilöä, usea vastausvaihtoehto mahdollinen.

oli vahvasti prostituutioon liittyvässä ihmiskaupassa ja sen oikeudellisessa arvioinnissa. Työperäisen ihmiskaupan mahdollisuus noteerattiin lain esitöissä viittaamalla tuolloin valmisteilla olleeseen kiskonnantapaista työsyryntää koskevaan säännökseen sekä kansainvälisen työkonferenssin lapsityön pahimpien muotojen kieltämistä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskevaan yleis-sopimukseen (SopS 16/2000). (HE 34/2004 vp). Säännös muutettiin kansainvälisten velvoitteiden vuoksi ja rikoslakiin tehtiin hallituksen esityksen myötä ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa koskevat pykälät (Lappi-Seppälä ym., 2008, 688).

Vuonna 2006 ulkomaalaislakiin (301/2004) lisättiin säännökset ihmiskaupan uhreille myönnettävästä oleskeluluvasta sekä toipumis- ja harkinta-ajasta (HE 266/2014 vp; Roth & Luhtasaari, 2021, 11). Tilastoja harkinta-ajoista löytyy Jokisen ym. (2023) selvityksestä. Muutosten tavoitteena oli antaa aiempaa parempaa rikosoikeudellista suojaa ihmiskaupan uhreille ja parituksen kohteille. Säännökseen tehdyt muutokset tulivat voimaan vuonna 2015. (Roth & Luhtasaari, 2021, 12.)

Säännökset ihmiskaupan uhrien auttamisesta lisättiin lakiin maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (493/1999) ja lainmuutokset tulivat voimaan vuonna 2007. Vuonna 2011 Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat säännökset siirrettiin pääsääntöisesti sellaisenaan lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011), ns. vastaanottolakiin. Ihmiskaupan uhrien auttamista koskeviin säännöksiin tehtiin myöhemmin muutoksia, jotka tulivat voimaan vuonna 2015. Tarkoituksena oli vahvistaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tehtävät laissa niin, että ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja auttaminen olisi ennustettava ja läpinäkyvä sekä vastuunjaoltaan selkeä kokonaisuus. Muutosten tavoitteena oli myös turvata uhrien yhdenvertainen kohtelu palveluissa. (HE 266/2010 vp; Roth & Luhtasaari, 2021, 10-11.) Keskeinen rikoksen uhrien asemaan liittyvä EU-säännös on niin kutsuttu uhridirektiivi (2012/29/EU), johon liittyvät lainmuutokset tulivat pääsääntöisesti Suomessa voimaan vuonna 2016. Direktiivin myötä erityisesti esitutkintalakiin säädettiin asianomistajan asemaa parantavia ja esitutkintaviranomaisia velvoittavia säännöksiä, joiden seurauksena asianomistajalla on paremmat mahdollisuudet saada tukea ja suojelua. Esitutkintaviranomaisten tulee esimerkiksi ilmoittaa uhrille tämän oikeuksista ja arvioida asianomistajan tilanne ja erityisen suo-

jelun tarve. Asianomistaja tulee myös ohjata tarvittavien tukipalvelujen piiriin (ETL 4:10, 10/2016). (Roth & Luhtasaari, 2021, 11; Rantaeskola, 2021, 308-310.)

Vuoden 2023 alusta lukien tuli voimaan lakimuutokset, joissa ihmiskaupan uhrien asema parani ja heidän oikeutensa palveluihin vahvistui siten, että auttamisjärjestelmän kautta saatavan avun jatkuminen ei enää riipu heitä koskevan ihmiskaupparikosprosessin etenemisestä. Lainmuutoksen yhteydessä ihmiskaupan uhreille myönnettävä toipumisaika poistettiin laista. Ihmiskaupan uhrin tunnistamista koskeva sääntely yksinkertaistui vastaanottolaissa (746/2011) siten, että tunnistamisella tarkoitetaan yksinomaan uhrin ottamista ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

Tällä on uhrien oikeuksien toteutumisen kannalta keskeisin merkitys. Auttamisjärjestelmään ottamisen edellytykset eivät muuttuneet, vaan uhrin otetaan edelleen järjestelmään matalalla kynnyksellä.

Auttamisjärjestelmän kautta saatavan avun jatkuminen perustuu ensisijaisesti uhrin yksilöllisen tilanteen arviointiin eikä rikosprosessissa tehtäviin ratkaisuihin. Auttamisjärjestelmän tehtäviin kuuluu lain tasolla myös toimiminen kansallisena asiantuntijaviranomaisena ihmiskauppailmiöön ja sen vastaiseen työhön liittyvissä asioissa. Lakimuutoksen myötä korostui hyvinvointialueiden velvollisuus järjestää palvelutarpeen mukaisia sosiaalipalveluja myös ihmiskaupan uhreille. Sosiaalihuoltolaissa mainitaan muu hyväksikäyttö sellaisena tuen tarpeen perusteena, jota varten sosiaalipalveluja on järjestettävä. (HE 220/2022; Valtioneuvosto, 2022.)

Oikeusministeriö on asettanut syyskuussa 2023 työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella luonnos hallituksen esitykseksi avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi. Työryhmän toimikausi kestää helmikuun 2024 loppuun. Nykyään avioliittoon pakottaminen on rangaistavaa ihmiskauppaa ja pakottamista koskevien säännösten perusteella, mutta avioliittoon pakottamista ei niissä mainita nimenomaisesti rikoksen tunnusmerkkinä. Avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta laadittiin arviomuistio vuonna 2021. Lisäksi eduskunta kiirehti ponnessaan vuonna 2022 avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämistä rikostalissa. (Oikeusministeriö, 2023a, 2023b.)

2.2.1 Ihmiskauppaa koskevan sääntelyn kehityksestä

Vuonna 2004 ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset lisättiin vapautteen kohdistuvia rikoksia koskevaan 25 lukuun (650/2004). Tavoitteena oli saattaa ihmiskauppaa koskevat kriminalisoinnit vastaamaan paremmin Suomea sitovia ihmiskauppaa koskevia velvoitteita. Lisäksi tavoitteena oli tehostaa ihmiskau- pan, parituksen ja prostituution torjuntaa. (HE 34/2004 vp, 18-19; Roth & Luh- tasaari, 2021, 10; Ulkoasiainministeriö, 2005.)

Vuonna 2015 sääntelyä uudistettiin kahdella tavalla siten, että päällekkäisyyt- tä paritusta ja ihmiskauppaa koskevan sääntelyn suhteen pyrittiin poistamaan. Sääntelyä muutettiin siten, että painostamista koskeva tekotapa poistettiin pa- ritusta koskevan säännöksen kyseisestä kohdasta. Vastaavasti ihmiskauppaa koskevaan säännökseen lisättiin ihmiskau- pan toteuttamisen keinoksi ”toista painostamalla”. Ihmiskauppaa ja paritusta koskevien säännösten törkeät te- komuodot sisälsivät eräiltä osin identtiset kvalifiointiperusteet. Päällekkäisyys nähtiin ongelmalliseksi, koska sen katsottiin aiheuttavan vääristymää paritusri- kosten ja ihmiskaupparikosten välille. Törkeää paritusta koskevasta säännök- sestä poistettiin kvalifiointiperuste ”aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huo- limattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengen- vaarallinen tila” Vastaava kohta oli vuonna 2004 lisätty törkeää ihmiskauppaa koskevan rikoslain 25 luvun 3 a §:n 1 momentin 2 kohtaan, joten törkeää ih- miskauppaa koskevan säännöksen muuttamista ei tarvittu. (HE 103/2014, 46; Koivukari ym., 2022, 27.)

Sääntelyä saatettiin samalla vastaamaan paremmin myös kansainvälisiä vel- voitteita toteuttamalla muutos, jonka mukaan ”valtaan ottamista” koskeva te- kotapa muutettiin muotoon ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Uudistuksen esi- tyksessä näin korkean soveltamiskynnyksen asettavaa tekotapaa pidettiin epä- johdonmukaisena suhteessa säännöksen muihin tekotapoihin. Tekotavalle ei löytynyt perusteita kansainvälisistä velvoitteista tai niiden tulkinta-asiakirjoista, joten riittäväksi katsottiin, että tekijä käyttää uhriin nähden määräysvaltaansa. (HE 103/2014, 23, 46; Koivukari ym., 2022, 28.)

Lisäksi ihmiskauppaa koskevaa sääntelyä muutettiin kansainvälisten ja euroop- palaisten velvoitteiden asianmukaisemman täytäntöönpanon varmistamiseksi siten, että ihmiskauppasäännöksen 1 momentin tarkoittaman elinten tai ku- dosten poistamista koskevan teon tarkoituksen suhteen ei enää edellytetä ta-

loudellista hyötymistarkoitusta. Tällaista hyötymistarkoitusta ei edellytetä ihmiskauppaa koskevista Suomea sitovista velvoitteista. (HE 103/2014 vp, 25,51, Koivukari ym., 2022, 28.)

Ihmiskauppaa koskevaa sääntelyä rikoslakiin sisällytettäessä eduskunnan lakivaliokunta korosti mietinnössään ihmiskauppaa koskevan rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen ilmaisujen ”haavoittuva asema” ja ”turvaton tila” suppeaa tulkintatarvetta. Toteamus oli rajattu koskemaan ihmiskauppaa koskevan sääntelyn suhdetta paritusta koskevaan sääntelyyn. Lakivaliokunnan käsitellessä vuonna 2015 uudistusta koskevaa hallituksen esitystä ei käsitteiden suppeaa tulkintaa ollut enää tarpeen erikseen korostaa. Valiokunta päätyi kuitenkin korostamaan mietinnössään, että tekijän tahallisuuden tulee kattaa myös ihmiskaupassa käytetyt keinot ja niihin liittyvät olosuhteet ja että säännöstä on tulkittava sen sanamuodon puitteissa. (LaVM 15/2014 vp; HE 103/2014 vp; Koivukari ym., 2022, 28-29.) Ihmiskauppaa ja paritusta koskeviin säännöksiin tehdyt muutokset tulivat voimaan vuonna 2015 (HE 103/2014 vp, 46).

2.2.2 Ihmiskaupan tunnusmerkistö

Ihmiskaupasta säädetään rikoslain 25 luvun 3 pykälässä. Pykälässä määritellään ihmiskaupan keinot, tekotavat ja tarkoitus, jotka muodostavat yhdessä ihmiskaupan tunnusmerkistön (kuvio 9). Jotta kyse on pykälän tarkoittamasta ihmiskaupasta, kaikkien kolmen elementin tunnusmerkistötekijöiden on täytyttävä ja niiden välillä on oltava yhteys. Toisin sanoen säännöksessä mainittujen ”keinojen on tullut johtaa säännöksessä mainittujen tekotapojen käyttämiseen ja näitä keinoja tai tekotapoja käyttävällä tekijällä on lisäksi tullut olla säännöksessä edellytetty tarkoitus”. (Kimpimäki, 2021, 791, kts. myös HE 34/2004 vp.)

Koivukarin ym. (2022) selvityksessä on tarkasteltu ja avattu yksityiskohtaisesti ihmiskaupan ja sen lähirikosten tunnusmerkistöä. Kuvioon 8 on koottu rikoslain 25 luvun 3 § mukainen ihmiskaupan tunnusmerkistö ja hallituksen esitysten 34/2004 ja 103/2014 syventävät tiedot tunnusmerkistöstä.

Tekotavat ovat konkreettisia toimia, joita käytetään ihmiskaupan toteuttamisessa. Näitä ovat RL 25:3 §:n mukaan toisen määräsvaltaan ottaminen, värväminen, luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen. Toisen määräsvaltaan ottamista koskevan arvioinnin keskiössä tulee olla se,

onko asianomistaja menettänyt mahdollisuutensa toimia haluamallaan tavalla. Näin ollen vapauden menetyksen ei tarvitse olla fyysinen vaan arvioinnissa korostuvat psyykkisen kontrollin muodot. (HE 103/2014 vp, 51.)

Värvääminen viittaa toisen houkuttelemiseen tai pyytämiseen ihmiskaupan kohteeksi. Luovuttamisella puolestaan tarkoitetaan toisen luovuttamista joko korvausta vastaan tai ilman korvausta. Muut tekotavat liittyvät ihmiskaupan kohteen vastaanottamiseen, kuljettamiseen, vastaanottamiseen ja majoittamiseen joko kohteessa, jossa ihmiskauppa on toteutunut tai kohteeseen tehdyn matkan aikana ja sen välietapeissa. (HE 34/2004 vp.)

Keinoilla asianomistaja houkuttelee, hankitaan tai pidetään hyväksikäytön kohteena. Rikoslain 25:3 §:n mukaisia keinoja ovat riippuvaisen aseman hyväksikäyttäminen, turvattoman tilan hyväksi käyttäminen, painostaminen, erehdyttäminen tai toisen hyväksi käyttäminen, korvauksen maksaminen toista määrävallassa pitävälle henkilölle tai korvauksen vastaanottaminen. (HE 34/2004 vp.)

Asianomistaja voi olla riippuvaisessa asemassa esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta taikka oleskelusta jossain laitoksessa johtuen. Riippuvainen asema voi viitata myös huumausaineen käyttäjän riippuvuuteen huumausaineen toimittajasta. Lisäksi riippuvainen asema voi syntyä, mikäli asianomistajaa uhataan hänen tekemiensä rikosten tai luvattoman maassa oleskelun paljastamisella. Niin ikään riippuvaisen aseman voi aiheuttaa asianomistajan lähiomaisen riippuvaisen aseman hyödyntäminen tai tilanne, jossa asianomistaja on joutunut luovuttamaan passin tai muun tärkeän asiakirjan. (HE 34/2004 vp.)

Turvaton tila puolestaan voi johtua esimerkiksi vaikeasta taloudellisesta tilanteesta, asunnottomuudesta tai vakavasta sairaudesta, päihteiden käytöstä, nuoresta iästä tai pakolaisuudesta, tai lähiomaisen vastaavasta tilasta, henkilön aikaisemmasta prostituutiosta tai muusta sosiaalisesta asemasta. Turvattomaan tilaan liittyvät myös asianomistajan psyykkiseen tilaan vaikuttavat kokemukset esimerkiksi väkivallasta. Asianomistajalla ei ole muuta todellista tai hyväksyttävää vaihtoehtoa kuin alistua väärinkäyttöön. Asianomistajan asemaa on arvioitava kokonaisuutena. (HE 34/2004 vp.)

Erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksi käyttäminen viittaa esimerkiksi harhaanjohtamiseen, kuten valheellisten tietojen antamiseen työn tai toiminnan olosuhteista tai korvauksesta. Erehdyttämisessä tulee huomioida kokonaisuuden kannalta olennaiset seikat, esimerkiksi vähäinen poikkeama luvatussta palkasta ei täytä tunnusmerkistöä. (HE 34/2004 vp.)

Tarkoitukset määrittelevät ne olosuhteet, joihin asianomistaja on ollut tarkoituksena saattaa. Esimerkiksi toiminta saattaa muuttua ihmiskaupaksi, mikäli asianomistajalla ei enää ole mahdollisuutta irtautua tilanteesta niin halutessaan (Kimpimäki, 2021, 791). Teon tarkoituksena voi RL 25:3 §:n mukaan olla seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö, muut ihmisarvot loukkaavat olosuhteet tai elimien ja kudoksien poistaminen taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Seksuaalinen hyväksikäyttö viittaa esimerkiksi asianomistajan hyväksikäyttöön prostituutiossa. Laajuudeltaan prostituutioon rinnastettava ihmiskaupan asianomistajan käyttäminen pornografian valmistuksessa tai pornografisissa esityksissä täyttää myös ihmiskaupan tunnusmerkistön. Jos korvausta ei ollut tarkoitettu suoritettavaksi, kysymys voi olla prostituutioon rinnastettavasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (HE 34/2004 vp.)

Pakkotyöllä tarkoitetaan työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Muilla ihmisarvoa loukkaavilla olosuhteilla viitataan orjuuden kaltaisiin oloihin, velkaorjuuteen, pakkoavioliiton muotoihin tai alle 18-vuotiaan luovuttamiseen hyväksikäytön kohteeksi holhoojan toimesta. Teon tarkoituksena voi olla myös, että henkilö joutuu elättämään itsensä kerjäämällä tai rikollisin keinoin. (HE 34/2004 vp.)

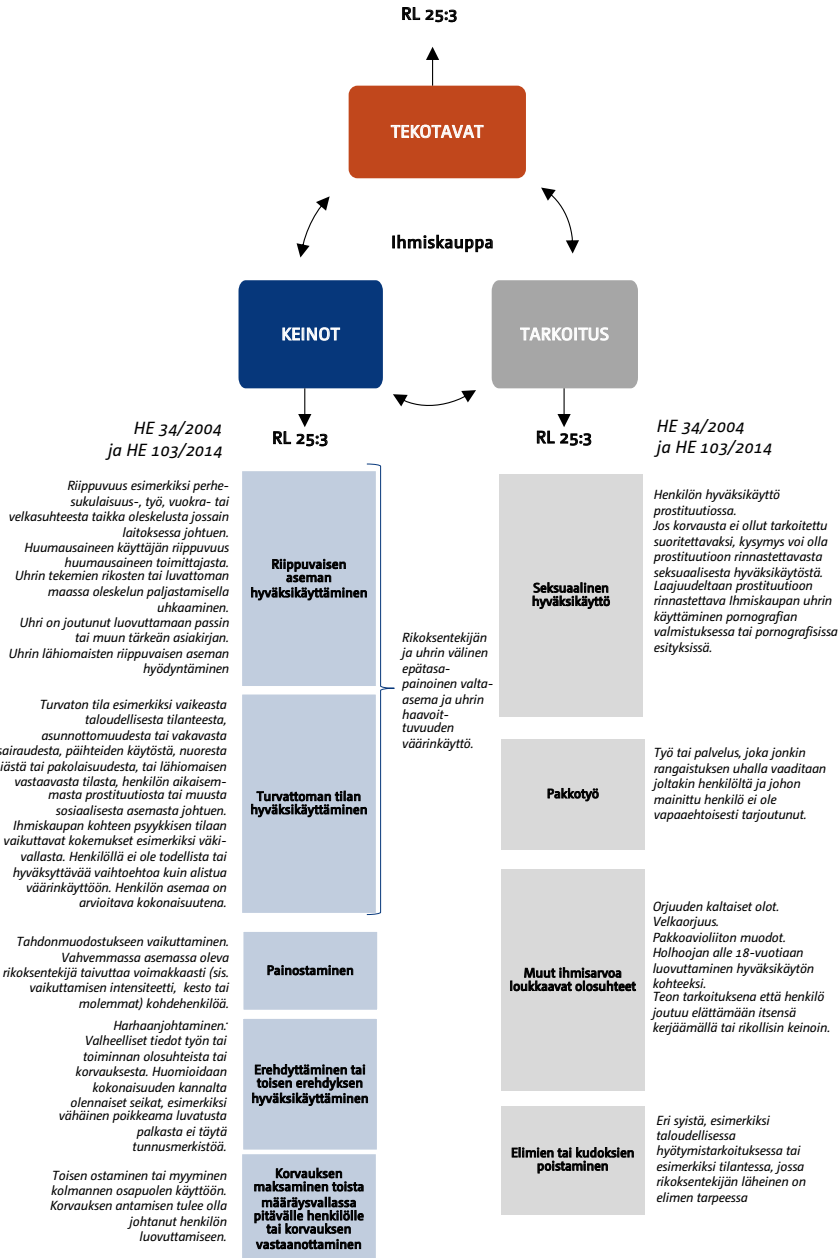
Törkeä ihmiskauppa on kriminalisoitu 25 luvun pykälässä 3 a. Törkeän ihmiskaupan keinona käytetään väkivaltaa, uhkausta tai kavallusta; teolla aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila tai näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä; rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt taikka rikos tehdään osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Niin ikään teon tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. (HE 34/2004 vp.)

Uhrin menettää vapautensa ja mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla; sekä fyysisten että psyykkisen kontrollin muodot, ml. alistaminen

Houkutteleminen tai pyytäminen ihmiskaupan kohteeksi.

Toisen luovuttaminen joko korvausta vastaan tai ilman korvausta

Ihmiskaupan kohteen vastaanottaminen, kuljettaminen ja majoittamisen (ml. toisen kätkeminen) sekä kohteessa että matkan väliavaiheissa.

Kuvio 8. Ihmiskaupan tunnusmerkistö (RL 25:3) lain esitöiden (HE 34/2004 ja HE 103/2014) syventävien tietojen perusteella

2.2.3 Ihmiskaupan lähirikokset

Ihmiskaupan lähirikoksiksi luetaan muun muassa paritus (RL 20:10) törkeä paritus (RL 20:11), kiskonnantapainen työsyryntä (RL 47:3 a), laittoman maahan-tulon järjestäminen (RL 17:8), ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (RL 20:8), joita tarkastellaan ohessa lyhyesti.

Paritus

Paritusta koskeva sääntely uudistettiin nykyiseen muotoonsa rikoslain kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa, jossa seksuaalirikoksia koskeva rikoslain 20 luku uudistettiin kokonaisuudessaan. Kokonaisuudistuksessa parituksen rangaistavuuden perusteen nähtiin liittyvän ensisijaisesti taloudelliseen hyötymiseen toisen prostituutiosta, toisaalta säännöksellä katsottiin täydennettävän sitä rikosoikeudellista suojaa, jolla pyritään ehkäisemään toisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamista yrittämällä estää häntä vapaasti päättämästä seksuaalisuhteistaan. (HE 6/1997 vp; Koivukari ym., 2022, 41.) Uudistetut säännökset tulivat voimaan 1.1.1999.

Vuonna 2004 paritusta koskevaa säännöstä laajennettiin EU:ssa annetun lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumista koskevan puitepäätöksen kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä. Puitepäätöksen (korvattu direktiivillä 2011/93/EU) sisältämä kriminalisointivelvoite johti paritusta koskevan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdan muuttamiseen siten, että rangaistavaa on huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuva järjestäminen alle 18 vuotta täyttäneen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavaa tekoa varten. Samassa yhteydessä laajennettiin säännöksen tekotapoja ja lisättiin 1 momentin 2 kohtaan prostituutiossa toimivan majoittamista koskeva kohta sekä 1 momentin 3 kohtaan prostituutiota koskeva markkinointi. (Koivukari ym., 2022, 42-43.)

Parituksen törkeä tekomuoto lisättiin rikoslakiin yhtä aikaa ihmiskaupan kanssa vuonna 2004. Säännöksen lisääminen oli seurausta edellä mainitun puitepäätöksen (korvattu direktiivillä 2011/93/EU) seuraamuksia koskevasta artiklasta, joka edellytti vähintään 5-10 vuoden enimmäisrangaistusta tietyissä tilanteissa. Törkeän tekomuodon säätämisen nähtiin olevan seurausta myös kansallisista tarpeista, kun paritusrikollisuus oli havaittu muuttuneen aiempaa järjestäytyneemmäksi ja suunnitelmallisemmaksi. Perustekomuodon enimmäisrangaistus

koettiin riittämättömäksi. (HE 34/2004 vp; Koivukari ym., 2022, 43.) Sääntelyä on lisäksi muutettu vuonna 2015 pyrkimällä poistaa ihmiskauppaa ja paritusta koskevan sääntelyn päällekkäisyyksiä (HE 103/2014 vp, 49-50).

Kiskonnantapainen työsyrijintä

Kiskonnantapainen työsyrijintä lisättiin rikoslakiin uutena nimikkeenä vuonna 2004. Rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitetun kiskonnantapaisen työsyrijinnän rangaistavaksi säätäminen liittyi ulkomaalaislain (301/2004) uudistamiseen. Kiskonnantapaisen työsyrijinnän kiellon ajatellaan turvaavan työsyrijintärikoksen tavoin yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuden lisäksi pyritään suojaamaan heikomman osapuolen oikeuksia ehkäisemällä heikommassa asemassa olevan hyväksikäyttöä. Työsyrijintä edellyttää työntekijän epäedulliseen asemaan asettamista ja kiskonnantapainen työsyrijintä työntekijän huomattavan epäedulliseen asemaan asettamista. Kyseessä on erityissäännös suhteessa työsyrijintää koskevaan säännökseen, erityissäännöksen luonnetta kuvastaa myös korkeampi rangaistusasteikko. Säännös kattaa kaikki työsyrijintää koskevassa rikoslain 47 luvun 3 § tarkoitetut syrjintäperusteet ja edellyttää, että työsyrijinnän tunnusmerkistö täyttyy.

Syrjintään kuuluu tietty vertailuasetelma. Vertailukohtana voivat olla saman työnantajan palveluksessa olevat toiset työntekijät, jotka työskentelevät samoissa tehtävissä tai muuten samanlaisissa oloissa kuin syrjitty tai työntekijät, joita muut työnantajat kohtelevat lainmukaisesti ja tasapuolisesti. Vertailukohteen ei siis tarvitse löytyä samalta työpaikalta. Edellytyksenä kuitenkin on, että työntekijä joutuu objektiivisesti arvostellen epäedullisempaan asemaan kuin muut. Säädöksen tarkoituksena on puuttua harmaaseen talouteen ja turvata ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteen ehtojen lainmukaisuus. (HE 151/2003 vp, 8, 10-11; Koivukari ym., 2022, 45; Jokinen ym., 2011, 43.)

Laittoman maahantulon järjestäminen

Vuonna 2004 lailla rikoslain muuttamisesta 650/2004 lain 17 luvun 8 §:ää muutettiin niin, että sen 1 momentin 1 kohtaan lisättiin tekotapana se, että ulkomaalainen tuodaan Suomen kautta muuhun maahan. Lisäksi momentin 1 ja 3 kohtaan lisättiin passin lisäksi maininta muusta matkustusasiakirjasta. Samalla säädettiin uudessa 8 a §:ssä rangaistavaksi törkeä laittoman maahantulon järjestäminen. (Andersson, 2013, 13.)

Uuden pykälän todettiin sen perusteluissa (HE 6/1997 vp, 124/II) vastaavan tuolloista ulkomaalaislain 64 b §:ää, vaikka pykälään ehdotettiin tehtäväksi sen rikoslakiin siirtämisen yhteydessä eräitä sanonnallisia muutoksia. Edellytys teon tekemisestä taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi poistettiin säännöksestä. Hallituksen esityksen HE 6/1997 vp ja lakivaliokunnan mietinnön LaVM 3/1998 vp perusteluissa ei käsitellä sitä, mitä ilmaisulla ”maahantuloon vaadittava” asiakirja tarkoitetaan (Andersson, 2013, 13).

Säännöksen soveltaminen laittoman maahantulon järjestämiseen nähtiin ongelmallisena tilanteissa, joissa maahan tuotavalla henkilöllä oli voimassa oleva vaadittava viisumi tai muu matkustusasiakirja, mutta se oli saatu antamalla viranomaiselle vääriä tietoja. Oikeuskäytäntö säännöksen soveltamisessa oli pitkään epäyhtenäinen. (Oikeusministeriö, 2013, 11.)

Rikoslain säännöksiä laittoman maahantulon järjestämisestä uudistettiin alkuvuodesta 2014. Säännöksen mukaan rangaistavaa on tuoda tai yrittää tuoda Suomeen tai Suomen kautta muuhun maahan ulkomaalainen, jonka viisumi, oleskelulupa, tai muu matkustusasiakirja on saatu viranomaiselta asiakirjan myöntämisen kannalta oleellisen totuudenvastaisen tai harhaanjohtavan tiedon avulla, lahjomalla viranomainen tai virkamiehen väkivaltaisella vastustamisella. Lakimuutoksen jälkeen laittoman maahantulon järjestäminen on rangaistavaa myös tapauksissa, joissa maahantulossa on käytetty sinänsä aitoa, mutta väärin perustein saatua matkustusasiakirjaa. Rangaistavaa on myös tällaisen asiakirjan luovuttaminen ulkomaalaiselle samoin kuin kuljetuksen järjestäminen henkilölle, jolla on tällainen asiakirja. Lakia selvennettiin siten, että tekijän rangaistusvastuuta arvioitaessa otetaan erityisesti huomioon tekijän humanitaariset tai läheisiin perhesuhteisiin liittyvät vaikuttimet. (Valtioneuvosto, 2014; Oikeusministeriö, 2013, 10.)

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskeva rikoslain 20 luvun 8 §:n säännös (743/2006) tuli voimaan lokakuun 2006 alussa. Samalla seksuaalipalvelujen ostamista nuorelta koskeva rangaistussäännös siirtyi luvun 8 a §:ksi. Järjestyslain yleisellä paikalla tapahtuvaa seksin ostamista ja maksullista tarjoamista koskeva rangaistussäännös jäi voimaan uusine säännösviittauksineen mainittuihin säännöksiin (744/2006). (Melander & Mahmood, 2022, 20.)

Taustalla oli laajoja selvitystoimia seksin ostamisen mahdollisen yleisen kriminalisoinnin johdosta. Joulukuussa 2005 eduskunnalle annettu hallituksen esitys (HE 221/2005), jossa ehdotettiin seksin ostamisen yleistä kriminalisointia, muuttui säännöksen osalta eduskuntakäsittelyn aikana siten, että rangaistavaa on vain seksin ostaminen henkilöltä, joka on parituksen kohteena tai ihmiskaupan asianomistaja. Perustuslakivaliokunta oli pitänyt yleistä kriminalisointia lähtökohtaisesti hyväksyttävänä, mutta katsoi siihen liittyvän ongelmia säännöksen laaja-alaisuuden vuoksi liittyvän sääntelyn oikeasuhtaisuuden näkökulmasta huomioon ottaen perusoikeuskytkennät. Lakivaliokunta päätyi ehdottamaan rajattua rangaistussäännöstä pohjaten näkemyksensä perustuslakivaliokunnan kantaan, eduskuntakäsittelyn aikana ilmenneisiin yleiseen säännöksiin liittyviin rikoslainopillisiin ongelmiin, hallituksen esityksessä kriminalisoinnin tueksi keskeisesti esitetyn parituksen ja ihmiskaupan vähentämisen tavoitteeseen sekä Ruotsin kokemuksesta saatuihin erisuuntaisiin tietoihin. (PeVL 17/2006 vp, 3; Melander & Mahmood, 2022, 20.)

On huomattava, että erityisesti ihmiskauppaan viittaavia piirteitä lakivaliokunnan mietinnössä käsitellään hyvin suppeasti, vain kahden piirteen 1) seksin myyjän liikkumisvapauden merkittävän rajoittamisen ja 2) henkilön psyykkisen toimintakyvyn alenemisen osalta. Piirteiden arvioinnin suppeus on saattanut johtua ajankohdan yleisen tietämyksen vähäisyydestä ihmiskaupan ja ihmiskaupparikosta koskevan soveltamiskokemuksen osalta. (Melander & Mahmood, 2022, 20.)

Korkein oikeus antoi vuonna 2012 ensimmäisen ja toistaiseksi ainoan säännöstä koskevan ennakkoratkaisun KKO 2012:66. Tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa X oli ostanut seksiä A:lta, joka toimi parituksen kohteena. KKO:n ratkaisun sekä rikoslain 20 luvun 8 §:ää koskevan aiemman selvityksen ja esitettyjen suositusten jälkeen säännöstä ehdotettiin muutettavaksi tarkoituksin antaa aiempaa parempaa rikosoikeudellista suojaa parituksen kohteille ja ihmiskaupan uhreille. Ratkaisu perustui soveltamiskäytännössä havaittuihin vaikeuksiin. Säännöksen uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä lähdettiinkin siitä, että soveltamiskäytäntö on oikeuskäytännössä asettunut korkeammalle kuin säännöstä säädettäessä osattiin ennakoida. Esityksessä ehdotettiin tuottamuksellisen teon rangaistavaksi säätämistä siten, että rikoslain 20 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan rangaistavaa olisi ollut toiminta, jossa tekijä on selvillä siitä, että teon kohde on ihmiskaupan asianomistaja tai parituksen kohde tai hänellä on ollut syytä epäillä sitä. Ehdotusta käsiteltiin eduskunnassa sekä perustuslakivaliokun-

nassa, että lakivaliokunnassa. Eduskunta päätyi lopulta hyväksymään rikoslain 20 luvun 8 §:n lakivaliokunnan ehdottamassa muodossa. Lain julkaisupäivä on 10.4.2015. (HE 229/2014 vp, 9/1; Melander & Mahmood, 2022, 21-27.)

2.2.4 Keskeiset kansainväliset oikeusohjeet ja sopimukset

Ihmiskaupan vastainen toiminta Suomessa sai alkunsa Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen (SopS 20/2004, Palermon sopimus) ja sen ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemistä, torjumista ja rankaisemista koskevan lisäpöytäkirjan (SopS 71/2006) hyväksymisellä vuonna 2000 (Roth & Luhtasaari, 2021, 9-10). Niin sanotun Palermon lisäpöytäkirjan mukaan (art. 3a) ihmiskauppa tarkoittaa: hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen. Lisäpöytäkirja velvoittaa sen osapuolia ehkäisemään ihmiskauppaa, auttamaan ja suojelemaan uhreja sekä edistämään kansainvälistä yhteistyötä. (SopS 71/2006; Jokinen ym., 2011, 27.)

Yllä kuvatun Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjan ohella muita ihmiskaupan vastaista toimintaa säänteleviä keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia tai muutoin oikeudellisesti sitovia asiakirjoja ovat Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012), Euroopan unionin perusoikeuskirja (2007/C 303/01), EU:n direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja uhrien suojelemisesta (2011/36/EU) sekä Euroopan unionin ihmiskaupan vastainen direktiivi (2003/81/EY). Suomi on ratifioinut edellä luetellut kansainväliset sopimukset ja EU:n jäsenenä sitoutunut mainittuihin asiakirjoihin. Sopimusten täytäntöönpanoa ohjataan toimintaohjelmilla ja vastaavilla asiakirjoilla. (Oikeuskanslerin virasto, 2021, 5.)

Vuonna 2002 Euroopan unionissa hyväksyttiin puitepäättös ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS). Sen sisältö velvoittaa jäsenmaat yhtenäiseen ihmis-

kaupan määritelmään sekä ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. (Jokinen ym., 2011, 29.) Yhdysvaltojen ulkoministeriön laatima ihmiskauppaa eri puolilla maailmaa käsitellyt raportti vuodelta 2003 luokitteli Suomen ihmiskaupan vastaisen toimien osalta kakkoskategoriaan (Tier 2). Luokitus tarkoitti sitä, etteivät maan ihmiskaupan vastaiset toimet täyttäneet Yhdysvaltojen ihmiskaupan vastaisen lainsäädännön tasoa, mutta maalla oli pyrkimys päästä tähän tavoitteeseen. Ihmiskaupan kriminalisoinnin arvioidaan saaneen Suomessa vauhtia Yhdysvaltojen raportissa esitetystä arvostelusta (Kostiainen, 2021).

Suomi on myös sitoutunut YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (SopS 59 ja 60/1991) ja sen valinnaiseen pöytäkirjaan lasten myynnistä, lapsiprostitutiosta ja lapsipornografiasta (SopS 40 ja 41/2012), joka velvoittaa suojelemaan lapsia kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta. Estääkseen lasten ryöstämisen, kauppaamisen ja myynnin missään muodossa tai tarkoituksessa Suomi on velvoitettu kansallisiin sekä kahden- ja monenvälisiin toimenpiteisiin (Kervinen & Ollus, 2019, 11).

Ihmiskaupparikoksen on katsottu olevan useiden ihmisoikeuksien vastainen. Suomi on usean ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan tai siihen soveltuvia määräyksiä sisältävän kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen osapuoli. Näitä ovat muun muassa yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18 ja 19/1990 myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010, SopS 45 ja 46/2021), kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 ja 8/1976; KP-sopimus), kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59 ja 60/1989), kaikkinaisten naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986), naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (SopS 52 ja 53/2015; Istanbulin sopimus) sekä Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja hyväksikäyttöä vastaan (SopS 87 ja 88/2011). Ihmisoikeussopimukset saatetaan Suomessa voimaan lailla (SopS 44/1935; Laki 980/2016; Roth & Luhtasaari, 2021, 14).

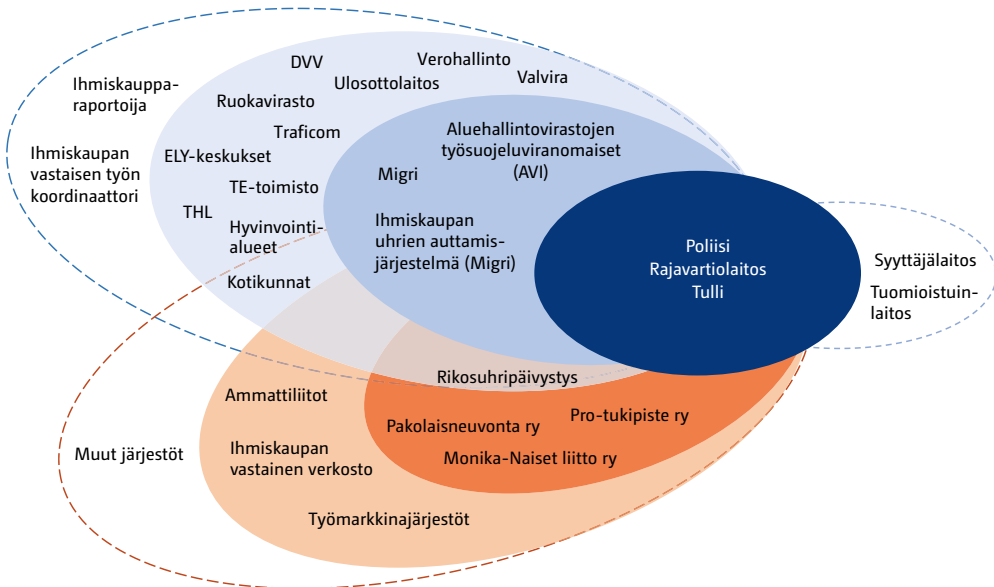
Ihmiskauppaan vaikuttaa myös muu, kuten rikoksen asianomistajan asemaa koskeva sääntely (EU:n uhridirektiivit 2004/81/EY ja 2012/29/EU). Direktiiveissä on myös ihmiskaupan asianomistajaa koskevia velvoitteita. Merkittävimmät lainmuutokset koostuivat esitutkintaviranomaisten velvollisuudesta ilmoittaa

asianomistajalle tämän oikeuksista, tehdä asianomistajasta henkilökohtainen arviointi suojelun tarpeesta sekä ohjata asianomistaja tukipalveluihin (Roth & Luhtasaari, 2021, 12).

Euroopan komissio teki 19.12.2022 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan asianomistajien suojelemisesta tehdyn direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta. Direktiivin muutokset koskisivat ihmiskaupparikoksen hyväksikäytön muotoja, ihmiskaupparikoksen tekemistä informaatio- tai kommunikaatioteknologiaa käyttäen, oikeushenkilöiden seuraamuksia, rikoshyödyn ja rikosentekovälineiden jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista, ihmiskaupan asianomistajien tunnistus- ja ohjauksjärjestelmää, ihmiskaupan asianomistajien palvelujen käytön säätämistä rangaistavaksi sekä tiedon keräämistä ja tilastoja ihmiskaupparikoksista. Ehdotetulla direktiivillä tultaisiin muuttamaan eräitä ihmiskaupan vastaisen direktiivin artikloita ja lisättäisiin direktiiviin uusia artikloita. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle hyväksyttiin valtioneuvoston istunnossa 2.2.2023. (Oikeusministeriö, 2023c.)

2.3 Viranomaiset ja kolmannen sektorin toimijat ihmiskaupan vastaisessa työssä

Ihmiskaupan vastaista työtä tekevät lukuisat toimijat, joilla kullakin voi olla erilainen rooli niin mahdollisen ihmiskaupan asianomistajan tunnistamisessa, kuin myös asianomistajien auttamisessa ja osallistumisessa rikosprosessiin. Kuviosta 9 ilmenee ihmiskaupan vastaisen työn toimijoita esitutkinnan näkökulmasta: ylempänä oleva sininen kehä edustaa viranomaistoimijoita ja alempana oleva oranssi kehä kolmannen sektorin toimijoita. Esitutkintaprosessia seuraavien vaiheiden toimijat, syyttäjälaitos ja tuomioistuin, on kuvattu omana kokonaisuutenaan. Kuvion keskiöön on sijoitettu esitutkintaviranomaiset eli poliisi, rajavartiolaitos ja tulli. Heidän kanssaan yhteistyötä tekevät viranomaiset ja kolmannen sektorin on kuvattu kehillä. Lähimpänä esitutkintaviranomaisia ovat tahot, joiden kanssa yhteistyötä ihmiskauppaan liittyen voidaan kuvata verrattain tiiviiksi ja vakiintuneeksi. Kauemmilla kehillä ovat viranomaiset ja muut tahot, joiden toimialaa ihmiskauppailmiö koskettaa eri tavoin ja joilla on esimerkiksi vaihtelevaa ja tilannekohtaista yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa. Kuviota 9 luettaessa tulee huomioida, että listaus ei ole kattava vaan pyrkii omalta osaltaan kuvaamaan ihmiskauppailmiön torjuntaan ja tunnistamiseen liittyvän toimijakentän laajuutta ja moninaisuutta.

Kuvio 9. Ihmiskaupan vastaisen työn toimijoita esitutkinnan näkökulmasta

Seuraavissa alaluvuissa kuvaillaan tarkemmin sellaisten toimijoiden tehtäviä ja rooleja ihmiskaupan vastaisessa työssä, jotka asiantuntijat hankkeessa järjestetyissä keskustelu- ja haastattelutilaisuuksissa mainitsivat keskeisiksi yhteistyötahoiksi. Tämän lisäksi alaluvuissa kuvaillaan ohjausryhmän esiin nostamia yhteistyötahoja. Toimijoiden esittelytekstit perustuvat sekä toimijoiden että hankeryhmän tuottamaan tekstiin. Luvussa 2.3 esitellyt toimijat eivät kuitenkaan kata kaikkia tahoja, jotka osallistuvat ihmiskaupan vastaiseen työhön.

2.3.1 Rikosprosessiviranomaiset

Poliisi

Poliisilla on keskeinen rooli työperäisen ihmiskaupan ja hyväksikäytön torjunnassa sekä ennaltaehkäisevän toiminnan että rikosvastuun toteutumisen näkökulmasta (Jokinen ym., 2022, 24). Suurimman osan ihmiskauppaa koskevista esitutkinnoista tekee poliisi. Ihmiskauppaa sekä ihmiskaupan lähirikoksia tutkitaan kaikilla 11 poliisilaitoksella sekä Keskusrikospoliisissa. Keskusrikospoliisi tutkii niitä ihmiskauppatapauksia, joissa on kansainvälinen ulottuvuus. Mikäli ulkomailla tehdyksi epäilty ihmiskaupan esitutkinnan toimittaminen on Suo-

messa tutkinnallisesti tai rikosvastuun toteutumisen takia tarkoituksenmukaisesti, voi poliisi tutkia tällaiset tapaukset valtakunnansyyttäjän syytemääräyksellä.

Ihmiskaupparikoksia tutkitaan keskitetysti vain Helsingin poliisilaitokselle perustetussa ihmiskaupparyhmässä, missä toiminta käynnistyi vuonna 2021. Ihmiskaupparyhmän vastuulla on tutkia laajat ja erikoisosaamista vaativat tapaukset, sekä tapaukset, joissa on viitteitä järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan tai kansainväliseen rikolliseen toimintaan. Ryhmä perustettiin sisäministeriön lisärahoituksesta, ja siihen kuuluu kaksi tutkinnanjohtajaa.

Muissa poliisilaitoksissa ja Keskusrikospoliisissa ihmiskaupparikosten ja ihmiskaupan lähirikosten tutkintavastuut on määritelty virastojen työjärjestyksissä. Tutkintafoorumin valintaan voi vaikuttaa myös asiakokonaisuuden vaatima kiireellisyys, asiantuntemuksen tarve sekä muut tarvittava yhteistyöjärjestelyt. Keskusrikospoliisiin sijoitettiin uudistuksen yhteydessä kolme tutkijaa. Heidän työnsä kuuluu ihmiskaupparikollisuuteen liittyvän tilannekuvan muodostaminen, muu analyysitoiminta ja kansainvälinen yhteistyö.

Ihmiskaupparikollisuus on mitä suurimmassa määrin piilorikollisuutta ja vaatii paljastuakseen usein pitkäjänteistä ja tehokasta paljastavaa toimintaa esitutkintaviranomaisilta. Ihmiskaupparikosten ilmitulotapoja on useita; epäily rikoksesta voi esimerkiksi tulla viranomaisten tietoon työvoiman hyväksikäytöstä ilmoittavalta henkilöltä, seksipalvelujen myyntiin liittyvien tapausten yhteydessä, laittoman maahantulon järjestämistä tai kerjäämistä selvittelevissä rikostapauksissa sekä turvapaikkamenettelyssä. Ihmiskaupparikoksia paljastetaan myös yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa tehtävän valvontatoiminnan yhteydessä.

Rajavartiolaitos

Poliisin ohella rajavartiolaitos toimii Suomessa esitutkintaviranomaisena, joiden tehtäviin kuuluu rikosten ennalta estäminen ja tutkinta. Rajavartiolaitoksen roolista on säädetty Laissa rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa (108/2018). Rajavartiolaitos selvittää erityisesti laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvää ihmiskauppaa.

Rajavalvonnan rooli on merkittävä tunnistettaessa mahdollisia ihmiskaupan uhreja, jotka ovat saapumassa Suomeen tai läpikulkumatkalla edelleen johon-

kin toiseen valtioon. Rajavartiolaitos noudattaa muiden viranomaisten tavoin kansainvälisiä ihmiskauppasäädöksiä. Mikäli rajanylittäjästä nousee esiin epäilyksiä, hänet otetaan tarkempaan tutkintaan asian edistämiseksi. Euroopan raja- ja merivartiostossa Frontexissa koulutetaan henkilökuntaa ja jäsenmaiden viranomaisia indikaattorien avulla. Indikaattorit rakennetaan maakohteisesti ja niiden avulla pystytään arvioimaan, onko henkilö mahdollisesti osallisena ihmiskauppaan joko rikollisen tai asianomistajan asemassa. Frontexilla on käytössä korkean, keskitason ja matalan riskin indikaattorit. Myös Suomessa on käytössä omat maakohtaiset indikaattorit. Tärkeintä on kuitenkin virkamiesten kyky arvioida tilannetta ja ymmärtää ihmiskaupan määritelmä (Rajamedia).

Rikosten torjunnassa Rajavartiolaitos tekee yhteistyötä useiden viranomaisten sekä organisaatioiden kanssa ja ohjaa mahdolliset ihmiskaupan asianomistajat heidän suostumuksellaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Rajavartiolaitos tekee laajasti kansainvälistä ihmiskaupan torjuntaan liittyvää yhteistyötä muun muassa Frontexin ja Europolin kanssa (Jokinen ym., 2022, 25).

Syyttäjälaitos

Rikosprosessissa syyttäjällä on viranomaisista laajin rooli. Syyttäjän tehtävät painottuvat syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn. Syyttäjän tehtävistä on säädetty laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) ja laissa yleisistä syyttäjistä (199/1997).

Syyttäjälaitos koostuu keskushallintoyksikkönä toimivasta valtakunnansyyttäjän toimistosta ja viidestä syyttäjälalueesta: Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Pohjois-Suomi, Itä-Suomi ja Ahvenanmaa. Syyttäjälaitoksella on 30 toimipaikkaa eri puolilla Suomea. Syyttäjälaitosta johtaa maan ylimpänä syyttäjänä valtakunnansyyttäjä.

Valtakunnansyyttäjän toimisto huolehtii Syyttäjälaitoksen keskushallinnosta, ohjauksesta ja valvonnasta sekä koko Syyttäjälaitoksen toimintaedellytyksistä. Syyttäjälalueet huolehtivat varsinaisesta syyttäjäntoiminnasta. Syyttäjälaitos kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan.

Syyttäjät tekevät tiivistä yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa rikosvastuun toteuttamiseksi. Erikoissyyttäjät toimivat syyttäjinä erikoistumisalaansa kuuluvissa erityisen vaativissa rikosasioissa. Erikoistumisalueet ovat talouselä-

mään kohdistuvat rikokset, henkilöihin kohdistuvat rikokset sekä turvallisuutta vaarantavat rikokset. Osa henkilöihin kohdistuneisiin rikoksiin erikoistuneista syyttäjistä ovat erikoistuneet myös ihmiskauppa-asioihin ja he voivat antaa asiantuntijatukea muille syyttäjille. (Syyttäjälaitos, 2021.)

Ennen syyteharkintaa syyttäjä huolehtii myös esitutinnan suorittamisesta riittävässä laajuudessa. Vaativampiin rikosasioihin syyttäjä perehtyy jo esitutkintaa aloitettaessa ja voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös lopettaa esitutinnan ennen syyteharkintavaihetta. Syyteharkinnassa syyttäjä päättää siitä, mitkä asiat hän vie nostamansa syytteen perusteella tuomioistuimen käsiteltäviksi. Oikeudenkäynnissä syyttäjän vastuulla on näyttää toteen, että syytteessä kuvattu rikos on tehty. (Syyttäjälaitos, 2021).

Ihmiskauppaa tai ihmiskaupan lähirikosta epäiltäessä tulee aina tehdä esitutkintalain 5:1 §:n mukainen ilmoitus syyttäjälle poliisihallinnon ja syyttäjälaitoksen yhteisen ohjeen mukaisesti.

Tulli

Suomen Tulli on osa Euroopan unionin tullijärjestelmää sekä valtiovarainministeriön tulosojaama virasto. Tulli toimii yhteistyössä elinkeinoelämän sekä kotimaisten ja ulkomaisten viranomaisten kanssa.

Tullin tehtäviin kuuluu esimerkiksi tulliselvitykset ja -verotus, tullirikosten torjunta ja ulkomaanliikenteen valvonta. Tulli vastaa myös lakisääteisesti muun muassa kulutustavaroiden ja muiden kuin eläinperäisten elintarvikkeiden tuontivalvonnasta.

Tulli tekee yhteistyötä poliisin ja Rajavartiolaitoksen kanssa, jolla pyritään puuttamaan rajat ylittävään vakavaan rikollisuuteen. Tämän tarkoituksena on myös edistää poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen (PTR) yhteistoimintaa sekä PTR-viranomaisten yhteisten toimintalinjojen toteuttamista.

Tuomioistuinlaitos

Tuomioistuinlaitoksen perustehtävän mukaisesti riippumattomat ja puolueettomat tuomioistuimet tuottavat oikeusturvaa ratkaisemalla niiden käsiteltä-

viksi tulleet riita-, rikos- ja hallintolainkäyttöasiat. Tuomioistuimet jaotellaan yleisiin tuomioistuihin (käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus), hallintotuomioistuihin ja erityistuomioistuihin. Hovioikeudet ratkaisevat käräjäoikeuksien tuomioista ja päätöksistä tehdyt valitukset, eli ne ovat muutoksenhakutuomioistujia. Ylin tuomioistuin riita- ja rikosasioissa on Korkein oikeus. Tuomioistuinlaitokseen kuuluu myös Tuomioistuinvirasto sekä tuomarivalinta- ja tuomarinkoulutuslautakunnat.

Rikosasian oikeudenkäynnissä käräjäoikeudessa selvitetään, onko epäilty syyllistynyt rikokseen sekä päätetään, millainen rangaistus syylliselle teosta määrätään. Tyypillisesti rikosasiat käsitellään käräjäoikeuden istunnossa. Vastaajan tunnustamat yksinkertaiset asiat voidaan ratkaista kuitenkin myös kirjallisessa menettelyssä, jolloin ratkaisu tehdään pelkästään asiakirjojen perusteella. Yleensä rikosasiat käsittelee ja ratkaisee yksi tuomari, mutta vakavimmat rikosasiat käsitellään tuomarin ja lautamiesten muodostamassa kokoonpanossa. Mikäli rikosasia on erityisen vaikea tai muu erityinen syy sitä vaatii, rikosjutun voi käsitellä myös kahden tai kolmen tuomarin kokoonpano. Rikosoikeudenkäynnissä asianosaisia ovat rikoksen uhri eli asianomistaja (jos hänellä on vaatimuksia), syytetty eli vastaaja ja syyttäjä, joka esittää vastaajaa koskevan syytteen. Tapauksen selvittämiseksi oikeudenkäynnissä voidaan kuulla myös todistajia.¹⁷

2.3.2 Muut viranomaiset ja toimijat

Aluehallintovirastojen työsuojeluviranomaiset

Työsuojelun vastualueet ovat yksi aluehallintovirastojen (AVI) vastuualueista. Itsenäisiä työsuojelun vastuualueita on viidessä eri AVI:ssa: Etelä-Suomen, Lounais-Suomen, Itä-Suomen, Länsi- ja Sisä-Suomen sekä Pohjois-Suomen AVI:ssa. Työsuojeluviranomainen valvoo työnantajien toimintaa sekä työlainsäädännön noudattamista omalla alueellaan. Lisäksi Etelä-Suomen AVI valvoo tilaajavastuulain noudattamista koko Suomen alueella. Valvontaa tehdään sekä suomalaisiin yrityksiin että ulkomaisiin yrityksiin, jotka lähettävät työntekijöitä Suomeen.

---

¹⁷ Lisää tietoa saatavilla: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos.html>

Valvontaa tehdään pääosin työpaikkatarkastuksilla. Tarkastuskohteet valitaan sekä oma-aloitteisesti että työsuojeluviranomaiselle tulleiden tarkastuspyyntöjen perusteella. Tarkastuksia tehdään usein yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Valvontaa suunnataan kolmelle osa-alueelle: työturvallisuuteen ja työoloihin, työn kuormituksen ja yhdenvertaisuuden valvontaan sekä reilun työelämän valvontaan, jonka alle kuuluvat työsuhdeasiat ja ulkomaisen työvoiman valvonta. Tarkastuksista kirjoitetaan tarkastuskertomus, joka on pääsääntöisesti julkinen asiakirja. Työsuojeluviranomaisella on lisäksi asiakaspäivystys, jonne sekä työntekijät että työnantajat voivat olla yhteydessä. Työsuojeluviranomaisella on ilmoitusvelvollisuus poliisille työrikoksista sekä työelämässä tapahtuneesta ihmiskaupasta, kiskonnasta ja petoksesta.

Työsuojeluviranomaisilla on tärkeä rooli työperäisen ihmiskaupan ja hyväksikäytön tunnistamisessa. Työsuojelun mahdollisuus tunnistaa etenkin työsyrintää tai kiskonnantapaista työsyrintää on todettu jo ensimmäisessä ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa vuonna 2005. Tämän on nähty osoittaneen, että Suomessa hahmotettiin jo 2000-luvun alkupuolella, että ulkomaalaiset voivat kohdata hyväksikäyttöä. Tuolloin hyväksikäyttö määrittyi lähinnä kiskonnantapaisten työsyrintännän kautta, eikä sen nähty vielä tuolloin liittyvän ihmiskauppaan (Jokinen ym., 2022, 23).

Ulkomaalaisvalvonta keskittyy työnteko-oikeuden ja työsuhteen vähimmäisehtojen valvontaan. Valvontaa säätelee laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta eli valvontalaki (44/2006). Työsuojelun valvontaa koskevaan lainsäädäntöön tehtiin useita muutoksia 2021, muun muassa työsuojeluviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta poliisille epäiltyä työperäistä ihmiskauppaa koskevilla tapauksissa. Ilmoitusvelvollisuuden laajentaminen ihmiskaupparikoksen osalta edistää työsuojeluviranomaisen asiantuntemuksen tehokasta hyödyntämistä sekä työperäisen ihmiskaupan parempaa tunnistamista rikosprosessissa (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2021).

Digi- ja väestötietovirasto

Digi- ja väestötietovirasto (DVV) tarjoaa useita eri palveluita henkilöasiakkaille sekä organisaatioille. Henkilöasiakkaille tarjotut palvelut liittyvät esimerkiksi avioliittoon ja parisuhteeseen (esim. avioliiton solmiminen, erotilanteet), lapsen saamiseen ja adoptioon (esim. henkilötunnus, nimiasiat, vanhemmuuden vahvistaminen), muuttoon, nimiasioihin, ulkomailla tapahtuneisiin elä-

mänmuutoksiin (esim. lapsi, avioliitto/parisuhde, ero, nimi, sukupuoli), todistuksiin (esim. asuinpaikka-, avioliitto-, syntymä- ja siviilisäätytodistukset), ulkomaalaisiin (esim. ulkomaalaisen rekisteröinti, kotikunta, ohjeita ja oppaita) ja henkilötietoihin (esim. henkilötunnus, tietojen luovuttaminen, sukupuolen vahvistaminen, turvakielto).

Organisaatioasiakkaiden palveluihin kuuluu esimerkiksi varmenteet ja kortit, väestötietopalvelut, digiturvapalvelut, otteet rekistereistä, ohjeita hyvinvointialueille ja julkisen notaarin palvelut. DVV:n tehtäviin kuuluu myös keskitettyjen sähköisen asioinnin tukipalvelujen kehittäminen ja ylläpito. Sähköisen asioinnin tukipalveluihin kuuluu esimerkiksi Suomi.fi-verkkopalvelu, sähköiset viranomaisviestit (Suomi.fi-viestit) ja valtuuttaaminen toisen puolesta asiointiin (Suomi.fi-valtuudet).

ELY-keskukset

ELY-keskukset ovat valtion alueellisia virastoja, joiden Elinkeino, työvoima ja osaaminen -vastuualueilla tehdään laajasti maahanmuuttoon liittyviä tehtäviä. Tehtävät on määritelty laissa kotoutumisen edistämisestä ja ne liittyvät mm. alueelliseen verkosto- ja kehittämistyöhön, palveluiden yhteensovittamiseen, pakolaisten vastaanottoon sekä hyviin väestösuhteisiin. ELY-keskukset maksavat kunnille ja hyvinvointialueille korvauksia kansainvälistä suojelua saavien vastaanoton palveluiden järjestämisestä ja tehtävään kuuluu korvauksien maksaminen myös ihmiskaupan uhrien palveluista aiheutuneista kustannuksista.

Harmaan talouden selvitysyksikkö, Verohallinto

Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikön lakisääteisenä tehtävänä on edistää harmaan talouden torjuntaa tuottamalla ja jakamalla tietoa harmaasta taloudesta ja sen torjunnasta (selvitykset) sekä tuottaa tietopalveluna velvoitteidenhoitoselvityksiä yrityksistä ja niiden vastuuhenkilöistä laissa nimettyjen viranomaisten tehtävien tukemiseksi. Selvitysyksikkö koordinoi viranomaisten yhteistä Harmaa talous & talousrikollisuus -tilannekuvatoimintoa.

Selvitysyksikkö tutkii ilmiöselvityksissään harmaan talouden ilmiöitä, niiden vaikutuksia ja torjuntaa sekä arvioi lainsäädännön vaikuttavuutta. Esimerkkeinä julkaistuista selvityksistä ovat pimeän työn määrää koskevat selvitykset, harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelman

vaikutusarvio, ulkomaalaisten alipalkkaus harmaan talouden ilmiönä sekä järjestäytynttä rikollisuutta ja yritystoiminnan hyväksikäyttöä koskeva selvitys. Selvitysyksikön toimivalta mahdollistaa ilmiöselvityksien laatimisen tukemaan valvonta- ja lupaviranomaisten tehtäviä.

Tietopalveluna tuotettava velvoitteidenhoitoselvityspalvelu tukee keskeisten rikostorjuntaviranomaisten sekä valvonta- ja lupaviranomaisten tehtäviä. Velvoitteidenhoitoselvityspalvelu kokoaa samaan palveluun kahdeksan yritysrekisteriä. Raportin avulla ihmiskaupparikosten tutkinta- ja torjuntatehtävissä työskentelevät viranomaiset saavat kokonaiskuvan tutkinnan kohteena olevan yrityksen tai organisaatiohenkilön toiminnasta, taloudesta, velvoitteiden hoitamisesta sekä kytkennöistä.

Velvoitteidenhoitoselvityspalvelua voidaan käyttää esimerkiksi poliisin ja Rajavartiolaitoksen tehtävissä työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan ennalta estämiseen ja selvittämiseen, Aluehallintoviraston ulkomaisen työvoiman valvontaan sekä Migrin, TE-toimistojen ja ELY-keskuksen työperäisten oleskelulupien valvontaa varten sekä estämään maahanmuuttosäännösten kiertämistä.

Harmaan talouden selvitysyksikkö koordinoi viranomaisten yhteistä Harmaa talous & talousrikollisuus -tilannekuvatoimintoa. Verkkosivusto www.harmaa-talous-rikollisuus.fi tarjoaa kootusti ajankohtaista tietoa harmaasta taloudesta ja talousrikollisuudesta Suomessa.

Sivusto toimii viranomaisten ja poliittisten päättäjien päätöksenteon tukena. Sen tarjoama tieto parantaa yhteiskunnan mahdollisuuksia reagoida ripeästi harmaan talouden ja talousrikollisuuden ilmiöihin ja haittoihin. Sivusto antaa myös yrityksille ja kansalaisille tietoa siitä, miten toimia oikein ja suojautua harmaan talouden ja talousrikollisuuden aiheuttamilta haitoilta.

Sivustolla kuvataan:

- ajankohtaisia harmaan talouden ja talousrikollisuuden ilmiöitä, joissa useamman viranomaisen havainnot yhdistyvät laajemmaksi kokonaiskuvaksi. Ilmiöt koskevat muun muassa työperäistä hyväksikäyttöä, ulkomaisesta työvoimaa, pakko- ja valeyrittäjyyttä ja toimintaympäristön muutoksia.
- kotimaisia ja kansainvälisiä arvioita harmaan talouden ja talousrikollisuuden laajuudesta ja määrästä. Esimerkkeinä ovat pimeän työn määrää

koskevat selvitykset, harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelman vaikutusarvio, ulkomaalaisten alipalkkaus harmaan talouden ilmiönä sekä järjestäytyneitä rikollisuutta ja yritystoiminnan hyväksikäyttöä koskeva selvitys.

- harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan vaikutuksia viranomaisten tilastojen perusteella, esimerkiksi yrityksiin kohdistetuista tarkastuksista ja niiden tuloksista. Tämän lisäksi sivustolla seurataan muun muassa harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimenpideohjelman hankkeiden edistymistä.
- poliisin, syyttäjälaitoksen, työsuojeluviranomaisen ja Verohallinnon resurssit. Resurssiseurantatyökalun avulla voidaan nopeasti muodostaa kokonaiskuva tiettyjen toisiinsa kiinteästi liittyvien eri viranomaisten käytettävissä olevista resursseista, näiden kehityksestä sekä mahdollisista puutteista.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä perustettiin Suomeen vuonna 2006. Auttamisjärjestelmä toimii Maahanmuuttoviraston alaisen Joutsenon vastaanottokeskuksen alaisuudessa. Ihmiskaupan uhrien auttamisesta säädetään niin kutsutussa vastaanottolaissa eli laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta 4. luvussa (746/2011). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tehtäviin kuuluu lain tasolla myös kansallinen asiantuntijaviranomaisena toimiminen ihmiskaup-pailmiöön ja sen vastaiseen työhön liittyvissä asioissa. Auttamisjärjestelmä on myös kansallinen asiantuntijaviranomainen, joka järjestää koulutuksia viranomaisille ja muille ihmiskaupan vastaiseen työhön osallistuville tahoille sekä ihmiskaupasta että uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta.

Vastaanottolaissa määritellään Auttamisjärjestelmän tehtävät ja velvollisuudet sekä käydään läpi palvelut, joihin ihmiskaupan asianomistajaksi tunnistettu henkilö on oikeutettu. Auttamistoimet sisältävät neuvontaa ja ohjausta, turvallisen majoituksen, vastaanottorahan tai toimeentulotuen, sosiaalipalveluita, terveydenhuoltopalveluita, tulkki- ja käännöspalveluita, oikeusapua ja oikeudellista neuvontaa, harkinta-ajan antamista, ilman huoltajaa olevan lapsiasianomistajan vanhemman tai huoltajan jäljittämisen sekä turvallisen paluun tukemisen (Kervinen & Ollus, 2019, 12; Jokinen ym., 2022, 18).

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän avulla myös esitutkintaviranomainen voi hyödyntää Auttamisjärjestelmän tekemää tunnistusta oman työnsä tukena, mikäli auttamisjärjestelmä on tunnistanut henkilön ihmiskaupan uhriksi. Esitutkintaviranomainen voi myös tarvittaessa hyödyntää Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiantuntemusta esitutkinnan tukena. Auttamisjärjestelmän asiakkuus voi osaltaan myös tukea viranomaisten kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä ihmiskaupan asianomistajan asemasta ja tilanteesta.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän infopuhelin palvelee vuorokauden ympäri tarjoten tietoa, ohjausta ja keskusteluapua ihmiskaupan mahdollisille uhreille, viranomaisille, kolmannen sektorin toimijoille, medialle sekä yksityisille kansalaisille. Infopuhelimen numero on +358 2954 63 177.¹⁸

Ihmiskauppakoordinaattori

Sisäministeriön työryhmä ehdotti vuonna 2013 kansallisen ihmiskauppakoordinaattorin viran perustamista ihmiskaupan vastaisen toiminnan poikkihallinnollista seurantaa ja koordinoitua varten. Koordinaattorin tehtävänä olisi seurata ja sovittaa yhteen ihmiskaupan vastaista viranomaistoimintaa, edistää asianomistajien oikeuksien toteutumista poikkihallinnollisesti ja tehostaa ihmiskaupan vastaista yhteistyötä viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä. (Sisäasiainministeriö, 2013; Jokinen ym., 2022, 25.) Ensimmäinen ihmiskauppakoordinaattori nimitettiin virkaan vuonna 2014 ja virka sijoitettiin sisäministeriön poliisiosastolle.

Sisäministeriö teetti vuonna 2018 selvityksen valtioneuvoston ihmiskauppa-asioiden koordinaatio- ja raportointijärjestelyistä. Selvityksessä todettiin, ettei ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaatio ollut toiminut odotetusti. Ihmiskauppakoordinaattorin tehtävä ehdotettiin vakinaistettavan ja lisäksi ehdotettiin työparin nimittämistä koordinaattorin avuksi. (Sisäministeriö 2018, 19, 31–37.) Ihmiskauppakoordinaattorin virka siirrettiin oikeusministeriöön ja siitä tehtiin hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti valtioneuvoston yhteinen (Valtioneuvosto, 2019). Maaliskuussa 2022 julkaistiin oikeusministeriön selvitys ihmiskaupan vastaisen työn valtioneuvostotasaisen koordinaation järjestämisestä, jossa suositeltiin koordinaation vakinaistamista säädöksellä. Selvityksen

---

¹⁸ Lisää tietoa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä on saatavilla osoitteesta www.ihmiskauppa.fi.

jälkeen ministerityöryhmä linjasi, että valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatiotehtävistä tehdään vakituinen ja virka sijoittuu jatkossa oikeusministeriöön. (Oikeusministeriö, 2022.)

Kansallinen ihmiskaupparaporttija

Vähemmistövaltuutettu (nykyään yhdenvertaisuusvaltuutettu) nimettiin ihmiskaupan vastaiseksi kansalliseksi raporttijaksi vuoden 2008 lopussa. Kansallinen ihmiskaupparaporttija on itsenäinen viranomaisorganisaatio, jonka tehtävänä on seurata ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten velvoitteiden toteutumista, kansallisen lainsäädännön toimivuutta sekä antaa suosituksia, lausuntoja ja neuvoja ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja asianomistajien oikeuksien toteutumiseen liittyen. (Jokinen ym., 2022, 21.)

Ihmiskaupparaporttijana yhdenvertaisuusvaltuutettu tekee tiivistä yhteistyötä poliisien, syyttäjien, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja muiden viranomaisorganisaatioiden, kansalaisjärjestöjen ja uhreja avustavien lakimiesten kanssa paitsi yksilö – myös laajemmalla rakenteellisella tasolla (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). Raporttijalla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada tietoa muilta viranomaisilta. Ihmiskaupparaporttija kerää tietoa ihmiskaupasta ja raportoi tästä valtioneuvostolle ja eduskunnalle. (Jokinen ym., 2022, 21.)

Raporttijan eduskunnalle antamissa kertomuksissa vuosina 2010–2014 annettiin monia suosituksia, esimerkiksi kehoitus laatia uusi kansallinen toimintaohjelma ihmiskaupan vastaisen työn tueksi Toimintaohjelma julkaistiin 2016. Uusin kansallinen toimintaohjelma ihmiskaupan vastaisen työn tueksi kattaa vuodet 2021–2023. Uudemmissa ohjelmissa työperäinen hyväksikäyttö ja ihmiskauppa ovat torjuntatoimien keskiössä. (Sisäministeriö, 2016; Jokinen ym., 2022, 16.)

Ihmiskaupparaporttija arvioi ensimmäisessä kertomuksessaan eduskunnalle kesäkuussa 2010 asianomistajien auttamisjärjestelmää, asianomistajan maassa oleskeluun liittyviä käytäntöjä ja rikosprosessia. Raporttija esitti kriittisiä huomioita siitä, miten työperäiseen ihmiskauppaan ei Suomessa oltu siihen mennessä riittävästi puututtu. (Vähemmistövaltuutettu, 2010.). Raportin jälkeen eduskunta velvoitti helmikuussa 2011 valtioneuvoston ryhtymään toimenpiteisiin ja raportoimaan vähemmistövaltuutetulle tekemistään toimenpiteistä (Vähemmistövaltuutettu, 2012). Vuonna 2014 voimaan tullut ihmiskauppapöytäkirjan muutos rikoslaissa oli seurausta ihmiskaupparaporttijan ensimmäisestä eduskuntaraportista.

Ihmiskaupparaportoiija on muissakin raporteissaan tuonut esiin sellaisia suosituksia, joilla on ollut keskeinen vaikutus ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Ihmiskaupparaportoiijan oman arvion mukaan vuoden 2010 kertomus ja sen sisältämät suositukset sekä eduskunnan käsittely lainsäädäntöprosessineen antoivat suunnan ihmiskaupan vastaiselle toiminnalle Suomessa. Prosessin seurauksena valtioneuvosto asetti useita lainsäädäntöhankkeita, viranomaiset kehittivät toimintaansa ja ihmiskaupasta tuli tunnetumpi yhteiskunnallinen ongelma. (Vähemmistövaltuutettu, 2014, 111; Jokinen ym., 2022, 25.)

Ihmiskaupparaportoiija on myös vaikuttanut käytännön toimenpiteisiin ja eri viranomaisten käytäntöjen parantamiseen. Raportoiija on tukenut esimerkiksi sekä sosiaali- ja terveysministeriötä heidän laatiessa ensimmäistä ohjettaan ulkomaisen työvoiman valvonnasta ja Poliisihallitusta ihmiskauppaan puuttumisesta ja asianomistajien auttamista koskevaa ohjetta laadittaessa vuonna 2012. (Vähemmistövaltuutettu, 2012, 6.)

Liikenne- ja viestintävirasto Traficom

Traficom on palveleva lupa-, rekisteri- ja valvontaviranomainen. Traficom varmistaa toimivat ja turvalliset liikenteen ja viestinnän yhteydet ja palvelut Suomessa. Traficom koostuu neljästä osaamisalueesta (autoilijan palvelut, digitaaliset yhteydet, liikennejärjestelmäpalvelut ja kyberturvallisuuskeskus), yhteisistä palveluista (hallintopalvelut, viestintä, teknologia- ja tietopalvelut ja turvallisuus) sekä kahdesta vaikuttavuusverkostosta (datatalous ja kestävä ympäristö).

Traficom edistää tietoyhteiskunnan ja liikennejärjestelmän kehittymistä. Traficomien tutkimus- ja kehittämistoiminnan avulla ylläpidetään ja kehitetään suomalaista liikenneturvallisuus-, ympäristö-, liikennejärjestelmä- ja viestintäteknologiaosaamista. Tutkimusteemat käsittelevät niin liikennevälineitä ja ihmisiä kuin koko toimintaympäristöä sekä niiden välistä vuorovaikutusta. Traficomien ydintehtäviä ja yksi TK-toiminnan painopisteistä on turvallisuuden parantaminen kaikissa liikennemuodoissa.

Maahanmuuttovirasto

Maahanmuuttovirasto on sisäministeriön hallinnon alalla toimiva lupaviranomainen. Maahanmuuttoviraston toimintaa ja sen kehittämistä johtaa ja valvoo ylijohtaja. Maahanmuuttovirasto tekee päätökset maahanmuutto-,

turvapaikka-, pakolaisuus- ja kansalaisuusasioihin sekä ylläpitää Suomen vastaanottojärjestelmää sekä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Työvoiman maahanmuuton osalta virastoa tulosohjaa sisäministeriön lisäksi työ- ja elinkeinoministeriö.

Maahanmuuttovirasto tuottaa asiantuntija- ja tietopalveluja poliittisen päätöksenteon tueksi sekä kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä varten sekä osallistuu aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun maahanmuutosta esittämällä kehittämistarpeita ja kehittämissuhteita.

Ruokavirasto ja muut elintarvikeketjun valvontaviranomaiset

Elintarvikeketjun viranomaisvalvontaa tehdään koko pellolta pöytään -ketjussa; valvonta kohdistuu elintarvikkeiden ja niiden tuotantopanosten turvallisuuden ja laadun valvontaan, elintarvikkeiden ja niiden tuotantopanosten markkinoinnin valvontaan sekä esimerkiksi tukiehtojen noudattamisen valvontaan. Valvontaa suoritetaan erilaisissa tuotantolaitoksissa (elintarvikkeet, eläinten rehu, lannoitteet, sivutuotteet jne.), muissa tuotantotiloissa, tukku- ja vähittäiskaupoissa, ravintoloissa ja maatiloilla (eläintuotanto ja kasvintuotanto).

Ruokavirasto on elintarvikeketjun toimialaa koskevan viranomaisvalvonnan keskusviranomaisena, joka suorittaa itse viranomaisvalvontaa joissakin valvontakohteissa (teurastamot ja niiden yhteydessä olevat laitokset, kasvintuotanto osin, eläinperäisten tuotteiden tuonti EU:n ulkopuolelta jne), mutta suuressa osassa valvontakohteita valvonta tehdään kunnallisista ympäristöterveysyksiköistä, aluehallintovirastoista tai ELY-keskuksista käsin. Nämä alueelliset ja paikalliset viranomaiset ovat keskeisessä roolissa moniviranomaisyhteistyön näkökulmasta, koska juuri ne valvovat suurinta osaa elintarvikeketjun valvontakohteista ja näin ollen myös tuntevat nämä elintarvikeketjun toimijat usein Ruokavirastoa paremmin.

Elintarvikeketjun valvontakohteissa on paljon työperäiselle hyväksikäytölle ja ihmiskaupalle alttiita toimialoja. Vaikka elintarvikeketjun valvontaviranomaiset eivät valvo työntekijän asemaan, oikeuksiin tai esimerkiksi työturvallisuuden suoranaisesti liittyvien lainsäädännön vaatimusten täyttymistä, he näkevät ja kuulevat oman valvontatyönsä ohessa paljon työperäiseen hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan viittaavia merkkejä. Myös esimerkiksi työnantajan tai työntekijöiden käytös tarkastuksen aikana voi herättää epäilyksen työnteon

luonteeseen liittyvistä epäkohdista. Näistä erilaisista havainnoista ei useinkaan tehdä merkintöjä tarkastuspöytäkirjoihin, koska tällaisten asioiden valvonta ei kuulu elintarvikeketjun valvontaviranomaisten lakisääteisiin tehtäviin. Muutoinkin havainnot ovat yleensä luonteeltaan sellaisia, että ne eivät sellaisenaan kuulu salassapitovelvollisuuden piiriin (hammasharjoja, patjoja oudoissa paikoissa). Vaikka tällaisten vinkkitietotyyppisten tietojen luovuttamiselle ei yleensä ole esteitä, on elintarvikeketjun valvontaviranomaisilla myös laissa säädetty oikeus oma-aloitteisesti luovuttaa tällaisia tietoja eteenpäin (Laki ruokahuollon tietovarannosta 560/2021 8 §).

Kunnallisten ympäristöterveysyksiköiden tehtäviin kuuluvaa terveydensuojelulain mukaista asumisterveysvalvontaa tekevät viranhaltijat ovat työperäiseen hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan keskittyvän moniviranomaisyhteistyön kannalta erityisen tärkeä yhteistyötaho. Asumiseen soveltumattomien tilojen käyttäminen asuintiloina voi olla työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan ulottuvuutena melko yleinen ja terveysrikoksen tunnusmerkistön täyttymisen myötä myös rikoshyötyä olisi mahdollista laskea merkittävässä määrin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on itsenäinen valtion asiantuntija- ja tutkimuslaitos, joka edistää ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. THL toimii hallinnollisesti sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa ja sen toiminta perustuu lakiin. THL:n keskeisin tehtävä on tutkimus- ja asiantuntijatyö, jonka avulla kehitetään hyvinvointiyhteiskuntaa, ehkäistään sairauksia ja sosiaalisia ongelmia sekä tuetaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmää ja sosiaaliturvaa. THL ylläpitää alan tilastoja ja rekistereitä, järjestää sote- ja oikeuslääketieteellisiä palveluita sekä vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisesta tiedonhallinnan ohjauksesta.

Kansainvälinen yhteistyö on olennainen ja lakisääteinen osa THL:n päivittäistä asiantuntijatyötä ja toimintaa. Kansainväliseen toimintaan kuuluu esimerkiksi päätöksentekoon vaikuttaminen ja sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän tukeminen (YK-järjestöt, EU), kehittämissyhteistyötä, tutkimustoimintaa, asiantuntijatoimintaa sekä viranomaistehtäviä. THL ylläpitää myös alan tilastoja ja rekistereitä ja osallistuu tilastoviranomaisena myös kansainväliseen tilastoyhteistyöhön.

THL tarjoaa myös erilaisia palveluita esimerkiksi potilas- ja asiakastyöhön, tutkimuskäyttöön sekä sosiaali- ja terveysalan päätöksenteon tueksi. THL:ään on keskitetty valtion sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluiden kokonaisuus, jonka tavoitteena on turvata laadukkaat ja yhdenvertaiset erityispalvelut koko maassa. Näihin palveluihin kuuluu muun muassa Nollalinja, turvakotipalvelut, oikeusgenetiikka, oikeushammaslääketiede, oikeustoksikologia ja rikos- ja riita-asioiden sovittelu.

Työ- ja elinkeinotoimistot

TE-toimistot tarjoavat asiakkaille kattavan valikoiman erilaisia työnhakua ja työllistymistä sekä yritystoimintaa tukevia palveluja. TE-toimistojen valtakunnalliset työlupapalvelut käsittelevät työntekijän oleskelulupahakemuksia sekä antavat osana työnantajapalveluita neuvontaa työntekijän oleskelulupa-asioista. Kaakkois-Suomen, Pirkanmaan, Pohjois-Pohjanmaan ja Uudenmaan TE-toimistojen työlupayksiköt muodostivat yhden valtakunnallisen työlupayksikön 15.9.2022 alkaen.

Työntekijän oleskelulupa myönnetään kaksivaiheisesti. TE-toimisto tekee työntekijän oleskelulupahakemukseen osapäätöksen ja Maahanmuuttovirasto lopullisen päätöksen. TE-toimiston osapäätös perustuu kokonaisharkintaan, joka sisältää työvoiman saatavuuden, työsuhteen ehtojen, työnantajan ja työntekijän edellytysten sekä toimeentulon arvioinnin.

Ulosottolaitos

Ulosottolaitos on täytäntöönpanoviranomainen. Ulosotto on osa oikeuslaitosta ja oikeusministeriön hallinnonalaa. Ulosottolaitoksen tavoitteena on, että mahdollisimman moni selviytyy velvoitteistaan, ja asianosaiset luottavat oikeuksiansa toteutumiseen ulosotossa. Ulosotto turvaa oikeuksien ja velvoitteiden toteutumista yhteiskunnassa. Ulosottoviranomainen toimii puolueettomasti ja ottaa huomioon sekä velkojan että velallisen oikeudet. Ulosottolaitoksen perustehtävänä on tuomioiden ja muiden ulosottokelpoisten päätösten täytäntöönpano. Ulosoton tehtäviä ovat muun muassa rahasaatavien perintä, hädät ja turvaamistoimet, osamaksuesineen takaisinotto ja tilitys, lapsen huollon täytäntöönpano, pakoteasiat ja vankeudeksi muunnettujen tuomioistuimien määräämien sakkojen täytäntöönpano. Ulosotossa pannaan täytäntöön myös muita tuomioistuimien määräämiä velvoitteita, kuten tekemis-, luovutus- ja kieltovelvoitteita.

Ulosottolaitos on valtakunnallinen virasto. Ulosottolaitoksessa on keskushallinto ja operatiivisia toimintayksiköitä. Toimintayksiköistä perustäytäntöönpanoon ja erityistäytäntöönpanon yksiköt ovat valtakunnallisia ja laajan täytäntöönpanon viisi yksikköä alueellisia. Ulosottolaitoksen täytäntöönpanoa tukevat toimistotehtävät on organisoitu valtakunnalliseen yhteisiin palveluihin -yksikköön. Ulosottolaitoksen keskushallinnon tehtävistä ja muista valtakunnallisista hallintotehtävistä huolehtii valtakunnanvoudin kanslia. Ulosottolaitoksen toimipaikat sijaitsevat 64 paikkakunnalla eri puolilla Suomea.

Perustäytäntöönpano on sähköisin menetelmin toimitettavaa rahamäärien maksuvelvoitteiden täytäntöönpanoa tapauksissa, joissa velallisen ulosottoasioiden käsittely ei edellytä hänen henkilökohtaista tapaamistaan. Perustäytäntöönpanossa voidaan ulosmitata tuloa ja omaisuutta, jota ei tarvitse muuttaa rahaksi. Perustäytäntöönpanossa velallisena voi olla vain luonnollinen henkilö, joka ei ole elinkeinoharjoittaja. Perustäytäntöönpanossa käsitellään suuria asiamääriä.

Laajassa täytäntöönpanossa voidaan panna täytäntöön kaikki ulosottolaitokselle kuuluvat täytäntöönpanotehtävät eli ulosottokaaren 1 luvun 1 §:ssä ja 2 §:ssä mainitut velvoitteet ja turvaamistoimet.

Erityistäytäntöönpanossa voidaan panna täytäntöön myös kaikki ulosottolaitokselle kuuluvat täytäntöönpanotehtävät. Täytäntöönpanotehtävät ovat pääosin sellaisia, joiden hoitaminen edellyttää laajojen velallisselvitysten tekemistä sekä suurta työmäärää. Täytäntöönpanotehtävien hoitoon liittyy usein yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa.

Valvira

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston tehtävänä alkoholihallinnossa on varmistaa ohjauksen keinoin, että yhtenäinen käytäntö toteutuu alkoholin anniskelun ja vähittäismyynnin lupa- ja valvontatoiminnassa koko maassa. Valvira toimii alkoholijuomien tukkumyynnin ja valmistuksen maahantuonti- ja käyttöilupien lupa- ja valvontaviranomaisena. Määritellyn tehtävänjaon mukaisesti aluehallintovirastot vastaavat alkoholijuomien vähittäismyynnin ja anniskelun lupahallinnosta ja valvonnasta alueellaan.

Aluehallintovirastojen alkoholihallinnon tekemä valvontatyö jakautuu ennakkovalvontaan ja jälkikäteisvalvontaan. Ennakkovalvonta suoritetaan toimijan hakiessa lupaa ja jälkikäteisvalvonta kohdistetaan luvanhaltijoihin kenttävalvontana muun muassa ravintoloihin ja niiden henkilökuntaan. Alkoholihallinnossa yhteistyö perustuu valvontaohjelmaan, tietojärjestelmäohjaukseen, tapauskohtaiseen yhteistyöhön ja tietojenvaihtoon. Tiedonkulullista yhteistyötä helpottaa Valviran ylläpitämä valtakunnallinen alkoholielinkeinorekisteri ja alkoholihallinnon yhteinen extranet.

Alkoholihallinnon valvontatyössä tapahtuvat havainnot toimitetaan toimivaltaiselle viranomaiselle. Havaintoja voivat olla esimerkiksi työnantajan rooli ja velvollisuudet, mikäli työntekijä ei ole EU- tai ETA-maan kansalainen, elinkeinonharjoittamiseen itse maahantuodun alkoholin myynti, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyvät seikat sekä yleisesti kyseisessä luvanvaraisessa toiminnassa havaitut poikkeavat asiakokonaisuudet.

Verohallinto

Verohallinnon tehtävänä on verotuksen toimittaminen, verovalvonta, verojen ja maksujen kanto, perintä ja tilitys sekä veronsaajien oikeudenvilvonta. Verotus tulee toteuttaa oikean määrällisenä ja oikeaan aikaan yhteiskunnan toimintojen rahoittamiseksi. Verojen kertyminen varmistetaan sekä ohjaamalla toimimaan oikein että uskottavalla verovalvonnalla.

Asiakkuusyksikkö johtaa ja ohjaa asiakaslähtöistä koko Verohallinnon tasolla. Se myös mm. vastaa ohjauksen ja valvonnan sekä resurssisuunnittelun johtamisesta. Koko hallintoa koskeva riskienhallinta (kohdevalinta, veroriskien priorisointi) on sijoittunut Asiakkuusyksikköön, jossa on myös harmaan talouden torjunnan johto sekä harmaan torjunnan juridinen tuki, riskivastaavat ja analyttikot. Verotusyksikkö toimittaa verotuksen, verotarkastuksen ja muun verovalvonnan tehtävät sekä verojen ja muiden maksujen kannon ja perinnän tehtävät. Harmaan talouden torjunta on Verotusyksikössä oma menettelyalueensa, jolle keskitetään vakavimmat harmaan talouden tapaukset. Käytössä ovat verotarkastuksen lisäksi pöytävalvonnan ja rekisteröinnin työkalut. Tuotehallintayksikkö vastaa mm. Verohallinnon järjestelmä- ja alustatuotteiden ylläpidosta ja kehittämistehtävistä.

2.3.3 Kolmannen sektorin toimijat

Järjestöillä ja ammattiliitoilla on ihmiskaupan asianomistajien tunnistamisessa ja auttamisessa tärkeä rooli. Monet kansalaisjärjestöt, seurakunnat ja muut kolmannen sektorin toimijat tekevät työtä haavoittuvien ihmisryhmien parissa. Kolmas sektori tarjoaa monentyyppisiä palveluita auttavista puhelimesta maksettomiin ja nimettömiin terveystalveihin (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, 2023a).

Neliopilajärjestöt ovat aktiiviseen yhteistyöhön rakentuva järjestöverkosto ihmiskaupan ja ihmiskaupan lähirikosten uhrien auttamiseksi¹⁹. Verkosto perustettiin vuonna 2015. Neliopilajärjestöjä ovat Rikosuhripäivystys, Monika-Naiset liitto ry, Pakolaisneuvonta ry sekä Pro-tukipiste ry. Järjestöt edistävät ihmiskauppaan liittyvien haavoittuvuuksien tunnistamista, tekevät vaikuttamistyötä uhrien oikeuksien ja aseman edistämiseksi sekä pyrkivät varmistamaan riittävät, uhrien tarpeita lähtevät tukipalvelut. (Rikosuhripäivystys, 2022; Jokinen ym., 2022, 28.)

Rikosuhripäivystys (RIKU) on valtakunnallinen järjestötoimija, jolla on oikeusministeriön palveluvelvoite rikosuhridirektiivin mukaisten uhrien yleisten tukipalveluiden tuottamiseksi ja tarjoamiseksi. RIKU tarjoaa rikosprosessitukea (tukihenkilö), keskusteluapua, luottamuksellista neuvontaa ja ohjausta (myös ilman rikosprosessia), liittyen esimerkiksi julkisiin palveluihin hakeutumiseen, rikosprosessiin ja sen mahdollisiin seurauksiin sekä apua esimerkiksi tutkintapyyntöjen tekemiseen, näytön toimittamiseen poliisille ja avustajan hankintaan. RIKU auttaa ja neuvoo kaikkia rikoksen uhreja ja vuodesta 2015 lähtien RIKU:lla on ollut ihmiskaupan uhrien valtakunnallinen erityistukipalvelu, jonne ohjautuvat kaikki ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhrin.

Monika-Naiset liitto ry on monikulttuuristen naisjärjestöjen kattojärjestö, joka auttaa ja tukee maahan muuttaneita naisia eri kielillä. Liitto edistää Suomeen muuttaneiden naisten tasa-arvoista asemaa, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä ennaltaehkäisee naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Liiton tarjoamiin palveluihin kuuluu muun muassa kriisiapua, neuvontaa ja palveluohjausta, vertaistukiryhmiä (kriisikeskus Monika), turvallista kriisiasumista, psykososiaalista tukea

---

¹⁹ Kts. tarkemmin Neliopilajärjestöjen yhteistyön linjaus 3.5.2021. <https://www.riku.fi/ihmiskauppa/erilaisia-rikoksia/ihmiskauppa/neliopilajarjestojen-yhteistyon-linjaus/>

(Turvakoti Mona) sekä kotoutumista ja työllistymistä edistävää yksilöohjausta ja ryhmätoimintaa (kotoutumiskeskus Monika).

Pakolaisneuvonta ry on vaikuttamis- ja asiantuntijatyötä tekevä kansalaisjärjestö sekä lakitoimisto, joka tarjoaa tietoa ja koulutusta sekä vaikuttaa turvapaikanhakijoiden ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien ulkomaalaisten aseman parantamiseen. Pakolaisneuvonta tarjoaa myös ulkomaalaisyhteisöön erikoistuneita juristipalveluita sekä maksutonta oikeudellista neuvontaa, liittyen esimerkiksi turvapaikka-asioihin ja muihin oleskelulupa-asioihin.

Pro-tukipiste ry tarjoaa maksutonta matalan kynnyksen terveys- ja tukipalveluita kaikille seksi- ja erotiikka-alalla toimiville henkilöille. Pro-tukipiste tukee myös ihmiskaupparikoksen uhriksi joutuneita kaupallisen seksin alalla toimivia henkilöitä. Pro-tukipisteen tarjoamiin tukipalveluihin kuuluu esimerkiksi keskustelua, neuvontaa, ohjausta ja ohjattua ryhmätoimintaa. Terveyspalvelut puolestaan kattavat seksitautitestit, raskaustestit, hepatiittirokotuksen, terveysneuvonnan sekä turvaseksimateriaalit. Pro-tukipiste tarjoaa myös koulutusta ja konsultaatio verkostoille ja eri alojen ammattilaisille.²⁰ (kts tarkemmin: [Etusivu - Pro-tukipiste \(protukipiste.fi\)](#)).

Esiteltujen asiantuntijajärjestöjen lisäksi Suomessa toimii ihmiskaupan vastainen verkosto (IKV-verkosto), jonka tarkoituksena on tiedon tuottaminen ja jakaminen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta sekä ihmiskaupan uhrien auttamisesta. Verkosto on kolmannen sektorin ja tutkijoiden verkosto, joka pyrkii vaikuttamaan niihin rakenteisiin, joiden kautta ihmiskaupan vastaista toimintaa ja uhrien auttamista voidaan parantaa ja tehostaa. Rikosuhripäivystys koordinoi verkoston toimintaa. Verkoston periaatteet ovat tällä hetkellä allekirjoittaneet Amnesty International Suomen osasto, Ensi- ja turvakotien liitto, Exit-pois prostituutiosta ry, Filantropia ry, Filoksenia ry, FinnWID, Global Clinic Turku, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö, Ihmisoikeusliitto ry, Kirkkohallitus, Lasten perusoikeudet ry, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Monika-Naiset liitto ry, Naisasialiitto Unioni ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry sekä Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry, Pakolaisneuvonta ry, Palvelualojen ammattiliitto PAM, Pelastakaa lapset ry, Pro-tukipiste ry, Rikosuhripäivystys, Samaria rf, Sexpo-säätiö, Suomen Kiinalaisten Allianssi SKA ry, Suomen Lähetysseura ry, Suomen Mielenterveys-

---

²⁰ Lue lisää osoitteesta www.protukipiste.fi

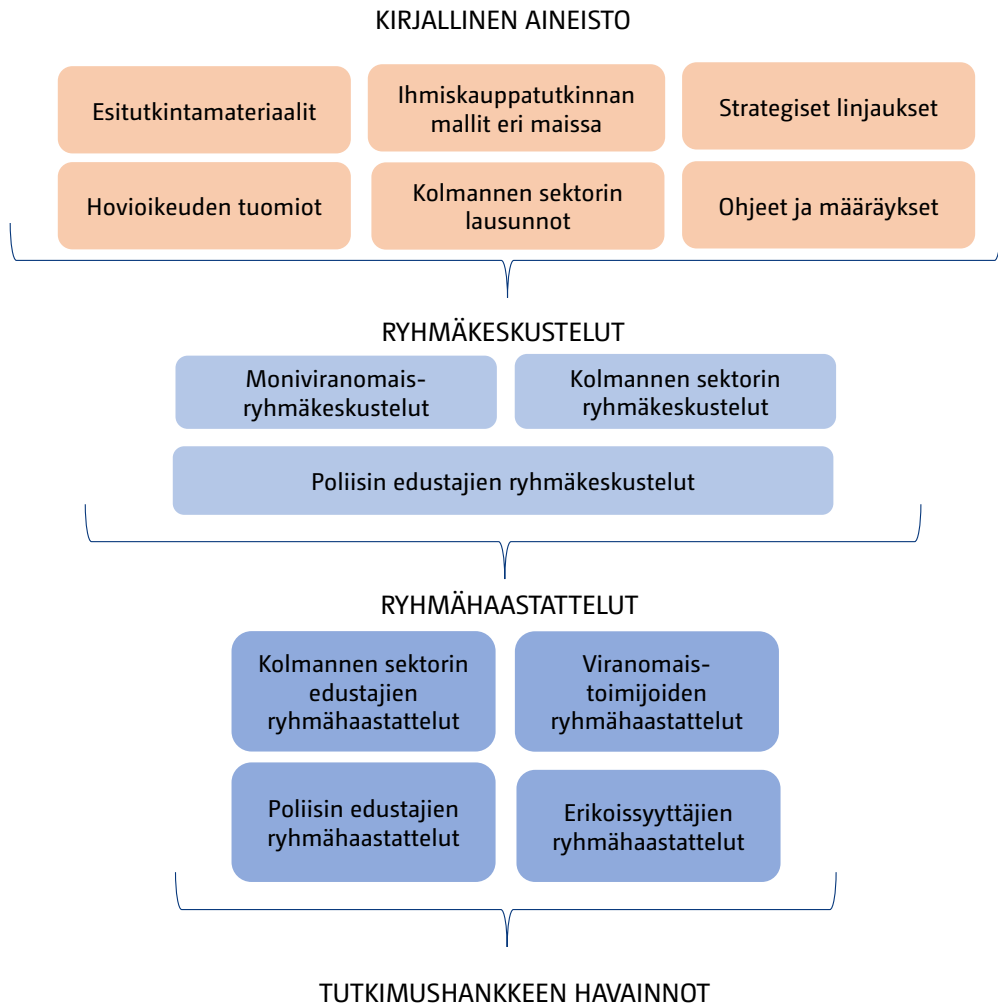
seura, Suomen NNKY-liitto ry, Suomen Punainen Risti, Suomen UNICED ry, Tukinainen ry, Vapauta Uhri ja Yhteiset Lapsemme ry.

Myös ammattiliitot voivat kohdata esimerkiksi työvoiman hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhreja. Ammattiliitot ovat vastuussa työehtosopimusten seurannasta. Tietyillä aloilla, kuten rakennusalalla, ammattiliitoilla on työehtosopimuksen perusteella oikeus tehdä tarkastuksia työkohteissa. Riskisektoreiksi tunnistetuilla aloilla, kuten palvelualalla, rakennusalalla ja maatalousalalla toimivat liitot ovat olleet aktiivisesti mukana työperäisen hyväksikäytön torjunnassa (Jokinen ym., 2022, 27). Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ja sen jäsenjärjestöt ylläpitävät maahanmuuttajien infopistettä ja neuvontapalvelua. Vuonna 2021 julkaistiin uusi verkkosivu tyoelamanpelisaannot.fi ja nimi muutettiin SAK:n työsuhdeneuvonnaksi. Sivusto tarjoaa ohjeita työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan tunnistamiseen (Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK).

3 Tutkimuksen aineistot ja menetelmät

Tutkimushankkeessa hyödynnetään laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Tavoitteena on tuottaa mahdollisimman kattava kuva ihmiskaupparikosten esitutkinnasta. Toisin sanoen ilmiötä tarkastellaan laajasti eri näkökulmista ja tarkastelussa huomioidaan esitutkintaan vaikuttavia tekijöitä monipuolisesti. Laajan tarkastelunäkökulman kautta voidaan ymmärtää syvällisemmin toimintaympäristön lainalaisuuksia ja esitutkintaan vaikuttavia ja siinä huomioitavia tekijöitä.

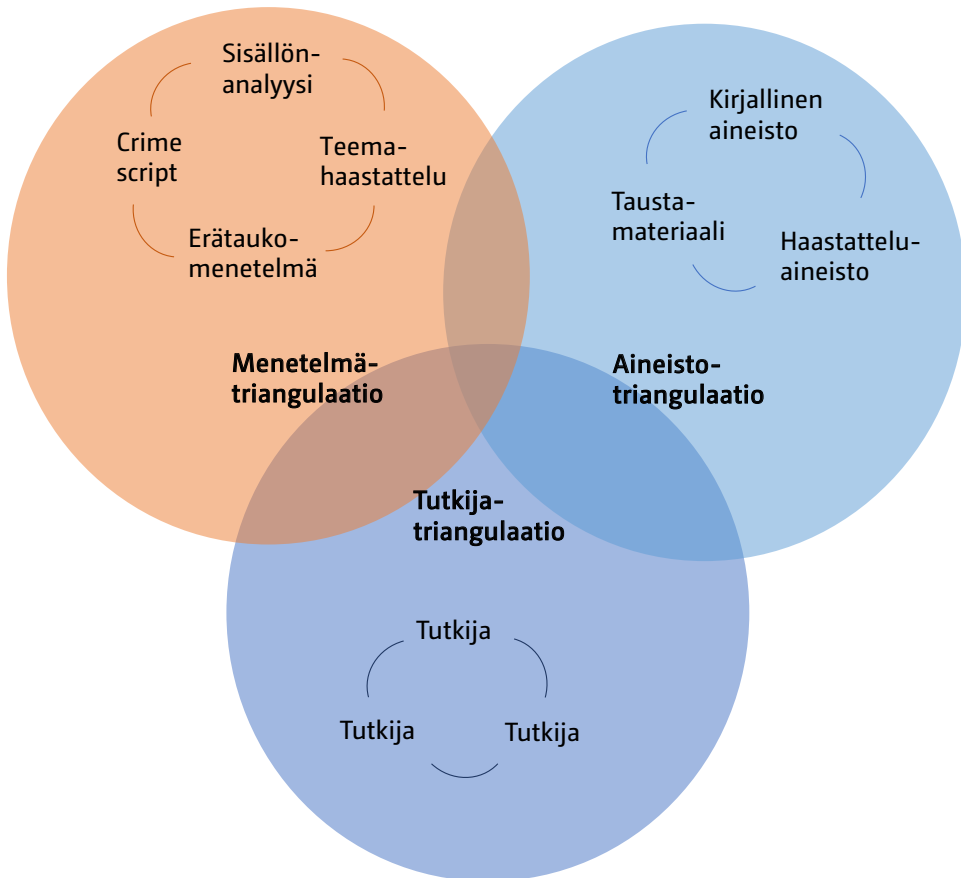
Hankkeen aineisto koostuu kirjallisesta aineistosta ja haastatteluaineistosta. Hankkeen kirjallinen aineisto rakentuu esitutkintamateriaaleista, tuomioista, ihmiskaupparikosten tutkintamalleista eri maissa ja kolmannen sektorin aihepiiriä koskevista lausunnoista. Haastatteluaineisto koostuu ryhmäkeskusteluista ja -haastatteluista. Tässä luvussa kuvataan kuvion 10 mukainen jatkumo hankkeessa hyödynnettävien aineistojen ja menetelmien välillä. Kirjallista aineistoa hyödynnettiin ryhmäkeskustelun teemojen muodostamiseen. Edelleen ryhmäkeskusteluiden havaintoja käytettiin ryhmähaastattelurungon rakentamisessa.

Kuvio 10. Haastatteluaineistojen ja -menetelmien jatkumo.

Hankkeen aineisto-, menetelmä- ja tutkijatriangulaatio mahdollistavat ihmiskaupan tarkastelun monipuolisesti eri tasoilla (kuvio 11). Aineistotriangulaatiolla tarkoitetaan useampien aineistojen yhdistelemistä tutkimuksessa. Tässä hankkeessa hyödynnetään monipuolista haastatteluaineistoa, kirjallista aineistoa ja muuta taustamateriaalia, kuten tutkimuskirjallisuutta. Menetelmätriangulaation näkökulmasta tutkimushankkeessa sovelletaan erätaukokeskustelumenetelmää, crime script -analyysia ja teemahaastattelumenetelmää. Valitut menetelmät ja aineistot muodostavat jatkumon, jossa edetään ilmiötasolta kohti yksityiskohteisempia havaintoja ihmiskaupparikosten esitutkinnasta. Tutkijatriangulaatio

tioon tukeutuen teemaa käsitteli hankkeessa useampi tutkija, jotka muodostivat hankkeen tutkijaryhmän. (kts. Eskola & Suoranta, 2003, 68-74.)

Kuvio 11. Menetelmä-, aineisto- ja tutkijatriangulaatio

Laadullisen tutkimuksen joustavuus toteutui myös tutkimuksen ryhmäkeskusteluihin ja haastatteluihin kutsuttavien valinnassa (Hirsjärvi & Hurme, 2011, 59). Tutkimushankkeen keskiössä oli eri toimijoiden osallistaminen ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintamiseen. Näin ollen tutkimuksessa hyödynnettiin sekä yksilö- ja ryhmähaastattelua että ryhmäkeskustelumenetelmää, joilla varmistettiin käytännön toimijoiden näkökulman vahva näkyminen hankkeessa luotavassa esitutkinnan mallissa. Tässä luvussa käsitellään seuraavaksi hankkeen aineistoja ja menetelmiä.

3.1 Kirjallinen aineisto

Ihmemalli -hankkeen mallinnus pohjautuu myös laajaan kirjalliseen aineistoon, joka esitellään tarkemmin seuraavaksi.

3.1.1 Taustamallinnuksen rikosilmoitusten tiedot ja esitutkimamateriaali

Taustamallinnuksella viitataan tässä yhteydessä ihmiskaupparikosten esitutkinnan keskeisten piirteiden tarkasteluun rikosilmoituksiin kirjattujen tietojen ja esitutkimamateriaalin²¹ valossa. Rikosilmoituksiin kirjattuja tietoja ja esitutkimamateriaalia tarkasteltiin erillisinä aineistoina.

Taustamallinnuksessa hyödynnetyt **rikosilmoitusten tiedot** (myöhemmin Patja-aineisto) kartoitettiin tutkimusluvan mukaisesti pyytämällä Poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä²² tiedot ihmiskaupparikoksista ja lähirikoksista valtakunnallisesti viimeisen viiden vuoden ajalta 2018-2022 sekä näiden tapausten rikosilmoitusnumerot. Ilmoituksia oli yhteensä 1065. Tarkasteltavaksi valittiin poliisin tutkimat ihmiskauppa- ja törkeä ihmiskauppa, kiskonnantapainen työsyryntä, paritus ja törkeä paritus -tapaukset, joiden esitutkinta oli päätetty ja jotka on lähetetty syyttäjälle syyteharkintaa varten. Tarkastelun ulkopuolelle rajattiin ne tapaukset, joiden osalta tutkinta oli edelleen avoin, tutkinta oli keskeytetty, siirretty tai päätetty (TP) siirtämättä tapausta syyttäjälle. Lopulliseen tarkasteluun otettiin 110 ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa -tapausta, 110 kiskonnantapainen työsyryntä -tapausta sekä 62 paritus ja törkeä paritus -tapausta, yhteensä 282 tapausta. Havainnot tarkastelluista tapauksista raportoitiin siten, etteivät yksittäiset tapaukset ole tunnistettavissa. Osassa tarkastelluista rikosilmoituksista esiintyi useita hakuehtoihin määritellyjä rikosnimikkeitä, mikä pienensi tapausten kokonaislukumäärää.

Patja-aineiston perusteella saatuja tuloksia tulkitessa tuleekin huomioida, että kyseessä on suppeahko otos, joka sisältää vain syyttäjälle lähetetyt tapaukset

---

²¹ Tutkimushankkeessa saatiin tutkimuslupa myös neljään Rajavartiolaitoksen osoittamaan esitutkimamateriaaliin, jotka käsittelivät laitonta maahantuloa. Aineistoanalyysi tarjotaan julkaistavaksi erillisenä tieteellisenä tutkimusjulkaisuna.

²² Poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä PolStatista ei ole mahdollista saada avattujen rikosilmoitusten todellista lukumäärää. Järjestelmä kuvaa tietyn hetken tilannetta ja eroaa PATJA-rikosilmoitusjärjestelmästä poimittavista lukumäärätiedoista.

vuosilta 2018–2022. Suppeahko Patja-aineisto poimittiin, jotta pystyttiin syventämään haastatteluissa esiin tulleita näkökohtia, eli tukemaan laadulliseen aineistoon perustuvaa analyysiä. Tavoitteena ei ollut esimerkiksi tutkinta-aikojen vertailu eri vuosina tai muu määrällinen analyysi. Tulokset ovat siten vain suuntaa antavia eikä niitä voida yleistää koskemaan esitutkintaa laajemmin. Tutkimusluvan mukaisesti PATJA-rikosilmoitusjärjestelmän tietojen keruusta ja analyysistä vastasi hankkeen tutkimusryhmän poliisitaustainen jäsen.

Taustamallinnuksen **esitutkintamateriaaliksi** saatiin 25 esitutkintamateriaalia yhteensä 10 laitoksesta. Hankkeen tutkimusluvan mukaisesti jokaisen esitutkintamateriaalin käyttöön pyydettiin lupa tutkinnanjohtajalta. Päätökset esitutkintamateriaalin luovuttamisesta vaikuttivat tutkimushankkeen käyttöön saadun aineiston laajuuteen. Esitutkintamateriaalit pyydettiin tutkinnanjohtajilta IHMEMALLI-hankkeen tutkimusluvan mukaisesti. Materiaalin valinnassa pyrittiin valtakunnalliseen kattavuuteen. Valitun Patja-aineiston ja esitutkintaotoksen tuottaman taustamallinnuksen tavoitteena oli toisaalta lisätä ymmärrystä haastatteluaineiston tuottamista havainnoista ja toisaalta tarkastella haasteita vahvasti käytännön tasolla, mikä tuotti lisätietoa esitutkinnan prosessikuvaukseen.

Keskeisiä ihmiskaupparikosten esitutkinnan piirteitä kartoitettiin ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa (kts. luku 3.2), jotka muodostivat taustamallinnuksen perustan. Näin ollen tutkimuksen eri aineistot ovat vuorovaikutuksessa keskenään. PATJA-järjestelmään²³ kirjatuihin rikosilmoituksista tarkasteltiin seuraavia tietoja: rikosnimikkeet, tutkintaryhmä, syyttäjälle tehty ETL 5:1 -ilmoitus ja syyttäjän nimeäminen, ilmoituksen tekopäivä, tutkinnan alkamis- ja päättymisajankohta, esitutkinnan aikana tehdyt päätökset, merkintälehdelle ja

---

²³ Poliisiasiain tietojärjestelmä (PATJA) on poliisilain (872/2011) 1 luvun 1 §:n 1 momentissa poliisille säädettyjen tehtävien suorittamista varten perustettu valtakunnallinen tietojärjestelmä. Poliisihallituksen laatiman, toistaiseksi voimassa olevan ohjeen Tietojen kirjaaminen poliisiasiain tietojärjestelmään POL-2023-120671 tavoitteena on yhdenmukaistaa ilmoitusten kirjaamisen menettelyä. Ohjeen mukaan ”yhdenmukaisesti ja laadukkaasti syötetyt perustiedot ja tutkinnan etenemisen aikana tehdyt, ajantasaiset muutos- ja täydennystiedot vaikuttavat osaltaan esi- tai poliisitutkinnan oikeellisuuteen sekä asianosaisten ja poliisin omaan oikeusturvaan. Rikosilmoitus on esitutkinnan käynnistämisen perusasiakirja, joten on tärkeää, että ilmoituksen tiedot kirjataan tarkoituksenmukaisesti ja riittävän kattavasti sekä riittävän tarkasti. Ilmoituksen tietojen kirjaaminen mahdollisimman täydellisinä varmistaa eri tunnuslukujen luotettavuuden ja keskinäisen vertailukelpoisuuden sekä palvelee rikosten ja tapahtumien sarjoittamista ja analyysitoimintaa, vaikka itse yksittäinen teko tai tapahtuma olisikin ilmoitushetkellä vähäiseksi luokiteltava ja arvioitu jäävän selvittämättömäksi.”

tutkintapäiväkirjaan tehdyt merkinnät. Lisäksi ilmoituksista tarkasteltiin avustajan ja tukihenkilön käyttöön, kuulustelujen videointiin, avustajaan ja tukihenkilöön, Ihmiskaupan auttamisjärjestelmään, tulkin käyttöön sekä suojele- ja palvelutarpeen arviointiin liittyvät merkinnät. Ilmoituksista käytiin läpi myös merkinnät käytetyistä pakkokeinoista, ilmoitusten luokittelusta, sekä selostusosaan tehdyistä kirjauksista. Esitutkimateriaaleista on käyty läpi näiden tietojen lisäksi käytetyt kuulustelumenetelmät.

On keskeistä huomioida, että tämän tutkimuksen yhteydessä ei ollut tarkoituksen mukaista tai mahdollista seurata tapausten etenemistä syyteharkinnasta tuomioistuimeen tai arvioida tuomioistuimen tekemiä päätöksiä. Tutkimuksessa ei myöskään arvioidu yksityiskohtaisempaan tarkasteluun valittujen kyseisten esitutkintojen laatua tai kyseisistä tapauksista saatujen tuomioiden suhdetta esitutkinnalla tavoitettuun näyttöön. Poliisiasian tietojärjestelmään tehtävistä kirjauksista on ohjeistettu Poliisihallituksen ohjeessa Tietojen kirjaaminen poliisiasian tietojärjestelmään (POL-2023-120671). Patja-aineistosta kootut havainnot perustuvat käyttäjien ilmoituskohtaisiin kirjauksiin.

3.1.2 Hovioikeuden ja kärjäoikeuden tuomiot

Toimintatapoihin ja –malleihin keskittyvän modus operandi -näkökulman tuottamista varten kaikista viidestä hovioikeudesta pyydettiin joulukuussa tuomiot viimeiseltä 10 vuodelta seuraavista nimikkeistä:

- Ihmiskauppa RL 25:3
- Törkeä ihmiskauppa RL 25:3 a
- Paritus RL 20:10
- Törkeä paritus RL 20:11
- Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö RL 20:8
- Kiskonnantapainen työsyryntä RL 47:3 a

Tuomiot käytiin läpi listaamalla jokaisesta tuomiosta syyttäjän rangaistusvaatimus, kärjäoikeudessa, kärjäoikeuden tuomio, hovioikeuden tuomio, asianomistajien lukumäärä ja teko aika. Aineiston ulkopuolelle jätettiin salatut tuomiot. Hovioikeuden tuomiot sisälsivät myös kopion kärjäoikeuden antamasta tuomiosta.

Listatuista tuomioista tarkastelu rajattiin seksuaalisen hyväksikäytön osalta Helsingin hovioikeuden tuomioihin. Suurin osa viranomaisten tietoon tulleesta seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä rikollisuudesta keskittyy pääkaupunkiseudulle. Analyysin aineistoksi valikoitui näillä kriteereillä kuusi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää tuomiota, joista kolmessa lainvoimainen tuomio annettiin törkeästä parituksesta, kahdessa ihmiskaupasta ja yhdessä törkeästä ihmiskaupasta. Asianomistajia oli yhdessä törkeässä parituksessa yhdeksän, toisessa kolme ja kolmannessa yksi. Törkeässä ihmiskaupassa asianomistajia oli yksi. Ihmiskauppatuomioista toisessa asianomistajia oli yksi ja toisessa kuusi. Tekoajat vaihtelivat vuosien 2011 – 2018 välillä.

Työperäisen hyväksikäytön tarkasteluun valittiin asianomistajien lukumäärillä mitattuna laajoja tuomioita valtakunnallisesti. Neljästä valitusta tuomiosta kahdessa oli annettu käräjäoikeudessa tuomio kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja kahdessa ihmiskaupasta. Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä asianomistajia oli 23 ja 40 ja ihmiskaupassa 29 ja 26. Tekoajat sijoittuivat vuosien 2008–2016 välille.

3.1.3 Ihmiskauppatutkinnan mallit eri maissa

Ulkomaisten viranomaisten ja uhreja auttavien järjestöjen näkökulmaa ihmiskaupparikosten esitutkintaan eri maissa kartoitettiin sekä toteuttamalla kysely Europolin ihmiskauppaverkostolle että tilaamalla HEUNIlta alihankintana erillinen katsaus.

Vuoden 2022 lopulla lähetettiin Europolin ihmiskauppaverkostolle sähköpostilla pyyntö toimittaa hankkeen tutkijaryhmälle tietoa ihmiskaupparikosten esitutkinnan käytänteistä eri maissa. Kyselyssä avusti Keskusrikospoliisin ihmiskaupan tilannekuvatoiminto. Verkostoon kuuluvia jäsenmaita pyydettiin toimittamaan hankkeen käyttöön kansallisten viranomaisten käytössä olevaa materiaalia, kuten käsikirjoja ja muuta ohjeistusta, ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyen. Yhdeksän maata vastasi pyyntöön: Norja, Tanska, Kreikka, Kanada, Itävalta, Irlanti, Hollanti ja Espanja. Vastaukset sisälsivät linkkejä ja asiakirjoja sekä kansallisilla kielillä että englanniksi. Materiaali käytiin läpi ja sieltä poimittiin ihmiskaupparikosten tutkintaa ohjaavia huomioita ja käsi- ja ohjekirjoja. Usean maan materiaali oli tarkoitettu vain viranomaiskäyttöön ja materiaalia hyödynnettiin siten hankkeen tuottamassa ei-julkisessa, viranomaiskäyttöön tarkoitettussa käsikirjassa.

HEUNI kartoitti suomalaisen ja kansainvälisen kolmannen sektorin näkemyksiä ihmiskaupan uhrien auttamisesta ja esitutinnan haasteista. Kartoituksen pohjalta HEUNI laati useita suosituksia hankkeelle laadittavaan ihmiskauppaututuksen malliin. Ensimmäinen suositus käsitteli poliisin ja uhreja auttavien tahojen välistä yhteistyötä valtakunnallisesti, jotta uhrien oikeudet toteutuisivat yhdenvertaisesti ja heidän ymmärryksensä prosessista voitaisiin turvata. Toinen suositus toi esille keinoja, joilla poliisin osaamista ja ymmärrystä uhrien sensitiiviseen kohtaamiseen voitaisiin vahvistaa.

3.1.4 Kolmannen sektorin lausunnot

Kolmannen sektorin näkökulmaa kartoitettiin ryhmäkeskustelujen ja -haastattelujen lisäksi kirjallisella aineistolla, joka koostuu eri järjestöjen ja liittojen eduskunnalle antamista lausunnoista, muista julkisista kannanotoista ja toimijoiden julkaisemista selvityksistä ja raporteista.

Ihmiskauppailmiöön liittyvien teemojen kartoittamiseksi käytiin läpi otos kolmannen sektorin lausunnoista viiden vuoden ajalta 2016–2022. Lausunnot haettiin eduskunnan kotisivujen sähköisellä haulla helmikuussa 2022. Hakuksena käytettiin lyhennettä 'ihmiskaupan', joka tuotti yhteensä 942 lausuntoa. Näistä käytiin läpi vuosina 2016–2022 järjestöjen ja liittojen antamat lausunnot. Lopullisen aineiston ulkopuolelle jätettiin lausunnot, jossa mainittiin ihmiskauppa, mutta teemaa ei muilta osin käsitelty sisällössä. Aineistoon valikoitui näiden rajauksien jälkeen 52 lausuntoa 22 eri toimijalta. Toimijoiden joukossa oli sekä ihmiskaupan asianomistajien kanssa asiakastyötä tekeviä järjestöjä että esimerkiksi ammattiliittoja, jotka lausuvat erityisesti työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvistä hallituksen esityksistä.

Lausunnot koostuivat pääsääntöisesti hallituksen esityksistä, joihin eri valio-kunnat ja tahot olivat pyytäneet asiantuntijoilta näkemyksiä. Lisäksi aineistossa on mukana kolmannen sektorin lausuntoja esimerkiksi Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle vuonna 2018 ja sisäisen turvallisuuden selonteosta. Lausunnoista poimittiin tutkimushankkeen tavoitteiden mukaisesti erityisesti rikosprosessiin, poliisiin ja asianomistajan asemaan esitutinnan aikana liittyviä huomioita.

Yleiskuvan lisäksi hankkeessa on tarpeen tarkastella tämän hetkisen keskustelun keskeisimpiä havaintoja. Tämän vuoksi aineistona hyödynnetään edellä esitetyn otannan lisäksi kolmannen sektorin lausuntoja sisäministeriön sää-

dösvalmisteluun koskien ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevien säännösten tarkastamisesta (SM003:00/2022) ja hallituksen esitystä laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 2020/2022). Lisäksi aineistona käytetään lausuntoja Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomukseen eduskunnalle 2022.

3.1.5 Poliisihallinnon ohjeet, määräykset, päätökset ja kirjeet

Ihmiskaupparikokset, niihin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen on huomioitu useissa Poliisihallituksen antamissa ohjeissa, määräyksissä ja kirjeissä. Taulukkoon 4 kootut ohjeet, päätökset ja kirjeet on haettu poliisihallinnon Sinetti-intranetin normikirjastosta; Poliisin valtakunnalliset voimassaolevat ohjeet ja määräykset. Normikirjastosta suoritettiin haku asiasanalla ihmisk*. Haun tuottamista asiakirjoista tarkasteltiin, miten ihmiskauppaan liittyvien rikosten torjuntaa ja tutkintaa on käsitelty ohjeissa, päätöksissä ja kirjeissä. Kaavioon kootut asiakirjat ovat julkisia.

Poliisihallitus on antanut 20.4.2023 määräyksen Poliisihallituksen antamista määräyksistä, ohjeista ja ohjaavista kirjeistä. Määräyksillä, ohjeilla ja ohjaavilla kirjeillä ohjataan poliisihallintoa tulokselliseen ja tarkoituksenmukaiseen toimintaan sekä hyvän hallinnon periaatteiden noudattamiseen. Niillä pyritään myös yhdenmukaistamaan käytäntöjä poliisin eri yksiköissä. Poliisihallituksen toimivalta poliisin toiminnalliseen ohjaukseen perustuu poliisin hallinnosta annetun lain 4 §:ään, valtion virkamieslain 14 §:ään, poliisin hallinnosta annetun asetuksen 1 §:ään sekä Poliisihallituksen työjärjestykseen.

Määräyksessä mainittuja ohjaamisen tapoja ovat määräykset, ohjeet, kirjalliset käskyt sekä ohjaavat kirjeet. Määräyksellä tarkoitetaan poliisin toimintaan liittyviä normeja ja toimintasääntöjä, joita on velvoittavana noudatettava määräyksessä tarkoitettussa tapauksessa. Määräys voi sisältää myös ohjeluontoisia normeja. Ohjeella tarkoitetaan yleisiä sääntöjä ja toimintamalleja, joiden noudattamisesta voidaan perustellusta syystä yksittäistapauksessa poiketa. Normin liitteenä voi olla käsikirja, joka saatetaan toiminnassa noudatettavaksi tai huomioon otettavaksi. Käsikirjan velvoittavana pidettävät toimintasäännöt on mainittava normissa. Kirjallisella käskyllä tarkoitetaan Poliisihallituksen esimiesasemansa nojalla antamaa velvoittavaa yksittäisen asian tai tilanteen ratkaisumallia. Kirjallisella käskyllä ei ole yleistä ohjaavaa vaikutusta. Kirjallista käskyä voidaan käyttää myös, jos määräyksen tai ohjeen antaminen asiasta

ei ole tarkoituksenmukaista. Ohjaavalla kirjeellä tarkoitetaan Poliisihallituksen suosituksena antamaa kannanottoa tai toimintamallia, jonka tarkoituksena on ohjata ja yhdenmukaistaa menettelyä. Ohjaavaa kirjettä voidaan käyttää, mikäli määräyksen tai ohjeen antaminen asiasta ei ole tarkoituksenmukaista. Ohjaavia kirjeitä ei pidetä normeina vaan niillä katsotaan olevan yleinen ohjausvaikutus poliisihallinnossa.

Määräysten ja ohjeiden vanhenemisaika on yleensä viisi vuotta. Määräykset, ohjeet ja ohjaavat kirjeet valmistellaan Poliisihallituksen yksiköissä. Poliisihallitus lähettää annetut määräykset, ohjeet ja ohjaavat kirjeet sekä päätökset voimassaoloaikojen jatkamisesta poliisiyksiköihin. Poliisiyksiköt vastaavat määräysten, ohjeiden ja ohjaavien kirjeiden asianmukaisesta ja riittävästä edelleen lähettämisestä huomioiden erityisesti oikeat kohderyhmät sekä turvallisuusluokituksen mukaiset käyttörajoitukset.

Taulukko 4. Poliisihallinnon ohjeet, päätökset ja kirjeet

Numero	Otsikko
Päätös: POL-2020-70929 12.11.2020	Valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän perustaminen
Ohje: POL-2020-38265 1.10.2020 – 30.9.2025	Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen (Ohjetta päivitetään, uusi numero POL-2024-41826)
Ohje: POL-2020-42250 1.7.2023 – 30.6.2028	Poliisin operatiivinen virka-aputoiminta
Ohje: POL-2021-67956 1.9.2021 – 31.8.2026	Käännyttämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpano
Ohje: POL-2020-74261 1.11.2022 – 14.2.2026	Ulkomaalaisvalvonta
Ohje: POL-2020-28566 1.7.2020 – 30.6.2025	Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naiseen kohdistuvan väkivallan tapauksissa
Ohje: POL-2019-34669 1.1.2020 – 31.12.2024	Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa
Kirje: POL-2020-22415 9.4.2020	Työrikosten tutkinta
POL-2016-8514, POL-2020-81132 15.6.2016	Käsikirja Kuulustelujen kirjaamisesta

3.2 Haastatteluaineisto

Hankkeessa toteutettiin 9 ryhmäkeskustelua eri toimijoiden kanssa ja 24 ryhmähaastattelua. Tilaisuuksiin osallistui yhteensä 168 henkilöä. Osa asiantuntijoista osallistui sekä ryhmäkeskusteluihin että -haastatteluihin, jolloin hankkeessa osallistettiin yhteensä 123 henkilöä.

Ryhmäkeskusteluissa kartoitettiin valtakunnallisia haasteita esitutkinnassa, valtakunnallisia yhtenäisiä käytänteitä, tuettiin toimijoiden välistä dialogia ja jaettiin kokemuksia vertaisten kanssa. Ryhmäkeskustelut tuottivat hankkeelle valtakunnan tason tilannekuvan ihmiskaupparikosten esitutkinnasta.

Tilannekuvaa syvennettiin alueellisilla näkökulmilla poliisilaitoskohtaisissa ryhmähaastatteluissa, järjestö-, syyttäjä- ja viranomaisryhmähaastatteluissa. Haastattelutilaisuuksissa nostettiin esiin myös niitä teemoja tai yksityiskoh-
tia, joita ei valtakunnan tason ryhmäkeskusteluissa eri syistä haluttu tai voitu tuoda esiin.

Ennen tutkimusaineiston keräämistä hankkeen tutkija keskusteli useiden eri poliisihallinnon edustajien kanssa. Nämä kartoittavat ja taustoittavat keskustelut syvensivät tutkijaryhmän ymmärrystä ilmiöstä ja tukivat hankkeen työpa-
jojen organisointia.

Keskusteluissa keskeisiä toimijoita kartoitettiin niin sanotulla lumipallomenetelmällä. Lisäksi keskusteluissa havaittiin tarve päivittää tietoja siitä, ketkä työskentelevät ihmiskaupparikosten tutkijoina poliisissa.

Kartoittavat keskustelut olivat hankkeen empiirisen aineiston keruun kannalta olennaisia, jotta työpajoihin osattiin kutsua ihmiskaupparikosten parissa käytännön tasolla työskentelevät toimijat. Taustoittavia keskusteluja ei kuitenkaan hyödynnetä hankkeen varsinaisena aineistona ja näin ollen keskustelujen sisältöä ei tuoda esiin tässä raportissa.

3.2.1 Ryhmäkeskustelut

Keväällä 2023 järjestettiin yhteensä 9 ryhmäkeskustelua etäyhteyksillä verkossa. Ryhmäkeskustelut toteutettiin erätaukokeskustelumenetelmällä. Erätauko-

keskustelumenetelmän²⁴ tavoitteena on tuottaa aiheesta syvempää ymmärrystä ja mahdollistaa erilaisten ihmisten tasavertainen kohtaaminen. Keskustelussa huolehditaan kaikkien osallistujien mahdollisuudesta saada äänensä kuuluviin. Erilaisista näkökulmista keskustellaan rakentavassa ilmapiirissä. Keskustelut toteutetaan pienryhmissä, jossa fasilitoija huolehtii keskustelun etenemisestä ja tukeutuu etukäteen valmisteltuihin asiakokonaisuuksiin. Ryhmäkeskustelut fasilitoi Erätauko-säätiön edustaja.

Ryhmäkeskustelujen teemoiksi valittiin ihmiskaupparikosten tunnistaminen, esitutkintaan ja esitutkintaviranomaisen toimintaan liittyvät parhaat käytänteet ja keskeiset haasteet, asianomistajan asema esitutkinnan aikana ja yhteistyö. Näitä laajoja teemoja tarkennettiin erikseen jokaisen kohderyhmän keskustelua varten. Lisäksi teemat muokattiin erätaukomenetelmään sopiviksi, jolloin ne nostettiin esiin eri sanamuodoin ja vaihtelevassa järjestyksessä.

Ryhmäkeskusteluiden osallistujamäärät ja tahot on koottu taulukkoon 5. Ennen ryhmäkeskustelutilaisuuksia ihmiskaupateemaa taustoitettiin perehtymällä laajasti kansalliseen ja kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen, julkisen hallinnon strategiaan linjauksiin, viranomaisraportteihin ja -selvityksiin, lainsäädäntöön sekä julkisiin kannanottoihin ja lausuntoihin. Aineistotriangulaatio tuotti runsaasti tietoa, jota hyödynnettiin ryhmäkeskustelun laajojen teemojen valinnassa ja tarkentamisessa.

---

²⁴ Erätaukomenetelmää fasilitoi Erätauko-säätiö. Erätauko-säätiö on yleishyödyllinen, voittoa tavoittelematon toimija, jonka ovat perustaneet Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Sitra, Suomen Kulttuurirahasto sekä Svenska kulturfonden. Säätiön tehtävänä on vahvistaa luottamusta ihmisten välillä ja instituutioita kohtaan, vahvistaa osallisuutta ja demokratiaa, vahvistaa yhteiskunnallista resilienssiä. Säätiö tekee yhteistyötä esimerkiksi julkishallinnon, järjestöjen, yhdistysten, koulujen, oppilaitosten ja median kanssa. (<https://www.eratauko.fi/saatio/>)

Taulukko 5. Ryhmäkeskustelujen osallistujamäärät ja tahot

Ryhmäkeskus- telu	Kutsutut tahot	Tilaisuuksien lkm	Kutsuttujen lkm	Osallistuneiden lkm (hlö)	Organisaatioiden lkm
Kolmas sektori	IKV-verkoston kolmannen sektorin jäsenet IKV-verkoston yleiselle sähköpostilistalle kuuluvat järjestöjen edustajat, Seive-hankkeen monitoimijaverkostojen järjestöedustajat	2	35 järjestöä, 39 henkilöä eri järjestöistä, sekä yleinen kutsu laajalle sähköpostilistalle	21	20
Poliisi- hallinto	Poliisilaitosten ja Keskusrikospoliisin osoittamat ihmiskaupparikoksia tutkineet henkilöt	5	46	43	12
Muut viranomaistoimijat	Hankkeen ohjausryhmän avustuksella kerätty listaus viranomaisista, jotka toimivat ihmiskauppailmiön eri osa-alueilla valvonassa, torjunnassa ja tutkinnassa ²⁵	2	33	30	21
Yhteensä		9	118 henkilökohtaista kutsua, sekä kolmannen sektorin järjestökohtaiset kutsut	94	53

²⁵ Ryhmäkeskusteluun osallistui viranomaistoimijoita seuraavista organisaatioista: Digi- ja Väestötietovirasto, Etelä-Suomen Aluehallintovirasto, Valvira, Verohallinto, Itä-Suomen ulosottovirasto, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Traficom, Länsi- ja Sisä-Suomen Aluehallintovirasto, Ruokavirasto, Oikeusministeriö, Uudenmaan Työ- ja elinkeinotoimisto, Maahanmuuttovirasto, Lounais-Suomen Aluehallintovirasto, Joutsenon vastaanottokeskus, Rajavartiolaitos ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto.

Ensimmäisiin ryhmäkeskustelutilaisuuksiin kutsuttiin kolmannen sektorin edustajia. Kolmanteen sektoriin kuuluu huomattava määrä toimijoita aina järjestöistä työmarkkinajärjestöihin. Pyrkimyksenä oli tavoittaa erityisesti asianomistajien kanssa työskentelevät kolmannen sektorin toimijat, joiden kautta voitiin vahvistaa tutkimushankkeen uhrinäkökulmaa. Näin ollen kutsukirje tutkimustiedotteineen välitettiin ihmiskaupan vastaiseen verkostoon kuuluville järjestöille. Myös HEUNI välitti alustavan tiedon tilaisuudesta verkoston laajemmalle sähköpostilistalle. Hankeryhmän tutkija toimitti kutsukirjeen ja tutkimustiedotteen HEUNIn viestiin vastanneille tahoille. Kutsukirje toimitettiin yhteensä verkostoon kuuluvalle 35 toimijalle.

Kolmannen sektorin tavoittamisessa hyödynnettiin lisäksi Seive-hankkeen aikana muodostettuja operatiivisia työryhmiä. Seive-hanke oli Rikosuhripäivystyksen toteuttama ja oikeusministeriön rahoittama hanke, jonka tavoitteena oli parantaa seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden ihmiskaupan asianomistajien avunsaantia. Hankkeen osana luotiin neljä viranomaisista ja järjestöistä koostuvaa alueellista monitoimijaverkostoa (Oulu, Tampere, Turku, Helsinki/Vantaa), joihin kuuluu edustajia poliisista, sosiaali- ja terveystalvetaista ja järjestöistä. Seive-hankkeen koordinaattori Rikosuhripäivystyksessä välitti kutsun ryhmäkeskustelutilaisuuksiin verkostojen järjestötoimijoille, yhteensä 39 henkilölle. Tilaisuus järjestettiin samansisältöisenä kahtena ajankohtana, joista kolmannen sektorin edustajat valitsivat omaan aikatauluunsa sopivan tilaisuuden.

Poliisihallinnon ryhmäkeskustelutilaisuuksiin kutsuttiin ihmiskaupparikoksia tutkineita poliiseja eri poliisilaitoksilta. Jokaisen laitoksen ja KRP:n kirjaamoon toimitettiin pyyntö osoittaa hankkeen ryhmäkeskusteluihin ja -haastatteluihin 2-3 ihmiskaupparikostutkijaa. Pyyntö pyydettiin välittämään rikostutkintalinjajan sektorinjohtajalle. Polamk toimitti sektorinjohtajien osoittamille henkilöille erikseen henkilökohtaisen, vapaaehtoisen osallistumiseen perustuvan kutsun tilaisuuksiin. Saman sisältöisiä ryhmäkeskustelutilaisuuksia järjestettiin neljä. Ryhmäkeskustelut koottiin siten, että jokaiseen tilaisuuteen osallistui poliisin edustajia eri puolilta Suomea, kattaen maantieteellisesti koko Suomen. Näin tuettiin mahdollisesti erilaisessa toimintaympäristössä toimivien rikostutkijoiden välistä keskustelua ja hallinnon sisäistä verkostoitumista.

Ihmiskauppaan erikoistuville ja erikoistuneille syyttäjille järjestettiin kaksi saman sisältöistä ryhmäkeskustelutilaisuutta. Syyttäjät kartoitettiin valtakunnansyyttäjän toimiston avustuksella. Lisäksi järjestettiin kaksi ryhmäkeskuste-

lutilaisuutta muille viranomaistoimijoille. Tavoitteena oli varmistaa, että hankkeessa huomioidaan moniviranomaistoiminnan eri ulottuvuudet ja moniviranomaistoiminnan vaikutukset ihmiskaupparikosten esitutkintaan. Viranomais-toimijoiden kartoituksessa ja nimeämisessä avusti hankkeen ohjausryhmä, joka koostui useiden viranomaistahojen edustajista.

Kutsut ryhmäkeskusteluihin lähetettiin sähköpostilla, jonka liitteenä toimitettiin tiedote tutkimukseen osallistuvalla. Tilaisuuksiin ilmoitettiin sähköisellä lomakkeella, jonka osana osallistujalta pyydettiin suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Kutsussa korostettiin, että tilaisuuksien tavoitteena on avoin dialogi, jossa nostetaan aidosti esille esitutkintaa koskevia haasteita ja pyritään löytämään näihin haasteisiin ratkaisuja. Kaikkien ryhmäkeskusteluiden jälkeen osallistujille lähetettiin pyyntö täyttää palautelomake (Liite 1), jossa oli mahdollisuus myös tarkentaa ja lisätä asioita käytyyn keskusteluun. Lomakkeen pystyi täyttämään myös nimettömänä. Lisäksi kaikkia osallistujia kehoitettiin olemaan yhteydessä tutkimusryhmään, mikäli he esimerkiksi halusivat vielä täydentää käytyä keskustelua tilaisuuden jälkeen mieleen tulleilla seikoilla.

Kaikissa ryhmäkeskustelutilaisuuksissa oli läsnä hankkeen koko tutkijaryhmä sekä kolmannen sektorin ryhmäkeskusteluissa myös HEUNIn edustaja. Keskustelun fasilitointi oli kokonaisuudessaan Erätauko-säätiön edustajan vastuulla.

3.2.2 Ryhmähaastattelut

Keväällä 2023 ryhmäkeskustelutilaisuuksien jälkeen toteutettiin 12 poliisilaitoskohtaista ja kaksi syyttäjien ryhmähaastattelua²⁶. Lisäksi Neliapilajärjestöjen (n=4), Rajavartiolaitoksen, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän, Ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattorin ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun edustajat kutsuttiin erillisiin ryhmähaastatteluihin²⁷. Myös Kanadan poliisin kanssa

---

²⁶ Syyttäjien ryhmähaastattelut suunniteltiin toteutettavaksi ryhmäkeskusteluna erätaukomenetelmällä. Osallistujien vähäisen määrän vuoksi kuitenkin todettiin, että erätaukomenetelmää paremmin tilaisuuteen sopii teemahaastattelu.

²⁷ Ryhmähaastattelutilaisuuksia voidaan kuvata näiden toimijoiden osalta myös tapaamisiksi. Kuitenkin jokaisessa näistä vuorovaikutuksellisesta tapaamisesta käytiin läpi haastattelurunگون mukaiset teemat. Näin ollen tapaamisia on tarkoituksenmukaista kuvailla tässä raportissa haastatteluiksi.

toteutettiin ryhmähaastattelu ²⁸. Yhteensä ryhmähaastatteluihin osallistui 74 henkilöä (taulukko 6). Ryhmähaastattelujen tavoitteena oli liikkua ryhmäkeskustelujen yleisimmistä teemoista kohti yksityiskohtaisempaa kuvausta ihmiskaupparikosten esitutkinnasta ja pohdintaa ihmiskaupparikosten tutkinnan haasteista ja parhaista käytänteistä.

Poliisihallinnon ryhmähaastatteluihin kutsuttiin jokaisesta poliisilaitoksesta ja Keskusrikospoliisista ihmiskaupparikollisuuden tutkinnassa työskennelleitä poliiseja. Ryhmähaastattelut toteutettiin laitoksittain, jolloin voitiin syventyä kyseisen laitoksen toimintamalleihin, toimintaympäristöön ja kokemuksiin ihmiskaupparikollisuudesta ja sen tutkinnasta. Ryhmähaastattelujen yhtenä keskeisenä tehtävänä oli selvittää käytännön toimijoiden toiveet ja tarpeet hankkeessa tuotettavan ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallin esittämismuodolle ja tarpeet käytännön työtä tukeville toimintamalleille.

Taulukko 6. Ryhmähaastatteluiden osallistujamäärät ja tahot

Ryhmähaastattelu	Kutsutut tahot	Tilaisuudet (lkm)	Haastatteluihin osallistuneiden lkm (nlö)
Kolmas sektori	Neliapilajärjestöt	4	12
Poliisihallinto	Poliisilaitokset, Keskusrikospoliisi, Poliisihallitus	13	43
Syyttäjät	VSNK kautta välitetyt kutsut	2	6
Muut viranomais-toimijat	Ihmiskaupparaportoiija, Ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori, Rajavartiolaitos, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä	4	11
Kanadan poliisin edustajat	Europolin ihmiskaupparikostutkinnan verkoston kautta tavoitetut tahot	1	2
Yhteensä		24	74

²⁸ Kanadan poliisin ryhmähaastattelussa ei hyödynnetty samaa haastattelurunkoa kuin muissa ryhmähaastattelussa. Tilaisuuden tavoite oli syventää ymmärrystä Kanadan toimintamallista ja kerätä parhaita käytänteitä.

Ryhmähaastatteluissa hyödynnettiin teemahaastattelumenetelmää, jota voidaan kuvata puolistrukturoiduksi haastattelumenetelmäksi. Teemahaastattelu etenee teemojen varassa sen sijaan, että kaikille haastateltaville esitettäisiin samalla tavalla muotoillut kysymykset samassa järjestyksessä. Teemahaastattelun vahvuutena on sen vapaamuotoisuus, joka tarjoaa haastateltaville mahdollisuuden omaan pohdintaan. (Hirsjärvi & Hurme, 2011, 46-47.)

Teemahaastattelun valintaa menetelmäksi tuki tarve tunnistaa niitä kokonaisuuksia ja tekijöitä, jotka ovat erityisen haasteellisia ihmiskaupparikosten esitutkinnassa. Esitutinnan jokaisen vaiheen läpikäynti ihmiskaupparikostutinnan näkökulmasta ei ollut mahdollista haastatteluissa käytössä olevien rajallisten resurssien puitteissa eikä toisaalta tarkoituksenmukaista hankkeen kokonaisuuden näkökulmasta: esitutinnan nykyinen prosessi kuvattiin hankkeessa esitutkimateriaalia ja muuta kirjallista materiaalia hyödyntämällä. Hankkeen laajana tavoitteena oli tuottaa lisäarvoa ihmiskaupparikosten tutkinnalle ja kehittää esitutkintaa edelleen tuomalla keskusteluun uusia elementtejä ja parhaita käytänteitä. Näin ollen teemahaastattelu antoi haastateltaville mahdollisuuden nostaa esiin uusia teemoja, käsitteitä ja innovaatioita, jotka saattoivat poiketa ihmiskaupparikostutinnan nykykäytännöistä. Haastattelijan tehtävänä oli varmistaa, että haastattelu kattaa kaikki teemat.

Haastattelurunko muodostettiin luvussa 3.2.1 kuvattujen ryhmäkeskusteluiden havaintojen pohjalta. Ryhmäkeskusteluiden lisäksi haastattelurungon muodostamisessa hyödynnettiin taustamateriaalia sekä luvussa 3.1 kuvattua hankkeen kirjallista aineistoa. Haastatteluiden pää- ja alateemat on kuvattu seuraavassa:

Ryhmähaastattelujen pää- ja alateemat

Alateema

a) Ihmiskaupparikosten tutkintajärjestelyt

- Poliisilaitoksilla ja -yksiköissä
- Valtakunnalliset rakenteet

b) Ihmiskaupparikosten esitutinnan kohdentaminen

- Esikäsittely ja alkutoimet
- Lainsäädäntö
- Paljastava toiminta

- Yhteistyö syyttäjän kanssa
- Rikoshyöty
- Rajoitusesitykset
- Liiketoimintakielto ja oikeushenkilön rangaistusvastuu
- Ulkomailla tapahtuneet ihmiskaupparikokset

c) Asianomistajan kohtaaminen ja kuulustelu

- Kuulustelumenetelmät ja -mallit
- Tulkkaus
- Suojelutarpeen arviointi
- Asianomistajien motiivit

d) Näytön hankinta

- Kirjallinen todistelu
- Pakkokeinot

e) Esitutinnan dokumentointi

- Poliisiasiantietojärjestelmä
- Esitutkintapöytäkirja
- Tutkintasuunnitelma
- Projektinhallinta

f) Yhteistyö

- Moniviranomaistoiminta
- Kolmas sektori
- Poliisihallinnon sisäinen yhteistyö

Haastateltavien kartoittamisessa hyödynnettiin yllä kuvattuja taustoittavia keskusteluja, jotka tuottivat lumipallomenetelmällä tietoa ihmiskaupparikollisuuden parissa käytännössä työskennelleistä henkilöistä. Ryhmähaastatteluihin kutsuttiin henkilökohtaisesti ihmiskaupparikoksia tutkineita poliisin tutkijoita.

Haastattelut toteutettiin noudattaen hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Jokaiselle poliisilaitokselle toimitettiin hankkeen tutkimuslupa, johon viitattiin myös haastattelukutsussa. Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista ja kutsutuille toimitettiin etukäteen tietoa hankkeen tavoitteista ja haastatteluaineiston hyödyntämisestä hankkeessa. Jokaisella osallistujalla oli halutessaan myös oikeus syytä ilmoittamatta keskeyttää haastattelu.

Ryhmähaastattelut kestivät keskimäärin 2 tuntia. Haastattelut toteutettiin etäyhteyksillä, eikä niitä tallennettu. Haastattelijan lisäksi tilaisuuksiin osallistuivat muut tutkijaryhmän jäsenet, joista jokainen kirjoitti muistiinpanoja.

3.3 Tutkimusmenetelmät

Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti hankkeen menetelmä- ja aineistovalintoja mukautettiin joustavasti siten, että hankkeen tavoitteisiin pystyttiin vastaamaan. Tutkimushanke sijoittuu fakta- ja toisaalta kokemusnäkökulman välimaastoon, mikä näkyy menetelmien valinnassa ja kerätyn aineiston analyysimenetelmissä.

Kokemusnäkökulma näkyy erityisesti haastatteluaineistossa. Vaikka tavoitteena ei ollut analysoida esimerkiksi ihmiskaupparikosten esitutkinnalle annettuja subjektiivisia merkityksiä tai kielellisiä kuvauksia, toimijoiden näkemyksiin sisältyy väistämättä tulkintaa ja subjektiivisia kokemuksia. Faktanäkökulma puolestaan vaikuttaa erityisesti modus operandin analyysiin valitussa crime script -menetelmässä. Aineiston keruu- ja analyysivaiheet kulkivat rinnakkain läpi koko hankkeen (kts. Puusa, 2020, 145).

3.3.1 Laadullinen sisällönanalyysi

Tutkimushankkeen aineisto analysoitiin laadullisesti hyödyntäen sisällönanalyysiä — aineiston analyysissa keskityttiin erityisesti siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista aineisto kertoo.

Ryhmäkeskusteluissa kaikki kolme tutkimusryhmän jäsentä kirjoittivat muistiinpanot, joihin sisältyi sekä sanatarkkoja kirjauksia keskustelijoiden puheenvuoroista että vapaamuotoisemmin sanoitettuja muistiinpanoja puheenvuoroista. Ryhmähaastatteluissa käytettiin samaa menetelmää, sillä erolla, että muistiinpanoja kirjasi kaksi tutkimusryhmän jäsentä, kolmannen toimiessa haastattelijana. Saman keskustelun dokumentointi usean henkilön toimesta varmisti, että kaikki keskustelussa esitetyt asiat yksityiskohtineen tulivat osaksi aineistoa ja keskustelu saatiin dokumentoitua kattavasti. Muistiinpanoihin kirjattiin keskustelu siten, kun se oli käyty. Näin ollen muistiinpanoissa ei tulkittu tai painotettu keskustelujen sisältöä.

Kaikki muistiinpanot koottiin yhteen ja ne jäsenneltiin teemoittelemalla. Ensimmäisessä teemoittelun vaiheessa kaikki muistiinpanot jaoteltiin laajoihin aineistosta nouseviin teemoihin, joista jokaiseen tuli vaihteleva määrä sisältöä. Tämän jälkeen teemoittelua jatkettiin yhdistämällä ja selkeyttämällä teemoja.

3.3.2 Crime script -analyysi

Modus operandi näkökulma analysoitiin crime script –menetelmällä, jonka aineistona hyödynnettiin tässä yhteydessä luvussa 3.1.2 kuvattuja hovi- ja käärijäoikeuksien tuomioita. Skriptien analyysimenetelmän taustalla on oletus rikosta harkitsevan henkilön rationaalisesta käyttäytymisestä. Rationaalisesti käyttäytyvä henkilö vertailee rikoksella mahdollisesti saatavia hyötyjä niihin hyötyihin, jotka olisi mahdollista saavuttaa käyttämällä aikaansa ja muita resursseja laillisiin toimintoihin. Jos rikollisesta teosta odotettavissa olevat hyödyt ylittävät laillisesta toiminnasta saatavat hyödyt, henkilö toteuttaa rikoksen. (esim. Becker, 1968; Beauregard ym., 2007.)

Crime script -menetelmässä rikoksen tapahtumaketjun eri vaiheet kuvataan alkuvalmisteluista jälkitoimiin asti, eli mitä on tapahtunut ennen rikosta, rikoksen aikana ja sen jälkeen. Tapahtumat järjestetään ikään kuin näytelmän käsikirjoitukseksi, johon sisältyy näyttelijöitä, näytöksiä ja kohtauksia. (Cornish, 1994a,b; Chiu ym., 2011.)

Kartoittamalla eri vaiheiden toimintamalleja voidaan tunnistaa niitä tilanteita tai käännekohtia, jolloin laillisen sijaan on valittu laiton toimintamalli. Näitä tilanteita tunnistamalla voidaan kohdistaa torjunnan ja valvonnan resursseja entistä tehokkaammin ja vaikuttavammin. (esim. Leclerc ym., 2011; Chiu ym., 2011.)

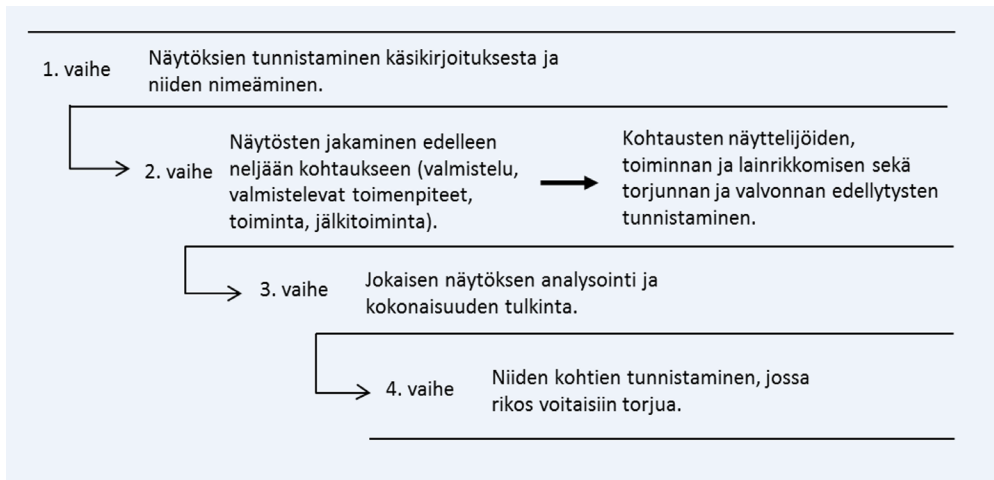
Menetelmä jakautuu kahteen osaan, joita voidaan hyödyntää yhdessä tai erikseen:

1. Epäillyn laittoman toiminnan eri osa-alueiden kartoittaminen ja jäsentely
2. Laittoman toiminnan kuvaaminen prosessikaaviolla

Kun kartoitetaan ja jäsennellään epäillyn laittoman toiminnan eri osa-alueita, tavoitteena on tunnistaa laittoman toiminnan keskeiset toimijat, toiminnot ja muodot. Lisäksi pyritään tunnistamaan laittoman toiminnan edellytyk-

set ja mahdollistavat olosuhteet, esimerkiksi henkilöstöressurit, ennakkotiedot toimialasta, tietoisuus kiinnijäämisriskistä, sekä oletetusta rikoksella saatavasta hyödystä. Myös torjunnan ja valvonnan edellytykset, kuten esimerkiksi viranomaisten vastuukysymykset, toimivaltuudet ja lainsäädäntö, kartoitetaan. (esim. Tompson & Chainey, 2011; Chiu ym., 2011.)

Tompson ja Chainey sovelsivat tutkimuksessaan crime script analyysiä jäterikollisuuden aihepiiriin ja kuvasivat analyysin jakautuvan neljään eri vaiheeseen (kuvio 12).

Kuvio 12. Rikoksen eri vaiheiden kuvaaminen crime script menetelmällä (Lähde: Sahramäki & Kankaanranta, 2016, 6, pohjautuen Tompson & Chainey, 2011).

Ensin tarkastellaan mihin keskeiset laittomat toiminnan muodot liittyvät, eli millaisia niin sanottuja näytöksiä tapahtumaketjuun kuuluu (vaihe 1). Kun näytöksiä jaetaan kohtauksiin (vaihe 2), kartoitetaan esimerkiksi, millaisia toimenpiteitä tai ennakkotietoja liittyy kyseisen laittoman toiminnan (näytöksen) valmisteluun, tai millaisia valmistelevia toimenpiteitä laitton toiminta on edellyttänyt. Tällöin pohditaan myös sitä, millainen on ollut varsinainen laitton toiminta sekä mitä laittoman toiminnan jälkeen on tapahtunut.

Tämän jälkeen (vaihe 3) analysoidaan millaisena rikoksen tapahtumaketju, toisin sanoen, käsikirjoitus, näyttäytyy sekä miten laillinen prosessi olisi kyseisessä tapauksessa edennyt. Viimeisessä vaiheessa tunnustetaan rikostorjunnan kohtia, eli tarkastellaan missä vaiheessa laillisen sijaan on valittu laiton toimintatapa (vaihe 4). Tärkeää on myös tunnustaa miten laitonta toimintaa olisi voitu torjua näissä vaiheissa ja mitkä ovat olleet todennäköiset syyt laittoman toiminnan valinnalle. (Tompson & Chainey, 2011.) Analyysin jälkeen laitonta järjestetään tapahtumaketjuksi, jolloin muodostuu kyseessä olevan laittoman toiminnan käsikirjoitus. Lopuksi rikosprosessi kuvataan prosessikaaviona.

Tässä loppuraportissa hyväksikäytön crime scripttiin viitataan prosessina. Termin valinnalla korostetaan ihmiskaupparikollisuudelle tyypillistä prosessimaisuutta ja jatkumoa. Samalla prosessi on lukijaystävällisempi ja käytännönläheisempi termi ja näin ollen tarkoituksen mukainen valinta tässä yhteydessä.

3.4 Huomioita tieteellisen tutkimuksen periaatteista

Tutkimushankkeen toteuttaja, Poliisiammattikorkeakoulu, on sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tieteellisen tutkimuksen ja ihmiseen kohdistuvat tutkimuksen eettisiin periaatteisiin (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012; 2019). Tieteellisen tutkimuksen keskeisiin eettisiin lähtökohtiin kuuluvat muun muassa tiedeyhteisön tunnistamat toimintatavat, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen, tutkimuksen toteuttaminen ja raportoiminen tiedolle asetettujen vaatimusten mukaan, tutkimusluvut ja tutkijoiden ammattitaito (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, 6-8).

Ihmistieteellisessä tutkimuksessa on erityisen tärkeää huomioida tutkimukseen osallistuvan henkilön oikeudet. Näihin oikeuksiin kuuluu muun muassa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus, mahdollisuus keskeyttää osallistumisensa, peruuttaa suostumuksensa osallistumiseen, saada riittävästi tietoa tutkimuksen eri osa-alueista ja tietää olevansa tutkimuksen kohteena. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, 8-9.)

Eettisiä näkökulmia käsiteltiin tutkijaryhmässä hankkeen aikana useasti. Oman sensitiivisyytensä hankkeeseen toi vapautteen kohdistuvan rikollisuuden käsittely ja asianomistajien hyvinvoinnin tukeminen. Lisäksi keskeistä oli hankkeen tutkimusasetelman rakentaminen eettisesti kestäväällä tavalla.

Haastatteluaineistoon ja sen keruuseen liittyy tekijöitä, jotka tuli huomioida tutkimuksen rajallisuuden ja tutkimusetiikan näkökulmasta. Ryhmäkeskustelu ja ryhmähaastattelu poikkeavat lähtökohdiltaan huomattavasti yksilöhaastatteluista. Keskustelun anonyymius ei esimerkiksi toteudu yksilöhaastattelun kaltaisella tavalla ja keskustelun kulkuun vaikuttavat henkilöiden dynamiikka. Lisäksi ryhmähaastattelut koottiin tässä tutkimuksessa saman poliisilaitoksen edustajista, joten henkilöiden keskinäiset ja yksiköiden väliset suhteet saattoivat vaikuttaa haastattelun kulkuun ja haastateltavien esittämiin näkemyksiin.

Ryhmähaastattelujen tulokset raportoitiin siten, että yksittäiset haastateltavat eivät ole tunnistettavissa. Tulokset pyrittiin myös raportoimaan siten, etteivät yksittäiset poliisilaitokset ole tunnistettavissa. Käytännössä kuitenkin on mahdollista, että poliisihallinnossa työskentelevät pystyvät epäsuorasti päättämään, minkä poliisilaitoksen toimintamalleihin tai havaintoihin aineiston analyysissä viitataan.

Ryhmäkeskustelujen kokoonpano koottiin lumipallomenetelmällä. Kolmannen sektorin ryhmäkeskustelun osalta tämä tarkoitti asiantuntijoiden kartoitusta aiemmissa tutkimushankkeissa saadun tiedon pohjalta ja teeman parissa työskentelevien asiantuntijoiden verkostoista. Moniviranomaiskeskustelujen ryhmien kokoamisessa puolestaan hyödynnettiin hankkeen ohjausryhmää, johon oli koottu edustajia ihmiskaupan ja siihen liittyvien rikosten tutkintaan, torjuntaan ja valvontaan kuuluvista viranomaisista. Syyttäjien ryhmäkeskustelun osallistujat valikoituivat rajatusti niihin syyttäjiin, jotka ovat joko erikoistuneet tai erikoistumassa ihmiskaupparikollisuuteen. Vaikka asiantuntijoiden valinnassa pyrittiin mahdollisimman suureen kattavuuteen, ryhmäkeskustelut tarjoavat vain rajatun joukon näkemyksen ihmiskaupparikollisuudesta ja sen tutkinnasta.

Poliisihallinnon ryhmäkeskustelujen osallistujien koonnissa lumipallomenetelmää mukautettiin hallinnon sisäisiin toimintamalleihin sopivaksi. Alustavien keskustelujen pohjalta luotiin listaus henkilöistä, jotka työskentelevät ihmiskaupan parissa poliisilaitosten eri yksiköissä. Keskusteluissa kävi ilmi, että ihmiskaupaan ja siihen liittyvän rikollisuuden tutkinta oli jakautunut usealle eri yksiköille poliisilaitoksissa. Jotta pystyttiin varmistamaan keskeisten henkilöiden, joilla on laajin tietämys aihepiiristä, osallistuminen hankkeen ryhmäkeskusteluihin ja -haastatteluihin, poliisilaitosten sektorin johtajia pyydettiin osoittamaan keskustelu- ja haastattelukutsu henkilöille, joilla oli tosiasiallista kokemusta ja tietoa ihmiskaupparikollisuuden tutkinnasta.

Sektorinjohtajille osoitetussa ryhmäkeskustelu ja -haastattelukutsun sisältäneessä sähköpostissa korostettiin ihmistieteellisen tutkimukseen osallistuvien oikeuksia, kuten haastattelun perustumista vapaaehtoisuuteen ja mahdollisuutta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Sähköpostissa viitattiin lisäksi tutkimuslupaun, jonka tutkijaryhmä toimitti poliisilaitosten kirjaamoihin. Jokaisen ryhmäkeskustelun ja -haastattelun aluksi varmistettiin, että osallistujilla oli ollut tosiasiallinen mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta ja heille esiteltiin tutkimuksen tavoitteet ja raportointimenetelmät. Valittu toimintamalli tuki myös keskeisten henkilöiden saavuttamista ja mahdollisuutta osallistua haastatteluun työajalla.

Ryhmäkeskusteluja ja -haastatteluja ei tallennettu. Jotta varmistettiin, että tilaisuuksissa käyty keskustelu dokumentoidaan mahdollisimman tarkasti ja oikean sisältöisenä, kaikkiin tilaisuuksiin osallistui vähintään kaksi hankkeen tutkijaa, useimpiin kaikki kolme tutkijaa. Tämä mahdollisti myös yhtenäisen näkemyksen muodostamisen aineiston havainnoista. Ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa osallistujia kannustettiin tuomaan esille oma asiantuntemuksensa, ja tarvittaessa tutkijat esittivät tarkentavia kysymyksiä. Tutkimuksen objektiivisuuden varmistamiseksi tutkijat kiinnittivät erityistä huomiota siihen, että osallistujille esitetyt kysymykset ja mahdolliset lisäkysymykset eivät olleet johdattelevia. Tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti hankkeen tulokset myös raportoitiin siten, että yksittäisiä vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa. Aineiston analysoi laadullisesti yksi tutkija, mutta analyysin eri vaiheet tallennettiin hankkeen yhteiseen Sharepoint-työtilaan. Tällöin hankkeen kaikki tutkijat pystyivät varmistumaan aineiston havaintojen oikeanlaisesta tulkinnasta.

4 Viranomaiskäytäntöjen näkökulma ihmiskaupparikosten esitutkintaan poliisissa

Viranomaiskäytäntöjen näkökulman keskiössä oli ihmiskaupan torjunnan ja tutkinnan parissa toimivien viranomaisten osallistaminen laajasti esitutkinnan mallintamiseen. Eri sektoreiden edustajille järjestettiin useita ryhmäkeskusteluja, joissa käsiteltiin ihmiskaupparikosten esitutkinnan haasteita ja hyviä käytänteitä sekä jalkautettiin hankkeen aikana tuotettavaa esitutkinnan mallia. Ryhmäkeskusteluissa esiin tulleita näkökohtia syvennettiin ryhmähaastatteluisissa.

Viranomaiskäytäntöjen näkökulman kartoittamisen tueksi tarkasteltiin ihmiskaupparikoksia myös poliisiasian tietojärjestelmän kautta (PATJA). Tässä luvussa raportoidaan rekisteriaineiston pohjalta sekä edellä mainituissa tilaisuuksissa esiin nostettuja näkökohtia.

4.1 Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan rakenteet

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käytänteet voivat vaihdella eri poliisilaitoksilla. Seuraavassa tarkastellaan esitutkinnan käytänteitä tutkinnan organisoinnin, rikosilmoitusten vastaanottamisen ja tutkinta-aikojen, projektinhallinnan ja tutkintasuunnitelmien, dokumentointikäytänteiden, ja esitutkintapöytäkirjojen laadinnan, pakkokeinojen käytön sekä valtakunnallisten rakenteiden näkökulmista.

4.1.1 Ihmiskaupparikoksen esitutkinnan organisointi poliisilaitoksilla

Ihmiskaupparikosten tutkinta on organisoitua poliisilaitoksissa toisistaan poikkeavilla tavoilla. Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvät ihmiskaupparikokset ja lähirikokset tutkitaan pääsääntöisesti talousrikosyksiköissä. Muilta osin ihmiskaupparikollisuuden esitutkinta on järjestetty laitoksissa eri tavoin. Monet laitokset kuvailivat järjestelyään hajanaiseksi. Vain joissakin laitoksissa oli ihmiskaupparikosten tutkintaan erikoistuneita yksiköitä tai henkilöitä, joiden pääasiallinen tehtävä on ihmiskaupparikollisuuden tutkinta. Tilanne saattoi olla

käytännössä myös se, että ihmiskauppatutkintojen vastuut jaettiin tilannekohtaisesti ja ihmiskaupparikostutkintoja kuvailtiin hoidettavan muun tutkintatyön ohessa.

Ihmiskaupan ilmenemismuodot oli jaoteltu esimerkiksi vaativan tutkinnan, lapsitutkinnan, operatiivisen tutkinnan ja ulkomaalaisyksikön välille. Joissain laitoksissa ihmiskaupparikostutkintaa oli ohjattu vahvemmin ulkomaalaisyksikköön, kun taas toisissa tämä toimintamalli oli koettu epätarkoituksenmukaisena. Perusteena oli ollut, etteivät samat henkilöt tutki sekä ihmiskauppaa että maassaolon edellytyksiä. Myös viranomaisten ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa huomioitiin ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan liittyvät alueelliset ja henkilösidonaiset erot, jotka asettavat asianomistajat eriarvoiseen asemaan ja heikentävät rikosvastuun toteutumista.

Myös tarkastellun Patja-aineiston valossa ihmiskaupparikokset ohjautuivat useisiin eri tutkintayksiköihin. Tapauksia oli rikosilmoitusjärjestelmään tehtyjen tutkintaryhmämerkintöjen perusteella tutkinnassa niin poliisilaitosten talousrikos-, ulkomaalais-, omaisuus-, väkivalta- kuin päivittäisrikosyksiköissäkin. Esimerkiksi Valtakunnallisen ihmiskaupparyhmän perustamisen jälkeen vuonna 2021 merkittävä osa Helsingin poliisilaitokselle kirjatuista ihmiskauppatapauksista ohjautui ryhmälle, mutta muun muassa lapsiin ja kunniaperusteiseen väkivaltaan liittyviä tapauksia ohjattiin myös poliisilaitoksen muille tutkintayksiköille. Kiskonnantapainen työsyryntä -rikokset tutkittiin tarkastellun Patja-aineiston perusteella pääosin talousrikostutkintayksiköissä, mutta tapauksia oli kirjattu myös ulkomaalaistutkintaan ja pitkäkestoisen tutkinnan ryhmille. Paritusrikosten osalta tutkintaryhmiksi oli merkitty muun muassa lapsirikostutkinta, väkivaltarikostutkinta, perustutkinta, ulkomaalaistutkinta sekä muita poliisilaitosten rikostorjuntasektoreiden tutkintaryhmiä.

Esikäsittelyn toimivuudesta oli laitoksilla vaihtelevia kokemuksia. Toisaalta esikäsittelyn koettiin toteuttavan tarkoituksenmukaiset alkutoimet ja ohjaavan ilmoitukset oikeille yksilöille. Esikäsittely myös konsultoi tarvittaessa rikoslajiin liittyvän substanssin asiantuntijoita. Toisaalta muutama haastateltava kertoi kokemuksista, joissa ihmiskaupparikollisuuden viitteitä ei ollut tunnistettu ja tämän vuoksi ilmoituksen toimittaminen vastaavalle yksilölle oli viivästynyt.

Jotkin poliisilaitokset olivat muokanneet esikäsittelyä siten, että osa rikosilmoituksista siirtyi suoraan ”ohivirtauksena” esimerkiksi talousrikollisuustutkinnas-

ta vastaavalle yksikölle tai ihmiskaupparikollisuudesta vastaaville henkilöille, joka hoitaa alkutoimet. Näin pyrittiin välttämään välikäsiä, nopeuttamaan esitutkinnan aloittamista, parantamaan rikosten tunnistamista ja samalla välttämään tilanne, jossa asianomistaja tulkitsee, että alustava puhuttelu on ollut jo virallinen kuulustelu. Tutkimuksessa Patja-aineistosta tarkastelluissa rikosilmoitustiedoissa oli vain yksittäisiä merkintöjä ilmoitusten käsittelystä poliisilaitosten esikäsitteilytoiminnoissa ennen tutkintaryhmään siirtämistä.

4.1.2 Valtakunnalliset rakenteet poliisihallinnossa

Helsinkiin sijoitetulla valtakunnallisella ihmiskaupparikosten tutkintaryhmällä on pyritty vastaamaan yllä esitettyihin ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan kohtaamiin haasteisiin. Tutkintaryhmässä on laajasti ihmiskaupparikollisuuteen liittyvää asiantuntemusta ja sen myötä on vahvistettu paljastavaa toimintaa erityisesti liittyen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Haastatteluissa nostettiin esiin valittuun valtakunnalliseen rakenteeseen liittyviä haasteita ja samalla tunnistettiin tutkintaryhmän tarjoama tuki. Useat haastatellut kokivat valtakunnallisen tutkintaryhmän tarjoavan asiantuntemusta ja taustatukea ihmiskaupparikostutkinnoissa. Yhteistyö ja keskusteluyhteys koettiin toimivaksi ja valtakunnallisen tutkintaryhmän puoleen käännyttiin ongelmatilanteissa. Kaikki yksiköt ja toimijat toivoivat vastaavan yhteistyön jatkuvan ja vahvistuvan edelleen.

Ryhmäkeskusteluihin ja -haastatteluihin osallistuneet kokivat asiantuntijuuden ja ihmiskaupparikollisuuden tutkinnan keskittämisen tarkoituksenmukaiseksi. Valtakunnallisen keskittämisen ei kuitenkaan nykyisessä muodossaan koettu riittävän vaan paikallispoliisilla oli selkeä tarve kasvattaa asiantuntijuuttaan, luoda selkeämpiä rakenteita ihmiskaupparikosten tutkintaan ja tasapainottaa siihen osoitettuja henkilöresursseja Etelä-Suomea laajemmalle alueelle.

Ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa sanoitettiin tilannetta useasta eri näkökulmasta. Keskeisenä haasteena oli hallinnon sisäinen epätietoisuus Keskusrikospoliisin ja Helsingin poliisilaitoksen osana toimivan valtakunnallisen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmän välisestä vastuujaoista, tehtävämääräyksistä ja näiden tarjoamasta tuesta paikallispoliisille. Epätietoisuus ulottui myös näiden yksiköiden tulkintoihin toistensa rooleista ja toimenkuvista. Osallistujien puheenvuoroissa pohdittiin muun muassa tehtävien päällekkäisyyttä.

Osa ryhmäkeskusteluihin ja -haastatteluihin osallistuneista poliisin edustajista toivoi saavansa valtakunnalliselta ihmiskaupparyhmältä tukea esimerkiksi ihmiskauppatutkinnan käynnistämiseen tai vaativien tutkinnallisten kysymysten ratkaisemiseen. Osa puolestaan toivoi tutkintaryhmän tuovan konkreettisia lisäresursseja ihmiskaupparikostutkintoihin esimerkiksi osoittamalla tutkijaresursseja tai ottamalla tapauksen esitutkinnan kokonaan hoitaakseen. Erityisen haasteellisena nykytilassa koettiin ihmiskaupparikollisuuteen liittyvien esitutkintojen määrän kasvu paikallispoliisissa. Poliisihallinnossa resurssit on kohdennettu tutkintaryhmälle, joka ei tosiasiallisesti pysty tarjoamaan paikallispoliisin kaipaamaa lisäresurssia esitutkinnan suorittamiseen.

Keskusrikospoliisin tuottama tiedustelutieto ja tilannekuva ihmiskaupparikollisuudesta ei ollut tavoittanut kaikkia yksiköitä tai sen hyödynnettävyys operatiivisessa toiminnassa aiheutti epätietoisuutta. Osittain Keskusrikospoliisin pyyntöjen koettiin kuormittavan paikallispoliisia ja samalla vastavuoroisuus nähtiin verrattain vähäisenä. Poliisilaitokset tiedostivat heikosti Keskusrikospoliisin tarjoamat palvelut liittyen kansainväliseen tiedonvaihtoon ja yhteistyöhön Ihmiskaupparikosten kansainvälisyys koettiin haasteelliseksi usealla tasolla ja sen katsottiin osaltaan estävän kansainvälisiä ulottuvuuksia sisältävien esitutkintojen suorittamisen.

Poliisihallinnon sisäinen ihmiskauppaverkosto oli auttanut ratkaisemaan ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyviä haasteita. Verkosto koettiin hyväksi kanavaksi jakaa tietoa valtakunnallisesti ja toisaalta saada tarvittaessa tukea esimerkiksi aluerajat ylittäviin tutkintoihin.

Verkostoon liittyi samankaltaista vaihtelevuutta kuin yllä kuvattuihin hallinnon rakenteisiin. Osa haastatelluista koki verkoston tuovan lisäarvoa omalle työlleen ja he osallistuivat toimintaan mielellään; osa ei ollut tietoinen verkoston olemassaolosta tai oli määrätty vastentahtoisesti verkoston jäseneksi. Niin ikään verkoston painotukseen koettiin vaikuttavan sen, minkä teeman tutkijoita sen toimintaan osallistuu.

Ihmiskaupparikosten todettiin moninaisuudessaan ylittävän usein yksiköiden väliset rajat. Viranomaistoimijat nostivat esiin haasteet näiden tapausten kokonaisvaltaisessa tarkastelussa. Osa viranomaisista kyseenalaisti, pystyykö esitutkintaviranomainen tunnistamaan ihmiskaupparikoksen ja sen liitännäisrikokset

osaksi samaa juttukokonaisuutta, mikäli nämä tulevat viranomaisten tietoon eri poliisilaitosten alueilla.

Poliisihallinnon ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa poliisilaitosten välisen yhteistyön koettiin toimivan aluevastuurajat ylittävissä tutkinnoissa pääsääntöisesti hyvin. Tutkijatason yhteydenpito nähtiin tarkoituksenmukaisena kehittämiskohteena myös valtakunnallisen tutkintaryhmän ja alueellisten yksiköiden välillä. Jonkin verran epäselvyyksiä oli oikeiden vastinparien löytämisessä muista poliisilaitoksista.

Esitutkintaviranomaisen haastatteluissa ehdotettiin muun muassa aluevastuurajat ylittäviä rakenteita, joissa esimerkiksi tutkinnanjohtajuus voisi olla valtakunnallisella yksiköllä, vaikka tutkijat toimisivatkin alueellisilla laitoksilla. Toisaalta laitosten sisäiset tutkijaryhmät, jotka kokoaisivat asiantuntijuutta niin ulkomaalaistutkinnasta, talousrikostutkinnasta kuin seksuaalisesta hyväksikäytöstä tilanteen mukaan, voisi osaltaan kehittää ihmiskaupparikosten esitutkinnan laatua ja edelleen parantaa rikosvastuun toteutumista. Lisäksi pohdittiin esimerkiksi hallinnollisesti valtakunnallisessa ihmiskaupparikosten tutkintaryhmässä toimivien tutkijoiden sijoittamista eri yksiköiden niin sanotuiksi satelliittitutkijoiksi.

4.1.3 Rikosilmoitusten vastaanottaminen ja tutkinta-ajat poliisilaitoksilla

Osa ihmiskaupparikosten rikosilmoituksista tulee suoraan ihmiskaupparikosten esitutkinnasta vastaavien poliisien henkilökohtaisiin virkasähköposteihin tai postitettuna suoraan tutkintaryhmille/tutkinnanjohtajille, kun taas osa käy läpi laitoksen esikäsittelyprosessin. Viranomaisille suunnatuissa ryhmäkeskusteluissa huomautettiin, että esitutkintaviranomaisten käytänteissä on tunnistettavissa alueellisia eroja siinä, kirjataanko rikosilmoitus ihmiskauppanimikkeellä vai lähirikoksena. Tunnistamiseen ja esitutkinnan etenemiseen koettiin vaikuttavan myös yksikkö, johon tapauksen tutkinta oli poliisilaitoksella osoitettu, sekä kuka tutkija ja tutkinnanjohtaja suoritti esitutkinnan.

Keskusteluissa nostettiin esille myös huoli siitä, että tietyillä poliisilaitoksilla ihmiskauppanimikkeellä tutkittavia tapauksia on huomattavan vähän. Tämän arveltiin johtuvan ainakin osittain ihmiskaupparikollisuuden tunnistamisen haas-

teista. Niin ikään poliisihallinnon edustajista osa arvioi, että ihmiskaupparikosten tunnistamiseen liittyy haasteita muun muassa esitutinnan alkuvaiheessa tai mikäli esitutkintaviranomainen ei tiedosta kaikkia ihmiskaupan tunnusmerkkisiin kuuluvia kolmea elementtiä: keinoja, tekotapoja ja tarkoitusta.

Patja-aineistoa tarkasteltaessa rikosilmoituksen tekijäksi oli merkitty muun muassa asianomistaja, hänen läheisensä tai lakimies, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, muut viranomaiset, kuten syyttäjät, Aluehallintovirasto tai järjestöt. Tarkastelluissa esitutkintamateriaaleissa rikosilmoitus oli kirjattu henkilökohtaisesti, sähköpostitse, sähköisellä rikosilmoituksella, puhelimitse tai muulla tavoin poliisille ilmoitetun rikoksen johdosta²⁹. Rikosilmoituksia oli kirjattu myös poliisille tulleen hälytysilmoituksen ja tämän vuoksi suoritettujen toimien, poliisin suorittaman valvonnan, moniviranomaisvalvonnan sekä muiden viranomaisten ja järjestöjen tekemien toimenpiteiden johdosta tai toimitettujen tutkintapyyntöjen perusteella. Lisäksi rikosilmoituksia oli kirjattu esitutinnan yhteydessä, tutkittaessa paljastuneiden liitännäisrikosten ja rikossarjojen johdosta sekä poliisin omien rikoksia koskevien havaintojen, esimerkiksi paljastavan toiminnan perusteella. Rikosilmoituksia oli kirjattu myös aiemmin tehtyjen sekalais-ilmoitusten (S) ja niiden pohjalta ennen esitutinnan aloittamista, Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin, rikosepäilyihin liittyvien seikkojen selvittämiseksi kirjattujen ilmoitusten ja suoritettujen selvitysten perusteella. Ihmiskaupan lähirikosten osalta paritus- ja törkeä paritusrikoksia oli kirjattu eniten tutkittaessa (n=43). Vastaavasti kiskonnantapainen työsyryntä -tapauksissa ilmoituksia poliisille tehtiin eniten sähköpostilla (n=36), henkilökohtaisesti (n=30) sekä tutkittaessa (n=27).

---

²⁹ Tietojen kirjaaminen Poliisiasiain tietojärjestelmään – ohjeen (POL-2023-120671) mukaan ilmoituksen vastaanottokynnys on matala. Kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, ilmoitus on viipymättä kirjattava (Esitutkintalaki 3:1).

Ihmiskauppaa paljastavaa toimintaa on valtakunnallisesti tarkasteltuna verrattain vähän. Poliisissa työskentelevät tutkijat kertoivat pääsevänsä aloittamaan esitutinnan lähes poikkeuksetta reaktiivisesti. Samalla useat tahot totesivat esitutinnan resurssien olevan niin vähäiset, että paljastavan toiminnan kohdistaminen ihmiskaupparikollisuuteen aiheuttaisi kestävämmän juttupaineen poliisilaitosten ihmiskauppaa tutkiviin yksiköihin. Jo tällä hetkellä esitutkintoja joudutaan rajaamaan, jotta esitutkinnot eivät laajenisi liikaa. Osa haastatteluista kuvasi tilannetta pintakerroksen raapaisemiseksi ja silmien sulkemiseksi, jotta ei nähtäisi ihmiskaupparikollisuuden laajuutta ja juttuihin liittyviä liitännäisrikoksia.

Haastatteluissa tuotiin kuitenkin esiin paljastavan toiminnan keskeisyys ihmiskaupparikollisuuden torjunnassa. Paljastavan toiminnan rooli korostuu piilorikollisuuden ilmiöissä, joissa uhri harvoin tunnistaa itsensä hyväksikäytön ja mahdollisen ihmiskaupan asianomistajaksi. Ihmiskaupparikosten reaaliaikainen tutkinta olisi ensiarvoisen tärkeää erityisesti näytön kannalta. Asianomistajan kertomuksella ihmiskauppatutkinnoissa on keskeinen merkitys. Mahdollisesti Suomesta poislähtöä suunnitteleva henkilö on olennaista tavoittaa nopeasti.

Tutkinta-aikojen tarkasteltaessa vuoden 2018 ihmiskauppatapausten osalta syyttäjälle menneiden ihmiskauppatapausten tutkinta-ajat vaihtelivat 55 päivästä (seksuaalisen hyväksikäytön elementtejä sisältänyt tapaus) 1600 päivään (työperäinen ihmiskauppatapaus)³⁰. Viiveet ilmoitusten kirjaamisesta tutkinnan alkamiseen olivat välittömästä tutkinnan aloittamismerkinnästä muutamaan viikkoon. Vuoden 2019 osalta tutkinta-ajat olivat vastaavasti ulkomailla tapahtuneeksi kirjatun ihmiskaupparikoksen 145 päivästä työperäisen ihmiskauppatapausten 1160 päivään. Viivettä ilmoituksen vastaanottamisesta tutkinnan alkamiseen oli 0-422 päivää. Vastaavasti vuoden 2020 syyttäjälle menneissä tapauksissa tutkinta-aika oli lyhimmillään 258 päivää tapauksessa, jonka kirjaus-tiedoista ei ihmiskaupan muotoa ollut pääteltävissä ja pisimmillään 925 päivää

---

³⁰ Tutkinta-aikojen kartoittamiseksi Polstat-asiantuntijoilta pyydettiin uudet tilastoajat 10.8.2023 ja 15.9.2023 vuosina 2018-2022 syyttäjälle menneiden ihmiskauppa- ja lähirikosten tutkinta-ajoista. PATJA-järjestelmä on operatiivinen tietokanta, jonka sisältö päivittyy kaiken aikaa. Näin ollen tutkinta-aikatietoja sisältänyt tilasto poikkeaa jonkin verran tässä tutkimuksessa muualla raportoidusta Patja-aineistosta.

työperäisessä ihmiskauppatapauksessa. Ilmoituksen kirjaamisen ja tutkinnan alkamisen vaihteluväli oli enimmillään alle kaksi viikkoa.

Vuoden 2021 osalta tutkinta-aika tarkasteltavien tapausten osalta vaihteli yhdestä päivästä 659 päivään työperäisessä ihmiskauppatapauksessa. Tapaukset, joissa tutkinta-ajaksi oli merkitty yksi päivä, oli kyse syyttäjän tekemistä tutkintapyyntöistä lapsiin liittyvissä ihmiskauppatapauksissa. Viiveet vaihtelivat välittömästä tutkinnan aloittamisesta reiluun kuukauteen (37 päivää) tutkinnan aloittamismerkintöjen osalta. Vuonna 2022 tutkinta-ajan vaihteluväli oli tapauksen, jonka kirjaustiedoista ihmiskaupan muotoa ei ollut pääteltävissä, 28 päivästä työperäisen ihmiskauppatapauksen 350 päivään. Tutkinta oli merkitty alkaneeksi lähes kaikissa tapauksissa heti, pisimmillään viive oli yksittäisessä tapauksessa 24 päivää.

Tarkastelluissa ilmoituksissa ihmiskaupan lähirikosten osalta tutkinta-aikojen vaihteluväli kiskonnantapainen työsyryntä ilmoituksissa oli 259-1517 vuonna 2018, 296-1403 vuonna 2019, 155-970 vuonna 2020, 54-679 vuonna 2021 ja 115-325 päivään vuonna 2022. Viiveitä ilmoituksen kirjaamisesta tutkinnan alkamiseen oli vuoden 2018 aineistossa enimmillään 104 päivää, 2019 196 päivää, 2020 118 päivää, 2021 päivää ja 2022 yksi päivä. Paritus - ja törkeä paritus ilmoitusten osalta tutkinta-ajat olivat 433-1192 vuonna 2018, 50-887 vuonna 2019, 1-573 vuonna 2020, 45-579 vuonna 2021 ja 74-225 päivää vuonna 2022. Ilmoituksen kirjaamisen ja tutkinnan alkamisen viiveitä ei ollut tarkasteluajavälillä 2018-2020, tutkinta oli merkitty alkaneeksi heti ilmoitusajankohdasta. Vuoden 2021 osalta viive oli enimmillään 96 päivää ja vuonna 2022 yhden päivän.

4.1.4 Projektinhallinta ja tutkintasuunnitelma

Poliisihallinnon ryhmäkeskusteluissa pohdittiin ihmiskaupparikosten esitutkinnan laajuutta ja monialaisuutta. Samassa yhteydessä keskusteltiin esitutkinnasta projektinhallinnan näkökulmasta. Projektinhallinta nousi keskusteluun erityisesti aikatauluttamisen, henkilöstön vaihtuvuuden ja tutkintojen pitkien kestojen näkökulmasta. Esiin tuotiin yhteisten toimintamallien ja projektihallintajärjestelmien puute sekä valtakunnallisesti että yksiköiden sisällä.

Poliisilaitoksien yksiköissä on rakennettu erilaisia ratkaisuja esitutkintaprosessin hallintaan. Käyttöön oli valjastettu SharePoint, Excel, projektikansiot ja One-Note. Osassa yksiköistä oli rakennettu malleja, joiden mukaan esimerkiksi One-Notea hyödynnettiin tai joiden mukaan projektikansiorakenne luotiin. Haastattelut esittivät painavia toiveita erillisen projektihallintajärjestelmän hankintaan ja käyttöönottoon poliisihallinnossa sekä painottivat tarvetta projektinhallintakoulutukselle. Edellä mainittuja keinoja hyödyntämällä voitaisiin tehostaa esitutkinnan hallinnointia, välittää tietoa ja dokumentoida esitutkinnan vaiheet seikkaperäisemmin myös laillisuusvalvonnan näkökulmasta.

Tutkintasuunnitelmien käytössä sekä näkemyksissä niiden tarpeellisuudesta oli runsaasti eroavaisuuksia riippuen poliisilaitoksesta, tutkivasta yksiköstä ja henkilöstä. Yksiköissä oli saatettu sisällyttää tutkintasuunnitelman laadinta projektinhallintamalliin, tutkintasuunnitelmaa voitiin muokata sidosryhmien kannalta tarkoituksenmukaisemmaksi tai tutkintasuunnitelman koettiin liittyvän vahvasti esitutkintapöytäkirjan rakentamiseen. Talousrikosyksiköissä tutkintasuunnitelmien laadintaan oli vakiintunut käytäntö. Yleisesti hallinnon sisäisesti käytössä oleva Kameleon -pohja³¹ tutkintasuunnitelmalle koettiin liian raskaaksi ja työlääksi.

Vaikka kirjallista tutkintasuunnitelmaa ei olisi tehty, esitutkintatoimenpiteitä suunniteltiin palaverissa, yksiköiden sisäisellä tiedonvaihdolla ja muilla toimintamalleilla, jotka joustavat ja päivittyvät esitutkinnan edetessä. Näihin toimintamalleihin verrattuna kirjallisen tutkintasuunnitelman koettiin vanhentuvan nopeasti ja sen päivittämiseen nähtiin kuluvan tarpeettomasti aikaa.

Tarkastellussa Patja-aineistossa tutkintasuunnitelmaan liittyviä merkintöjä oli kirjattu vain noin kymmenesosaan ihmiskauppa tai törkeä ihmiskauppa -nimikkeellä kirjatuista tapauksista. Muun muassa tutkintapäiväkirjoihin oli tiivistetysti kirjattu tutkintasuunnitelman muodossa keskeiset esitutkintaan, kuulusteluihin ja hankittavaan asiakirja-aineistoon liittyvät toimenpiteet. Ihmiskaupan lähirikoksiin liittyvissä tapauksissa tutkintasuunnitelmaksi tunnistettava kirjaus oli tehty vain yksittäisiin ilmoituksiin.

---

³¹ Poliisihallinto käyttää Wordiin integroitua Kameleon-asiakirjapohja -ja lomakejärjestelmää. Lähes kaikki poliisin lomakkeet kieliversioineen löytyvät Kameleonista. Kameleonista löytyy lomakepohjia, joissa on yhtäpitävyyttä PATJA-järjestelmän osioihin.

Syyttäjien ryhmähaastatteluissa puolestaan huomautettiin tarpeesta luoda jonkinlainen yhteinen näkemys esitutinnan toimista. Tutkintasuunnitelman voi mieltää myös kevyeksi listaukseksi tai sähköpostiksi, johon kirjataan, miten tutkinnassa lähdetään liikkeelle ja millä aikataululla. Löysien raamien sisään kirjattuna suunnitelmaa on myös kevyempi täydentää tutkinnan edetessä ja hyödyntää edelleen esitutkintapöytäkirjan johdannossa.

Vaikka osa koki erillisen projektihallinnan ja tutkintasuunnitelman tarpeettomana esimerkiksi tutkintaryhmän pienuuden vuoksi, valtakunnallisesti toimijoilla oli yhtenevä näkemys siitä, että poliisin omat järjestelmät eivät toimi projektihallinnan välineenä. Lähtökohtaisesti poliisiasiaien tietojärjestelmän (PATJA) ominaisuuksien ei koettu tukevan esitutkinnan dokumentointia, mikä näkyi muun muassa siinä, ettei PATJA-kirjauksia päivitetty säännönmukaisesti tutkinnan aikana ja järjestelmästä tehtävät haut tuottavat satunnaisia tuloksia.

Useimmiten PATJA-kirjaukset päivitetään vasta tutkinnan päättyessä. Yksiköiden välillä oli huomattavia eroja siinä, miten tietoja kirjattiin, mitä selostusosa sisälsi tai kuinka usein tietoa päivitettiin esimerkiksi PATJAan. Osa yksiköistä noudatti Poliisihallituksen ohjeistusta, kun taas osa rakensi dokumentoinnin tapauskohtaisesti parhaaksi katsomallaan tavalla.

4.1.5 Tunnusmerkistöjen tulkinta

Tarkastellussa Patja-aineistossa ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa -nimikkeet oli kirjattu ilmoituksen asanimikkeisiin monella tavoin.³² Aineistosta kolmannes (n=37) oli ilmoituksia, joiden ainoa nimike oli ihmiskauppa tai törkeä ihmiskauppa. Näitä ilmoituksia oli kaikilla poliisilaitoksilla ja Keskusrikospoliisissa. Ihmiskaupan lähirikoksista kiskonnantapainen työsyryntä -nimike oli ainoana nimikkeenä kahdessa kolmasosassa (n=74) tapauksista, paritus -tapauksissa ja törkeä paritus -tapauksissa hieman alle puolessa ilmoituksista (n=29).

---

³² Tietojen kirjaaminen Poliisiasiaien tietojärjestelmään – ohjeeseen (POL-2023-120671) on kirjattu, että pääsäännön mukaisesti jokainen tapahtuma kirjattavan omana rikoksenaan. Rikokset, joissa osatekojen lukumäärää ei pystytä määrittelemään, merkitään yhdeksi rikokseksi.

Useissa ilmoituksissa ihmiskauppa -nimike oli ilmoitustietoihin tehtyjen kirjausten mukaan³³ lisätty esitutinnan edetessä tai muutettu ihmiskauppa-nimike aiemmin kirjatun rikosnimikkeen tilalle. Uusien asianimikkeiden kirjaaminen voi tulla kysymykseen esitutinnan eri vaiheissa tapahtumienkulun täydentyessä ja selkiytyessä. Tarkasteltaessa Patja-aineistosta ihmiskauppa -nimikkeillä kirjattuja rikosilmoituksia oli yksittäisessä ilmoituksessa enimmillään 25 rikosnimikettä, lähirikoksia koskevissa ilmoituksissa enimmillään 16 nimikettä.³⁴

---

³³ PATJA-järjestelmästä ei peruskäyttäjän ole mahdollisuus hakea tietoa, missä vaiheessa ilmoituksen ollessa avoimena asianimike on järjestelmään kirjattu, aiemmin kirjattu nimike vaihdettu tai poistettu.

³⁴ Työperäisissä ihmiskauppatapauksissa ilmoituksia oli kirjattu käyttämällä ihmiskaupan lisäksi asianimikkeitä rekisterimerkintärikos, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen, rahanpesu, kiskonnantapainen työsyryntä, kiristys, laitton uhkaus, pahoinpitely, työaika-suojelurikos, laittoman maahantulon järjestäminen, veropetos, luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, törkeä kirjanpitorikos, työeläkevakuutusmaksupetos, tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi sekä muu tutkinta (tutkinta yhteisösakon määräämiseksi). Seksuaalisen hyväksikäytön muotoja sisältävissä ihmiskauppatapauksissa ilmoituksia oli kirjattu ihmiskaupan ohella nimikkeillä paritus, raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, huumausainerikos, huumausaineen käyttörikos ja ampuma-aserikos. Lapsiin kohdistuvissa ihmiskauppatapauksissa ilmoituksia oli kirjattu muun muassa asianimikkeillä törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä huumausainerikos, laittoman maahantulon järjestäminen, törkeän parituksen yritys, paritus, seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen ja seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta. Pakkoavioliittoon, kunniape-rustaiseen väkivaltaan ja muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin liittyvissä tapauksissa on käytetty asianimikkeitä törkeä pahoinpitely, pahoinpitely, lievä pahoinpitely, raiskaus, kavallus, tietomurto, laitton uhkaus, törkeä maksuvälinepetos, kotirauhan rikkominen, viestintärauhan rikkominen, lähestymiskiellon rikkominen sekä väärä ilmianto.

Ihmiskaupan lähirikoksissa; kiskonnantapainen työsyryntä -ilmoituksissa esiintyviä muita rikosnimikkeitä olivat ihmiskaupan ohella maksuvälinepetos, laitton uhkaus, kunnianloukkaus, työnantajan ulkomaalaisrikkomus, ulkomaalaisrikkomus, luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, petos, veropetos, henkilörekisteririkos, rekisterimerkintärikos, pakottaminen, vapaudenriisto, pahoinpitely, työsyryntä, työturvallisuusrikos, työaika-suojelurikos, nuorten työntekijöiden suojelusaännösten rikkominen, laittoman maahantulon järjestäminen, terveyden vaarantaminen sekä perätön lausuma viranomaismenettelyssä. Paritus ja törkeä paritus -ilmoituksissa muita rikosnimikkeitä olivat pahoinpitely, huumausainerikos, törkeä huumausainerikos, vainoaminen, pakottaminen, laitton uhkaus, yksityiselämää loukkaavan tiedon levitys, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksirikoksen kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta, törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen sekä pakottaminen seksuaaliseen tekoon. Törkeä paritus -ilmoituksissa käytettyjä muita nimikkeitä olivat lisäksi huumausaineen käyttörikos, alkoholirikkomus, törkeä petos, identiteettivarkaus ja laittoman maahantulon järjestäminen.

PATJA-ilmoituksen selostusosan³⁵ tiivistelmätiedoissa käytettiin vaihtelevia kirjaustapoja. Patja-aineistossa oli rikosilmoituksia, joiden selostusosaan oli eritelty rikosnimikkeet ja kirjattu teonkuvaukset ja selostus suoritetuista tutkintatoimenpiteistä oli erotettu ilmoituksesta väliotsikoin. Teko, tekotapa ja -paikka oli kuitenkin kirjattu osin tai kokonaan vain pieneen osaan ihmiskauppa- ja lähirikosilmoitusten tiivistelmäosiin. Aineistossa oli määrällisesti eniten selostusosia, joihin on kirjattu tapahtumien kuvaus ilman rikosnimikekohtaista eritelyä. Selostusosaan oli kirjattu sekä lyhyitä, mutta osassa tapauksista myös laajoja tapahtumien kuvauksia, esimerkiksi ilmoittajan kertoman, havaintoja tehneen poliisipartion tai poliisin muun tutkinnan yhteydessä saamien tietojen perusteella.

Useissa selostusosissa ilmoittajan tekemä tutkintapyyntö oli joko sellaisenaan tai tiivistelmän muodossa kirjattu selostukseksi. Selostusosissa käytettiin paljon esitutkinnasta tai esitutkinnan tuloksista -väliotsikointia, jonka alle oli koottu asianosaisten ja todistajien kuulusteluihin liittyvää tietoa tiivistetysti, suoritettuja muita tutkintatoimenpiteitä, pakkokeinoihin (esimerkiksi televalvontatietoihin ja laite-etsintätietoihin), avustajiin, tukihenkilöihin, hankittuun tai toimitettuun asiakirjamateriaaliin sekä pankkitilitiedusteluihin liittyviä kirjauksia. Ilmoitusten selostusosissa oli usein viitattu erilliseen esitutkintapöytäkirjan johdantoon.

Aineistossa oli myös selostusosia, joihin oli kirjattu pelkkä tiivistelmäosa. Rikosilmoituksen vastaanottajan kirjaamaa tekstiä oli vain pienessä määrässä ilmoituksista muutettu siten, että ilmoituksesta kävi ilmi, millainen alkutilanne oli ollut. Edellä kuvattuja kirjaamistapoja esiintyi kaikilla poliisilaitoksilla. Po-

---

³⁵ Ohjeessa todetaan selostusosan muodostuvan kahdesta osasta, tiivistelmästä ja varsinaisesta selostusosasta. Ohjeen mukaan tiivistelmään on kirjattava aina lyhyt kuvaus tapahtuneesta. Kuvauksesta on lyhyesti ilmentävä teko sekä tekotapa ja -paikka. Selostusosaan kirjataan kuvaus tapahtuneesta siten, että rikoksen tunnusmerkistö, tekotapa ja seuraukset käyvät selkeästi ilmi. Tekotavan luokittelu ei korvaa selostusosaan kirjattavaa tekotavan kuvausta, vaan tekotapa on kirjattava rikosnimikkeestä riippuen mahdollisimman tarkasti. Poliisihallituksen laatiman käsikirjan esitutkintapöytäkirjan laadinnasta POL-2023-126630 mukaan selostuksen kirjaamisessa tulee pyrkiä johdonmukaiseen kerrontaan. Selostus suoritetuista tutkintatoimenpiteistä on erotettava itse ilmoituksesta väliotsikolla tai sijoitettava erilliseen johdanto-osaan. Jos ilmoituksen selostukseen kirjataan myös johdanto, se on laadittava Poliisihallituksen esitutkintapöytäkirjan laadinnasta antaman käsikirjan mukaisesti. Tutkijan tehtävä on viimeistellä tutkintailmoitus sellaiseen muotoon, että se palvelee syyteharkintaa. Esitutkintapöytäkirjaan sisällytetään tutkintailmoituksen viimeisin versio.

liisilaitoskohtaisesti oli myös nähtävissä kirjaustavoissa eroavaisuuksia eri tutkintayksiköissä käsitellyissä ilmoituksissa.

Patja-aineiston osalta tarkasteltiin myös luokitteluihin liittyviä merkintöjä.³⁶ PATJA-järjestelmässä ei ole käytössä juttuluokittelutietoa ihmiskaupparikoksiin, eri ihmiskaupan ilmenemismuotoihin ja ihmiskaupan lähirikoksiin liittyen. Ihmiskauppa -rikosnimikkeiden osalta PATJA-järjestelmään lisättiin 2022 rikos/tapahtumatiedon kirjaamisen yhteyteen tilastollinen teon tarkenne, jossa valittavia vaihtoehtoja on viisi: työperäinen; seksuaalinen hyväksikäyttö; rikokseen pakottaminen; pakkoavioliitto; sekä muu. Teon tarkenteen käyttö näkyy tämän vuoksi vain uudemmissa ilmoituksissa.

Tarkasteltavassa Patja-aineistossa ihmiskaupan eri ilmenemismuotojen todentaminen tehtiin tarkastelemalla ilmoitusten selostusosiin, mutta myös merkintälehdelle ja tutkintapäiväkirjaan, tehtyjä kirjauksia. Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa -ilmoituksissa oli alle puolet tapauksia (n=47), joissa ei ollut tehty lainkaan juttuluokittelua. Tapauksista, joissa ainoana nimikkeenä oli ihmiskauppa, oli juttuluokittelutieto jätetty tyhjäksi noin kolmasosassa, muutoin juttuluokittelutiedoiksi oli merkitty muun muassa järjestäytynyt rikollisuus, Europolin toimivallan mukainen juttu, lähisuhdeväkivalta, muut taloudelliset seuraamukset tai talousrikos. Työperäisen ihmiskaupan muotoja sisältäneissä tapauksissa tyypillinen juttuluokittelutieto oli talousrikos tai muu taloudellinen seuraamus. Seksuaalisen hyväksikäytön muotoja sisältävien, tapausten luokittelutietona käytettiin tunnisteita järjestäytynyt rikollisuus ja Europolin toimivallan mukainen juttu. Kunniaperusteisen väkivallan muotoja sekä pakkoavioliiton elementtejä sisältäneissä tapauksissa juttuluokittelutiedoksi oli merkitty lähisuhdeväkivalta. Ilmoituksiin, joihin oli kirjattu ihmiskaupan ohella muita rikosnimikkeitä, käytettiin edellä kuvattuja lisäksi myös muutamissa tapauksissa huumejuttu tai uhkaukset -juttuluokittelua. Poliisilaitoksittain ei luokittelutietoihin tehtävissä merkinnöissä ollut merkittäviä eroavaisuuksia.

---

³⁶ Tietojen kirjaaminen Poliisiasian tietojärjestelmään -ohjeen (käsikirjan yleinen osa, perustuu vanhaan ohjeeseen POL-2023-120671) mukaan tutkinnanjohtaja vastaa siitä, että PATJA-luokittelutiedot on merkitty oikein. Luokittelujen huolellinen kirjaaminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on erityisen tärkeää rikosten sarjoittamisen ja analyysitoiminnan kannalta. Luokittelutiedot on myöhemmin täydennettävä saatujen lisätietojen mukaisesti. Ohjeen mukaan tarvittaessa juttu luokitellaan useammankin luokittelutiedon mukaan. Tekotavan ja tekopaikan luokittelut tulee tehdä ihmiskaupparikoksissa. Lisäksi luonnolliseen henkilöön kohdistuneissa rikoksissa tulee luokitella myös rikoksen varsinainen asianomistaja.

Kiskonnantapainen työsyrijntä -ilmoituksissa luokittelemattomia ilmoituksia oli vajaa kolmannes (n=32), paritus ja törkeä paritus -ilmoituksia yli puolet (n=37). Juttuluokittelutietoina oli käytetty kiskonnantapainen työsyrijntä -ilmoituksissa muun muassa talousrikos, Europolin toimivallan mukainen juttu, viharikos sekä muu juttu, taloudelliset seuraamukset. Talousrikos-juttuluokitustietoa käytettiin ilmoituksissa noin kahdessa kolmasosassa (n=72) kaikista ilmoituksista. Paritus sekä törkeä paritus -ilmoituksissa juttuluokittelutiedoiksi oli kirjattu järjestäytynyt rikollisuus, Europolin toimivallan mukainen juttu, huumejuttu, lähisuhdeväkivalta sekä muu juttu, taloudelliset seuraamukset.

4.1.6 Esitutkintapöytäkirjat

Esitutkintapöytäkirjan kokoamisessa hyödynnettiin pääsääntöisesti Poliisihallituksen ohjeistusta, jota sovellettiin tarpeen mukaan juttukohtaisesti. Osa haastatelluista viittasi yhdenmukaisten kirjaustapojen tärkeyteen, kun taas osa painotti, että kirjoitustapoja sovelletaan riippuen tapauksesta sekä tutkijoista.

Esitutkintapöytäkirjan rakenteeseen ja sisältöön vaikuttaa myös syyttäjän tarpeet ja pöytäkirjan käytettävyys syyteharkinnassa. Esitutkinnan aikainen yhteistyö ja yhteisten linjausten sopiminen syyttäjien kanssa pöytäkirjan kokonaisuudesta nähtiin hyvänä käytänteenä. Esimerkiksi useiden asianosaisten tai epäiltyjen ollessa kyseessä on keskusteltu pöytäkirjojen yhdistämisestä. Syyttäjien ryhmähaastatteluissa korostettiin, että johdannossa tulisi selkeästi viitata liitteisiin. Parhaimmillaan johdanto osoittaa poliisin esitutkinnan aikaisen ajatustyön esittämättä kuitenkaan tulkintoja. Johdanto tulisi syyttäjien mukaan rakentaa kronologisesti, kertoa paikannus- ja televalvontatiedot selkeästi sekä kirjoittaa yhteenvedo rikoshyödyn laskemisesta ja tehdyistä kuulusteluista.

Pöytäkirjan johdonmukaisuuden vaatimus liittyy myös liitteiden valintaan. Esitutkintapöytäkirjaan on parhaassa tilanteessa liitetty luettelo myös niistä liitteistä, joita ei ole sisällytetty valmiiseen pöytäkirjaan. Tämä antaisi mahdollisuuden syyttäjälle pyytää tarvittaessa näitä tietoja. Loppulausuntomenettely oli suuremmassa osassa laitoksista pääsääntöinen toimintamalli. Tarkasteltavassa Patja-aineistossa merkintä loppulausunnoista oli tehty vajaaseen kolmasosaan (n=29) ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa -ilmoituksista, kolmasosaan kiskonnantapainen työsyrijntä (n=37), ja reiluun viidennekseen paritus- ja törkeä pa-

ritus (n=14) -ilmoituksista.³⁷ Kirjaukset loppulausuntojen pyytämiseen, toimitusosoitteisiin sekä saapuneisiin loppulausuntoihin liittyen oli tehty merkintä-lehdelle tai tutkintapäiväkirjaan. Tehtyjen kirjausten mukaan loppulausuntopyynnöt toimitettiin pääasiallisesti asianosaisten avustajille.

4.1.7 Pakkokeinojen käyttö

Ihmiskaupan perustekomuodon rangaistusasteikko on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta, törkeän tekemuodon osalta vankeutta vähintään kaksi ja enintään 10 vuotta. Täten ihmiskaupparikosten esitutkinnaissa voidaan käyttää lukuisia pakkokeinolaissa (806/2011) tarkoitettuja pakkokeinoja.

Haastatteluaineistossa pakkokeinojen käyttö ei noussut vahvasti esiin eikä pakkokeinojen käytön koettu poikkeavan ihmiskaupparikosten ja muiden rikostutkintojen välillä. Toisaalta osa haastatelluista huomioi, että salaisia pakkokeinoja voitaisiin käyttää enemmän ja monipuolisemmin ihmiskaupparikostutkinnoissa.

Tarkastellussa Patja-aineistossa pakkokeinoja oli kirjattu käytetyksi yli puolessa (n=64) kaikista ihmiskauppatapauksista.³⁸ Lahirikosten osalta pakkokeinoja käytettiin vähemmän vain kiskonnantapainen työsyryntä -tapauksissa, joihin pakkokeinoja oli kirjattu hieman yli neljäsosaan (n=30) ilmoituksista. Pari-

---

³⁷ Käsikirjan esitutkintapöytäkirjan laadinnasta (POL-2023-126630) mukaan tutkinnanjohtaja päättää loppulausunnon pyytamisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Loppulausuntojen tarkoituksena on varmistua siitä, että tutkinnassa on selvinnyt, mitkä seikat ovat riidattomia ja mitkä riidanalaisia tai epäselviä.

³⁸ Henkilöön kohdistuvista pakkokeinoista kiinniottamista oli käytetty kolmasosassa (n=37) ja vangitsemista hieman yli neljäsosassa kaikista tarkastelluista tapauksista. Nouto oli tullut kysymykseen kymmenesosassa (n=11), henkilökatsastus reilussa kymmenesosassa (n=15), matkustuskieltoa oli käytetty alle kymmenessä tapauksessa (n=6) ja lähestymiskielto yhdessä tapauksessa. Omaisuuteen kohdistuneita pakkokeinoja, esimerkiksi laite-etsintöjä oli käytetty runsaasti tarkasteltavassa aineistossa, hieman alle puolessa tapauksista (n=45). Lisäksi kotietsintöjä oli tehty kolmanneksessa, takavarikoita hieman yli kolmanneksessa (n=40) ja paikanetsintöjä kymmenesosassa kaikista tapauksista (n=16). Turvaamistoimivaatimus oli tehty noin kymmenesosaan, näistä tapauksista puolet olivat työperäiseen ihmiskauppaan liittyviä. Salaiden pakkokeinojen käytöstä kirjauksia oli tehty vain yksittäisiin ilmoituksiin (n=4).

tusrikosten osalta pakkokeinoja oli kirjattu noin kahteen kolmasosaan (n=42), määrän korostuessa törkeä paritus -nimikkeellä kirjatuissa ilmoituksissa.³⁹

4.2 Monialainen yhteistyö ja asiantuntijuuden kehittäminen

Ihmiskaupan ja siihen rinnastettavien rikosten torjunta, paljastaminen ja tutkinta vaatii moniviranomaisyhteistyötä. Myös ihmiskaupparikosten esitutkinnan mallintamisessa oli kyse esitutkintaan liittyvän kokonaisuuden ymmärtämisestä ja tutkintaprosessien kehittämisestä moniviranomaisyhteistyön osana. Tässä luvussa tuodaan aineiston pohjalta esille miten monialaista yhteistyötä ja asiantuntijuutta olisi mahdollista kehittää osana rikosprosessia, sekä tarkastellaan monialaista yhteistyötä tulkintakehysten ja asenneilmapiirin ja niukkojen resurssien näkökulmista.

4.2.1 Monialainen yhteistyö osana rikosprosessia

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välinen yhteistyö koettiin valtakunnallisesti toimivaksi ja tiiviiksi. Ihmiskaupparikostutkinnoissa pääsääntönä pidettiin esitutkintalain mukaista ilmoituksen tekoa syyttäjälle heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen. Tämä oli myös kaikkien osapuolten mielestä edellytys onnis-

---

³⁹ Kiskonnantapainen työsyryntä -ilmoituksissa henkilöön kohdistuvia pakkokeinoja oli käytetty yksittäisissä tapauksissa. Myös omaisuuteen kohdistuneista pakkokeinoista oli tehty kirjauksia yksittäisiin ilmoituksiin lukuun ottamatta kotietsintää ja takavarikoita, joista oli kirjauksia noin kymmenenosassa ilmoituksista. Pakkokeinojen käyttö on tässä yhteydessä eritelty paritus ja törkeä paritus -ilmoitusten osalta, koska pakkokeinoja oli käytetty selkeästi enemmän jutuissa, joissa yhtenä nimikkeenä oli törkeä paritus. Paritus -ilmoituksissa merkintöjä kiinnitoista oli alle puolessa tapauksista (n=17), vangitsemisesta (n=10) neljäsosassa, noutoa ja matkustuskieltoa oli käytetty kymmenenosassa (n=4) sekä henkilökatsastusta reilussa kuu-desosassa (n=6). Omaisuuteen kohdistuvista pakkokeinoista kotietsintää oli käytetty hieman alle puolessa (n=16), takavarikointia (n=24) ja laite-etsintöjä (n=23) yli puolessa tapauksista ja paikanetsintöjä yksittäisissä (n=2) tapauksissa. Turvaamistoimivaatimuksia ei tarkastellun aineiston rikosilmoituksiin ollut kirjattu. Salaisista pakkokeinoista oli kirjauksia yksittäisissä ilmoituksissa (n=2). Törkeä paritus -ilmoituksissa henkilöön kohdistuvista pakkokeinoista kiinnioittamista oli käytetty yli kahdessa kolmasosassa (n=15) tapauksista, vangitsemista yli kolmasosassa (n=8), noutoa reilussa kymmenenosassa (n=3), henkilökatsastusta yli neljäsosassa (n=6) ja matkustuskieltoa hieman alle viidesosassa (n=4) tapauksista. Omaisuuteen kohdistuvista pakkokeinoista kotietsintää oli käytetty yli neljässä viidenosassa (n=18), takavarikoita reilussa kolmessa neljäsosassa (n=17) ja laite-etsintää yli kahdessa kolmasosassa (n=15) tapauksista. Kirjaukset paikanetsinnästä oli tehty yksittäisiin ilmoituksiin (n=2), samoin merkintä turvaamistoimivaatimuksesta (n=2) ja salaisten pakkokeinojen käytöstä (n=2).

tuneelle ihmiskauppatutkinnalle. Esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukainen ilmoitus syyttäjälle näyttäisi olevan vakiintunut käytäntö, mikä näkyi ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa -ilmoitusten osalta tarkastellussa Patja-aineistossa ennakoilmoitusten tekemisenä syyttäjälle pääasiallisesti muutamien päivien tai viikkojen päästä esitutkinnan aloittamisen jälkeen. Alle kymmenesosassa ennakoilmoitusta ei oltu tehty esitutkinnan aikana (n=9). Aineiston joukossa oli kuitenkin hieman yli viidennes (n=25) ilmoituksista yhdeksästä eri poliisilaitoksesta, joissa ennakoilmoitus syyttäjälle oli lähetetty huomattavasti tutkinnan aloittamisen jälkeen, yksittäistapauksissa kahdesta kolmeen vuotta tutkinnan aloittamismerkinnöistä.

Ihmiskaupan lähirikoksia tarkasteltaessa kiskonnantapainen työsyryntä -ilmoituksista ilmoitus syyttäjälle oli tehty yli puolessa (n=63) tarkastelluista rikosilmoituksista. Viiveet ennakoilmoituksen tekemisessä vaihtelivat samana päivänä tehdystä ilmoituksesta noin kolmen vuoden kuluttua tehtyyn ilmoitukseen. Aineiston joukossa oli myös tapauksia, joissa ennakoilmoitus oli tehty ennen esitutkinnan aloittamista. Pidemmällä viiveellä tehdyissä ennakoilmoituksissa oli nähtävillä yhtymäkohtia muihin, samassa yhteydessä tutkittaviin rikosilmoituksiin. Aineistossa oli myös laajoja juttukokonaisuuksia, joiden osalta kaikista tapauksista ei oltu tehty erillistä ennakoilmoitusta syyttäjälle. Paritus ja törkeä paritus -ilmoitusten osalta noin puolessa (n=30) tarkastelluista rikosilmoituksista oli tehty syyttäjälle ennakoilmoitus. Aikaväli ennakoilmoitusten lähettämisessä oli muutamasta päivästä yli kahteen vuoteen esitutkinnan aloittamisesta. Haastatteluissa syyttäjät huomauttivat, että mikäli esitutkinnassa on jo edetty ensimmäiseen varsinaiseen kuulusteluun ennen ilmoituksen tekemistä syyttäjälle, ilmoituksen tekeminen on jo pahasti myöhästynyt.

Usein esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä pidettiin aloituspalaveri tai henkilöistä riippuen keskustelu käytiin sähköpostilla. Tavoitteena oli kartoittaa rikosnimikkeitä, esitutkinnan ydinkysymyksiä ja tavoiteltua näyttöä. Samalla kuitenkin tunnistettiin viranomaisten erilaiset toimintatavat, yhteistyön henkilösidonaisuus ja viranomaisten niukat henkilöstöresurssit.

Esitutkintaviranomaisen näkökulmasta ihmiskaupparikostutkintaa tuki parhaiten yhteistyö kyseiseen teemaan erikoistuneen syyttäjän kanssa. Verkostoituminen laajemmin kuin vain yksittäiseen tapaukseen liittyen sekä keskustelu ilmiöistä ja oikeuskäytännöstä koettiin hyväksi käytänteeksi. Syyttäjät puolestaan toivoivat yhteistyön vähentävän tilanteita, joissa asianomistajien kuule-

misista ei oltu kirjattu ylös syyteharkinnan kannalta olennaisia asioita. Yhteistyötä syyttäjän kanssa ei tulisi vältellä sen vuoksi, että tutkinta mahdollisesti laajenee. Sen sijaan tulisi rohkeammin avata rikostutkinta myös harvemmin käytetyillä rikosnimikkeillä.

Kansainväliset tutkintaryhmät (Joint Investigation Teams), Europolin rooli ja kansainväliseen tiedonvaihtoon liittyvät kysymykset luovat ulkomailla tapahtuneiden ihmiskaupparikosten esitutkintaan omalla tavallaan haasteellisen toimintaympäristön. Esitutkintaviranomaiset keräävät taustatiedot syyttäjälle, jonka määräyksellä esitutkinta joko jatketaan tai sitä ei suoriteta. Vastaavaa havaittiin Koskenojan ym. (2018) selvityksessä. Pääsääntöisesti syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välille oli muodostunut selkeät toimintamallit näiden tapausten ratkaisemiseen. Tapahtumien selvittämisen vaikeus, asianomistajien ja epäillyn tavoittaminen yhdessä toimivaltakysymysten ja rajallisten resursien kanssa tekevät kansainvälisten tapausten esitutkinnan usein käytännössä mahdottomaksi. Mikäli esitutkinta aloitetaan, tapausten tutkinta on usein huomattavan hidasta ja resursseja vievää. Mikäli toisella valtiolla on oma intressi tapausten tutkimiseen, yhteistyön on koettu toimivan sujuvasti ja nopeasti.

Viranomaisten ryhmäkeskustelutilaisuuksissa painotettiin, että ihmiskaupparikollisuuden vastainen työ ja yhtäältä onnistunut rikosprosessi vaatii moniviranomaisyhteistyötä. Yhteisten valvontaiskujen toteuttamisesta oli saatu myönteisiä kokemuksia.

Viranomaistoimijoiden kenttä on laaja ja viranomaiset kohtaavat ihmiskaupparikollisuutta sen eri vaiheissa. Näiden viranomaisten toimenkuvat linkittyvät laajemmasta perspektiivistä esitutkintaan ja paljastavaan toimintaan. Valvonnan kautta voidaan tunnistaa tilanteita, joissa on syytä epäillä ihmiskaupparikollisuutta. Esimerkiksi Digi- ja Väestötietovirasto kohtaa henkilötietojen rekisteröinnin yhteydessä tilanteita, joissa saattaa olla vihjeitä hyväksikäytöstä. Työsuojeluviranomainen kohtaa valvontakäynneillään puolestaan laajasti eri olosuhteita, joiden huomiointi ja dokumentointi voivat osoittautua olennaiseksi esitutkinnassa. Työsuojeluviranomainen voi auttaa oman asiantuntemuksensa perusteella esimerkiksi esitutkinnan suuntaamisessa erityisesti monimutkaisissa ja haasteellisissa tutkinnoissa. Myös ulosottoviranomainen tulisi ottaa mukaan jo heti esitutkinnan alkuvaiheessa.

Viranomaisten ryhmäkeskusteluissa parhaiksi käytänteiksi nimettiin molemminpuolinen tiedonvaihto, valvontaiskujen yhteinen suunnittelu, yhdyshenkilöverkostot ja tutustuminen toisten viranomaisten toimintaan. Esimerkiksi vihjeiden toimittaminen AVlin ja Migriin koettiin helpoksi. Lisäksi osalla keskustelijoista oli hyviä kokemuksia yhteistyöstä esitutkintaviranomaisen kanssa liittyen muun muassa oleskelulupalausuntojen nopeaan toimittamiseen, vihjetietojen toimittamiseen ja poliisin valtakunnalliseen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmään. Edistystä todettiin tapahtuneen myös uhrisensitiivisten toimintamallien kehittämisessä.

Viranomaisten välisissä ryhmäkeskusteluissa moniviranomaistoiminnan keskeisiksi haasteiksi nimettiin epätietoisuus toisten viranomaisten toimivallasta, niukat resurssit, yhteistyömuotojen vakiintumattomuus, osaamisvajeet ja tiedonvaihtoon liittyvät esteet. Ihmiskauppailmiötä ei myös tunnisteta aina viranomaistoiminnan yhteydessä ja tapauksia saatetaan käsitellä muuna kuin rikoksina, kuten palkkariitoina. Viranomaisten huomautettiin tarkastelevan ihmiskaupparikollisuutta omista tulokulmistaan, mikä ei tue ihmiskaupparikollisuuden poikkihallinnollista torjuntaa. Viranomaiskeskusteluissa korostui moniviranomaistoiminnan henkilösidonaisuus. Yhteistyö koettiin helpoksi, mikäli viranomaiset tunsivat toisensa ja heillä oli jo aiemmin luotu keskusteluyhteys. Esimerkiksi vihjetietojen kuvattiin jäävän välittämättä eteenpäin, mikäli kyseinen henkilö ei tuntenut toisen viranomaisen viranhaltijaa.

Poikkihallinnollinen yhteistyö edellyttää toimintaedellytysten luomista, jotka varmistavat työajan ja resurssien allokoinnin yhteistyöhön myös tulosohjauksen näkökulmasta. Viranomaisrakenteet, jotka tukisivat tiedonvaihtoa ja muuta yhteistyötä, nähtiin tällä hetkellä lähes olemattomiksi. Tämä tekee moniviranomaistoiminnan jatkuvuudesta alttiin henkilöstövaihdoksille, riippuvan yksittäisten henkilöiden aktiivisuudesta ja heidän mahdollisuuksistaan kohdistaa aikaa yhteistyöhön.

Moniviranomaistoiminnan rakenteiden puute kuvastui myös alueellisissa eroissa siinä, kuinka hyvin yhteistyö toimi. Toimijat korostivat esitutkintaviranomaisen vetovastuuta viranomaisyhteistyöstä ja esitutkintaviranomaisen vastuuta hyödyntää muiden viranomaisten asiantuntemusta esitutkinnan aikana. Keskusteluun liitettiin myös tarve ihmiskaupparikollisuutta ennaltaehkäisevän moniviranomaismallin kehittämiseksi, joka painottaisi ennaltaehkäisyä jo tapahtuneen hyväksikäytön paljastamisen sijaan.

Moniviranomaistoiminnan ohella hyväksi kehityssuunnaksi tunnistettiin kasvanut yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Työmarkkinajärjestöt koettiin hyödyllisiksi yhteistyökumppaneiksi, joilla on yleensä hyvät suhteet asiakkaisiinsa ja joilta saadaan asiantuntevaa apua myös rikoshyödyn laskemisessa. Esitutkintaviranomaiset mainitsivat järjestötoimijoiden olevan osittain viranomaisia ketterämpiä.

Toisaalta järjestötoimijoiden toimia oli ajoittain vaikeampi ennakoida kuin viranomaisten. Esimerkiksi julkisen sektorin palveluiden tarjoamista sitovat tiukemmat raamit ja hallinnolliset prosessit kuin järjestöt ajoittain odottavat. Osittain nämä erot ja kolmannen ja julkisen sektorin toimijoiden erilaiset intressit ovat aiheuttaneet eriäviä näkemyksiä.

4.2.2 Ihmiskaupparikollisuuden tulkintakehykset ja asenneilmapiiri

Viranomaisten ryhmähaastatteluissa ja -keskusteluissa pohdittiin esitutkintaviranomaisen ihmiskauppaan liittyviä tulkintakehyksiä ja niihin liittyvää asenneilmapiiriä. Yleisesti asenneilmapiirin nähtiin kehittyneen huomattavasti myönteisemmäksi viime vuosina yleisen tietoisuuden lisääntyessä ihmiskaupasta ja hyväksikäytön eri muodoista. Viranomaiset olivat kohdanneet motivoituneita tutkinnanjohtajia ja tutkijoita, jotka hoitavat tehtävänsä erityisen hyvin.

Joissakin poliisihallinnon ryhmäkeskusteluissa pohdittiin esitutkintaviranomaisten käsityksiä ja mahdollisia asenteita ihmiskaupparikollisuutta ja sen esitutkintaa kohtaan. Suurin osa keskustelu- ja haastattelutilaisuuksiin osallistuneista poliisihallinnon edustajista ei tunnistanut, että poliisihallinnossa olisi asenteellisuutta ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaa kohtaan.

Toisaalta muut viranomaistoimijat kokivat resurssien niukkuuden ja juttujen työllistävyyden aiheuttavan esitutkintaviranomaisessa ajoittain penseää suhtautumista ihmiskaupparikollisuuden tutkintaan. Resurssien vuoksi oli kyseenalaistettu, kannattaako mahdollisesti isompaa kokonaisuutta lähteä selvittämään laajasti esitutkinnassa.

Myös osa poliisihallinnon edustajista koki turhautumista erityisesti tuomioiden vähäisyydestä johtuen. Esitutkinnot, jotka johtavat kovempiin tuomioihin ja liittyvät kiehtoviksi koettuihin rikollisilmiöihin, koettiin palkitsevimpana ja motivoivimpina. Havainto on yhteneväinen myös aiemman tutkimuksen kanssa

(Ollus, 2016). Kokemuksen puute ihmiskauppatutkinnoista, niiden vaativuus, työllistyvyys ja kansainväliset ulottuvuudet sekä haasteet ihmiskaupan tunnistamisessa loivat epävarmuutta ja sen mukana kielteistä asennetta ihmiskauppatutkintoja kohtaan.

Yhtenä esitutkintoja kuormittavana ja turhautumista aiheuttavana tekijänä poliisihallinnossa koettiin asianomistajat, joiden taustamotiiviksi oletettiin tai motiiviksi paljastui esitutkinnan aikana jokin muu kuin asianomistajan rikosilmoituksessa kertoma hyväksikäyttötilanne. Osassa poliisilaitoksista ja edelleen osassa näiden laitosten yksiköistä tunnistettiin ilmiö selvästi haasteeksi, kun taas toisaalla ilmiötä ei tunnistettu lainkaan tai sen ei koettu kuormittavan esitutkintaa. Näiden asianomistajien taustamotiiviksi oli tunnistettu esimerkiksi lähenevä maasta poistaminen tai ilmoituksella oli muutoin pyritty edistämään maassaolon edellytyksiä, taloudellisia tai muita henkilökohtaisia motiiveja.

Viranomaistoimijat kertoivat ennakoasenteiden tulleen vahvimmin ilmi tilanteissa, joissa kuulustelun aikana kuulustelija oli antanut ymmärtää, ettei usko asianomistajaa, korostanut asianomistajan omien menettelytapojen vääryyttä tai syyllistänyt häntä. Huolestuttavimpana koettiin tilanteet, joissa tunnistetaan rakenteellista rasismia ja kielteiset asenteet olivat havaittavissa osana ilmapiiriä. Poliisiin koettiin esimerkiksi tulkitsevan erityisesti tiettyjen kansalaisuuksien edustajien olevan taipuvaisempia käyttämään järjestelmää hyväkseen.

Eräät esitutkintaviranomaiset kiteyttivät, että poliisihallinnon edustajien pitää päästä eroon epäilevästä asenteesta, jotta väärinkäyttöä ei nähdä siellä, missä sitä ei ole. Samalla kaikkien pitäisi kuitenkin tunnistaa, että myös tässä rikollisuusilmiössä on henkilöitä, jotka voivat väärinkäyttää järjestelmää. Nämä tunnistamalla vähennettäisiin myös hyväksikäytettyjen asianomistajien tukemiseen tarkoitettujen viranomaisresurssien valumista henkilöihin, jotka voitaisiin ohjata muiden palveluiden piiriin.

4.2.3 Asiantuntijuuden kehittäminen niukoilla resursseilla

Ihmiskaupparikollisuuden torjunnan ja esitutkinnan profiilia on nostettu ja painotettu poliisihallinnossa viime vuosina. Suurin osa haastatelluista kuitenkin huomautti, ettei painotuksen seurauksena oltu turvattu riittäviä toiminnallisia resursseja. He kokivat, että ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan vaativuutta,

pitkäkestoisuutta ja niiden vaatimaa perehtymistä ei ole riittävästi tunnistettu ja huomioitu resurssien jaon yhteydessä.

Poliisihallinnon edustajat alleviivasivat tarvetta tunnistaa ihmiskaupparikosten moninaisuus. Esimerkiksi seksikaupan kohteena olevan henkilön tunnistamisen kerrottiin olevan vaikeaa parittajan ollessa eri maassa ja asianomistajan kertoessa olevansa itsenäinen yrittäjä Suomessa. Tutkijoiden vaihtuvuus organisaatiossa aiheuttaa haasteita asiantuntijuuden keskittämiseksi. Tämä näyttäytyi haasteena niin poliisihallinnon edustajille kuin syyttäjillekin.

Käytännössä ihmiskaupparikostutkintoja on poliisilaitoksissa harvakseltaan, mikä heikentää kokemuksen karttumista. Tutkinnanjohtajilta ja tutkijoilta vaaditaan huomattavan laajan kokonaisuuden haltuunottoa, mikä on jo itsessään aikaa vievää. Lisäksi toimenkuvaan saattaa kuulua useita laajoja kokonaisuuksia, jotka asettavat erityisesti tutkinnanjohtajat tilanteeseen, jossa he eivät käytännössä pysty perehtymään kuhunkin rikollisuuden ilmiöön ja yksittäiseen tapaukseen toivomallaan ja tarkoituksenmukaiseksi kokemallaan syvyydellä.

Yksiköiden on kireiden aikataulujen vuoksi pakko tehdä priorisointia samalla kun eri tahot arvioivat ja arvostelevat tehtyjä päätöksiä. Ihmiskaupparikostutkintojen sovittaminen moninaiseen työnkuvaan on haasteellista. Lisäksi huolella on laitosten resurssien valuminen muihin toimintoihin. Toisaalta ihmiskaupan esitutkintojen viemät henkilö- ja aikaresurssit ovat pois esimerkiksi muista talousrikostutkinnoista. Erityisesti laajempiin ihmiskaupparikollisuuden esitutkintoihin tulisi pystyä irrottamaan huomattavia henkilöstöresursseja erityisesti tutkinnan alussa, jotta voitaisiin varmistaa ajantasaisen ja laadukkaan näytön saaminen.

Osa haastatelluista koki, että analyysitoimintaa on resursoitu tarpeettoman laajasti operatiivisen tason sijaan. Ylijohdon operatiiviselle tasolle osoittama tuki ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan nähtiin valtakunnallisesti verrattain hajanaisena ja olemattomana. Eräät haastatelluista toivoivat konkreettisia toimenpiteitä ylemmällä tasolla tunnistettujen haasteiden ratkaisemiseksi. Tällä hetkellä ylijohdon tarjoama tuki ja ohjaus koettiin heikkona ja puutteellisenä.

Esitutkintaviranomaisen näkemykset oman hallintonsa ammattiosaamisesta olivat vaihtelevia. Joissakin yksiköissä salaisten pakkokeinojen käyttöä rajoitti tutkijoiden kokemattomuus, toisessa kuulusteluosaamisen puute aiheutti

haasteita. Lisäksi poliisin tietoisuus ihmiskaupan asianomistajan harkinta-ajasta sekä mahdollisuudesta harkinta-ajan myöntämiseen oli vaihtelevaa. Valta-kunnallisesti yhteisenä huolena oli kokemuksen puute ja ammattitaidon hidas kertyminen ihmiskaupparikollisuuden tutkinnassa, koska ilmiöön liittyviä esitutkintoja tuli uralla vastaan harvoin. Ilmiö koettiin huomattavan moniulotteisena, jolloin samankaltaisia piirteitä oli vaikea löytää ja muodostaa tutkintaan rutiinia. Sama haaste tunnistettiin myös hallinnon sisäisessä ohjeistuksessa. Yleisen tason ohjeistuksen valtava määrä yhdessä juttujen erityispiirteiden kanssa vaikeuttivat niiden hyödynnettävyyttä. Operatiivisen ohjeistuksen määrä nähtiin vähäisenä ja osa myös kyseenalaisti ohjeistuksen tarpeellisuuden.

Keskeisimmät koulutustarpeet liittyivät asianomistajien kuulusteluun. Vaikka lapsien kuulusteluun liittyvä koulutuskokonaisuus sai runsaasti kiitosta, muuhun kuulusteluopetukseen toivottiin ajantasaisempaa tietoa eri kuulustelumenetelmistä ja -teorioista. Erikoisalojen kuulusteluun liittyvä koulutus ei tällä hetkellä kohtaa käytännön toimijoiden tarpeita. Asianomistajakuulusteluun liittyvän osaamisen ei koettu olevan yhtä vahvaa kuin rikoksesta epäillyn kuulusteluosaamisen.

Yleisesti koulutusta toivottiin lisää kaikille rikosprosessiin osallistuville toimijoille, vaikkakin samalla todettiin eri tahojen tarjoavan koulutusta jo huomattavissa määrin. Erityisen tärkeäksi koettiin koulutuksen kohdistaminen oikeille henkilöille eli heille, jotka tosiasiallisesti tutkivat ihmiskaupparikollisuutta. Samalla kuitenkin haasteeksi nähtiin, että koulutuksen ulkopuolelle jäävät henkilöt, joille ihmiskaupparikollisuus on muutoinkin ilmiönä verrattain tuntematon. Koulutuksen tarpeen todettiin koskevan myös tuomioistuimia, johon liittyen toivottiin mahdollisuutta keskusteluun tuomareiden ja muiden toimijoiden kesken. Tuomarien kouluttaminen nähtiin keskeiseksi toimenpiteeksi, jolla ihmiskaupparikollisuuden tunnistamista ja rikosvastuun toteutumista voitaisiin tukea edelleen.

Osassa poliisihallinnon ryhmäkeskusteluista ja -haastatteluista nostettiin esiin myös tarve työnhajaukselle. Yleisellä tasolla huolta kannettiin juttumäärien kasvusta ja jatkuvasta työpaineesta. Tilanne, jossa vaaditaan työntekijöiltä enemmän tuloksia lyhyemmässä ajassa, kääntyy itseään vastaan ja vähentää tuloksellisuutta pitkällä aikavälillä.

Työnohjaus auttaisi osaltaan selviytymään ihmiskaupparikollisuuden kaltaisista kuormittavista työtehtävistä, joihin kohdistuu huomattavia aika- ja resurssipaineita. Tukitoimintojen avulla voitaisiin parantaa työssäjaksamista ja osaltaan hillitä henkilöstön vaihtuvuutta ja keskittää osaamista. Osassa yksiköistä työnohjaukseen oli panostettu, osassa siihen ei koettu tarvetta, kun taas joissakin yksiköissä tarve oli tunnustettu ja työnohjausta oli toivottu, mutta sitä ei oltu kuitenkaan työntekijöille tarjottu. Vertaistuen ja kollegiaalisuuden merkitys nähtiin keskeisenä.

Ryhmäkeskusteluihin osallistuneista osa mainitsi myös ryhmäkeskustelutilaisuudessa käydyn dialogin auttaneen jakamaan työssä ilmeneviä haasteita. Kollegiaaliseen tukeen, keskusteluun ja kokemusten jakamiseen nähtiin myös tarvetta haasteellisten esitutkintojen aikana.

4.3 Uhrien laaja kirjo

Ihmiskaupparikollisuuden tunnistamiseen ei ole vielä muotoutunut yhtenäistä linjaa. Eri toimijoiden välillä oli epäselvyyksiä sen suhteen, millä kynnyksellä eri tahot määrittelevät henkilön ihmiskaupan asianomistajaksi. Viranomaisten ryhmäkeskusteluissa mainittiin esimerkiksi huoli siitä, miten järjestöt tulkitsevat kohtaamiensa uhrien kokemukset ihmiskaupaksi useammin kuin viranomaiset. Toisaalta viranomaisilla nähtiin olevan taipumus tulkita ihmiskauppaa tarpeettoman kaventavasti ja suppeasti. Osa haastatelluista huomautti, että osalta järjestötoimijoista voitaisiin odottaa samankaltaista tulkintaa ihmiskau-
pasta kuin viranomaisilta.

Esitutkintaviranomaisten kokemukset ihmiskaupparikollisuuden asianomistajista kuvastavat ilmiön moniulotteisuutta. Vaikka ihmiskauppaan liittyvään hyväksikäyttöön nivoutuu useita haavoittavia ja traumatisoivia tekijöitä, asianomistajien kirjo on laaja. Ihmiskaupan asianomistajat eivät usein tunnista olevansa hyväksikäytön uhreja ja suhtautuvat kielteisesti viranomaistoimijoihin. Esitutkintaviranomaiset korostivat joutuvansa usein lähtemään oletuksesta, ettei asianomistajan kertomus ole kokonaisuudessaan luotettava. Esimerkiksi ensin kuulusteluihin kielteisesti suhtautunut asianomistaja on saattanut kertoa kokemuksistaan, kun hänelle on käynyt ilmi, että ilman esitutkintaa edessä saattaa olla päätös maasta poistamisesta. Toisaalta hyväksikäytetty saattaa ansaita toiminnallaan tarvitsemiaan tuloja, joilla voi esimerkiksi maksaa perheellään olevaa velkaa. Erityisesti näitä tilanteita oli tunnustettu vierasmaalaisten

asianomistajien kohdalla, jolloin tulotaso heidän kotimaassaan saattaa olla huomattavasti Suomea matalampi.

Erityisesti työperäisen hyväksikäytön asianomistajilla oli myös usein kapeat tiedot suomalaisesta lainsäädännöstä ja työntekijöiden oikeuksista. Kulttuuriset erot olivat aiheuttaneet tilanteita, joissa tietynlainen hyväksikäyttö ja alisteisuus työssä oli koettu normaalina ja hyväksyttävänä.

Asianomistaja saattaa antaa ymmärtämättömyyttään paikkaansa pitämätöntä tietoa kuulusteluissa, mikä saattaa johtua riippuvuussuhteesta hyväksikäyttäjään. Erääksi ihmiskaupparikollisuuden piirteeksi on tunnistettu myös haalistuva raja hyväksikäytetyn ja hyväksikäyttäjän välillä. Entinen parituksen kohde saattaa nousta järjestelyssä eri asemaan ja toimia myöhemmin itse parittajana.

Seksialalla koettuun hyväksikäyttöön liittyvät usein tilanteet, joissa uhri haluaa poistua maasta mahdollisimman pian ja kokee esitutkintaviranomaisen kohtaamisen kiinni jäämisenä. Seksialalla toimivien ulkomaalaisten tarkoituksena on ollut pysyä maassa vain lyhyen ajanjakson ja heidän tavoittamisensa ja luottamuksensa saavuttaminen lyhyellä aikajänteellä on vaikeaa.

Edellä kuvatuissa tilanteissa esitutkintaviranomainen oli saattanut joutua kohtelevaan ja lähestymään asianomistajaa samoin kuin rikoksesta epäiltyä, jotta hän oli voinut varmistaa saavansa tarkoituksenmukaisen näytön hyväksikäytöstä. Eräässä puheenvuorossa korostettiin uhrilähtöisyyden tarkoittavan ymmärrystä siitä, miksi uhri kertoo kokemuksistaan ja tapahtumista tietyllä tavalla. Samalla asianomistajakuulemiset on toteuttava siten, että esitutkinta saadaan etenemään ja pystytään hankkimaan tarvittava näyttö, huomioiden aika- ja taloudelliset resurssit.

Vaikka esitutkintaviranomaiset korostivat ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluuksissa edellä esitettyä ihmiskaupparikollisuuden uhrien kirjoa, keskusteluissa huomioitiin laajasti myös uhrien pelokkuus, epäluottamus viranomaisia kohtaan ja uhrin tilanteeseen liittyvät muut epävarmuustekijät. Viranomaisilta vaaditaan erityistä sensitiivisyyttä tilanteissa, joissa uhri kokee avun tarjoamisen uhkana, tulkitsee ajautuvansa oman yhteisönsä ulkopuolelle, ajattelee joutuvansa itse syytetyksi tai pelkää menettävänsä tulonsa.

Yhtenä keskeisenä tekijänä luottamuksen rakentamisessa nähtiin keskustelu asianomistajan kanssa siitä, miten viranomainen toimii, miksi tiettyjä kysymyksiä kysytään esitutinnan aikana ja miten kysymykset esitetään. Asianomistajat ovat saattaneet tulkita esitutinnan aikaisen kuulemisen esimerkiksi oleskelulupaa koskevana kuulemisena, minkä vuoksi he eivät ole halunneet puhua esitutkintaviranomaiselle. Esitutkintaa oli esimerkiksi edistänyt keskustelu, jossa asianomistajalle oli selvennetty, ettei hän ole epäilty tai tietolähde vaan kyseessä on hänen asianomistajana kohtaamansa hyväksikäyttö. Keskustelu edistää myös asianomistajan sopeutumista ja valmistautumista rikosprosessin vaatimuksiin.

Yhdeksi mahdolliseksi tavaksi luoda luottamusta ihmiskaupparikollisuuden asianomistajaan nimettiin niin sanottu anonyymi puhutus, jossa esitutkintaviranomainen keskustelelee alustavasti asianomistajan kanssa hänen tilanteestaan, kertoo rikosprosessin etenemisestä ja mihin rikosprosessin aikana tulee varautua. Anonyymia puhutusta tehneet esitutkintaviranomaiset olivat kohdanneet asianomistajan epävirallisemmassa ympäristössä esimerkiksi tukipalveluita tarjoavien järjestöjen tiloissa (kts. myös HEUNIn suositukset luku 6.6).

Suurin osa ryhmäkeskusteluihin ja -haastatteluihin osallistuneista viranomaisista kokivat anonyymien puhutuksen hyvänä toimintamallina ja tilaisuutena tuoda ihmiskaupparikoksia esitutkintaan. Asianomistajien koettiin myös yleisesti saattavan puhua vapaammin ja vähemmän varautuneesti virallisen kuulemiskäytännön ulkopuolella. Anonyymien puhutuksen kaltaisia esiselvityksiä oli myös kirjattu S-ilmoituksena.

Osa esitutkintaviranomaisista kuitenkin epäili käytännön mahdollisuuksiaan hyödyntää anonyymia puhutusta. Esiin nostettiin aikaresurssien puute ja esitutkintapakoon liittyvät kysymykset. Toisaalta pohdittiin sitä, kuinka paljon paljastavaan toimintaan osittain rinnastettavaa anonyymia puhutusta olisi tarkoituksenmukaista tehdä, sillä tutkinnan aloittamista odottavien tapausten määrä on huomattavan suuri.

4.3.1 Ihmiskaupan asianomistajan kuuleminen

Viranomaisten ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa tuotiin esille hyväksikäytön asianomistajan traumatisoivat kokemukset, joista kertominen vieraille henkilöille rikosprosessin aikana johtaa pahimmillaan uudelleen traumati-

soitumiseen. Parhaimmillaan taas asianomistaja kokee tulleen kuulluksi ja kohdatuksi, millä on myönteisiä vaikutuksia hänen toipumiseensa riippumatta siitä, mikä on ollut rikosprosessin lopputulos. Kokemukseen vaikuttavat myös kuulustelijan käytännön ratkaisut – katsooko kuulustelija puhuessaan tulkkia vai käykö hän keskustelua kasvotusten asianomistajan kanssa, varmistaako esitutkintaviranomainen riittävät tauot ja ajoittaa kuulustelut tarvittaessa useammalle päivälle.

Esitutkintaviranomaiset kertoivat, että asianomistajien kuulusteluissa pyrittiin lähtemään liikkeelle vapaan kerronnan keinoin, mikä antaa asianomistajalle mahdollisuuden tuoda alussa esiin itselleen keskeisimmät asiat. Osa esitutkintaviranomaisista koki kysymys-vastaus -kuulustelun epätarkoituksenmukaiseksi ja vältti mahdollisimman pitkälle kysymyspatteriston tiukkaa hyödyntämistä. Olennaiseksi koettiin kuulustelun eteenpäin kuljettaminen teemojen varassa, asianomistajan ohjaaminen tarvittaessa keskeisten teemojen pariin ja tarvittaessa täydentävien kysymysten esittäminen.

Eräs esitutkintaviranomainen kuvasi ihmiskauppaa prosessimaiseksi rikokseksi, joka koostuu monenlaisista vaiheista ja kokonaisuus olla myös asianomistajan näkökulmasta jäsentymätön. Syyttäjä korosti niin ikään kuulusteluihin valmistautumisen ja kuulusteluosaamisen tärkeyttä, jotta kuulustelija ei esitä ainoastaan ennalta mietittyjä kysymyksiä. Samalla tulisi välttää tilannetta, jossa kuulustelijan asenne asianomistajaan muuttuu ja kuulusteluasetelma lukkiutuu, koska jokin asianomistajan kertomuksesta ei vaikuta totuudelta. Taitava tutkija huomioi myös sukupuolen ja ulkoisten seikkojen vaikutukset kuulusteluasetelmaan, hallitsee kuulustelujen psykologisen puolen ja osaa luoda luottamuksellisen suhteen asianomistajaan.

Haasteellista on asianomistajan kerronnan polveilevuus, joka saattaa viedä kuulustelua sellaisiin teemoihin ja yksityiskohtiin, joita ei koettu esitutkinnan kannalta olennaisiksi. Kerrontaan nähtiin vaikuttavan esimerkiksi kulttuuriset ja kielelliset tavat. Lisäksi estyneiden, haluttomien tai vastahakoisten asianomistajien kohdalla kysymys-vastaus -menetelmä koettiin ainoaksi vaihtoehdoksi, jolla pystyttiin tuottamaan esitutkinnalle ensiarvoisen tärkeätä henkilötodistusta tapahtumista. Eräät haastatteluihin osallistuneet kuvasivat tilannetta siten, että huomattavan vastahakoisten asianomistajien kuuleminen saattaa muisuttaa epäilyä kuulustelua, mikä voi vaikuttaa myös kuulustelijaan.

Viranomaiskeskusteluissa pohdittiin ihmiskaupparikollisuuden tunnusmerkkien täyttämistä asianomistajatodistelun keinoin. Keskeiseksi tekijäksi kuulustelun onnistumisen kannalta koettiin suorien kysymysten ja lainsäädännössä mainittujen termien välttäminen. Esimerkiksi asianomistajalle kohdistetut kysymykset, joissa häntä pyydetään arvioimaan, onko hän ihmiskaupan asianomistaja tai onko hän kokenut olevansa turvattomassa tilassa, eivät ole tarkoituksenmukaisia. Asianomistajan ei voida olettaa tietävän näiden termien sisältöä tai sanoittavan omaa kokemustaan lainopillisten määreiden kautta. Syyttäjä korosti myös, että heille syyteharkinnassa ei ole olennaista näiden termien käyttäminen, päinvastoin. Esimerkiksi riippuvainen asema tai turvaton tila voi koostua useasta pienemmästä asiasta tai laajemmin asianomistajan taustoista. Turvatonta tilaa voi kuvata esimerkiksi kielitaidottomuus, kouluttamattomuus tai huono taloudellinen tila. Riippuvainen asema aiheutuu puolestaan muun muassa velkasuhteesta, päihteiden käytöstä tai nuoren olosuhteista, kuten luvattomista poissaoloista tai karkuun lähtemisestä.

Esitutkintaviranomaiset huomioivat edellä kuvatut haasteet, ja useat kertoivat rakentavansa kuulustelut konkretian kautta. Näin ollen asianomistajilta kysyttiin esimerkiksi liikkumisesta, rahan käytöstä ja matkustamisesta. Eräs haastateltava kertoi oppineensa näiden ihmiskaupparikosten erityispiirteiden myötä, että ihmisen menneisyydestä ja selviytymiskyvystä voidaan kysyä huomattavan monella tavalla tunnusmerkistön täyttämiseksi. Asianomistajakuulustelujen on oltava riittävän kattavia näiden seikkojen selvittämiseksi.

4.3.2 Tulkkaus keskeisenä haasteena

Vaikka tulkkaus on pieni asia koko esitutkinnassa, sen merkitys on huomattavan suuri lopputuloksen ja prosessin kannalta, kuten eräs haastatelluista kuvaili. Hankkeen kaikissa ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa korostettiin tulkkauksen liittyviä suuria haasteita, jotka vaikuttavat muun muassa esitutkinnan keston ja laatuun, asianomistajien oikeusturvaan ja vieraskielisten asianomistajien käytännön mahdollisuuksiin kuvailla kokemaansa hyväksikäyttöä viranomaisille. Vieraskielisten asianosaisten tulkkaus ja vieraskielisen kirjallisen näytön läpikäynti ja keskeisten asioiden poiminta kirjallisesta materiaalista vaativat tulkilta asiantuntemusta, eettisyyttä ja osaamista sekä tulkkien saatavuutta eri kielillä ja murteilla. Lisäksi hallinnolliset toimintamallit, esimerkiksi keitä tulkkeja voidaan kilpailutuksen perusteella tilata, vaikeuttavat näitä haasteita entisestään.

Vaikka tulkkien saatavuuteen liittyvät ongelmat korostuivat poliisilaitoksissa, jotka toimivat laajoilla maantieteellisillä alueilla, saatavuuden haasteet olivat valtakunnallisesti huomattavia. Tiettyjen kieliryhmien ja murteiden tulkkien saatavuus oli erittäin heikko ja kustannukset merkittäviä. Pahimmillaan tulkkien huono saatavuus oli johtanut salaisten pakkokeinojen käytön lopettamiseen.

Saatavuuden ohella tulkkien osaaminen erityisesti lainsäädäntöön liittyen ja toisaalta ymmärrys eri termien merkityksestä suomeksi ja vieraalla kielellä oli keskeistä. Mikäli tällaista osaamista ei ole, hyväksikäytön eri puolet ja tapahtumat ei välttämättä välity kuulustelijalle kuultavan tarkoittamalla tavalla. Kuulustelu saattaa ajautua tilanteeseen, jossa kuulustelija joutuu tulkitsemaan tulkin käännöstä tai joudutaan turvautumaan englannin kielen käyttöön suomenkielisten termien sijaan.

Pienten kieliryhmien kohdalla tulkkien saatavuuteen liittyvien ongelmien lisäksi tulkki saattaa kuulua samaan yhteisöön asianomistajan ja epäillyn kanssa. Pahimmissa tapauksissa tulkki oli kuulunut epäillyn tuttavapiiriin ja esimerkiksi keskustellut epäillyn kanssa pääkäsittelyn tauolla.

Kieliyhteisöön saattavat kuulua myös kulttuuriset siteet ja piirteet, jotka rajoittavat asianomistajan mahdollisuuksia puhua avoimesti tulkin läsnä ollessa kuulustelussa. Aviopuolisoiden välisiin valtasuhteisiin liittyvät kulttuuriset tulkinnat ja sukupuoliin liittyvät kysymykset saattavat pahimmillaan johtaa kulttuurisesti värittyneeseen tulkkaukseen ja tulkin huomioihin uhrin kertomuksesta ja sen sopivuudesta, esimerkiksi vaimon kertoessa aviomieheen liittyvistä asioista.

Puhelinkuulustelut koettiin erityisesti pidemmissä kuulusteluissa raskaiksi ja toimimattomiksi vaihtoehdoiksi muun muassa tulkkaukseen liittyvien haasteiden ja asianomistajan kokeman uhkailun ja epäillyn mahdollisen läsnäolon vuoksi. Esitutkintaviranomainen kertoi kuitenkin käytännön syistä joutuvansa turvautumaan puhelimen välityksellä tehtäviin kuulusteluihin.

Tulkkaukseen liittyviä merkintöjä, tietoja läsnä- tai puhelintulkkauksesta, käytetystä tulkkauskielestä, kääntämisestä sekä tulkkituloista oli kirjattu tarkasteltavassa Patja-aineistossa ilmoitusten selostusosiin, merkintälehdelle sekä tutkintapäiväkirjaan. Yksittäiseen ilmoitukseen oli kirjattu huomioita tulkin

saantiin liittyvistä vaikeuksista. Tulkkaukseen liittyviä merkintöjä oli löydetävissä vajaassa kolmanneksessa (n=34) ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa -rikosilmoituksista⁴⁰. Kiskonnantapainen työsyryntä -tapauksissa merkintöjä oli alle viidesosassa (n=21), paritus ja törkeä paritus -tapauksissa hieman alle kolmasosassa (n=18) tapauksista.

Poliisihallinnon ohjeistus tulkkien hankinnasta hankaloittaa haastateltujen mukaan entisestään vaikeaa tulkaustilannetta. Ohjeistuksen myötä tulkkien hankinnasta poistui joustavuus, jonka avulla oli pystytty varmistamaan sopivan tulkin saatavuus nykyistä tilannetta paremmin.

Joustavuuden poistuessa tulkkien saatavuushaasteet ja kustannukset olivat nousseet huomattavasti ja esitutkinnan edistäminen hankaloitunut. Tilanne turhautti tutkinnanjohtajia, joilta edellytettiin samaan aikaan hallinnollisten sääntöjen noudattamista, tilauslomakkeiden käyttämistä ja esitutkinnan viemistä eteenpäin sekä tutkijoita, jotka pyrkivät toteuttamaan laadukasta esitutkintaa ja löytämään näyttöä vieraskielisestä materiaalista. Tulkkaukseen liittyvää hallinnollista sääntelyä kuvattiin lähes kaikissa ryhmäkeskustelu ja -haastattelutilanteissa kestävämmäksi.

4.4 Ihmiskaupan uhri asianomistaja-asemassa

Seuraavaksi tarkastellaan esitutkinnassa huomioitavia näkökohtia, kun ihmiskaupan uhri on asianomistaja-asemassa rikosprosessissa.

4.4.1 Palveluohjaus ja suojelutarpeen arviointi

Ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa tunnistettiin tarve ohjata uhrin tukipalveluiden piiriin mahdollisimman nopeasti. Eräs syyttäjä korosti, kuinka tärkeää on tunnistaa uhrin kokemat uhat ja luoda uhrille myös fyysisesti turval-

---

⁴⁰ Käsikirjassa esitutkintapöytäkirjan laadinnasta (POL-2023-126630) ohjeistetaan, että esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä esitutkinnassa kuulusteltujen henkilöiden kieli. Jos asianosaista on kuultu tai kuulusteltu tulkin välityksellä Esitutkintalain 4:13,1 tarkoitettu olennainen asiakirja taikka osa tai yhteenveto asiakirjasta on käännetty asianosaiselle suullisesti tai asianosainen on luopunut oikeudestaan asiakirjan käännökseen, on tästä tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan tai muuhun asiakirjaan. Tarkemmin merkitsemisestä on ohjeistettu Poliisihallituksen määräyksessä (löytyy Poliisihallinnon intranetistä) Vieraskielinen tulkkaus ja kääntäminen esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä.

liset olosuhteet. Viranomaiskeskusteluissa huomioitiin myös uhrin tukipalveluiden olevan edellytys rikosprosessin sujuvuudelle, sillä tukipalvelut auttavat uhria kertomaan kokemastaan ja osallistumaan rikosprosessiin täysipainoisesti ajautumatta takaisin hyväksikäytön piiriin. Vaikka palveluohjausta oli kehitetty osassa laitoksista ja uhrien tarve tukeen rikosprosessin aikana tunnistettiin, uhrityölle koettiin jäävän käytännössä vain vähän aikaa.

Ihmiskaupan uhrien viranomaispalveluiden rakenne oli osittain jäänyt epäselväksi. Tietoisuus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminnasta ja mahdollisuuksista oli vaihtelevaa. Patja-aineistossa ihmiskauppa-tapauksissa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä oli tehnyt tutkintapyyntöä hieman alle kolmanneksessa (n=32) kaikista tapauksista. Lisäksi muutamassa (n=8) tapauksessa osittain samoihin ilmoituksiin liittyen, oli tehty kirjaus asianomistajan ottamisesta Auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Lähirikosten osalta Auttamisjärjestelmä oli toimittanut tiedon tai tehnyt tutkintapyyntöä vain muutamissa kiskonnantapainen työsyryntä (n=6), paritus ja törkeä paritus (n=2) -ilmoituksissa.

Auttamisjärjestelmän voimavaroja ei näytetä hyödynnettävään säännönmukaisesti esimerkiksi uhrin majoituksen järjestämisessä. Kolmannen sektorin osalta uhreja ohjattiin esitutkintaviranomaisen toimesta lähes ainoastaan Rikosuhripäivystykseen, vaikka hyväksikäytön uhreille on olemassa laaja kirjo tukipalveluita järjestöjen kautta.

Yleisesti esitutkintaviranomaiset kokivat esitutkinnan sujuvuuden kannalta helpommiksi tilanteet, joissa asianomistaja oli jo tukipalveluiden piirissä. Asianomistajalla oli usein tuolloin jo nimetty tukihenkilö ja hän oli päässyt pois hyväksikäyttötilanteesta. Näissä tilanteissa myös tarve palveluohjaukselle esitutkintaviranomaisen toimesta keventyi ja samalla tukipalvelut loivat esitutkintaviranomaiselle edellytyksiä keskittyä tutkinnallisiin toimenpiteisiin.

Viranomaiset nostivat keskusteluun huolen hyväksikäyttäjien asianomistajaan kohdistamasta uhkailusta myös ystävien ja tuttavien välityksellä rikosprosessin aikana. Samalla tunnistettiin tilanne, että mitään konkreettista apua uhkailuun ei yleensä ole saatavissa, mikäli mitään konkreettista ja fyysistä ei ole tapahtunut.

Pääsääntöisesti esitutkintaviranomaiset kertoivat arvioivansa asianomistajan suojelutarpeen tutkinnan aikana. Osa esitutkintaviranomaisista kertoi kohdan-

neensa traumatisoituneita asianomistajia, jolloin suojelutarpeen arvioinnin myötä kuulustelu oli videoitu ja pääkäsittelyssä oli käytetty sermejä. Suojelutarpeen arviointia oli myös ajoittain päivitetty.

Käytäntö suojelutarpeen arvioinnin lomakkeesta ei ollut kuitenkaan kaikilla laitoilla vakiintunut eikä lomakkeen täyttämistä oltu arvioitu aina tarpeelliseksi. Osa yksiköistä tunnisti myös, että suojelutarpeen arviointilomakkeen täyttämistä tulisi kehittää omassa toiminnassa. Toisaalta keskusteluissa kiinnitettiin huomiota myös erityisesti reaaliaikaisen tutkinnan hektisyyteen, jolloin oli saatettu todeta, että suojelun tarpeen arviointi ei ole ensisijalla muiden tehtävien ohessa.

Tarkastellussa Patja-aineistossa suojelutarpeen arviointiin liittyviä merkintöjä oli viiden poliisilaitoksen osalta hieman yli kymmenesosassa (n=16) kaikista ihmiskauppatapauksista ja palvelutarpeen arviointiin liittyviä yksittäisissä (n=5) ilmoituksissa vain yhden poliisilaitoksen rikosilmoitustiedoissa. Lähirikoksissa suojelutarpeen arviointi oli kirjattu vain yhteen kiskonnantapainen työsyryntä ja kolmeen paritus -ilmoitukseen. Merkintä palvelutarpeen arvioinnista oli yhdessä paritus -ilmoituksessa.

4.4.2 Oikeusavustajat ja tukihenkilöt

Oikeusavustajien rooli ja heidän ammattitaitonsa merkitys ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnalle korostui lähes kaikissa ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa. Ihmiskauppaan perehtynyt avustaja pystyi tukemaan ja rohkaisemaan asianomistajaa kuulustelujen aikana, avaamaan rikosprosessin kulkua asianomistajalle, tukemaan esitutkintaviranomaista rikosshyödyn laskemisessa ja edelleen edesauttamaan ihmiskaupparikosten tunnusmerkistön tunnistamisessa esitutkinnan aikana.

Esitutkintaviranomainen ei voi suoraan vaikuttaa avustajan valintaan, mutta useat esitutkintaviranomaiset pyrkivät kuitenkin omien lakisääteisten mahdollisuuksiensa rajoissa varmistamaan, että asianomistajat saisivat teemaan perehtyneen ja pätevän avustajan. Viranomaiskeskusteluissa nostettiin kuitenkin esiin myös kokemuksia, joissa esitutkintaviranomainen ei ollut huolehtinut asianomistajan oikeudesta avustajaan ja tukihenkilöön. Lisäksi asianomistajille oli jäänyt joissakin tilanteissa epäselväksi, mistä tukihenkilö on mahdollista tavoittaa. Vieraskielisen asianomistajan ollessa kyseessä esitutkintaviranomaisen

tulisikin varmistaa, että tulkki on ymmärrettävällä tavalla kertonut asianomistajalle hänen oikeudestaan avustajaan sekä tukihenkilöön.

Avustajan ja tukihenkilön läsnäolon nähtiin parantavan myös kuulustelujen laatua. Vaikka pääsääntöisesti yhteistyö tukihenkilöiden kanssa oli sujunut esitutkintaviranomaisen näkökulmasta hyvin ja heidät koettiin ensiarvoisen tärkeiksi tukipalveluiden kannalta, joissakin tutkinnoissa oli havaittu tukihenkilön huomattavan läheinen suhde käsittelyssä olevaan asiaan. Osa esitutkintaviranomaisista huomautti aikatauluhaasteista, jotka heikentävät tukihenkilön mahdollisuuksia olla läsnä asianomistajan kuulemisessa. Osa koki esitutkinnan etenemisen olennaisemmaksi kuin kuulustelun ajankohdan siirtämisen tukihenkilön läsnäolon varmistamiseksi.

Tarkastellussa ihmiskauppatapausten Patja-aineistossa oli yli puolessa tapauksista (n=58) merkintöjä sekä asianomistajan että rikoksesta epäillyn avustajien osallistumisesta esitutkintaan. Lähirikosten osalta avustajan osallistuminen oli kirjattu hieman alle kolmasosaan (n=34) kiskonnantapainen työsyryntä -tapauksista, ja yli kolmasosaan paritus ja törkeä paritus (n=23) -tapauksista. Avustajien saapumisesta tekemään rikosilmoitusta asiakkaan kanssa, sähköpostitse toimitetuista tutkintapyyntöistä, läsnäolosta kuulusteluissa, video-kuulusteluissa, ilmoituksista puolustajan määräämiseksi sekä avustajan vaihtumiseksi oli tehty merkintöjä ilmoitusten selostusosiin, merkintälehdelle sekä tutkintapäiväkirjaan kaikilla poliisilaitoksilla kirjatuissa ilmoituksissa. Lisäksi esitutkinnan päättymisvaiheessa pyydytyistä ja toimitetuista loppulausunnoista sekä lähetetyistä esitutkintapöytäkirjamateriaaleista avustajille tehtiin merkintöjä pääasiallisesti merkintälehdelle tai tutkintapäiväkirjaan. Kirjauksia oli tehty myös avustajan esiin nostamasta ihmiskauppa-rikoksen mahdollisuudesta muun muassa rikosasiassa, jossa rikosnimikkeet oli kirjattu kotirauhan ja viestintärauhan rikkomisesta, vainoamisesta sekä laittomasta uhkauksesta ja lähestymiskiellon rikkomisesta. Yksittäisissä ilmoituksissa kirjaukset oli tehty myös edunvalvontaan ja avustajan tekemistä ilmoituksista Ihmiskaupan auttamisjärjestelmään. Tukihenkilön läsnäolo ja osallistuminen asianomistajan kuulusteluun oli merkitty muutamien ihmiskauppa (n=7) -ilmoitusten merkintälehdelle, ilmoituksen selostusosaan tai syyttäjille tehtävään ilmoitukseen. Lähirikosten osalta kirjauksia tukihenkilöstä oli kirjattu kahteen kiskonnantapainen työsyryntä ja yhteen törkeä paritus -ilmoitukseen.

4.5 Lainsäädäntö ja esitutinnan ohjeistaminen, viranomaistoimijoiden näkökulma

Hankkeessa oli keskeistä huomioida myös, miten lainsäädäntö ja julkisen hallinnon strategiset linjaukset huomioidaan esitutkinnassa. Seuraavassa tuodaan esille viranomaistoimijoiden näkökulmasta, millaisena esimerkiksi oikeuskäytännöt koettiin, tai mitä tulee huomioida, kun käytetään ääni- ja kuvataallenteita todisteena. Lisäksi tarkastellaan rankaisemattomuusperiaatetta, asianomistajan auttamisen ja rikosprosessin yhdistämisen haasteita sekä oma-aloitteista tietojenvaihtoa.

4.5.1 Oikeuskäytäntöjen kehittymättömyys

Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö asettaa esitutkinnalle haasteita näytön hankinnan kannalta. Henkilön vapautteen kohdistuva rikos, uhrin valtaan ottaminen, häilyvä pakkotyön käsite, manipuloinnin moninaiset keinot, ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet, uhrin henkilökohtaiset kokemukset ja kulttuuri-sidonainen arvojärjestelmä mainittiin poliisihallinnon ryhmähaastatteluissa esimerkkeinä ihmiskauppaan liittyvistä haasteellisista kokonaisuuksista ja käsitteistä. Erityisesti henkilön subjektiiviseen todellisuuskokemukseen ja psykologiseen kontrolliin liittyvät elementit olivat ongelmallisia. Ne koettiin hankalaksi määritellä ja painottuivat henkilötodisteluun tilanteessa, jossa usein uhri ei koe olevansa ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhri. Eräät poliisihallinnon edustajat myös huomauttivat, että ihmiskaupparikosten tunnusmerkistön kolme elementtiä sisältävää esitutkintaa helpottaisi mahdollisuus käänteiseen tutkintaan. Tällöin ihmiskauppanimikkeen osalta esitutkinta voitaisiin päättää, mikäli joku näistä elementeistä ei toteudu.

Oikeuskäytäntöjen kehittymättömyys ihmiskaupparikollisuudessa heijastuu esitutkintaan epätietoisuutena siitä, millainen näyttö riittää ihmiskaupparikos-tuomioon. Rajanveto ihmiskaupan ja lähirikosten välillä nähtiin myös ongelmallisena. Haastateltavat kokivat, että rikosepäily kirjataan ihmiskauppanimikkeellä nykyään aiempaa useammin ja nimike lieventyy tarvittaessa rikosprosessin edetessä. Toisaalta saatettiin ensin pyrkiä hankkimaan näyttö lähirikosten tunnusmerkistöön, ja esitutkinnan edetessä harkittiin, saadaanko ihmiskau-pasta näyttöä. Poliisihallinnon ryhmähaastatteluissa tuotiinkin esiin rohkeus lähteä koeponnistamaan ihmiskaupan tunnusmerkistön eri elementtejä ja niiden tulkintoja rikosprosessin eri vaiheissa.

Poliisilaitosten edustajilla oli vaihtelevia näkemyksiä siitä, millainen tutkintapyyntö tukee parhaiten esitutkintaa. Osa esitutkintaviranomaisista toivoi, että esimerkiksi muiden ihmiskauppaan perehtyneiden viranomaistoimijoiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kautta tulevissa tutkintapyyntöissä eriteltäisiin tapauksesta elementit, jotka voivat täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön. Vastaava erittely auttaisi myös nostamaan ilmoituskyynnystä sen sijaan, että esitutkintaviranomaisen esikäsittely ruuhkautuu liian matalalla kynnyksellä tehdyistä ilmoituksista. Syyttäjien ryhmähaastatteluissa nousi esiin havainto, että mikäli ihmiskauppaan liittyviä elementtejä ei ole tutkintapyyntöissä eritelty, poliisi ei tutki tapausta yleensä ihmiskauppana. Ryhmäkeskusteluissa esitettiin myös havainto, että esitutkinta avataan herkemmin ihmiskauppanimikkeellä, mikäli asianomistaja on jo määritellyt toisen viranomaisen toimesta ihmiskaupan asianomistajaksi. Osa poliisihallinnon edustajista puolestaan korosti, että rikosilmoituksessa tulisi kirjata tapahtumat ilman vastaavaa tutkintaa, jotta vältettäisiin johdattelun vaara ja toisaalta esitutkintaviranomaisella olisi mahdollisuudet tunnistaa mahdolliset järjestelmää hyväksikäyttävät tahot nopeammin. Esimerkiksi ihmiskaupan uhrin tukipalvelusta mahdollisesti saamat vihjeet teemoista ja kokemuksista, joita kannattaa tutkintapyyntöissä tai kuulusteluissa korostaa saattavat heikentää kokemusten välittymistä esitutkintaviranomaiselle rikosprosessin edellyttämällä tavalla.

Syyttäjäistä osa oli tunnistanut esitutkintaviranomaisen taipumuksen lähteä tutkimaan lähirikoksia ihmiskauppanimikkeen sijaan. Samalla korostettiin tarvetta syyttäjän kanssa pohdintaan siitä, kuinka laajasti liitännäisrikoksia on tarpeen tutkia. Syyttäjät nostivat lisäksi esiin tahallisuuden selvittämisen tärkeyden esitutkinnassa. Samalla todettiin, että huomiota tulisi kiinnittää myös tapauksen kokonaisarviointiin, minkä kautta voidaan tarkastella, onko tapaus tarpeeksi vakava täyttääkseen ihmiskaupparikoksen määritelmän.

Syyttäjät lisäsivät keskusteluun järjestäytyneen rikollisuuden määritelmän huomioinnin törkeissä tapauksissa. Yleisesti toivottiin myös huomion kiinnittämistä rohkeammin järjestäytyneisiin hyväksikäytön toimintamalleihin, jotka voisivat esimerkiksi seksikaupan yhteydessä täyttää järjestäytyneen rikollisuuden määritelmän.

Törkeän ihmiskaupparikoksen osalta näytön hankkiminen koettiin erityisen vaikeaksi, mikäli selvää ruumiin vammaa ei ole. Lisäksi esimerkiksi kavaluutta törkeään ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistössä ei ole vielä juurikaan hyödynnetty.

Ihmiskaupparikoksiin saattaa liittyä huomattava määrä uhreja. Suomen lainsäädännöstä puuttuu tällä hetkellä massamainen ihmiskaupparikos, joka huomioisi vastaavat tilanteet ja loisi edellytykset laajojen hyväksikäyttötapausten esitutkintaan ja edelleen tukisi näiden tapausten käsittelyä rikosprosessin eri vaiheissa.

Poliisihallinnon ryhmähaastatteluissa nostettiin esiin, että poliisin tekemiin rajoittamispäätöksiin suhtaudutaan yhteiskunnallisessa keskustelussa kriittisesti. Tämän vuoksi ratkaisu siirretään mielellään syyttäjän vastuulle.

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan rajoittamisen keskeisimpänä syynä nähtiin lähes poikkeuksetta näytön puute. Lisäksi vähäisyys- ja kustannusperusteet olivat rajoittaneet esitutkintaa. Osa koki ihmiskaupparikollisuuden olevan aina niin vakavaa, ettei vähäisyysperusteita ole. Yleisesti rajoittamispäätösten todettiin tarkentuneen viime vuosina ja kynnyksen juttujen rajoittamiseen kasvaneen.

4.5.2 Rankaisemattomuusperiaate

Rankaisemattomuusperiaatteen kohdalla käytänteet ja tulkinnat hakevat vielä muotoaan. Viranomaisten ryhmäkeskustelujen ja -haastattelujen perusteella käsite oli myös osalle toimijoista vieras. Oikeuskäytäntö periaatteen osalta ei ole vielä vakiintunut ja vaikka viranomaistoimijat kokivatkin periaatteen kannatettavaksi, sen käytännön soveltamisalasta ei ollut kertynyt kokemusta.

Keskusteluun nousi periaatteen merkitys ja sovellettavuuden haasteet esimerkiksi huumetutkinnoissa ja nuorten tekemissä rikoksissa. Lisäksi pohdintaa aiheutti se, millä tasolla rankaisemattomuuspäätös tulisi tehdä. Syyttäjien ryhmähaastatteluissa viitattiin lähtökohtaisesti tuomioistuimen ratkaisuihin asiassa ja saadun ihmiskauppatuomion keskeiseen merkitykseen rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisessa.

4.5.3 Ääni- ja kuvatallenteen käyttö todisteena

Esitutkintaviranomaiset näkivät videokuulustelut pääsääntöisesti hyvänä toimintamallina. Osassa laitoksista videokuulusteluja oli hyödynnetty ihmiskauppatutkinnoissa ja niistä oli sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Osassa

laitoksista puolestaan videokuulustelua ei oltu vielä käytännössä toteutettu, vaikka se saatettiinkin nähdä potentiaalisena toimintamallina. Kuulustelujen luotettavuuden nähtiin lisääntyvän videoinnin myötä ja maasta mahdollisesti lähtevien asianomistajien kuuleminen videolle koettiin tärkeänä.

Patja-aineistossa videoinnin käyttöön liittyviä merkintöjä oli kirjattu kuuden poliisilaitoksen alueella kirjattujen ihmiskauppa -ilmoitusten merkintälehdelle, tutkintapäiväkirjaan sekä ilmoitusten selostusosiin reilussa kymmenesosassa tarkastelluista tapauksista. Lähirikosten osalta merkintöjä oli kirjattu vain muutamaaan kiskonnantapainen työsyryntä -ilmoitukseen (n=4) sekä noin kymmenesosaan paritus ja törkeä paritus (n=7) -ilmoituksista kuudella poliisilaitoksella.

Haastatteluissa tuotiin esille videokuulustelu mahdollisuutena tallentaa asianomistajan kokemukset ajallisesti lähempänä hyväksikäyttötapahtumaa, sillä tunteet ja tulkinnat tapahtumista saattavat muuttua ajan kuluessa ja oman toipumisen edetessä. Asianomistajan kertomukseen ei voi myös enää samalla tavalla vaikuttaa, kun alkuperäinen kerronta on tallennettu. Eräs esitutkintaviranomainen pohti myös videokuulustelua mahdollisuutena tuoda esiin asianomistajan ahdistusta ja tunteita, joiden muotoilu kirjallisesti ei ole yhtä kuvaavaa.

Osassa laitoksissa oli haasteita videokuulusteluhuoneiden saatavuudessa ja tarvittavien välineiden hankinnassa. Lisäksi tuotiin esiin videokuulustelujen erityispiirteitä, kuten aikaa ja rahaa vievä litterointi, vastakuulusteluun liittyvät järjestelyt ja tiedonsiirtoon liittyvät tietotekniset vaikeudet.

Syyttäjät huomauttivat, että todellisen vastakuulustelumahdollisuuden varmistamisessa on esitutkintaviranomaisissa edelleen kehitettävää ja esitutkintaviranomaisella tulee olla tarvittava asiantuntemus videotallenteiden käyttämisestä ennen kuin niitä hyödyntää pääkäsittelyssä syksyllä 2023 voimaan tulleen lakimuutoksen mahdollistamalla tavalla.

4.5.4 Asianomistajan auttamisen ja rikosprosessin yhdistämisen haasteet

Ulkomaalaistutkintaa hoitavat esitutkintaviranomaiset kiinnittivät huomiota pakolaisuuteen ja kansainväliseen suojeluun, ja niiden huomiointiin rikosasian hoidossa. Turvapaikan tai pakolaisaseman saaneen asianomistajan tur-

vallisuuden koettiin vaarantuvan, mikäli rikosprosessin aikana otettiin yhteyttä maahan, josta asianomistaja tai epäilty oli tullut Suomeen.

Kolmannen sektorin lausunnoissa korostui vaikeus yhdistää asianomistajien tukipalveluiden tarpeet rikosprosessin vaatimuksiin. Yhtenä huomiona oli, että ihmiskaupaan liittyvässä keskustelussa tulisi tasoittaa kriminaali- ja siirtolaisuuspolitiikan erilaisia intressejä ja varmistaa, että asianomistajan tarpeet eivät unohdu näiden intressien ristipaineessa. Vaikka ihmiskaupan auttamisjärjestelmän piiriin pääseminen ei enää edellytä rikosprosessia, lausunnoissa ja ryhmäkeskusteluissa tuotiin esiin kytköksen näkyminen edelleen osittain käytännössä. Näin ollen on yhä syytä korostaa tarvetta erottaa ihmiskaupan asianomistajan auttamiseen ja oleskeluluvan saamiseen liittyvät kysymykset rikosprosessista ja sen lopputuloksesta.

Ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa huomautettiin, että esitutkintaviranomaiset eivät ole aina tietoisia lainsäädännön mukaisesti ihmiskaupan asianomistajan harkinta-ajasta (Ulkomaalaislaki 4:52 b). Harkinta-aika laillistaa niin sanotun paperittoman henkilön oleskelun Suomessa 1-6 kuukaudeksi, jonka aikana häntä ei voida karkottaa maasta. Harkinta-ajan voi myöntää esitutkintaviranomainen tai ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Tarkastellussa Patja-aineistossa vain yhdessä tapauksessa oli kirjattu merkintä harkinta-ajan käytöstä.

4.5.5 Oma-aloitteinen tiedonvaihto viranomaisten välillä

Viranomaisten ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa tuotiin esille oma-aloitteiseen tiedonvaihtoon liittyvän lainsäädännön haasteita, joita on käsitelty myös Virvotieto -hankkeessa ⁴¹. Lainsäädännön koettiin rajoittavan mahdollisuuksia ihmiskaupanvastaiseen työhön esimerkiksi sen vuoksi, ettei vihjetietoa voitu jakaa vapaasti eri toimijoiden kesken.

Keskustelusta välittyi myös eroavaisuudet eri viranomaisten linjauksissa tiedonvaihtoon liittyen ja tarve koota eri viranomaisilla saatavilla oleva tieto yhteen, jotta ihmiskaupparikollisuudesta voitaisiin luoda kattavampi tilannekuva torjunnan ja ennaltaehkäisevän toiminnan tueksi. Oma-aloitteiseen tiedonvaihtoon

---

⁴¹ Kts. tarkemmin Kurvinen ym. (2023)

toon liittyviä lainsäädännöllisiä ja tulkinnallisia haasteita toivottiin purettavan ja pohdittavan laajemmin viranomaisissa.

Myöskään tiedustelun näkökulmasta lainsäädännön ei koettu vastaavan tiedonkeruun tarpeita. Esimerkiksi tiedonkeruun automatisointi verkossa tuottaisi tiedustelulle lisäarvoa, jota ei tämän hetken lainsäädännön asettamissa rajoissa tavoiteta.

4.6 Esitutkintaa ohjaavat määräykset ja ohjeet

Esitutkintaa ohjaavat monet määräykset ja ohjeet, joita tarkastellaan seuraavassa lähemmin.

4.6.1 Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen -ohje

Poliisihallitus on laatinut ohjeen Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen (POL-2020-38265), jonka keskeistä sisältöä seuraavassa käydään läpi. Ohje on päivityksessä, uuden ohjeen numero POL-2024-41826. Ohjeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttumista ja niihin liittyvää esitutkintaa sekä menettelyä ihmiskaupan uhrien auttamisessa. Ohjeen tavoitteena on edistää mahdollisten ihmiskaupan uhrien tasavertaista kohtelua ja lisätä poliisin tietoisuutta ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä.

Poliisiin tulee suunnata voimavaroja ihmiskaupan ja sen kaltaisen rikollisuuden torjuntaan, paljastamiseen ja esitutkintaan. Ohje velvoittaa Poliisiammattikorkeakoulua huolehtimaan poliisikoulutuksen saaneiden perusvalmiuksista tunnistaa ihmiskaupan uhri ja ohjata hänet auttamisjärjestelmän piiriin, mutta se ei käsittele yksityiskohtaisemmin Poliisiammattikorkeakoululle suunnattua velvoitetta tai resurssien suuntaamista. Asiasta on esitetty huomio myös Apulaisoikeuskanslerin 28.12.2021 annettussa päätöksessä poliisin ja syyttäjän menettelystä sekä ihmiskaupan tutkinnasta (OKV/1233/70/2021-OKV-102; Oikeuskanslerinvirasto, 2021, 12).

Poliisiyksiköiden tulee varmistaa, että niillä on käytettävissään riittävästi erityisosaamista hallitsemaan ihmiskaupparikollisuuteen liittyvät erityispiirteet.

Tehokkuuden ja vaikuttavuuden edellytyksenä on, että kaikessa poliisitoiminnassa osataan tunnistaa ihmiskaupan mahdolliset uhrin ja ohjata heidät auttamisjärjestelmän piiriin. Kynnyksen auttamisjärjestelmään ohjaamiseksi tulee ohjeen mukaan olla matala. Ohjeessa ei yksilöidä, kuinka erityisosaamisen suuntaaminen sekä ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja ohjaus auttamisjärjestelmään varmistetaan.

Esitutinnan osalta tekoa ohjeistetaan tutkimaan ihmiskauppa- tai törkeä ihmiskauppa – nimikkeellä, mikäli ihmiskaupasta on viitteitä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää tekoon, sen olosuhteisiin ja teon kohteena olevan asemaan. Tutkinnassa tulee ottaa huomioon sellaiset teot, jotka täyttävät jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön tutkittavan päärikoksen ohella. Ohjeen mukaan esitutinnan priorisoinneissa tulee ottaa huomioon ihmiskaupparikoksen luonteesta johtuen rikosprosessin mahdollisimman nopea loppuun saattaminen. Asiaa käsitellyt Oikeuskanslerinvirasto (2021, 13) toteaa päätöksessään, ettei ohjeessa ole seikkaperäisempää tarkastelua siitä, miten esitutinnan asianmukaisuus ja sen viivytyksettömyys turvattaisiin. Ihmiskauppaluokitellut jutut ovat useiden poliisilaitosten priorisointiohjeiden mukaisesti ensisijaisia, mutta Poliisihallituksen ohje ei anna tähän ohjausta.

Ohjeessa on käsitelty ihmiskaupan tunnistamiseksi useita sen tunnusmerkitöön liittyviä keinoihin, tekotapaan ja niiden tarkoitukseen liittyviä seikkoja. Ohjeessa ohjataan poliisia niiden huomioonottamiseksi tutkinnassa. Apulaisoikeuskansleri on nostonut päätöksessään (2021, 13) olennaisen tärkeäksi ohjeen maininnan siitä, että asiasta on viipymättä kirjattava rikosilmoitus poliisiasiain tietojärjestelmään, kun epäily ihmiskaupparikoksesta tulee poliisiin tietoon. Päätöksessään Oikeuskanslerinvirasto (2021, 65) toteaa tähänastisten koulutustoimenpiteiden olleen riittämättömiä ja pyytää selvittämään toimenpiteitä ihmiskaupan ja sen lähirikosten torjumiseksi annettavan koulutuksen vahvistamiseksi. Yhdessä koulutuksen kanssa Poliisihallituksen ohjeet ohjaavat merkittävästi poliisin käytännön työtä ja yhdenmukaistavat sitä valtakunnallisesti, minkä vuoksi Poliisihallitusta on pyydetty arvioimaan ohjeistuksen täydentämistä. Ohjeet eivät voi korvata poliisien perus-, täydennys- tai erikoistumiskoulutusta.

Oikeuskanslerinvirasto (2021, 66-67) tuo päätöksessään esille käsiteltyjen tapauksien osalta esille huolensa poliisilaitosten lainvastaisista laiminlyönneistä ja käytännöistä. Poliisihallitusta on pyydetty arvioimaan sisäisen laillisuusval-

vonnan toimenpiteitään esitutkintalainsäädännön ja antamansa ihmiskaupan torjuntaan liittyvän ohjeistuksen noudattamiseksi. Poliisihallituksen⁴² mukaan ohje on vuoden 2023 aikana päivitettävänä.

4.6.2 Päätös valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän perustamisesta

Päätökseen Valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän perustamisesta (POL-2020-70929) on kirjattu Helsingin poliisilaitosta, muita poliisilaitoksia sekä Keskusrikospoliisia koskevat yhteistyövelvoitteet ja tutkintavastuut sekä Poliisiammattikorkeakoulua ja Poliisihallitusta koskevat vastuut. Päätöksessä on nostettu esiin myös valtakunnallisen ihmiskaupparikostorjunnan asiantuntijaverkoston rooli sekä valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän resursointiin tarvittavat kohdennukset. Päätöksessä viitataan ohjeeseen Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttumiseksi, sekä ihmiskaupan uhrien auttamiseksi.

4.6.3 Käännyttämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpano -ohje

Ohjeessa Käännyttämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (POL-2021-67956) todetaan ihmiskaupan osalta, että korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun (KHO:2017:42) mukaan poliisin on ihmiskaupan uhria palautettaessa, uhrin näin halutessaan, tehtävä yhteistyötä uhrien vastaanottamiseen, suojelemiseen ja avustamiseen toimivaltaisten uhrin kotimaan auttamisjärjestelmän kanssa. Ihmiskaupan uhrien palautusjärjestelyihin on ryhdyttävä riittävän ajoissa ja yhteistyössä auttamisjärjestelmän henkilökunnan kanssa, jotta nämä voivat ilmoittaa kohdemaan ihmiskaupan uhreja auttaville tahoille maasta poistamisesta. Jos uhri ei anna suostumusta tietojensa luovuttamiseen, maasta poistamisen täytäntöönpanosta vastaavat viranomaiset toteuttavat tarvittavat toimenpiteet, joilla uhrien saataville saatetaan kohdemaan auttamisjärjestelmän tiedot, mikäli niitä pystytään saamaan.

Ihmiskaupan uhrin palauttamisessa on pyrittävä ensisijaisesti vapaaehtoisen paluun järjestelyihin. Ihmiskaupan uhrin kieltäytyessä omaehtoisen tai avustetun vapaaehtoisen paluun järjestelyistä hänen maasta poistamisensa voidaan

---

⁴² Puhelinkeskustelu poliisitarkastaja Måns Enqvist - Minna Willman-Koistinen 13.9.2023

kuitenkin toteuttaa myös poliisin toimesta. Ohjeessa on viittaus Ihmiskaupan uhrien auttamisesta ja uhrien palauttamiseen liittyvistä asioista tehtyyn aiempaan ohjeeseen.

4.6.4 Ulkomaalaisvalvonta -ohje

Poliisihallituksen ohjeessa POL-2020-74261 Ulkomaalaisvalvonnasta todetaan ulkomaalaisvalvonnan olevan ulkomaalaislain ja sen nojalla annettujen säännösten noudattamisen valvontaa, jonka erityisenä tarkoituksena on torjua laittontaa maassa oleskelua. Sillä pyritään korvaamaan sisäraajatarkastusten puuttumista Schengen-alueella ja estämään laittomasti maassa oleskelevien hyväksikäyttöä, esimerkiksi ihmiskauppaa ja työperäistä syrjintää.

Ulkomaalaisvalvonnan jatkotoimenpiteitä käsittelevässä ohjeosiossa on tuotu esille, että ulkomaalaisvalvonnalla voidaan paljastaa muun muassa ulkomaalaisrikkomuksia, väärennöksiä, laittoman maahantulon järjestämistä, paritusta, työrikkoksia ja ihmiskauppaa. Työnantajaan tai tämän edustajaan kohdistuvien jatkotoimien osalta ohjeeseen on kirjattu, että poliisin on käynnistettävä esitutkinta/esiselvitys tilanteissa, joissa ulkomaalaisvalvonnan yhteydessä havaitaan laillisesti tai laittomasti maassa oleskelevien työntekijöiden hyväksikäyttöä. Rikoslakirikoksista kyseeseen voi tulla esimerkiksi kiskonnantapainen työsyrintä, ihmiskauppa tai törkeä ihmiskauppa, paritus tai törkeä paritus, laittoman maahantulon järjestäminen tai törkeän laittoman maahantulon järjestäminen.

Ohjeessa on nostettu esiin myös laittoman maahantulon ja maassa oleskelun torjunnan päällystö- ja oto-kouluttajaverkoston rooli. Poliisihallituksen johdolla toimiva laittoman maahantulon ja maassa oleskelun torjunnan päällystöverkosto koostuu poliisiyksiköiden nimeämistä henkilöistä, joiden vastuulla on, että yksiköissä suoritetaan ulkomaalaisvalvontaa peruspoliisitoiminnan yhteydessä, järjestetään tarvittaessa alueellista teemavalvontaa sekä osallistutaan valtakunnallisiin teemavalvontatapahtumiin. Vastuuhenkilö osallistuu myös laittoman maahantulon tilannekuvan ylläpitämiseen oman toimialueensa osalta sekä vastaa siitä, että yksikön henkilöstön laittoman maahantulon torjuntaan liittyvä koulutus on ajan tasalla. Vastuuhenkilöiden tehtäviin kuuluu myös ihmiskaupan tunnistamiseen ja ihmiskaupparikosten liittyvien piirteiden osaamisen kehittäminen poliisiyksiköissä.

Lisäksi ohjeessa opastetaan uhrien ohjaamiseen Auttamisjärjestelmään. Ohjeen mukaan poliisiin tulee omalla toiminnallaan pyrkiä vaikuttamaan ihmiskaupan vastaisen ilmapiirin luomiseen. Ihmiskaupan torjunnan ja vaikuttavuuden edellytyksenä on, että erityisesti ulkomaalaisvalvontaan liittyvässä toiminnassa osataan sekä tunnistaa ihmiskaupan mahdolliset uhrin että ohjata heidät Auttamisjärjestelmän piiriin. Ihmiskaupan tunnistamiseen tulee kiinnittää erityisesti huomiota silloin, kun poliisiin asiakkaana on henkilöitä seksipalvelujen myynnin tai luvattoman tai muutoin säädösten vastaisen työvoiman käytön selvittämisen seurauksena.

4.6.5 Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa -ohje

Ihmiskaupparikoksiin on viitattu myös ohjeessa Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa (POL-2020-28566). Ohje ohjeistaa huomioimaan uhrin oikeudet ja oikeuden oikeudenkäyntiavustajaan lain määrittämässä tilanteissa. Ohjeen mukaan muun muassa parituksen kohde, joka useimmiten kuulustellaan todistajana, voi tosiasiallisesti olla ihmiskaupan uhri, niin myös hänelle tulee määrätä oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa varten. Lisäksi ohjeessa on todettu yhtenä kunniaväkivallan muotona voivan olla avioliittoon pakottaminen, joka saattaa täyttää ihmiskaupan tai sen törkeämmän muodon tunnusmerkistön. Kunniaan liittyvän väkivallan mahdollisuus on otettava huomioon esitutkinnan ohella, jo akuuteissa poliisitoiminnallisissa tilanteissa, kuten kotihälytystehtävillä. Samalla pitää varmistaa, ettei uhri jää sellaisten henkilöiden huostaan tai pariin, joiden toimesta tilanne mahdollisesti jatkuu. Ohjeessa tuodaan lisäksi esille huomioitavaksi muun muassa ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen -ohje.

4.6.6 Muita ohjeistuksia

Poliisihallituksen ohjeessa Poliisin antaman virka-avun maksullisuudesta (POL-2020-42250) ohjeistetaan, että maksu voidaan jättää perimättä, jos se on perusteltua sosiaalisista, taloudellisista tai muista näihin verrattavista henkilökohtaisista syistä. Ohjeen mukaan tällaisia haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä voivat olla esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrin, ikääntyneet, maahanmuuttajataustaiset, ihmiskaupan uhrin tai vammaiset. Henkilön terveyden-

tila voidaan ottaa harkinnassa huomioon. Arviointi maksun perimättä jättämisestä tehdään kunkin henkilön osalta erikseen. Edellytyksenä on, että ilman virka-apua henkilön turvallisuus on ollut ilmeisessä vaarassa. Poliisin tulee arvioida maksun perimättä jättämistä koskevia tilanteita oma-aloitteisesti.

Poliisihallituksen ohjeessa Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa lapsen kohtaamisen ja kohtelun (POL-2019-34669) osalta ohjeistetaan tilanteissa, joissa henkilön iästä ei ole varmuutta ja on syytä epäillä hänen olevan lapsi, poliisin olevan velvollinen olettamaan asianomistajan olevan lapsi (LOS 24 artikla 2 kohta). Tämä tarkoittaa sitä, että epävarmassa tilanteessa henkilöä kohdellaan lapsena, kunnes toisin osoitetaan. Ohjeen mukaan tällainen konkreettinen tilanne voi tulla esille esimerkiksi ihmiskaupparikoksissa.

Poliisihallituksen kirjeessä Työrikosten tutkinta (POL-2020-22415) on tuotu esille työrikosten tutkinnan laadun varmistamisen osalta, että työrikosten erityispiirteet sekä lyhyt vanhenemisaika otetaan huomioon jo jutun esikäsittelyvaiheessa. Niiden tutkinta ohjeistetaan keskittämään tutkijoille, joilla on työrikosten tutkintaan liittyvää erityisosaamista sekä perehtyneisyyttä. Ohjeen mukaan esimerkiksi häirintä- tai syrjintäjutuissa tai kiskonnantapaisen työsyrynnän tapauksissa, työntekijä saattaa itse tehdä rikosilmoituksen työrikoksesta poliisille. Tällaisissa tapauksissa on huomioitava, että alkuperäinen rikosnimike voi esitutkinnan käynnistyessä ja sen aikana olla myös jokin muu kuin rikoslain 47 luvussa tarkoitettu työrikos, kuten seksuaalinen ahdistelu tai työperäinen ihmiskauppa.

Ihmiskaupan osalta Käsikirjassa kuulustelujen kirjaamisesta POL-2016-8514, POL-2020-81132 asianomistajan kuulustelu -osiossa kuulustelupöytäkirjaan tulee tehdä merkintä siitä, että asianomistajaa on informoitu auttavista tahoista (oikeusministeriön esite, Rikosuhripäivystys tai Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä). Asianomistajalta on lisäksi kysyttävä suostumus yhteystietojen toimittamiseen näille tahoille ja tästä on tehtävä merkintä kuulustelupöytäkirjaan.

5 Kolmannen sektorin näkökulma poliisin suorittamaan ihmiskaupparikosten esitutkintaan

Kolmannen sektorin toimijoilla on keskeinen rooli ihmiskaupparikollisuuden vastaisessa työssä. Tässä luvussa tarkastellaan näiden toimijoiden näkemyksiä ja kokemuksia esitutkinnasta ja rikosprosessista.⁴³

5.1 Ihmiskaupan uhrin tilanteen kokonaisvaltainen tarkastelu

Rikosuhripäivystyksen lausunto yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2022⁴⁴ havainnollistaa kolmannen sektorin keskeisiä kokemuksia ihmiskaupparikosten esitutkinnasta poliisissa:

”Kuten eduskuntakertomuksessa todetaan, ei ihmiskauppaa koskevia tutkintoja voi keskittää, mikäli mahdollista ihmiskauppaa ei jo esitutinnan alussa tunnisteta ja rikosta tutkitaan muilla, lievemmillä nimikkeillä tai jätetään tutkimatta kokonaan. -- asiakastyössä tulee esille tapauksia, joissa ihmiskauppaviitteitä ei ole tunnistettu ja joissa ihmiskauppa- ja lähirikosten tutkintoja päätetään tai tutkitaan sarjana useita, lievempiä rikoksia. Asiakkaiden asioissa tehtävässä poliisi yhteistyössä on myös havaittavissa joskus merkittäviäkin eroja poliisilaitosten ja -ryhmien välillä esimerkiksi sen suhteen, minä rikoksena asia kirjataan tutkinnan aluksi tai miten uhrin oikeus avustajaan ja tukihenkilöön huomioidaan käytännössä. -- keskusteluissa asiakkaittemme asioista vastaavien tutkijoiden kanssa on ilmennyt, että ihmiskauppaa ja sen lähirikoksia koskevissa tutkimuksissa ei aina konsultoida valtakunnallista ihmiskaupparyhmää tai poliisiin perustettuun ihmiskauppaverkostoon kuuluvaa oman laitoksen edustajaa. Näkemyksemme mukaan tutkintoja keskitettäessä on tärkeä myös varmistaa, että eri poliisi-

⁴³ Tässä luvussa raportoidaan ryhmäkeskusteluiden ja ryhmähaastatteluiden tulokset. Luvussa 6.6 esiteltävässä HEUNIn katsauksessa hyödynnetään samaa aineistoa ryhmäkeskustelujen osalta.

⁴⁴ Rikosuhripäivystyksen lausunto yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2022. K7/2022 vp, 14.6.2022.

laitoksilla ja niiden sisällä toimivilla tutkintaryhmillä on pääosin yhtenäiset tulkinta- ja toimintakäytännöt.”

Kolmannen sektorin aineistossa (lausunnoissa, ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa) tuotiin esiin huoli rikosprosessin pitkästä kestosta ja rikosvastuun korostuminen ihmiskauppaan liittyvässä lainsäädännössä uhrin oikeuksien sijaan. Oikeuskäytäntöjen kehittymättömyys ja seurauksiltaan arvaamattomat rikosprosessit heikentävät asianomistajien asemaa ja aiheuttavat pahimmillaan lisätraumatisoitumista. Lisäksi esitutkintojen valtakunnallinen eriarvoisuus, poliisin heikot tutkintaresurssit ja osaamisen rajallisuus ilmenevät aineistosta.

Kolmannen sektorin edustajat nostivat esiin useita ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyviä haasteita kuten ihmiskaupparikollisuuden tunnistaminen, esitutkintaviranomaisen asenteet, uhrin kohtaaminen ja pelot, tulkkauksen haasteet, esitutkintojen epätasaisuus ja pitkä kesto, puutteet esitutkintaviranomaisen ja asianomistajan välisessä viestinnässä, resurssit, puutteet osaamisessa, kuulustelu ja sen tulkkaukset. Vastaavasti parhaat käytänteet ja kokemukset kuvaivat tilanteita, joissa poliisi on tarkastellut asianomistajan tilannetta kokonaisvaltaisesti kulttuuri-, trauma- ja sukupuolisensitiivisesti. Parhaissa käytänteissä kuvastuivat myös kuulustelutilanteet, joissa poliisi oli huolehtinut asianmukaisesti tulkkauksesta ja varmistanut tukihenkilön ja avustajan läsnäolon asianomistajan näin halutessa. Edelleen parhaat käytänteet liittyivät avoimeen yhteistyöhön ja kommunikointiin uhrin, kolmannen sektorin ja viranomaisten välillä.

5.1.1 Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan liittyvät kiinteästi haasteet ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa. Kolmannen sektorin lausunnoissa tuotiin esiin, että Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ulkopuolelle rajautuu suuri osa ihmiskaupan uhreista. Näin ollen Auttamisjärjestelmän kautta saadaan vain rajoittunut kuva ihmiskaupan uhreista.

Myös poliisin ymmärrys ihmiskaupan kontekstista ja uhrin tilanteesta näyttäytyy kolmannen sektorin aineistossa verrattain kapea-alaisena. Poliisin toimintamallia kuvattiin aineistossa muun muassa yksittäisten tilanteiden tutkimisena kokonaisuuden sijaan. Kapea-alaisuuden nähtiin johtaneen esimerkiksi saman hyväksikäyttökokonaisuuden tutkintaan eri yksiköissä saman poliisilaitoksen sisällä.

Kolmannen sektorin edustajat toivat esiin, että alaikäisenä hyväksikäytön uhreiksi joutuneiden henkilöiden tilanne on hankala. Monet löytävät tai heidät ohjataan palveluiden piiriin vasta täysi-ikäisenä, jolloin heidän kokemansa hyväksikäyttö saattaa olla rikoksena vanhentunut. Tilanne kuvastaa tarvetta tehostaa alaikäisten ihmiskaupan asianosaisten tunnistamista ja heidän tilanteensa erityispiirteiden huomioimista viranomaistoiminnassa.

Lausunnoissa korostettiin myös tunnistamisen keskeistä asemaa esitutinnan alussa, jotta ihmiskaupan rikosnimike ja sen vakavuus huomioidaan läpi esitutinnan. Tunnistaminen vaikuttaa edelleen ulkomaalaislain mukaiseen harkinta-ajan ja oleskeluluvan myöntämiseen. Poliisilla on valta myöntää asianomistajalle harkinta-aika. Ihmiskaupan uhrin oleskelulupaharkinnan yhteydessä Maahanmuuttovirasto kysyy poliisilta lausunnon, onko asianomistajan oleskelulle Suomessa perustelut esitutinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi. Näissä päätöksissä ja vastauksissa tulisi ottaa huomioon niiden vaikutukset ihmiskaupan uhrin asemaan ja toisaalta uhrin todellisiin mahdollisuuksiin tuoda kokemansa hyväksikäyttö esitutkintaviranomaisten tietoon vallitsevissa olosuhteissa.

Niin ikään käännyttämispäätöksissä ei riittävällä kattavuudella huomioida ihmiskauppaa ja uhrin haavoittuvaa asemaa vaikeine olosuhteineen. Eräissä ryhmäkeskusteluissa esitetystä puheenvuorossa kiinnitettiin huomiota myös ihmiskaupparikostutinnan organisointiin poliisissa ja huomioitiin ulkomaalaisyksikön kaksoisrooli maasta poistamisessa ja hyväksikäytön tutkinnassa.

Poliisiin koettiin painottavan ihmiskauppaa ulkomaalaistaustaiseen väestöön kohdistuvana hyväksikäyttönä, vaikka huomattava osa asianosaisista on kantasuomalaisia. Asianomistajan kokonaistilanteen tarkastelun sijaan kuulustelija on saattanut painottaa huomattavan paljon esimerkiksi oleskeluun ja Suomeen tuloon liittyviä tapahtumia, vaikka näistä olisi ollut useita vuosia aikaa eivätkä ne asianomistajan näkökulmasta olisikaan liittyneet hyväksikäyttöön. Esitutinnan ja kuulustelun vaiheita tuntemattoman asianomaisen turhautuminen vastaavassa tilanteessa voitaisiin estää kertomalla, miksi henkilön taustaa on tarpeellista selvittää kyseisellä tarkkuudella.

Poliisiin koettiin haluavan pelastaa asianomistaja hyväksikäytöltä, mutta asianomistajan tilannetta ei useinkaan tarkastella kokonaisvaltaisemmin. Kokonaisvaltaisempi tarkastelu auttaisi ymmärtämään esimerkiksi pelkoa ja halutto-

muutta tuoda hyväksikäyttö poliisin tietoon ja asianomistajan vaikeutta kuvata hyväksikäyttökokemuksiaan. Tutkintapyyntöjen tekeminen haitat saattavat olla asianomistajalle hyötyä suuremmat. Sukulaisuussuhde hyväksikäyttäjään, suljettu yhteisö, pelko oleskeluluvan menettämisestä ja uhka asianomistajan kotimaassa asuville läheisille ovat esimerkkejä asianomistajien kohtaamista peloista ja epävarmuustekijöistä. Ihmiskaupan asianomistajan motivaatiota ja käytännön mahdollisuuksia tutkintapyyntöjen tekemiseen heikentävät edelleen kolmannen sektorin kokemusten mukaan muun muassa tutkintojen pitkä kesto ja epävarmuus tekijän tulevasta tuomiosta.

Ihmiskaupan uhrit ovat usein epävarmoja omasta asemastaan, mihin liittyy usein myös itesyytökset ja pelko omasta osallisuudesta hyväksikäyttöön. Uhrien kokemaan epävarmuuteen saattaa liittyä esimerkiksi epätietoisuus seksin myyntiin ja työntekijöiden oikeuksiin liittyvästä lainsäädännöstä Suomessa. Lisäksi epätietoisuus omista oikeuksista ja mahdollisuudesta pysyä maassa heikentävät uhrien todellisia mahdollisuuksia hakeutua avun piiriin ja luottaa viranomaistoimijoihin. Pelko omasta mahdollisesta syyllistymisestä muihin rikoksiin voi rapauttaa uhrien uskallusta ilmoittaa kokemansa hyväksikäyttö viranomaisille. Mikäli esitutkintaviranomainen keskittyy esimerkiksi asianomistajan päihdeongelmaan, oleskelulupaan tai esimerkiksi seksityössä saatuihin pimeisiin tuloihin liittyviin kysymyksiin varsinaisen hyväksikäytön sijaan, kynnyksensä ilmoittaa hyväksikäytöstä kasvaa ja toisaalta myös esitutkinta voi ajautua kauemmaksi ihmiskaupparikoksesta. Kolmannen sektorin aineistosta nimettiin hankaliksi tilanteiksi esimerkiksi kuulustelut, joissa asianomistajan kuulustelu on aloitettu asianomistajan kuulemisena, mutta asianomistajan asema on vaihdettu kesken kuulustelun rikoksesta epäillyksi.

Viranomaisten toiminnassa on myös nähtävissä haasteita liittyen psykologiseen kontrolliin ja valta-aseman moninasiin ilmenemismuotoihin. Ihmiskauppatapauksissa uhri ei välttämättä tiedosta olevansa ihmiskaupan uhri tai näe muita vaihtoehtoja kuin hyväksyä kohtaamansa hyväksikäyttö. Samalla viranomaisten ymmärrys oman tahdon muodostumisesta painostavassa tilassa ja psykologisen kontrollin ilmenemisestä on vaihtelevaa. Eräs kolmannen sektorin edustaja huomautti, että psykologinen kontrolli voi ilmetä myös muulla tavalla kuin konkreettisesti esimerkiksi passin anastamisena. Ihmiskaupparikosten eri ulottuvuuksien koettiin olevan haasteellisia poliiseille, joilla ei ole aiempaa kokemusta kyseisestä rikosnimikkeestä.

Lakimuutos, jolla ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja rikosprosessin välistä sidonnaisuutta vähennettiin vuoden 2023 alussa, koetaan parannuksena ihmiskaupan uhrien asemaan. Kolmannen sektorin lakimuutosta edeltäneissä lausunnoissa on tuotu esiin useaan otteeseen tarve heikentää auttamisjärjestelmään ottamisen riippuvuutta rikosprosessista. Eräissä launnoissa huomautettiin, että ihmiskaupparikosten eteneminen rikosprosessissa on huomattavan riippuvainen siitä, onko hyväksikäytön uhri nimetty ihmiskaupan asianomistajaksi Auttamisjärjestelmän toimesta.

Mikäli Auttamisjärjestelmä on tunnistanut henkilön ihmiskaupan uhriksi, myös esitutkintaviranomaisen on nähty voivan hyödyntää Auttamisjärjestelmän tekemää tunnistusta oman työnsä tukena. Lisäksi Auttamisjärjestelmän asiakkuus voi tukea viranomaisten kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä ihmiskaupan uhrin asemasta ja tilanteesta. Vastaavasti, mikäli viranomainen ei ole tunnistanut henkilöä ihmiskaupan uhriksi, tapauksen eteneminen ihmiskauppanimikkeellä rikostutkinnassa on saattanut vaikeutua.

Esitutkintojen ja koko rikosprosessin pitkä kesto ja sen kestäättömät seuraukset asianomistajalle nostettiin keskusteluissa vahvasti esiin. Lisäksi ryhmäkeskustelussa osa toimijoista toi esiin joutuneensa välikäteen. Näissä tilanteissa asianomistaja on pitkän prosessin jälkeen ollut valmis ilmoittamaan kokemaansa hyväksikäytöstä poliisille, minkä jälkeen esitutkinta on kestänyt huomattavan pitkään. Samalla asianomistaja on toistuvasti pyytänyt kolmannen sektorin toimijaa pyytämään poliisilta päivitystä esitutkinnan etenemisestä. Tämä rapauttaa luottamusta sekä poliisiin että kolmannen sektorin toimijoihin ja antaa kuvan, että ilmoittaja on unohdettu.

5.1.2 Kulttuuri- ja traumasensitiivinen kohtaaminen

Kolmannen sektorin edustajat kuvailivat ihmiskauppaa tilanteeksi, jossa uhrilta on viety valta omaan elämäänsä. Esitutkinta vaatii ihmiskaupan asianomistajalta traumatisoivien ja hyvin henkilökohtaisten ja usein arkojen kokemusten jakamista vieraiden ihmisten kanssa tilanteessa, johon sisältyy monenlaisia epävarmuutta ja pelkoa. Ihmiskaupan esitutkinta edellyttää sensitiivisyyttä niin asianomistajan olosuhteita, traumaa, kulttuuritaustaa kuin sukupuolta kohtaan. Poliisin tulisi huolehtia siitä, että asianomistaja on tietoinen omasta asemastaan, poliisin roolista ja luotettavuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa sekä esitutkinnan vaiheista. Parhaimmillaan poliisin kommunikointi asianomis-

tajan kanssa johtaa asianomistajan tietoisuuteen rikosprosessin etenemisestä, kestosta, asianomistajan oikeuksista ja tarjolla olevista tukipalveluista.

Kolmannen sektorin ryhmäkeskusteluissa korostettiin, että asianomistajan ja esitutkintaviranomaisen ensitapaaminen on olennaisen tärkeä, erityisesti paljastavassa toiminnassa. Ensimmäinen tapaaminen määrittää usein vahvasti sitä, luottaako asianomistaja poliisiin.

Asianomistajan kohtaamisessa tulisi huomioida myös oikeiden ja asiallisten termien käyttö. Esimerkiksi seksityöhön ja seksuaalivähemmistöihin liitetyt stigmaat eivät saa heijastua viranomaisissa epäasiallisena käytöksenä yksilöä kohtaan. Luottamus viranomaisiin saattaa olla ihmiskaupan asianosaisilla aiempien kielteisten kokemusten vuoksi lähtökohtaisesti heikko. Ilman viranomaisen ja asianomistajan välistä luottamusta esitutkinnan toteuttaminen on haasteellista, sillä asianomistaja ei välttämättä epäluottamuksen vuoksi pysty kertomaan kokemuksistaan rikosprosessin vaatimalla tavalla.

Kolmannen sektorin aineistossa viitataan toistuvasti kulttuurisensitiivisyyden keskeiseen asemaan ihmiskaupparikosten esitutkinnassa ja asianomistajan kohtaamisessa. Esitutkinnan aikana kohdataan asianosaisia ja todistajia, jotka jäsentävät tapahtumia ja kokemuksia muun muassa kulttuurista ja kielellisesti tavoilla, joihin esitutkintaviranomainen ei ole suomalaisen yhteiskunnan edustajana tottunut. Mikäli esimerkiksi seksityöntekijältä kysytään, toimiiko hän itsenäisesti, hän ei välttämättä ymmärrä kysymystä samalla tavalla kuin viranomainen. Kolmannen sektorin edustajien esiin tuomaa kulttuurisensitiivisyyden puutetta poliisissa kuvaa esimerkiksi kokemus, jossa naispuolista asianomistajaa oli pyydetty ottamaan huivi pois kuulustelussa. Kulttuurin merkityksen vähättely vaikeuttaa luottamuksen syntymistä ja saattaa lisätä uhrin turvattomuuden tunnetta.

Kolmannen sektorin edustajat korostivat tukihenkilön ja avustajan keskeistä roolia sekä esitutkinnan että asianomistajan hyvinvoinnin näkökulmasta. Poliisiin tulisi huolehtia, että asianomistaja saa käyttöönsä avustajan ja varmistaa, että asianomistaja on tietoinen oikeudestaan avustajaan ja tukihenkilöön. Kolmannen sektorin ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa tuotiin esiin kuitenkin esimerkkejä, joissa asianomistajalle kerrottiin mahdollisuudesta oikeusavustajaan tai tukihenkilöön vasta ensimmäisen kuulemisen jälkeen tai asianomistajalle oli annettu ymmärtää, ettei avustaja ole kyseissä tilanteissa tarpeellinen.

Kolmannen sektorin lausunnoissa tunnistettiin esitutkintaviranomaisen tarve saada oikea-aikaista tietoa tapahtumista. Kuitenkin asianomistajan kokema trauma ja mahdollinen pelko esitutkintaviranomaista kohtaan tulisi huomioida erityisesti kuulusteluiden aikana. Kolmannen sektorin edustajat kertoivat olleensa mukana muutamassa kuulustelutilaisuudessa, jossa kuulustelija oli omaksunut ansiokkaasti traumainformoidun työtteen. Kuitenkin poliisin koettiin verrattain harvoin ymmärtävän trauman vaikutukset asianomistajan kerrontaan ja muistiin. Niiden seurauksena asianomistajan kertomus voi esimerkiksi olla epä johdonmukainen kuulustelussa. Puutteellinen ja ristiriitainen tieto ei välttämättä kerro siitä, että asianomistaja valehtelisi tapahtumien kulusta ja omista kokemuksistaan.

Kolmannen sektorin asiakastyötä tekevät edustajat huomauttivat, että traumaattisten tapahtumien muistaminen ja niistä kertominen ei aina ole yhtä suoraviivaista kuin mihin kuulustelussa pyritään. Asianomistaja saattaa tarvita aikaa tapahtumien muisteluun. Tiukan kysymyspatteriston noudattaminen kuulustelussa ei tue traumatisoituneen asianomistajan hyvinvointia tai tuo esiin kaikkia esitutkinnan kannalta olennaisia asioita kuulustelun aikana. Kolmannen sektorin ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa nostettiin esiin esimerkkejä tilanteista, joissa kuulustelua suorittavan tutkijan avoin turhautuminen monivaihteiseen kerrontaan, epäilevä asenne asianomistajan motiiveja kohtaan ja ymmärtämättömyys asianomistajan tilanteesta olivat johtaneet asianomistajan varovaisuuteen, pelkoon ja hermostuneisuuteen kuulustelun aikana.

Poliisilaitoksen kuulustelutiloissa tulisi hyödyntää mahdollisimman turvallisen tuntuista tilaa. Kliininen ja laitosmainen kuulustelutila ei välttämättä tue asianomistajan valmiuksia kertoa traumaattisista kokemuksistaan. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin kuulustelun suorittamista esimerkiksi järjestöjen tiloissa. Monet kolmannen sektorin edustajat korostivat anonyymia puhuttelua hyvänä toimintamallina. Anonyymi puhuttelu vähentää asianomistajan kokemaa epävarmuutta ja -tietoisuutta ja se koettiin toimivaksi ja uhrilähtöiseksi toimintamalliksi. Poliisi on esimerkiksi järjestötoimijan pyynnöstä kuullut asianomistajaa järjestön tiloissa tai muualla poliisilaitosta turvallisemmaksi kokemassaan epävirallisessa ympäristössä.

Poliisin pukeutuminen siviilivaatteisiin ja sensitiivinen keskustelu asianomistajan tilanteesta, asemasta ja rikosprosessin vaiheista, tukevat luottamuksen

rakentumista ja asianomistajan valmiuksia edetä rikosilmoituksen tekemiseen. Samalla anonyymi puhutus ennen varsinaisen esitutkinnan alkua nähtiin parantavan luottamusta asianomistajan ja poliisin välillä ja helpottavan tulevaa virallista kuulustelutilannetta.

Rikosprosessin vaatima traumaattisten tapausten toistuva läpikäynti on monella tavalla ristiriitainen asianomistajan kuntoutumisen kanssa. Asianomistaja saattaa esimerkiksi työstää traumaa terapiassa päästääkseen hyväksikäytön muistosta irti, kun taas kuulustelut ja rikosprosessin eteneminen edellyttävät tapahtumien läpikäyntiä useaan kertaan.

Yhtenä ratkaisuna on esitetty videokuulustelua, jolloin samaa tallennetta voitaisiin parhaassa tapauksessa käyttää rikosprosessin eri vaiheissa. Saman tallenteen käyttäminen prosessin eri vaiheissa nähtiin keskeisenä, jotta asianomistaja ei joudu käymään läpi traumaattisia kokemuksiaan useaan otteeseen.

5.1.3 Asianomistajan suojelutarpeiden tunnistaminen ja arviointi

Asianomistajalla on tarve tulla kuulluksi, saada tukea rikosprosessin aikana ja jatkaa elämäänsä samaan aikaan. Kolmannen sektorin lausunnoissa korostettiin asianomistajan turvallisuuden takaamista. Pelko itsensä ja oman perheensä turvallisuuden puolesta heikentää asianosaisten mahdollisuuksia hakea apua ja ottaa yhteyttä viranomaisiin. Viranomaisilta kaivattiin myös herkkyyttä ymmärtää uhkauksien kulttuurisidonnaisuus.

Useat kolmannen sektorin edustajat suhtautuivat kriittisesti viranomaisten kykyyn ja haluun suojella ihmiskaupan asianomistajia heidän kokemiltaan turvallisuushilta. Edustajat huomauttivat, että suojelutarpeen arviointimenettelyä ei aina tehdä, vaikka esitutkintaviranomainen olisikin velvollinen suorittamaan arvioinnin. Lisäksi suojelutoimet eivät ole aina toteutuneet tarkoituksenmukaisella tavalla. Arviointimenettelyssä tulisi huomioida asianomistajien haavoittuva asema ja rikosprosessin vaikutukset asianomistajan henkilökohtaiseen elämään. Suojelutarpeen arviointi kuitenkin keskittyy rikosprosessin turvaamiseen, ei niinkään asianomistajan pelkojen mukaisten uhkien arviointiin.

Asianomistajat saattavat kohdata rikosilmoituksen tehtyään ja esitutkinnan pitkittyessä painostusta ja uhkaa. Suojelutarpeen arviointia ei myöskään kolmannen sektorin kokemusten mukaan päivitetty esitutkinnan aikana esimerkiksi

tilanteissa, joissa epäily oli saanut selville asianomistajan asuinpaikan. Äärimmäisessä tilanteessa tieto asianomistajan asuinpaikasta oli saavuttanut tekijän vastapuolen asianajajan kautta. Näin ollen suojelutoimet eivät välttämättä vastaa asianomistajan kokemaa uhkaa.

Hyvistä kokemuksista nostettiin esiin esimerkiksi tilanne, jossa poliisi oli ottanut yhteyttä asianomistajaa uhkailleisiin epäiltyihin ja kertonut toiminnan asiattomuudesta ja selvittänyt mahdolliset jatkotoimet, mikäli uhkailu ja yhteydenpito jatkuu. Poliisin yhteydenotto oli lopettanut uhkailun ja asianomistaja tunsu tulleen kuulluksi ja hänen turvallisuuden tunteensa vahvistui. Osa järjestöistä tarjoaa myös asianomistajille majoitusta, joissa on huomioitu turvajärjestelyt esimerkiksi turvapainikkeen avulla.

5.2 Esitutkintaan vaikuttavat käytänteet ja toimintamallit

Aineiston perusteella tunnistettiin useita esitutkintaan vaikuttavia käytäntöjä ja toimintamalleja, joita avataan tarkemmin seuraavassa.

5.2.1 Vieraskielisyyden ja tulkkauksen merkitys

Asianomistajan kuuleminen esitutkinnan aikana ja siihen liittyvät oikeusturvakysymykset nostetaan esiin kolmannen sektorin lausunnoissa. Kutsua kuulemisteluun saattaa joutua odottamaan pitkiä aikoja, mikä muun muassa lisää riskiä uudelleen uhriutumiseen ja epäluottamuksen kasvamiseen oikeusjärjestelmää kohtaan.

Esitutkintaviranomaisen tarve kerätä asianomistajien lausunnot mahdollisimman nopeasti on johtanut puhelinkuulusteluihin. Asianomistajat eivät kuitenkaan aina ole ymmärtäneet puhelinkeskustelun virallisuutta ja merkitystä. Lisäksi tukihenkilön saaminen puhelinkuulusteluihin on osoittautunut haasteelliseksi.

Myös asianomistajien, joiden äidinkieli ei ole suomi, kuuleminen puhelimesta saattaa johtaa väärinymmärryksiin, koska kuulustelupöytäkirjaa ei ole mahdollista lukea. Eräässä lausunnossa kyseenalaistettiin myös, onko sakkomenettely selvitetty esimerkiksi luonnonmarjojen poimintatapauksissa asianomistajille tarpeeksi selkeästi, jotta heillä on ollut tosiasiallinen mahdollisuus ymmärtää menettelyn seuraukset.

Kolmannen sektorin aineistossa korostuivat tulkkaukseen liittyvät haasteet. Tulkki, asianomistaja ja kuulustelija saattavat ymmärtää jokainen kulttuuristen taustojensa vuoksi asiat eri tavoin. Kulttuuriset ja kielelliset tulkinnot yhdessä murteiden eroavaisuuksien ja kielellisten nyanssien kanssa saattavat vääristää kuulustelua, mikäli niitä ei ole huomioitu tulkin valinnassa ja kuulustelun edetessä. Kolmannen sektorin kokemusten mukaan nämä haasteet olivat pahimmillaan johtaneet tilanteeseen, jossa vasta pääkäsittelyssä esiin nousee kuulustelun aikaiset tulkkausvirheet ja virheet esitutkintapöytäkirjoissa. Lisäksi oli havaittu, että tulkit olivat tehneet omia tulkintojaan ja jättäneet esimerkiksi osia kääntämättä tarkastellessaan asianomistajan kertomusta vahvasti oman kulttuurinsa näkökulmasta. Esitutkintaviranomaisen toivottiinkin suhtautuvan kriittisesti tulkkaukseen eikä ottavan tulkin käännöstä itsestään selvänä totuutena.

Kolmannen sektorin edustajat huomauttivat myös, että asianomistajan käytännön mahdollisuuksiin kuvata tapahtumia vaikuttaa myös tulkin valinta pienestä yhteisöstä tai kieliryhmästä, jonka jäsen asianomistaja on. Mikäli kuulusteluun ei ole mahdollista saada asianomistajan luotettavaksi kokemaa tulkkia, on vaarana, että tulkki kertoo keskustelusta eteenpäin tai asianomistaja pelkää tietojensa leviämistä. Sukupuolikysymyksiin liittyvään sensitiivisyyteen kuuluu myös herkkyys valita haavoittuvassa asemassa olevalle asianomistajalle tulkki, joka edustaa asianomistajan turvallisemmaksi kokemaa sukupuolta.

Samalla keskusteluissa tuotiin esiin sekä hyviä että kielteisiä esimerkkejä esitutkintaviranomaisen toiminnasta tulkin valinnassa ja kuulustelun aikana. Keskeisenä nähtiin sen ymmärtäminen, että tulkki on ikään kuin työväline kuulustelussa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kuulustelija katsoo asianomistajaa esittäessään kysymykset, ei tulkkia.

Tulkin ja asianomistajan välisten väärinymmärrysten vuoksi esitutkintaviranomaisen olisi tärkeää selvittää asianomistajalta ja hänen avustajaltaan tai tukihenkilöltä, että valittu tulkki on sopiva. Erot murteissa ja edellä kuvatuissa tulkin toimintamalleissa ja mahdollisissa sidonnaisuuksissa, vaikeuttavat asianomistajan todellisia mahdollisuuksia kuvata tapahtumia.

Hyvän käytänteenä mainittiin tilanteet, joissa kuulustelija oli kertonut ensin asianomistajalle, että kuulustelu on kuulustelijan ja asianomistajan välinen. Kuulustelija oli myös näissä tilanteissa huomauttanut, että mikäli tulkin toiminta on epäsopivaa tai tuntuu painostavalta, kuulustelu voidaan keskeyttää.

Toisaalta todettiin, että Suomessa on paljon hyviä tulkkeja, joilla on kokemusta ja asiantuntemusta kuulustelujen kääntämisestä esitutkinnan vaatimalla tavalla. Lisäksi useilla kolmannen sektorin toimijoilla oli tiedossa tulkkeja, joiden ammattitaitoon luetaan ja joilla on kokemusta traumatisoituneiden asianosaisten kanssa työskentelystä. Keskeiseksi koettiin muun muassa tulkin ammattitaito tulkita kulttuurin ja kielen yhteenliittymiä, jossa asianomistajan kertomuksen sävyt ovat keskeinen osa kerrontaa.

Hankaluudeksi tunnistettiin poliisin hallinnollisten sääntöjen tuomat esteet näiden ammattitaitoisten tulkkien hyödyntämisessä. Huolestuttavana piirteenä keskustelussa nostettiin myös esiin tilanteet, joissa esitutkintaa suorittava poliisi ei ollut ymmärtänyt tulkin valinnan keskeisyyttä asianomistajan kuulustelussa.

Poliisin nähtiin yleensä ymmärtävän, että tulkilla on keskeinen rooli kuulustelujen onnistumisen kannalta. Kuitenkin raportoitiin myös runsaasti kielteisiä kokemuksia tilanteista, joissa suhtauduttiin välinpitämättömästi tai vähäteltiin asianomistajan ja tulkin välistä luottamuksen puutetta.

5.2.2 Alueellisesti vaihtelevat ja henkilösidonnaiset toimintamallit

Kolmannen sektorin ryhmäkeskusteluissa sekä -haastatteluissa pohdittiin alueellisia näkökulmia ja esitutkinnan toimintamallien henkilösidonnaisuutta useissa eri yhteyksissä. Kolmannen sektorin toimijat tunnistivat huomattavia poliisilaitoskohtaisia eroja ihmiskaupan asianomistajien kohtaamien asenteiden välillä.

Vaihtelevat toimintamallit ja asenteet olivat johtaneet muun muassa tilanteisiin, jossa työperäisen hyväksikäytön asianomistajaa oli kehoitettu sopimaan työnantajansa kanssa palkkaan liittyvät erimielisyydet tai hänet oli ohjattu keskustelemaan ammattiliiton kanssa viranomaisen sijaan. Poliisin asenteellisuus oli äärimmäisissä tilanteissa näyttäytynyt avoimena vihamielisyytenä ja turhautumisena sekä asianomistajan epäasiallisena kohteluna kuulustelujen aikana, kuten epäämällä asianomistajalta mahdollisuuden taukoon. Samalla kuitenkin tilanteen nähtiin parantuneen viime vuosina ja kolmannen sektorin edustajat kertoivat yksittäisten poliisin tutkijoiden sensitiivisyydestä ihmiskaupan asianomistajia kohtaan ja motivaatiosta tutkia ihmiskauppaan liittyvää rikollisuutta.

Ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa tuotiin esiin tarve huomioida paremmin ihmiskaupan asianomistajan asema, tulkinnat ja taustat esitutinnan aikana. Siirtolaisuuden hallinta näyttäytyy monelta osin tällä hetkellä rikosten asianosaisten oikeuksia tärkeämpänä. Esimerkiksi poliisi saattaa nähdä ihmiskaupparikoksesta tehdyn rikosilmoituksen oleskeluluvan saamisen taustamotiivina, joka heikentää asianomistajan uskottavuutta ja vaikuttaa samalla poliisin tapaan tulkita asiaa.

Poliisin oleskeluluvalla antama painoarvo saattaa johtaa liian kapea-alaiseen ymmärrykseen asianomistajan tilanteesta ja suunnata esitutkintaa kauemmaksi hyväksikäyttöön liittyvästä rikoksesta. Esimerkiksi oleskeluluvan hakeminen samana ajanjaksona rikosprosessin kanssa saattaa olla asianomistajalle keskeistä muista syistä.

Kokemukset poliisin suhtautumisesta oikeusavustajaan ja tukihenkilöön olivat vaihtelevia. Ikävimmät kokemukset liittyivät tilanteisiin, joissa kuulustelija turhautui tukihenkilön paikalla oloon ja suhtautui tähän jopa vihamieleisesti, tai tapaukseen, jossa poliisi ei päästänyt tukihenkilöä mukaan kuulusteluun, ohjasi tukihenkilön seuraamaan kuulustelua lasin takaa eikä sallinut tukihenkilön keskustella asianomistajan kanssa taukojen aikana. Kuitenkin pääsääntöisesti poliisin koettiin suhtautuvan tukihenkilöön ja avustajaan hyvin. Poliisilaitosten ja tutkijoiden välillä on kuitenkin huomattavia eroja ja yhdenmukaisia toimintamalleja ei ole vielä kehittynyt.

Esitutkintaviranomaiselle suunnatun koulutuksen osalta suurena haasteena nähtiin niiden poliisien tavoittaminen, jotka eivät ole lähtökohtaisesti kiinnostuneita ihmiskaupparikollisuudesta. Koulutuksiin valikoituu ja osallistuu henkilöitä, joilla on teemaa kohtaan henkilökohtainen kiinnostus. Koulutuksen keskittyminen näille henkilöille vaikeuttaa tietoisuuden lisäämistä ja mahdollisten ennakkoluulojen ja kielteisten asenteiden muuttamista. Toisaalta kolmannen sektorin edustajat korostivat ihmiskauppatutkintojen keskittämistä teemaan perehtyneille tutkijoille ja tunnistivat tarpeen tehostaa poliisin ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyvää koulutusta ja resursointia.

5.2.3 Eri sektoreiden välinen yhteistyö ja palveluohjaus

Eri sektoreiden välille ja poikkihallinnolliselle keskustelulle ja koulutukselle nähtiin selkeä tarve. Vakiintuneita malleja sekä esitutkintaviranomaisen toi-

minnalle, että palveluita tuottaville ja tarjoaville tahoille kuten sosiaali- ja terveydenhuollolle pidettiin tärkeänä. Pääasiassa kokemukset kolmannen sektorin toimijoiden ja viranomaisten välisestä yhteistyöstä olivat hyviä.

Matalan kynnyksen yhteydenpito kolmannen sektorin toimijoiden ja esitutkintaviranomaisen välillä nähtiin suositeltavana. Kokemuksissa tuotiin esiin yhteydenpidon helppous silloin, kun toimijat tuntevat toisensa. Eräs järjestö kertoi esimerkiksi ohjaavansa asiakkaidensa tutkintapyyntöjä suoraan tuntemilleen poliiseille, sillä tutkintapyyntöjen oli havaittu katoavan poliisilaitosten kirjaimoihin. Toisaalta poliisilaitosten välillä koettiin olevan eroavaisuuksia. Epävirallisemmalle yhteistyölle koettiin olevan selkeä tarve. Osa toimijoista koki esimerkiksi, että alustava yhteydenotto poliisiin ennen rikosilmoituksen tekemistä auttaa jäsentämään, miten asiaa on mahdollista lähteä viemään eteenpäin.

Ryhmäkeskusteluissa nostettiin kuitenkin esiin, että kommunikaatiota eri toimijoiden välillä ei juurikaan ole. Tilanne oli konkretisoitunut esimerkiksi tapauksessa, jossa pyydettyä mahdollisuutta loppulausuntoon ei oltu annettu vaan avustajalle oli yllättäen selvinnyt jutun siirtyneen syyteharkintaan. Samankaltainen kokemus oli myös tilanteesta, jossa pitkän odotuksen jälkeen kuulustelu järjestettiin vain muutaman päivän varoitusajalla.

Osaltaan esitutkintaviranomaisen jääminen etäiseksi oli aiheuttanut myös sen, että kolmannen sektorin toimijoista osa ohjasi asiakkaan mieluummin ensin keskustelemaan asianajajan kanssa. Asianajajan kautta kokemuksia oli pystytty käsittelemään ja toisaalta selvittämään millaisesta hyväksikäytöstä voisi laisäädännön näkökulmasta olla kyse.

Ihmiskaupan uhrien palvelutarpeiden täyttäminen on keskeistä uhrin turvallisuuden tunteelle ja toipumiselle. Ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa huomioitiin uhrien tarve erilaisiin palveluihin ja toipumiseen sekä oikeus lakisääteiseen harkinta-aikaan ennen päätöstä rikosprosessin aloittamisesta. Uhrien vaihtelevien palvelutarpeiden tunnistaminen ja näiden tarpeiden täyttäminen tukevat uhrin valmiutta ilmoittaa kokemastaan hyväksikäytöstä viranomaisille. Tukipalvelut myös vahvistavat uhrien voimavaroja käydä hyväksikäyttökokemuksensa uudelleen läpi rikosprosessin aikana. Uhrien ohjaaminen palveluiden piiriin oli kuitenkin vaihtelevaa. Toistaiseksi järjestökentällä oli kertynyt vaihtelevasti ja vain vähän kokemusta tilanteista, joissa poliisi olisi ohjannut ihmiskaupan uhrin järjestöjen tukipalveluiden piiriin.

Useat toimijat arvioivat palveluihin ohjaamisen suuntautuvan pääasiassa Rikosuhripäivystykseen, ja toivoivat poliisin tiedon kasvavan myös muiden kolmannen sektorin toimijoiden tarjoamista tukipalveluista. Viranomaistoimijat eivät aina olleet tietoisia eri palveluista eivätkä suunnitelmallisesti ohjanneet uhreja eri tukipalveluiden pariin.

Ryhmäkeskusteluihin ja -haastatteluihin osallistuneilla tahoilla oli vaihtelevia toimintamalleja sen suhteen, millaista tukea asianomistajalle tarjotaan oman asemansa ja uhriutumisen ymmärtämiseen ja edelleen tutkintapyyntöjen kirjoittamiseen. Pääsääntöisesti turvauduttiin oikeusavustajien apuun tutkintapyyntöjen kirjoittamisessa ja loppulausunnon antamisessa. Samalla poliisilaitosten esittämät toiveet tutkintapyyntöjen tarkkuudesta ihmiskaupparikosten elementtien suhteen vaihtelivat.

6 Modus operandi –näkökulma työperäiseen ja seksuaalisen hyväksikäyttöön ihmiskaupan muotona

Modus operandi –näkökulma koostuu kolmesta osiosta: seksuaalisen ja työperäisen hyväksikäytön modus operandista sekä rikosilmoitusaineiston luomasta kuvasta hyväksikäytön muodoista⁴⁵.

Luvussa 6.1 kuvataan seksuaalisen hyväksikäytön modus operandi tutkimusaineiston näkökulmasta. Tarkasteluun valittiin kuusi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää tuomiota, joista kolmessa hovioikeus antoi tuomion törkeästä parituksesta, kahdessa ihmiskaupasta ja yhdessä törkeästä ihmiskaupasta. Näiden tapauksien käräjäoikeuskäsittelyissä asianomistajia oli yhdessä törkeässä parituksessa yhdeksän, toisessa kolme ja kolmannessa yksi. Törkeässä ihmiskaupassa asianomistajia oli yksi. Ihmiskauppatuomioista toisessa asianomistajia oli yksi ja toisessa kuusi. Tekoajat vaihtelivat vuosien 2011 – 2018 välillä.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön, kuten muihinkin ihmiskaupan muotoihin, liittyy prosessimaisuus. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (OSCE) vuonna 2010 julkaisemassa raportissa (Aronowitz ym., 2010, 17-20) nimetään seksuaalisen hyväksikäytön prosessissa viisi vaihetta, jotka voidaan tunnistaa suurimmassa osassa tapauksia. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu hyväksikäytön uhrin rekrytointi. Tähän voi kuulua houkuttelu tai harhaanjohtaminen, dokumenttien väärentäminen tai esimerkiksi korruptio. Toisessa vaiheessa ihmiskaupan uhri kuljetetaan kohteeseen, jossa varsinainen hyväksikäyttö tapahtuu. Kuljetuksen aikaisista rikoksista raportissa mainitaan pahoinpitelyt, vapaudenriisto ja esimerkiksi ulkomaalaislainsäädännön rikkominen. Kolmannessa vaiheessa ihmiskaupan uhria hyväksikäytetään, mihin saattaa liittyä useita ihmiskaupan ja hyväksikäytön muotoja. Raportin nimeämässä neljännessä vaiheessa hyväksikäyttö päättyy. Pahimmillaan tämä tarkoittaa hylkäämistä tai henkiri-

---

⁴⁵ Laittomaan maahantuloon liittyvien raportointi modus-operandi on suunniteltu raportoitavaksi erillisessä artikkelissa.

kosta. Viimeisessä ja viidennessä vaiheessa voidaan tunnistaa rikosoikeudellisia seuraamuksia tai rikoksella saavutettuja hyötyjä.

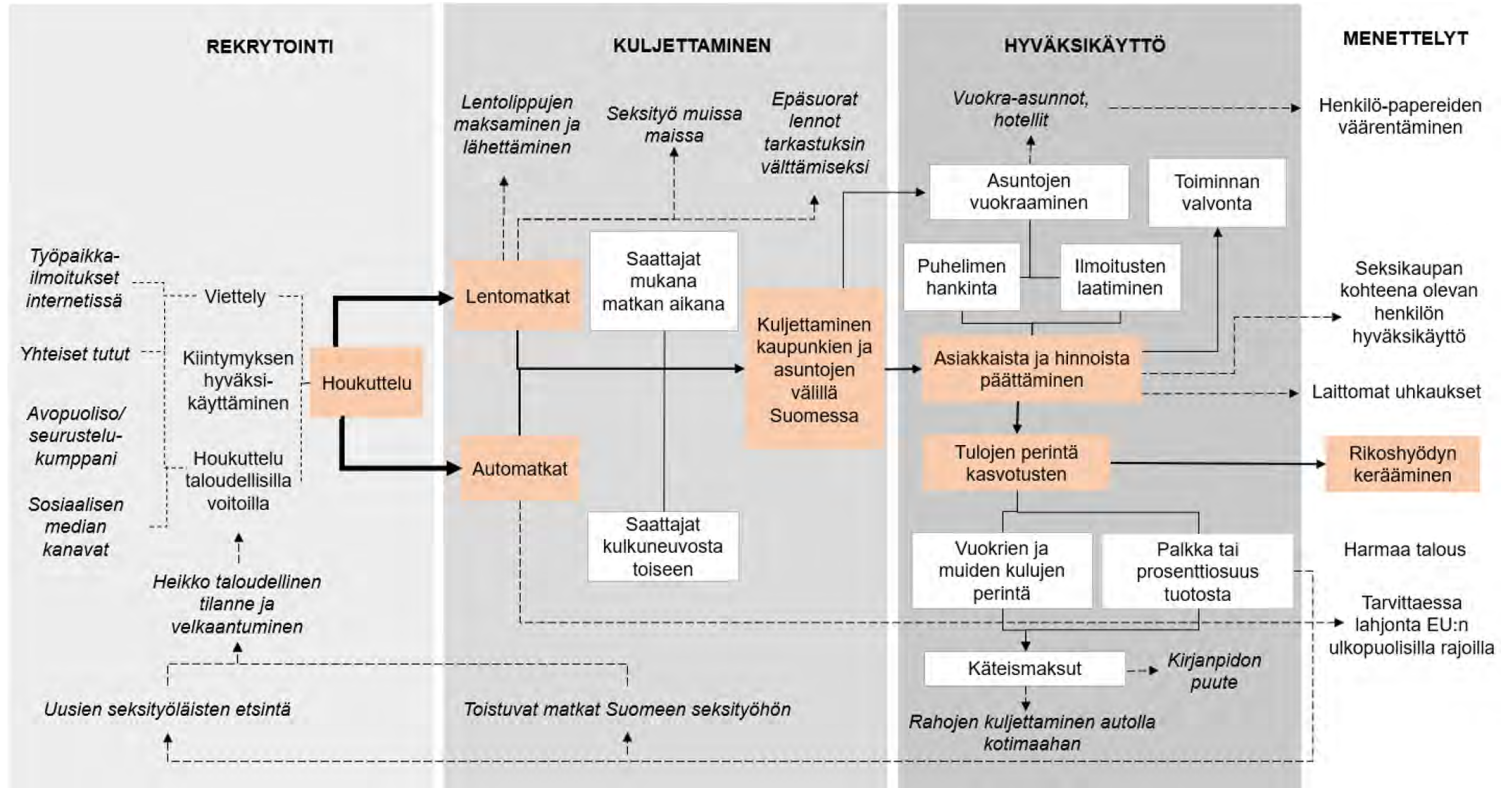
Oheisessa analyysissä sovelletaan näistä prosessin vaiheista kolmea: rekrytointia, kuljetusta ja hyväksikäyttöä. Neljäntenä prosessinvaiheena huomioidaan epäilyttävät tai laittomat rikokseen kuuluneet menetelmät. Hyväksikäytön päättymiseen liittyvät tiedot puuttuvat aineistona hyödynnetyistä tuomioista, minkä vuoksi tätä prosessinvaihetta ei ole ollut mahdollista tarkastella.

Luvussa 6.2 avataan työperäisen hyväksikäytön modus operandi tutkimusaineiston valossa. Työperäisen hyväksikäytön tarkasteluun valittiin asianomistajien lukumäärillä mitattuna laajoja tuomioita valtakunnallisesti. Neljästä valitusta tuomiosta kahdessa oli annettu käräjäoikeudessa tuomio kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja kahdessa ihmiskaupasta. Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä asianomistajia oli 23 ja 40 ja ihmiskaupassa 29 ja 26. Tekoajat sijoittuvat vuosien 2008 – 2016 välille.

Työperäisen hyväksikäytön toimintamuotojen analyysissä sovelletaan yllä seksuaalista hyväksikäyttöä käsitelleessä luvussa esiteltyjä hyväksikäytön vaiheita. Työperäisen hyväksikäytön osalta on tunnistettavissa rekrytoinnin, kuljetamisen ja hyväksikäytön lisäksi majoittaminen omana prosessin vaiheenaan. Luvussa 6.3 tiivistetään ihmiskauppaan liittyvää hyväksikäytön piirteitä rikosilmoitusaineiston näkökulmasta.

6.1 Seksuaalisen hyväksikäytön vaiheet

Kuvioon 13 on koottu kaikkia kuutta seksuaalista hyväksikäyttötapausta yhdistävä prosessikaavio. Vaalean oransseilla laatikoilla on kuvattu kaikkia tarkasteltuja tapauksia yhdistäneet prosessin päävaiheet ja valkoisilla laatikoilla osaprosessit. Katkoviivoilla ja kurssiiveilla on kuvattu tapauskohtaisia toimintamalleja, joilla rikoksen eri vaiheita on toteutettu.

Kuvio 13. Seksuaalisen hyväksikäytön ilmeneminen tarkastellun aineiston valossa

Seksuaalisen hyväksikäytön ensimmäisessä vaiheessa, rekrytoinnissa, pääasiallisena menetelmänä oli erehdyttäminen, joka toteutettiin joko viettelyn keinoin, kiintymystä hyväksikäyttämällä tai houkuttelemalla taloudellisilla voitoilla. Tapauksesta riippuen rekrytointi tapahtui internetissä julkaistulla työpaikkailmoituksella, yhteisten tuttujen kautta, seurustelukumppanin ja sosiaalisen median välityksellä.

Toisen vaiheen, kuljettamisen, keskiössä oli lentomatkojen ja/tai automatkan järjestäminen Suomeen. Kaikissa tarkastelluissa tapauksissa asianomistaja oli lähtöisin muista maista. Ominaista tapauksille oli myös lentolippujen maksaminen asianomistajan puolesta ja lippujen lähettäminen asianomistajalle. Asianomistajaa oltiin voitu kuljettaa Suomeen sekä maan- että lentoteitä pitkin.

Asianomistajan saavuttua Suomeen häntä kuljetettiin eri kaupunkien ja asuntojen välillä joko julkisilla tai yksityisellä kulkuneuvolla eri kuljettajien toimesta. Yhdessä tapauksessa asianomistaja oli myös lentänyt Suomesta muihin maihin tekemään seksityötä. Kuljettamiselle tyypillistä oli myös saattajien läsnäolo sekä kulkuneuvoissa että kulkuneuvoja vaihdettaessa.

Kolmannessa hyväksikäytön vaiheessa seksuaalisten palveluiden asiakkaista ja hinnoittelusta päätti poikkeuksetta hyväksikäyttäjä. Tulot kerättiin asianomistajilta kasvatusten ja käteisellä. Hyväksikäyttöä yhdisti myös vuokrien ja muiden kulujen perintä asianomistajalta, verrattain vähäisen palkan tai prosenttiosuuden maksaminen tuotosta asianomistajalle ja varojen vaihtaminen käteisellä. Hyväksikäyttäjä hankki asianomistajalle yleensä puhelimen omaa yhteydenpitoaan ja/tai asiakkaiden ajanvarauksia varten, laati ilmoituksen seksin myyntisivustolle ja vuokrasi asunnot seksityötä varten. Lisäksi uhreihin kohdistettiin eritasoista valvontaa seksityön aikana.

Prosessin viimeistä vaihetta yhdisti rikoshyödyn päätyminen hyväksikäyttäjälle. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvään prosessiin liitty tapausten valossa laaja kirjo menettelyitä, jotka voidaan nähdä rikollisena menettelynä, vaikka kyseiset menettelyt eivät olisikaan oikeuden käsittelyssä tai niistä ei olisi annettu tuomiota.

Tapauksiin liittyi esimerkiksi henkilöpapereiden väärentämistä asuntovuokrausten yhteydessä, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä, lait-

tomia uhkauksia, harmaata taloutta ja korruptiota EU:n ulkopuolisilla rajoilla. Tyypillistä oli myös kirjanpidon puuttuminen ja sen kieltäminen asianomistajalta. Näin seksityön todelliset tuotot ja menot salattiin asianomistajalta.

Seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan näkökulmasta prosessissa on tunnistettavissa useita kohtia, joiden avulla laitonta toimintaa voitaisiin ennaltaehkäistä tai puuttua siihen. Hyväksikäytön mahdollisti poikkeuksetta heikko taloudellinen tilanne ja velkaantuminen. Se myös houkutteli uhreja lähtemään uudelleen Suomeen samojen hyväksikäyttäjien alaisuuteen, vaikka he olisivat jo palanneet kotimaahansa — seksuaalisen hyväksikäytön prosessimaisuus kuvastuu tässä jatkumossa.

Vaikka hyväksikäytön juurisyynä olisikin taloudellinen tilanne, keinot kuvastavat rekrytoinnin verkostomaisuutta, jossa osansa on niin rajojen yli tapahtuvalla työpaikkarekrytoinnilla, sosiaalisen median kanavilla, että kasvokkai-sella kanssakäymisellä. Asianomistajien taustamotiivina ei vaikuttanut tarkastelluissa tapauksissa olleen Suomeen pääseminen, sillä heidän tavoitteenaan oli palata tietyn rahasumman ansaittuaan takaisin kotimaahansa. Vain yhden asianomistajan tarkoituksena oli jäädä seksityöntekijäksi Suomeen. Lisäksi suurin osa uhreista tiesi Suomesta hyvin vähän, oli iältään nuori aikuinen ja puhui englantia vain vähän tai ei ollenkaan.

Ennaltaehkäisyn näkökulmasta korostuvat yleisen tietoisuuden kasvattaminen hyväksikäytöstä lähtömaissa ja tietoverkkoihin keskittyvä valvonta. Yksityisen sektorin vastuu sivustoillaan tapahtuvasta toiminnasta nousee niin ikään esiin prosessin eri vaiheissa. Työpaikkailmoitussivustojen ohella lentoyhtiöt, yksityiset vuokranantajat, vuokraussivustot ja seksinmyyntisivustot mahdollistavat seksuaalista hyväksikäyttöä sen eri vaiheissa. Esimerkiksi epäsuorien lentojen hyödyntäminen viranomaisten hämäämiseksi ja käteisvarojen kuljettaminen autolla rahansiirtoyritysten tekemän omavalvonnan välttämiseksi näyttäytyivät eräissä tapauksessa toimijoiden modus operandina.

Siinä, missä yleisen tietoisuuden kasvattaminen voisi heikentää uhreihin kohdistetun houkuttelun voimaa, tietoisuuden lisääminen ei ennaltaehkäise rikoshyödyn houkuttelevuutta hyväksikäyttäjän näkökulmasta. Crime script -menetelmällä tavoitellaan yleensä mahdollisten tilannetorjunnan keinojen tunnistamista, jolla scriptin kohteena olevaa ilmiötä voidaan torjua.

Ulkomailta saapuvien uhrien tunnistaminen rajavalvonnan osalta on ensiarvoisen tärkeää. Tarkastelluissa tapauksissa hyväksikäyttäjät oli usein ohjeistanut asianomistajaa kertomaan rajavalvonnalle maahantulon syyksi lomamatkan. Yhteistä asianomistajille oli, että heillä oli käteisenä ja tilillään huomattavan vähän rahaa saapuessaan Suomeen, yleensä alle 100 euroa.

Maahan saavutaan useita teitä aina lentokoneista maanteihin ja laivaliikenteeseen. Uhrin ja hyväksikäyttäjän liikkua asuntopaikkien ja kaupunkien välillä he saattavat kohdata yksityisautoillaan liikennevalvonnan tai julkisilla liikkua eri kaupungeissa poliisipartioita tai esimerkiksi lipuntarkastajia eri kulkuneuvoissa. Kaikissa näissä prosessin vaiheissa korostuvat viranomaisten herkyys tunnistaa hyväksikäytön indikaattoreita ja heidän keinonsa puuttua epäilyttäviltä vaikuttaviin tilanteisiin.

Hyväksikäytön osalta prosessissa korostuvat seksi-ilmoitukset, vuokra-asunnot ja käteismaksut. Hyväksikäyttäjät toimii käteisellä, mikä on verrattain harvinaisen toimintamalli pankkikorttien ja luottokorttien käytön valtavirtaistumisen myötä erityisesti koronan jälkeen. Eräissä tapauksissa hyväksikäyttäjät oli esimerkiksi kuluttanut huomattavia summia käteistä viikoittain kasinolla. Onkin pohtimisen arvoista, missä määrin erityisesti suurten käteismäärien käyttöön voitaisiin kiinnittää aiempaa enemmän huomiota, jotta rikoksella saavutetun käteisen kuluttaminen vaikeutuisi, esimerkiksi tarkastamalla henkilöllisyysrahanpesun ehkäisemiseksi.

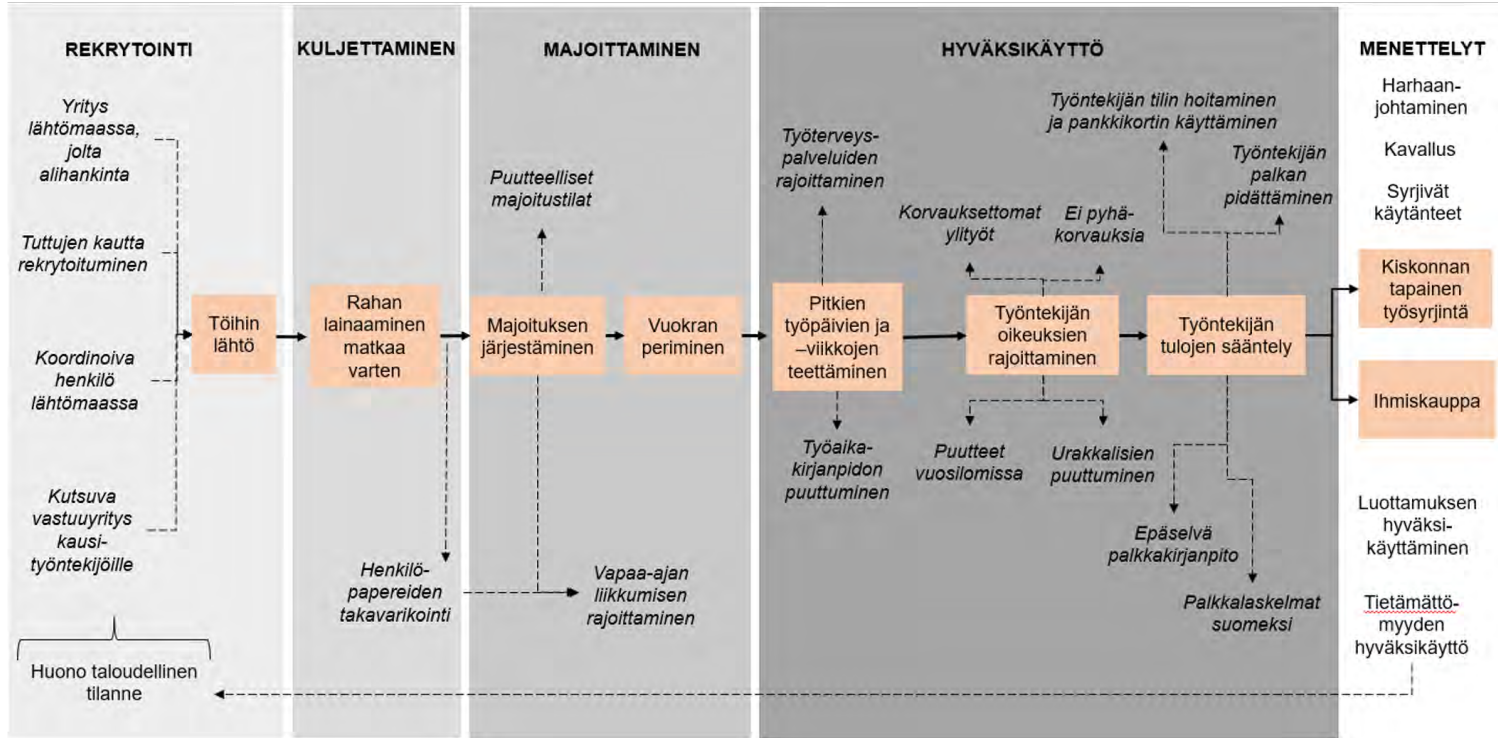
Yksityisten henkilöiden osalta keskeinen taho ovat seksipalveluiden ostajat. Osassa tapauksista asiakas oli ollut tietoinen seksityön tekijään kohdistuneesta hyväksikäytöstä. Lisäksi pohdittavaksi tulee, kuinka moni seksipalveluiden ostaja on todellisuudessa tunnistanut hyväksikäytön indikaattoreita ostamassaan palvelussa.

Toimijakenttä oli tarkastelluissa tapauksissa laaja, mikä viittaa verkostomaiseen modus operandiin. Hyväksikäyttäjän lisäksi prosessin eri vaiheissa hyödynnettiin kuljettajia sekä kohdemaahan että paikallisessa kuljetuksessa. Asunnon vuokraaja saattoi olla eri henkilö kuin tuomioissa vastaajana ollut taho. Lisäksi seksimyynni-ilmoitusten luonnista ja julkaisusta saattoi vastata eri henkilö, joka saattoi jäädä uhrille tuntemattomaksi. Lisäksi osassa tapauksista on viitteitä ulkopuolisista henkilöistä, joiden kanssa liiketoimintaa suunniteltiin ja asianomistajia rekrytoitiin. Rikoshiötä puolestaan saatettiin lähettää hyväksikäyt-

täjän tutuille ja sukulaisille eri maihin. Hyväksikäytön uhreja saatettiin pyytää hoitamaan rahojen lähettäminen ja kuljettaminen. Osassa tapauksista hyväksikäyttäjä on myös pyytänyt uhrilta rahaa lainaksi. Huomionarvoista on, että uhria saatettiin käyttää rekrytoijana uusien uhrien löytämiseksi.

6.2 Työperäisen hyväksikäytön toimintamuodot

Kuvioon 14 on koottu kaikkia kuutta tarkasteltua tapausta yhdistävä prosessikuvaus, johon on vaalean oransseilla laatikoilla merkitty pääprosessin vaiheet ja kursiiiveilla eri tapauksista nousseita erityispiirteitä, jotka kuvastavat hyväksikäyttöprosessia.

Kuvio 14. Työperäisen hyväksikäytön ilmeneminen tarkastellun aineiston valossa

Rekrytoinnin taustavaikuttimena oli tarkastelluissa tapauksissa työperäisen hyväksikäytön kohdalla taloudellisen hyödyn tavoittelu. Toimijakenttä rekrytoinnissa on laaja ja edellä esitettyä seksuaalisen hyväksikäytön prosessia koordinoitumpi. Asianomistajia yhdisti lähtö töihin Suomeen oletetusti laillisesti toimivan yrityksen palvelukseen. Kyseisissä tapauksissa asianomistajat rekrytoivat paikallinen yritys, koordinaattori, vastuuyritys ja tuttavat. Tarkasteluun valituissa tapauksissa rekrytointi oli systemaattista ja asianomistajia palkattiin useampia samalla kerralla. Eräissä tapauksissa asianomistajat oli myös pakotettu ryhtymään nimellisesti yksityisyrittäjiksi ennen Suomeen tuloa. Työperäisen hyväksikäytön osalta lailliset ja laittomat toimintamuodot kulkevat rinnakkain. Yritykset rekrytoivat työntekijät laillisin keinoin ja hyväksikäyttö astuu kuvaan prosessin myöhemmissä vaiheissa. Asianomistajat olivat usein kielitaidottomia ja tietämättömiä Suomen lainsäädännöstä.

Lähes kaikissa tapauksissa asianomistajien oli mahdollista saapua Suomeen sen jälkeen, kun heille oli lainattu matkarahat. Matkan jälkeen hyväksikäyttäjä otti osassa tapauksissa asianomistajien henkilöpaperit haltuunsa. Käytännössä matkan rahoittaminen hyväksikäyttäjältä lainatulla rahalla tarkoitti velkaantumista ja vaikeuksia maksaa laina tuloista, jotka usein olivat työntekijän olettaa summaa pienemmät. Tarkasteltuja ihmiskauppatuomioita yhdisti asianomistajien oletukset suuremmista tuloista kuin mitä heille todellisuudessa maksettiin. Modus operandiin kuului myös erityyppisten maksujen periminen asianomistajilta, joista ei ollut kerrottu heille ennen Suomeen saapumista tai kulujen todellista määrää ei ollut kerrottu. Kyse saattoi olla esimerkiksi matkustuskuluista Suomessa, vuokrasta tai työvälineistä.

Modus operandiin kuului edelleen majoituksen järjestäminen ja vuokran periminen asianomistajilta, riippumatta siitä, millaiset asuinolosuhteet olivat. Joissakin tapauksissa asuinolosuhteet olivat huomattavan puutteelliset.

Kiskonnantapaisissa työsyrijintätapauksissa työntekijöillä oli käytännössä mahdollisuus liikkua työpaikan ulkopuolella. Yhdessä ihmiskauppatapauksessa liikkumisvapautta oli rajoitettu ohjeistuksella tai määräämällä sakko luvattomasta liikkumisesta hyväksikäyttäjän sallimien tilojen ulkopuolella. Esimerkiksi liikkuminen kauppaan tai liikkuminen liian monen työntekijän kesken oli yhdessä tapauksessa kielletty sakon uhalla.

Hyväksikäytön pääprosessiin liittyi kaikissa tapauksissa pitkien työpäivien ja -viikkojen teettäminen ja työntekijän tulojen sääntely. Työntekijöiden oikeuksia rajattiin kaikissa tapauksissa. Tämä liittyi työterveyspalveluiden rajoittamiseen tai puuttumiseen, ylitöiden korvaamatta jättämiseen, puutteisiin vuosilomissa ja pyhäkorvauksissa, sekä työaikakirjanpidon puuttumiseen.

Tuomiot tarkastelluissa tapauksissa olivat tulleet kiskonnantapaisesta työsyrynnästä tai ihmiskaupasta. Näihin toimintamalleihin liittyi paljon epäilyttäviä toimintamenetelmiä kuten harhaanjohtamista, kavaltamista, syrjiviä käytänteitä, luottamuksen ja tietämättömyyden hyväksikäyttämistä. Henkilöpapereiden haltuunoton lisäksi yhdessä ihmiskauppatapauksessa hyväksikäyttäjä oli pakkottanut uhrin avaamaan pankkitilit hyväksikäyttämällä heidän ymmärtämättömyyttään ja kielitaidottomuuttaan. Tämän jälkeen hän oli ottanut uhrien pankkikortit omaan käyttöönsä ja hallinnoinut tilille tulevaa palkkaa. Työntekijöille hän oli maksanut yhteistä ruokarahaa kaupassa käyntiä varten ja antanut pyydettyä osuuden palkasta.

Tilannetorjunnan näkökulmasta työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvä modus operandi osoittaa useita pisteitä, jolloin hyväksikäyttö oltaisiin voitu tunnistaa. Yhdessä ihmiskauppatapauksessa ulkomaalaisvalvontaa suorittanut poliisi oli myös käynyt paikan päällä, tutustunut asumisoloihin ja keskustellut sekä työnjohtajan että toimitusjohtajan kanssa. Poliisin vierailu ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin. Kyseiset henkilöt asetettiin kuitenkin myöhemmin syytteeseen. Poliisi ei lausuntonsa mukaan pitänyt olosuhteita sellaisina, että niissä olisi ollut puutteita. Paikalla myöhemmin vierailut vastaanottokeskuksen työntekijä huomioi esimerkiksi asuinolosuhteiden puutteet.

Vastaavasti työsuojelu oli keskeisessä roolissa puutteiden ja hyväksikäytön tunnistamisessa. Kaikki tarkastellut tapaukset olivat verrattain pitkäkestoisia ja tarkasteluun valittiin tapauksia, joissa asianomistajia oli useita. Yksittäiset työntekijät olivat voineet olla työnantajan palveluksessa pitkään tai pätkittäin tai yritys oli käyttänyt useita ulkomaalaisia työntekijöitä pitkän ajan kuluessa.

Kausityöläisten osalta viranomaisprosessi oli selvästi pidempi ja kattavampi. Esimerkiksi Thaimaassa kausityöhön lähtevät käyvät viranomaisten järjestämän lyhyen koulutuksen, jotta he ovat valmiimpia työskentelemään kohteessa sekä ymmärtävät millaisesta työstä ja kohdemaasta on kyse. Kausitöiden rekrytointi edellyttää myös niin sanottua vastuuyritystä Suomessa, joka kutsuu työnteki-

jät Suomeen. Siinä, missä virallinen prosessi on rekrytoinnin alussa verrattain säännelty, myöhemmissä vaiheissa luotetaan vastuuyrityksen vastuullisuuteen ja toimintamuotojen laillisuuteen.

Toimijaverkosto oli moninainen. Jokaiseen prosessin vaiheeseen liittyi tahoja, jotka toimivat eri tavoin yhteistyössä hyväksikäyttäjän kanssa joko tietoisesti tai olematta tietoinen toiminnan epäkohdista. Rekrytointiverkostot, kuljettajat, kiinteistöhoitajat, mahdolliset muut työyhteisön jäsenet, terveyspalvelut, yritysten hallintohenkilökunta, yritysten asiakkaat, pienempien kyläyhteisöjen asukkaat ja hyväksikäyttäjien perheet, ystävät ja tuttavat ovat esimerkkejä toimintaa ympäröivästä tahoista, joiden tietoisuuden lisääminen hyväksikäytön erimuodoista saattaisi johtaa hyväksikäytön ilmituloon. Edelleen matalan kynnyksen nimettömät ilmoituskanavat tai mahdollisuudet konsultoida verrattain vaivattomasti viranomaistoimijoita, järjestöjä, ammattiliittoja ja muita asiantuntijoita voisi tukea näiden tahojen mahdollisuuksia tuoda epäilyksensä viranomaisten tietoon.

6.3 Ihmiskauppaan ja lähirikoksiin liittyvät toimintamallit rikosilmoitusten valossa

Yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa oli 110 syyttäjälle vuosina 2018-2022 toimitettua ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa rikosilmoitusta. Määrällisesti eniten oli työperäisen hyväksikäytön tarkoituksen muotoja sisältäviä ihmiskauppatapauksia, 37% (n=41). Seksuaalisen hyväksikäytön muotoja sisältäneitä tapauksia oli 20% (n=22). Lapsiin kohdistuneita (n=11) sekä pakkoavioliittoon ja/tai kunniaperusteiseen väkivaltaan liittyviä tapauksia (n=11) oli molempia kymmenesosa kaikista tapauksista. Muut tapaukset (n=15) sisälsivät muita ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita, esimerkiksi vapaudenriistoon, lähisuhdeväkivaltaan sekä rikolliseen toimintaan pakottamiseen liittyviä toimintamalleja.

Työperäisen hyväksikäytön muotoja sisältäneet tapaukset sisälsivät useita hallinnan keinoja. Oli esimerkiksi jätetty noudattamatta työaikalakia ja työehtosopimuksia, uhattu viranomaisilla tai oleskeluluvan peruuttamisella ja jätetty palkkoja maksamatta tai otettu jo maksettuja palkkoja takaisin. Myös henkistä, fyysistä ja taloudellista väkivaltaa oli käytetty uhrin painostamiseen.

Tapauksissa esiin nousivat esimerkiksi riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö tai painostaminen sekä erehdyttäminen tai sen hyväksikäyttö. Tekotapoina oli käytetty muun muassa kuljettamista, majoittamista, henkilön värväämistä tai ottamista määräysvaltaan.

Lähirikosten osalta kiskonnantapainen työsyrijintä -ilmoituksista esiin nousseita toimintamalleja olivat muun muassa kynnyksrahan pyytäminen, palkaton harjoittelu, palkanosan takaisinperintä, velkaantuminen työntajalle, kulujen perintä tuloista, urakkapalkan ja yritysjärjestelyiden kautta asianomistajan hyväksikäyttäminen. Ilmoituksen tunnusmerkistötekijöitä tarkasteltaessa esille nousivat muun muassa ymmärtämättömyyden tai tietämättömyyden, taloudellisen tai muun ahdingon hyväksikäyttäminen, riippuvainen asema, erehdyttäminen tai erehdyksen hyväksikäyttäminen, toisen ottaminen määräysvaltaan, riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen tai painostaminen.

Seksuaalisen hyväksikäytön muotoja sisältäneissä ihmiskauppatapauksissa oli hallinnan keinoina käytetty muun muassa fyysistä, henkistä, seksuaalista ja taloudellista väkivaltaa, asiakirjojen viemistä, palkkatulojen viemistä sekä liikumisen rajoittamista. Myös näissä tapauksissa ilmeni erehdyttämistä tai erehdyksen hyväksikäyttämistä, riippuvaisen aseman hyväksikäyttöä, sekä toisen ottamista määräysvaltaan. Teon edistämiseen käytettiin huoneiston tai muun tilan järjestämistä sekä asianomistajan palveluiden markkinointia. Alaikäisiin kohdistuneissa tapauksissa hyväksikäytön muodoista oli tunnistettavissa lasten ja nuorten seksuaalinen hyväksikäyttö, pakottaminen, parittaminen sekä huumeriippuvuuden hyväksikäyttö.

Paritus- ja törkeä paritus -ilmoitusten osalta ilmoituksiin tehtyjen kirjausten perusteella oli havaittavissa toimintamalleina muun muassa yksityisasunnossa tapahtuva seksinmyynti, parittaminen, hierontayritystoiminta, kiristys, huumeriippuvuuden, vaikean taloudellisen tilanteen tai hyväuskoisuuden hyödyntäminen. Tunnusmerkistötekijöiden osalta oli tunnistettavissa muun muassa huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelu, suunnitelmallisuus, huoneen tai muun tilan järjestäminen korvausta vastaan, olennainen edistäminen markkinomalla ja viettely. Osassa ilmoituksista kyseessä oli alle 18-vuotias lapsi. Aineistossa oli myös ilmoituksia, joista tietoja ei ollut saatavilla tai niitä ei ollut kirjattu.

Kunniaperusteisissa sekä ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita sisältävissä tapauksissa hallinnan keinoina oli käytetty fyysistä, henkistä ja seksuaalista väkivaltaa, rajoitettu asianomistajan liikkumista, otettu haltuun asianomistajalle kuuluvia asiakirjoja, uhattu vahingoittaa asianomistajan sukua tai perhettä, uhattu oleskeluluvan menettämällä ja asian viemisellä viranomaisten ratkaistavaksi. Tapauksissa oli todettavissa riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö tai painostaminen sekä erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksikäyttö. Tarkasteltavan aineiston perusteella tekotavat sisälsivät toisen määräysvaltaan ottamista, värväämistä, kuljettamista ja majoittamista. Tarkasteltavassa aineistossa muutamien tapauksen osalta edellä kuvattuja tietoja ei ollut saatavilla tai niitä ei oltu kirjattu rikosilmoitusjärjestelmään.

Useimmin esiintyviä asianomistajien kansallisuuksia olivat tarkastelluissa rikosilmoituksissa Suomi, Irak, Turkki, Nepal, Romania, Kiina, Marokko, Thaimaa, Afganistan ja Ukraina. Yksittäisissä ilmoituksissa kansalaisuuksiksi oli merkitty muun muassa Venäjä, Iran, Nigeria, Unkari, Puola, Tšekki, Kosovo, Algeria, Albania, Filippiinit ja Egypti. Useammin esiintyvien kansalaisuuksien välillä ei ollut merkittäviä eroavaisuuksia tarkasteluajavälillä, vaikka asianomistajakohtaisissa kokonaismäärissä saattoi olla merkittävää vaihtelua vuosittain. Rikoksesta epäiltyjen osalta yleisimmät kansalaisuudet olivat Suomi, Viro, Irak, Kiina, Romania, Nepal, Turkki ja Thaimaa, lisäksi ilmoituksiin oli kirjattu kansalaisuudeksi myös Venäjä, Afganistan, Algeria, Syyria, Marokko, Tunisia, Tšekki, Jordania, Kosovo ja Kambodža.

Tarkasteltavassa Patja-aineistossa oli alle kymmenesosa ihmiskauppa -ilmoituksia (n=8), joiden tekopaikaksi oli kirjattu ulkomaat, ja tapaukset oli päätetty syyttäjälle siirto (TP SJÄ) -merkinnöin.⁴⁶ Ilmoitukset olivat asianomistajien, auttamisjärjestelmän tai järjestöjen tekemiä. Näissä tapauksissa ulkomailla tapahtuneesta rikoksesta ei aloitettu esitutkintaa, mutta syyttäjä oli muun muassa esittänyt pyynnön asianomistajan kuulemiseksi, jotta päätös esitutkinnan suorittamiseksi oli mahdollista tehdä.

---

⁴⁶ Tässä tutkimushankkeessa tutkimusluvan mukaisesti ja tutkimuksellisista syistä Patja-aineiston tarkastelun ulkopuolelle jätettiin pääosin ne ulkomailla tapahtuneet ihmiskauppa-rikokset, joita ei ollut lähetetty syyttäjälle ja joiden osalta poliisi oli päättänyt tutkinnan.

6.4 Traumainformoituja näkökohtia ihmiskaupan asianomistajien kuulusteluun

Kansainvälisiä toimintamalleja kartoitettiin IHMEMALLI-hankkeessa kansainvälisen IHKA-verkoston kautta Norjasta, Kanadasta, Hollannista, Itävallasta, Espanjasta, Tanskasta, Kreikasta, Saksasta ja Irlannista⁴⁷. Joissakin maissa ohjeistuksia oli tehty, mutta ohjeistukset olivat sallittu vain organisaation sisäisessä käytössä tai olivat luonteeltaan ei-julkisia. Ohjeistukset saattoivat olla myös laadittu yleisemmälle tasolle valtakunnallisten toimintaohjelmien tapaan, jolloin niiden hyödynnettävyys tämän hankkeen mallintamisessa oli rajallinen.

Usea maa oli kuitenkin laatinut käsikirjoja tai muita ohjeistuksia ihmiskaupparikosten tutkintaan. Ihmiskaupparikosten esitutkintaan oli laadittu useita ohjeita. Käsikirja -muotoiset ohjeet tyypillisesti sisälsivät kuvauksen aihepiiriä koskevasta lainsäädännöstä ja ihmiskaupparikosten tyypillisistä piirteistä. Käsikirjan lisäksi eri tilanteisiin oli laadittu ohjeistuksia, liittyen esimerkiksi asianomistajan kohtaamiseen, moniviranomaistoimintaan liittyviin tehtäviin, ihmiskaupan tunnusmerkistön kuvaamiseen ja takavarikkojen onnistuneeseen toteuttamiseen. Tutkintasuunnitelmista oli myös tehty mallipohjia esitutkintaa helpottamaan. Myös asianomistajille oli koottu tietoa oppaassa ihmiskaupan asianomistajan oikeuksista.

Lisäksi ihmiskaupparikosten asianomistajan kuulusteluun oli monissa maissa tehty oppaita. Asianomistajan kuulustelussa tulisi huomioida esimerkiksi seuraavat näkökohdat:

- Kuulusteluhuoneen pitäisi olla neutraali
- Jos mahdollista, kuulustelijan tulisi olla kokenut tämän aihepiirin kuulustelija
- Älä koskaan lupaa asianomistajalle sellaista mitä et pysty toteuttamaan
- Älä ole tuomitseva, ajattele asianomistajia kuin he olisivat siskojesi, tyttäriäsi, veljiäsi, poikiasi tai ystäviäsi
- Varmista asianomistajan olosuhteet koko kuulustelun ajan (tarvitsevatko lisää vettä, ruokaa, tauon jne.)

---

⁴⁷ Tässä luonteeltaan julkisessa raportissa on kerrottu vain sellaiset pääkohdat saamastamme materiaalista, jotka eivät sisällä salassa pidettävää aineistoa. Materiaalia on hyödynnetty myös vain viranomaiskäyttöön tarkoitettussa käsikirjassa.

Traumainformoitu työtapa oli nostettu monissa verrokkimaiden ohjeistuksissa esille, ja sen hallinta oli todettu olennaisen tärkeäksi. Traumainformoidun työtavan keskeisiä näkökohtia olivat verrokkimaiden poliisihallintojen ohjeistuksissa esimerkiksi:

- Asianomistajan perustarpeista huolehtiminen (ruoka, lääkkeet, majoitus, vaatetus, turvallisuus jne.)
- Kuulusteluun valmistautuminen (mahdollisen asianomistajan tilanteeseen perehtyminen etukäteen)
- Luottamuksen rakentaminen (tärkeää ymmärtää miten trauma ilmenee)
- Ihmiskauppaan viittaavien indikaattorien tunnistaminen
- Yksityisyyden varmistaminen (asianomistajan ja hyväksikäyttäjän erottaminen)
- Tuen hakeminen asianomistajalle (esim. kansalaisjärjestöt, psykologinen apu jne.)
- Päättävät toimet

6.5 Esimerkki: Kanadan poliisin uhrilähtöinen lähestymistapa

Kanadan poliisi on tunnistettu kansainvälisesti yhdeksi ihmiskaupparikostutuksen edelläkävijäksi. Kanadassa tunnistetaan samat resurssi- ja tutkintapaineet kuin Suomessakin. Näistä paineista huolimatta uhrilähtöisyys on nostettu toiminnan keskiöön ja laatu asetettu määrän edelle.

Kanadassa vuosien 2011 ja 2021 välillä tunnistetut ihmiskaupan uhrin ovat pääasiassa olleet naisia ja tyttöjä (96%), joista 71% on ollut 24-vuotiaita tai nuorempia (Conroy, 2022). Alkuperäiskansojen edustajilla, siirtolaisilla ja maahanmuuttajilla, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla, lastensuojelun piiriin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla sekä heikommassa sosiaalisessa tai ekonomisessa asemassa olevilla henkilöillä on myös suurempi riski joutua ihmiskaupan uhriksi. Erityisesti työperäiset maahanmuuttajat voivat olla suuremmissa riskissä useista eri tekijöistä johtuen, kuten esimerkiksi yhteisen kielen puuttumisen, omista oikeuksistaan tietämättömyyden, syrjäisillä alueilla työskentelyn sekä tukipalveluiden piiriin pääsyn puutteiden vuoksi. (Government of Canada, 2021.)

Kanadassa ihmiskaupparikoksia tutkineet poliisit kohtaavat samankaltaisia haasteita kuin Suomessa. Ihmiskauppatutkinnat saattavat kestää kauan. Tutkinnassa myös priorisoidaan niitä tapauksia, joissa asianomistaja on esimerkiksi alaikäinen tai on edelleen ihmiskauppiaan hallussa.

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa on haasteita, ihmiskaupan uhrin ovat vastahakoisia osallistumaan rikosprosessiin eivätkä koe itseään uhriksi. Näiden haasteiden voittamiseksi Kanadassa on luotu uusia toimintamalleja, joilla on saavutettu huomattavasti laadukkaampia esitutkintoja ja niiden kautta myös tuomioita.

Kanadassa poliisi toteuttaa uhrilähtöistä toimintamallia, joka ulottuu jatkumona aina ihmiskauppaepäilyyn ilmitulosta tuomioon asti. Toimintamallien lähtökohtana on asianomistajan laadukkaasti kohtaamisen ja hyvinvoinnin varmistaminen jokaisessa tutkinnassa sen sijaan, että tavoiteltaisiin aikapaineen alla suurta määrää ratkaistuja tai tutkintaan otettuja ihmiskauppatapauksia. IHME-MALLI-hankkeessa keskusteltiin kahden Kanadan poliisin edustajan kanssa, jotka korostivat retoriikan muuttamista, asianomistajan sosiaaliseen ympäristöön sopivaa lähestymistapaa ja asianomistajan pitkäjänteistä kohtaamista yksilöinä ilman viranomaisille tyypillistä etäistä asennetta.

6.5.1 Asianomistajan kohtaaminen yksilötasolla

Asianomistajan kohtaamiseen ja luottamussuhteen luomiseen ja ylläpitoon panostetaan koko prosessin ajan alkaen siitä, kun epäily tulee poliisin tietoon, aina tuomioon asti. Novascotiassa poliisin ihmiskaupparyhmässä toimii analyttikko, joka selvittää poliisin rekistereistä ja avoimista tietolähteistä mahdollisen ihmiskaupan asianomistajan taustatietoja ja sosiaalista ympäristöä ennen kuin uhri kohtaa poliisin. Mahdollisista asianomistajista kirjataan tietoja poliisiyksiköiden yhteiseen tietokantaan, joihin poliisit pääsevät käsiksi ja pystyvät reagoimaan ihmiskaupan uhrin kohdatessaan tarkoituksenmukaisella ja uhrilähtöisellä tavalla. Poliisiyksikön analyttikot kirjaavat ohjelmaan erilaisia tietoja, esimerkiksi henkilön sosiaalisesta mediasta poimittuja tietoja, jotka voivat helpottaa henkilön lähestymisessä ja luottamuksen luomisessa. Näin ollen poliisin tutkija pystyy myös valmistautumaan kohtaamiseen uhrilähtöisesti. Tästä esimerkkeinä haastateltavat kertoivat tilanteen, jossa metsästyksestä pitävän asianomistajan tapasi metsästysharrastava poliisi.

Keskeistä on luoda asianomistajalle turvallinen ympäristö, osoittaa viranomaisen välittävän aidosti asianomistajan tilanteesta ja tarpeista. Tuomitseva tai syyttävä asenne välittyy helposti asianomistajalle. Asianomistaja ei välttämättä miellä itseään asianomistajaksi tai heitä voidaan uhkailla esimerkiksi perheen satuttamisella. Tavoitteena asianomistajan kuulemisessa ei ole saada virallista lausuntoa vaan saada asianomistaja refleктоimaan omaa tilannettaan ja näkemään poliisi henkilönä, joka tahtoo aidosti auttaa häntä. Asianomistajalle halutaan viestittää, että poliisin tavoitteena on ensisijaisesti hänen tarpeisiinsa vastaaminen sen sijaan, että asianomistajan odotettaisiin täyttävän tietty rooli rikostutkinnassa. Esimerkiksi asianomistajaa kuullaan vasta, kun luottamussuhde asianomistajaan on luotu. Joskus asianomistaja haluaa kertoa osansa jo ensimmäisellä kohtaamisella, jos kohtauksessa on saatu luotua riittävä luottamus.

Uhrilähtöisyys tarkoittaa myös esimerkiksi asianomistajan mainitsemien syntymäpäivien ja muiden tärkeiden tapahtumien kirjaamista ja samalla muistamista henkilökohtaisesti rikosprosessin pitkittyessä tai uhrin vasta harkitessa rikosilmoituksen tekoa. Kohtaukset järjestetään myös asianomistajan toivomissa ympäristöissä, kuten lounaalla McDonald'sissa.

Haastateltavat korostivat, että poliisin keskeisenä tehtävänä on tarjota turvallisempi ja kannattavampi vaihtoehto asianomistajalle kuin ihmiskaupan mahdollistavaan tilanteeseen ja ympäristöön jääminen. Taustalla on myös tavoite auttaa henkilöä ymmärtämään, että hän on hyväksikäytön uhri.

Asianomistaja pidetään ajan tasalla rikostutkinnan etenemisestä. Oikeuden käynnin jälkeen tapausta hoitanut poliisi käy myös asianomistajan kanssa lopukeskustelun, jossa keskitytään asianomistajan kokemukseen ja reflektoidaan rikosprosessin eri vaiheita. Toinen haastateltavista myös kertoi, että uhrilähtöisyys on johtanut myös luottamussuhteeseen, jossa ihmiskaupan asianomistajat pitävät yhteyttä ja kertovat kuulumisiaan vielä pitkään rikosprosessin jo päättyttyä.

Uhrilähtöisyyteen kuuluu myös asianomistajan tarvitsemien tukipalveluiden varmistaminen. Jokainen provinssi ja territorio Kanadassa on erilainen ja auttamisjärjestöjen saatavuus riippuu kyseisestä maakunnasta. Tällä hetkellä Novascotian poliisin tavoitteena on kehittää toimintamallia, jossa ihmiskaupan

asianomistajan tarpeisiin vastaa yksi nimetty henkilö poliisissa, joka järjestää asianomistajan tarvitsemat tukipalvelut.

Yksi ongelmakohdista on ollut poliisien työvuorot ja turvallisten majoitusvaihtoehtojen vähyyt. Jos poliisi työvuoronsa lopulla kohtaa uhrin, mutta lähtee kotiin työvuoron loputtua jättäen uhrin asian kesken, on uhrin luottamus menetetty. Kanadan ratkaisu poliisin työvuoroihin liittyvään ongelma-kohtaan on ollut muuttaa ihmiskaupan tutkintaa siten, että työvuorossa oleva poliisi jää ylitöihin niin pitkäksi aikaa, kunnes uhri voidaan luovuttaa esimerkiksi muulle viranomaiselle tai kuljettaa turvalliseen paikkaan. Jos uhrille ei löydy sopivaa turvapaikkaa, poliisi maksaa hotellihuoneen uhrille, kunnes sopiva paikka löydetään. Myös Air Canada tekee yhteistyötä ihmiskaupattapauksissa, jolloin he lennättävät ihmiskaupan uhreja maksutta poliisin osoittamaan turvalliseen paikkaan.

Asianomistajilta saatu palaute yllä kuvastusta uhrilähtöisestä lähestymistavasta on ollut kannustavaa: asianomistajat ovat kertoneet, että paikalle saapunut poliisi on ollut ensimmäinen, joka on kohdellut heitä ihmisenä eikä ole tuominut tai kohdellut heitä rikkinäisenä. Asianomistajat ovat kokeneet tullessa kohdelluiksi hyvin.

6.5.2 Ihmiskaupparikollisuuden ilmitulo

Uhrilähtöisyys näkyy myös viestinnän retoriikassa. Crime Stoppers -verkoston⁴⁸ viestintä kampanjoissa, kuten bussipysäkeille sijoitettavilla julisteilla, pyritään levittämään tietoisuutta ihmiskaupasta. Viestinnän tyyliä on kehitetty tuomalla ihmiskauppailmiönä lähemmäksi ihmisten arkipäivää. Julisteissa esiintyy ”tavallisen” näköinen henkilö, jonka alle lisättiin esimerkiksi teksti ”onko läheisesi saanut lähiaikoina tavallista enemmän lahjoja, joiden alkuperää hän ei kerro?” Viestintätyylin muutos on vaikuttanut tilanteeseen huomattavasti Kanadassa: poliisille on tullut huomattavasti enemmän vihjeitä ihmiskaupasta ja tietoisuuden on havaittu kasvaneen. Yleisöltä tulevat vihjeet muodostavatkin yhden keskeisen kanavan, jonka kautta ihmiskaupparikosepäilyjä tulee poliisin tietoon.

---

⁴⁸ Crime Stoppers on kolmannen sektorin, median ja viranomaisten välinen yhteistyöverkosto, jonka tavoitteena on rikostorjunta. Verkosto mahdollistaa myös nimettömien vihjeiden jättämisen viranomaisille.

Kanadassa poliisilla on käytössään vihjepuhelin (Canadian Human Trafficking Hotline), joka on toiminnassa vuorokauden ympäri. Puhelimessa saatetaan käydä useampaan otteeseen keskusteluja saman henkilön kanssa. Haastattelut korostivat uhrilähtöistä lähestymistapaa myös vihjepuhelimen kautta käytävissä keskusteluissa. Puhelun aikana poliisin tulisi olla tietoinen kyseisen henkilön taustoista, jotta hän voi käydä henkilökohtaisempaa keskustelua uhrin kanssa. Puheluun vastannut poliisi voi hyödyntää tässä edellä kuvattua tietokantaa.

Novascotian poliisissa perehdytään myös systemaattisesti kaikkiin toimialueella poliisin tietoon tulleisiin tapauksiin, jotka on kirjattu viranomaisrekisteriin. Näistä tapauksista pyritään tunnistamaan tiettyjä kaavamaisia toimintamalleja ja ihmiskaupan asianomistajia.

Haastatellut poliisit nostivat ihmiskaupan uudeksi ilmiöksi niin sanotut poikaystävät, jotka kuljettavat uhrin rajan yli Yhdysvaltoihin. He käyttävät yksinkertaisia metodeja ja lupauksia esimerkiksi uudesta puhelimesta tai huolenpidosta houkutellessaan uhrin lähtemään. Sosiaalinen media tuo myös uusia haasteita ihmiskauppatapauksien tutkintaan. Myös huumeriippuvaisille voidaan tarjota huumeita seksiä vastaan, kuten yhdessä avioparin tapauksessa, jossa aviomies paritti vaimoaan huumeita vastaan. Uhreja voidaan houkutella työskentelemään strippiklubeihin, kunnes heidät myöhemmin pakotetaan myös seksityöhön.

6.5.3 Koulutusta ihmiskauppatutkintaan ja uhrin kohtaamiseen

Kanadassa ihmiskauppatutkintaa tekevät poliisit käyvät 8-9 päivän mittaisen pakollisen kurssin, joissa perehdytään muun muassa edellä kuvattuun uhrilähtöiseen lähestymistapaan. Kurssilla muun muassa tarkastellaan ihmiskauppajuttuja sekä harjoitellaan tapoja lähestyä uhria tarkoituksenmukaisella tavalla, kuinka saada uhri luottamaan poliisiin ja kuinka uhria tulee puhutella. Kurssilla opettavien asioiden on todettu toimivan ja tekniikoita jalostetaan jatkuvasti.

Erilaisilla esityksillä, työpajoilla ja kursseilla levitetään tietoisuutta ihmiskau-pasta. Tietoa välitetään esimerkiksi liikennepoliiseille, jotta he pystyisivät tunnistamaan mahdolliset uhrin pysäytetyissä ajoneuvoissa. Toinen haastateltavista kertoikin tämän johtaneen tienpäällä olevien partioiden yhteydenottoihin heidän kohdatessaan ihmiskaupan indikaattoreita liikennevalvonnan yhteydes-

sä. Koulutuksia ja kursseja järjestetään myös muille viranomaisille, kuten terveydenhoidolle ja opettajille, jotta he osaisivat tunnistaa ihmiskauppaa ja myös raportoida siitä poliisille.

Poliisissa on nimetty ihmiskaupan erityisasiantuntijoita, jotka toimivat tarvittaessa todistajina oikeudessa ja pystyvät kertomaan ihmiskaupasta ilmiönä oikeudelle ja valamiehistöille. Tällä tavoin valamiehistö saadaan ymmärtämään esimerkiksi miksi ihmiskaupan asianomistaja ei ole kertonut kokemastaan aiemmin tai miksi asianomistaja on mahdollisesti jäänyt hyväksikäyttäjän luo.

6.6 Suomalaisen ja kansainvälisen järjestökentän näkökulmia ja suosituksia

Tämä luku perustuu Euroopan kriminaalipolitiikan (HEUNI) hankkeelle tuottamaan katsaukseen Ihmiskaupparikosten esitutkinta: uhrisensitiivisyys ja uhrien tukeminen esitutinnan aikana sekä järjestöjen näkemyksiä ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja sen haasteisiin esitutkinnassa. Havaintojen perusteella HEUNI on tuottanut useita suosituksia, jotka on tiivistetty alla. Nämä suositukset on huomioitu luvussa 8.

Suomen käytännöt työperäisen ihmiskaupan tunnistamisessa ovat monella tapaa edellä muita verrokkimaita (kts. Jokinen, Ollus & Pekkarinen, 2022) ja myös viranomaistoiminnassa on tapahtunut paljon kehitystä. Keskeisenä kehittämiskohteena on laajemman osallisuuden kokemuksen tuottaminen, jolla tarkoitetaan sitä, kuinka ihmiskaupan uhrit kokevat tulevansa kohdatuksi ja kuulluksi. Uhri kokee tulleen kohdatuksi, jos poliisi kohtelee häntä oikeudenmukaisesti ja lähtökohtaisesti osoittaa uskovansa häntä. Tällä on positiivinen vaikutus uhrin hyvinvointiin, oli tapauksen lopputulos mikä tahansa. Järjestöjen mukaan oikeudenmukainen kohtelu onkin prosessin lopputulosta tai langettavaa tuomiota tärkeämpi.

Oikeudenmukaisempaan kohteluun voidaan pyrkiä esimerkiksi selkeämmällä viestinnällä, uhria kunnioittavalla ja sensitiivisellä kuulemisella sekä prosessin paremmalla suunnittelulla. Näillä yksinkertaisilla ja pienillä keinoilla voidaan esimerkiksi vähentää asianomistajan stressiä prosessin aikana sekä palauttaa oman elämän hallinnan tunnetta. Tällöin autetaan asianomistajia uskomaan oikeudenmukaisuuteen ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen.

Järjestöjen edustajien kuulemisten perusteella voidaan esittää kaksi ylätasoa suositusta, joiden yhteydessä on useampi konkreettinen ehdotus haavoittuvassa asemassa olevien uhrien kohtaamisesta ja suojaamisesta.

1. Vahvistetaan poliisin ja uhreja auttavien tahojen välistä yhteistyötä valtakunnallisesti, jotta uhrien oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti ja heidän ymmärryksensä prosessista voidaan turvata.

- **Varmistetaan laajempi yhteistyö järjestöjen ja poliisin välillä:** Poliisin tulee aiempaa enemmän konsultoida uhreja auttavia järjestöjä sekä hyödyntää niiden asiantuntemusta rikosprosessin aikana. Poliisilla tulee olla enemmän tietoa keskeisistä uhreja auttavista järjestöistä ja heidän tulisi tarkemmin sopia järjestöjen kanssa yhteistyöstä esitutkinnan alussa.
- **Laajennetaan alustavat puhutukset koko maahan:** Alustavat, nimettömät puhutukset ovat uhrisensitiivinen käytäntö. Se tulee kirjata toimintamalliksi, joka laajennetaan koko maahan.

2. Vahvistetaan poliisin osaamista ja ymmärrystä uhrisensitiivisestä kohtaamisesta ja otetaan käyttöön konkreettisia keinoja varmistaa uhrien sensitiivinen kohtaaminen.

- **Keskitetään poliisin ihmiskauppatutkinta erikoistuneisiin ryhmiin.** Ihmiskauppatutkinta tulee keskittää joko ihmiskauppaan erikoistuneisiin ryhmiin, tai lähisuhdeväkivaltaa, seksuaalirikoksia ja/tai lähisuhdeväkivaltarikoksia tutkiville ryhmille.
- **Vakiinnutetaan uhrisensitiiviset käytännöt poliisin toimintaan ja uhrien kohtaamiseen.** Ihmiskauppajuttuja tutkivien poliisien tulee saada säännöllistä ja pakollista näyttöön perustuvaa koulutusta sensitiivisestä ja luottamusta rakentavasta kuulemisesta.
- **Varmistetaan riittävä ja selkokieline tiedottaminen asianomistajan oikeuksista.** Poliisin tulee ymmärrettävällä tavalla kertoa asianomistajalle, että hänellä on oikeus avustajaan sekä tukihenkilöön. Tulee myös varmistaa, että suojeluntarpeen arvioinnissa käydään asianomistajan kanssa läpi hänen kohtamansa mahdolliset turvauhat.
- **Parannetaan kuulustelujen suunnittelua ja aikataulutusta:** Poliisin tulee etukäteen kertoa asianomistajalle kuulustelun kulusta ja varmistaa riittävät tauot. Etenkin jos asianomistaja on hermostunut, tai kuulustelu pitkä, tulee säännöllinen tauotus huomioida.

- **Parannetaan tulkkauksen laatua paremmalla suunnittelulla:** Poliisin tulee huomioida asianomistajan tulkkauksen tarve jo rikosilmoituksen jättämisen yhteydessä ja hankkia tarvittaessa hänelle tulkki, huomioiden tulkin sopivuus. Poliisiin tulisi valmistella kuulustelut yhteistyössä tulkin kanssa, käyden läpi rikostutkinnan keskeisiä seikkoja ja käsitteitä, kysymysten muotoilua mahdollisimman avoimesti ja sopien kuinka toimia, mikäli kommunikaatiossa on haasteita (esim. asianomistajan käyttämä sana on moniselitteinen tai vaikeasti käännettävissä).
- **Parannetaan poliisin tietoisuutta mahdollisuudesta antaa harkinta-aika** ilman oleskeluoikeutta maassa olevalle ihmiskaupan uhrille.
- **Varmistetaan, että alaikäisiä ihmiskaupan asianomistajia kuulee lasten kuulemiseen erikoistunut poliisi.** Lapsia koskevissa tapauksissa poliisiin tulee konsultoida oikeuspsykiatrian/-psykologian yksiköitä. Tulee myös varmistaa, että mahdollinen tulkki on erikoistunut lapsirikostutkinnassa tulkkaukseen.
- **Varmistetaan, että ns. palomuuriperiaate toteutuu käytännössä.** Jos poliisi kuulee henkilöä asianomistajana, ei samaan aikaan pidä tutkia henkilön mahdollista laitonta työskentelyä tai maassaolosedösten rikkomista. Palomuuriperiaatetta on suosittanut esim. Euroopan neuvoston alaisuudessa toimiva Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (2016) ja ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä GRETA (2019), ja tarve ns. turvallisille ilmoituskäytännöille on todettu myös EU:n uhristrategiassa 2020–2025.
- **Varmistetaan selkeämpi ja ajantasaisempi viestintä asianomistajille:** Poliisiin tulee aiempaa selkeämmin ja ajantasaisemmin viestiä prosessin etenemisestä sekä aikatauluarviosta. Asianomistajaa ja/tai avustajaa tulee säännöllisesti tiedottaa prosessin etenemisestä. Myös kuulustelun yhteydessä poliisiin tulee kertoa, miten prosessi etenee ja miksi siinä saattaa kestää. Viestinnän tulee olla selkokielistä.

7 Ihmiskaupparikosten esitutkinnan malli — IHMEMALLI

IHMEMALLI-hankkeessa muodostettiin prosessikuvaus ihmiskaupparikosten esitutkinnasta. Prosessikaavio pohjautuu seuraaviin kokonaisuuksiin:

- IHMEMALLI-hankkeen monipuoliseen aineistoon ja hankkeen keskeisiin havaintoihin, jotka on esitetty tässä loppuraportissa.
- Prosessikaaviossa on huomioitu Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirjan toimittamisen yhteydessä käydyt keskustelut eri viranomaisten ja muiden asiantuntijoiden kanssa sekä heidän käsikirjaan tuottamansa sisällöt.
- Prosessikaavion luonnosversioon kerättiin syksyllä 2023 palautetta laajasti kaikilta IHMEMALLI-hankkeen ryhmäkeskustelutilaisuuksiin osallistuneilta viranomaisilta ja kolmannelta sektorilta sekä hankkeen moniviranomaistoimijoista koostuvalta ohjausryhmältä. Prosessikaavion lopullisessa versiossa on huomioitu saatu palaute.
- Prosessikaavion luonnoksesta järjestettiin lokakuussa 2023 keskustelu ja jalkauttamistilaisuus poliisissa ihmiskaupparikosten tutkinnanjohtajille. Keskustelutilaisuuden fasilitoi sisäministeriön poliisiosasto. Tilaisuudessa hiottiin prosessikaavio lopulliseen muotoonsa ja varmistettiin sen soveltuvuus esitutkinnan ammattilaisten käyttöön.

Kaavion vaiheiden määrittelyn pohjana käytettiin Fredman ym. (2020, 28-35, 257-352) jakoa esitutkinnan vaiheista. He jaottelevat esitutkinnan ilmoitusvaiheeseen, alustaviin toimenpiteisiin, kuulusteluihin, todisteluun, pakkokeinoihin ja esitutkinnan lopettamiseen. IHMEMALLI-hankkeen havaintojen pohjalta näitä vaiheita tarkennettiin vastaamaan ihmiskaupparikosten esitutkinnan erityispiirteitä.

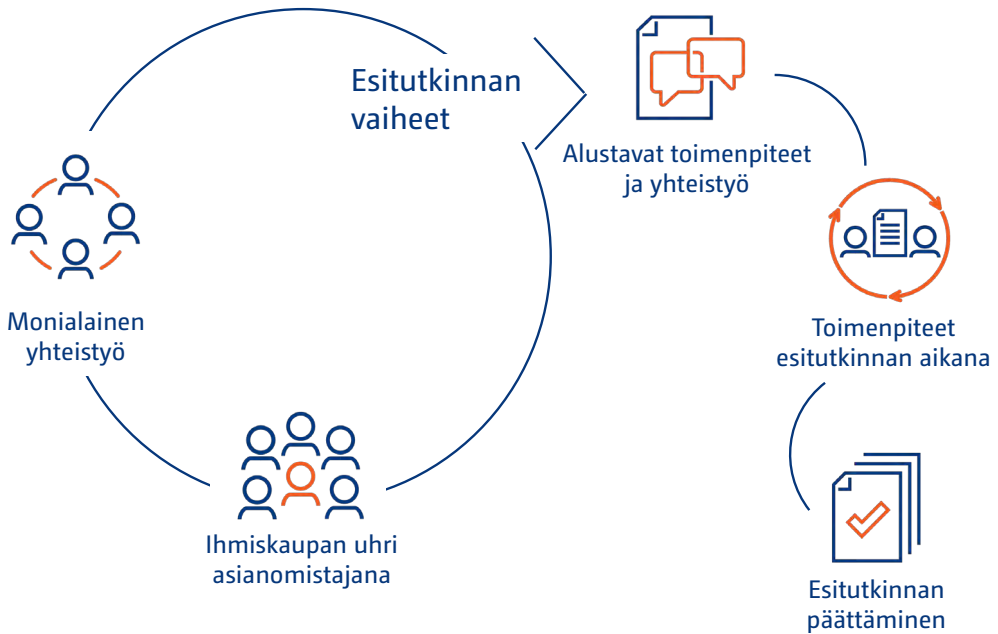
Hankkeen tavoitteiden mukaisesti mallinnuksessa huomioitiin työperäinen hyväksikäyttö, seksuaalinen hyväksikäyttö ihmiskaupan muotona, sekä lapset hyväksikäytön erityisenä kohderyhmänä. Tällöin myös prosessikaavio laadittiin siten, että se sisältää kaikkien näiden ihmiskaupparikosten eri muotojen tutkinnassa huomioitavia näkökohtia mahdollisimman laajasti.

Tätä ns. yleistä prosessikuvausta on mahdollista edelleen kehittää jatkossa, mikäli sitä halutaan tarkentaa koskemaan pelkästään esimerkiksi työperäisen tai seksuaalisen hyväksikäytön tutkintaprosessia. Lisäksi prosessikaaviossa

huomioitiin IHMEMALLI-hankkeen tavoitteiden mukaisesti uhrilähtöisyys ja ihmiskaupparikosten esitutkinta osana moniviranomaisyhteistyötä.

Prosessikaavio jakautuu kolmeen rinnakkaiseen ja toisiinsa limittyvään prosessiin (kuvio 15):

1. Esitutinnan vaiheet, johon sisältyvät ilmoitusvaihe, alustavat toimenpiteet ja syyttäjyhteistyö, toimenpiteet esitutinnan aikana ja esitutinnan päättäminen,
2. ihmiskaupan uhri asianomistajana ja
3. monialainen yhteistyö.

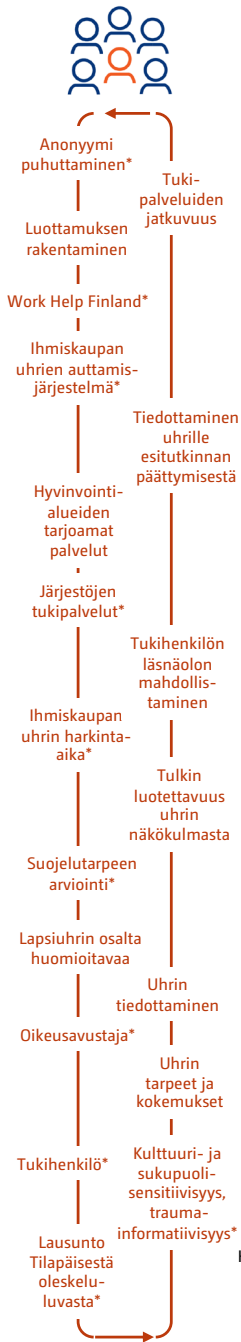

Kuvio 15. Ihmiskaupparikosten esitutkinta poliisissa –prosessin osat

Prosessikaavion (kuvio 16) jälkeen tässä luvussa kuvataan tiiviisti kaikkien näiden prosessien vaiheet. Prosessikaavio toimii johdatuksena ihmiskaupparikostutkinnan eri ulottuvuuksiin, joita syvennetään ja jalkautetaan ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirjalla⁴⁹. Käsikirja kokoaa yhteen monialaisesti ihmiskaupparikollisuuden torjunnan ja tutkinnan parissa toimivia tahoja. Kuvioon 16 on merkitty *-tähdellä kohdat, joista löytyy yksityiskohtaisempaa tietoa ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirjasta.

⁴⁹ Käsikirja on luettavissa osoitteessa <https://www.polamk.fi/ihmemalli>.

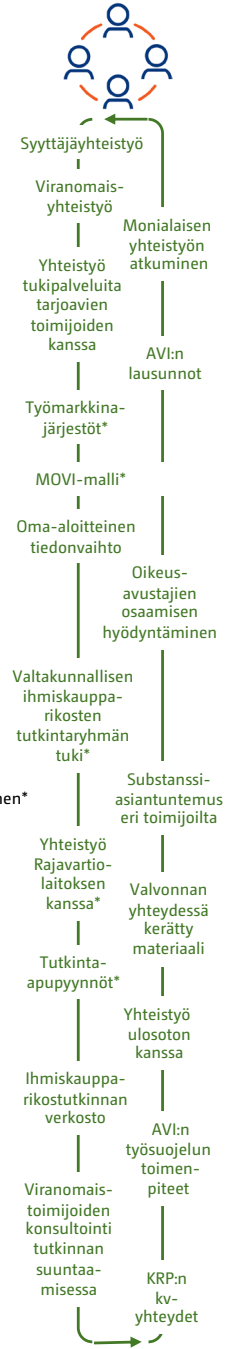
IHMISKAUPAN UHRI ASIANOMISTAJANA

ESITUTKINNAN VAIHEET

MONIALAINEN YHTEISTYÖ

Kuvio 16. Prosessikaavio ihmiskaupparikosten esitutkinnasta.

7.1 Esitutinnan vaiheet

Esitutkinta on kuvion 16 mukaisesti mahdollista jakaa kolmeen päävaiheeseen: alustavat toimenpiteet ja yhteistyö, toimenpiteet esitutinnan aikana sekä esitutinnan päättäminen. Seuraavassa kuvataan kunkin vaiheen sisältö yksityiskohtaisemmin.

7.1.1 Alustavat toimenpiteet ja yhteistyö

KRP:n ihmiskauppa- ja maahanmuuttorikollisuuden torjuntatoiminnon tuottaman ihmiskaupparikollisuuden tilannekuvan hyödyntäminen ja paljastavan toiminnan kehittäminen ovat ilmiön ennaltaehkäisyn keskiössä.

Ihmiskaupparikollisuus tulee esitutkintaviranomaisen tietoon tiedustelun ohella useita eri reittejä, kuten asiakkaan omana ilmoituksena, tutkintapyyntömuodossa, tutkittaessa, kenttätöiden osana, muiden viranomaisten tai kolmannen sektorin kautta. Toimintamallin tulee olla yhdenvertainen ja uhrisensitiivinen riippumatta siitä, mitä kautta esitutkintaviranomainen tulee tietoiseksi mahdollisesta ihmiskaupasta tai sen kaltaisesta rikoksesta. Ihmiskaupan uhri ei välttämättä koe itseään uhriksi eikä tunnista omaan asemaansa liittyvää hyväksikäyttöä. Viranomaisen tietoisuus ilmiön eri puolista, kuten psykologisesta kontrollista, auttaa tunnistamaan mahdollisen hyväksikäytön uhreja.

Tietoisuus ihmiskaupparikollisuuden kirjosta, eri ilmenemismuodoista ja indikaattoreista on keskeistä, jotta kaikki nämä toimijat pystyvät tunnistamaan ihmiskaupan uhrin hänet kohdatessaan. Ihmiskauppa ilmenee seksuaalisen ja työperäisen hyväksikäytön lisäksi muun muassa lapsiin kohdistuvana hyväksikäyttönä, pakkoavioliittona, etuuspetoksina, rikolliseen toimintaan pakottamisen, orjuuden kaltaisina käytäntöinä tai hyväksikäyttönä kaupallisen seksin alalla.

Esikäsittelyn tietoisuus ihmiskaupparikosten tunnusmerkistöstä ja ilmiön eri muodoista on olennaista, jotta ilmoitukset ohjautuvat oikea-aikaisesti ihmiskauppaan liittyvään hyväksikäyttöön perehtyneisiin yksiköihin.

Ihmiskaupan tunnusmerkistö on keskeinen väline tutkinnassa. Keinot, tekotavat, tarkoitus ja näiden välinen sidonnaisuus erottaa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön sen rinnakkaisrikoksista. Näiden tuntemus on edellytys tar-

koituksenmukaisen ja oikeudessa kestävän näytön hankinnalle. Rankaisemattomuusperiaate on osa jokaisen ihmiskaupparikoksen arviointia.

PATJA-kirjaukset tehdään valtakunnallisen ohjeistuksen mukaan, mikä on tärkeää niin laillisuusvalvonnan kuin tiedustelun näkökulmasta. Myös keskusrikospoliisin ihmiskaupan ja maahanmuuttorikollisuuden torjuntatoiminnolla tulee olla käytössään vertailukelpoista tietoa ja tilastoja tilannekuvan ylläpitämiseksi, mikä edellyttää yhdenmukaisia ja laadukkaita kirjauksia poliisin tietojärjestelmiin. Ajantasaista tietoa tarvitaan myös riskiperusteiden kohdevalintamenettelyn onnistumiseksi.

Syyttäjyhteistyö on edellytys onnistuneelle ihmiskaupparikoksen tunnistamiselle ja tutkinnalle. Ihmiskaupparikollisuuden tunnusmerkistön moniulotteisuus edellyttää vahvaa keskusteluyhteyttä eri osapuolien välillä. Syyttäjälle tulee tehdä välittömästi ilmoitus esitutkinnan alkamisesta. Syyttäjä ja esitutkintaviranomainen sopivat yhteistyön aloittamisesta molemmille osapuolille sopivalla tavalla. Hyvä käytäntö on lähettää syyttäjälle alustava suunnitelma tulevasta tutkinnasta, mikä voi tarkoittaa tilanteesta riippuen esimerkiksi kattavampaa tutkintasuunnitelmaa tai lyhyempää listausta sähköpostiviestillä. Ulkomailta tapahtuneiden ihmiskaupparikosten tutkinnan päättämisen ratkaisee syyttäjä.

Tutkinnan suunnittelu ja dokumentointi, esimerkiksi projektinhallinnan menetelmien tai tutkintasuunnitelman kautta on tarkoituksen mukaista. Dokumentointi turvaa esitutkinnan jatkuvuuden ja läpinäkyvyyden myös henkilöstövaihdoksissa.

7.1.2 Toimenpiteet esitutkinnan aikana

Viranomaisrekistereistä saatava tieto on olennaista myös ihmiskaupparikosten tutkinnassa. Monipuolinen ja avarakatseinen suhtautuminen eri rekistereiden tarjoaman tiedon mahdollisuuksiin tarjoaa taustatietoa jo esitutkintaa suunnatessa.

Työsuojelulain valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta annetun lain (44/2006) 50 §:n 1 momentissa säädetään työsuojeluviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta poliisille. Ilmoitettavien rikosepäilyjen joukkoon kuuluvat myös ihmiskaupparikokset silloin, kun asiassa on menetelty työsuojeluviranomaisen valvottavana olevan lainsäädännön vastaisesti.

Saman pykälän 2 momentissa säädetään, että edellä 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusvelvollisuuden piitiin kuuluvaa tietoa koskevassa esitutkinnassa on työsuojeluviranomaiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Syyttäjän on varattava työsuojeluviranomaiselle tilaisuus lausunnon antamiseen ennen syyteharkinnan päättämistä. Asiaa tuomioistuimessa suullisesti käsiteltäessä työsuojeluviranomaisella on läsnäolo- ja puheoikeus.

Työsuojeluviranomaisen rooli rikosprosessissa näkyy siten kolmella tavalla: 1) kuuleminen esitutkinnassa; 2) lausunnon antaminen syyteharkintaa varten; ja 3) työsuojeluviranomaisen läsnäolo- ja puheoikeus oikeudenkäynnissä. Työsuojeluviranomaisen kuulemisella on tarkoituksena varmistaa riittävän työsuojeluasiantuntemuksen saaminen prosessin kaikkiin vaiheisiin. Menettelyllä pyritään tuomaan työsuojeluviranomaisen asiantuntemusta tueksi poliisille esitutkintaan ja uudelleen syyttäjälle syyteharkintavaiheessa.

Esitutkintayhteistyö on aluehallintoviraston työsuojeluviranomaisissa koettu hedelmällisimmäksi siinä vaiheessa, kun esitutkinta on vielä kesken, ja poliisi voi huomioida työsuojeluviranomaisen esiin nostamia seikkoja esitutkinnassa. Eri asia on sitten se, että esitutkinnan valmistuttua ja asian siirryttyä syyteharkintaan, työsuojeluviranomainen lausuu vielä asiasta syyttäjälle syyteharkintaa varten. Tämä tapahtuu vasta siinä vaiheessa, kun esitutkintapöytäkirja on valmistunut ja mahdolliset loppulausunnotkin yleensä jo annettu.

Pakkokeinoista erityisesti salaisia pakkokeinoja käytetään vielä verrattain harvoin ihmiskaupparikosten tutkinnassa. Niiden hyödyntäminen saattaa kuitenkin olla mahdollista ja tarkoituksenmukaista useimminkin, kuten laajat reaaliaikaiset ihmiskaupparikostutkinnat ovat osoittaneet.

Esitutkinnan aikana tulee selvitettäväksi myös maassaolon edellytykset ja työn-teko-oikeus. Myös maastapoiston vireyttäminen, liiketoimintakielto ja oikeushenkilön rangaistusvastuu tulee selvittää. Lapsiin kohdistuneen hyväksikäytön osalta tulee huomioida alaikäiseen asianomistajan asemaan liittyvät erityispiirteet. Rikoshyödyn laskeminen ihmiskaupan eri ilmenemismuodoissa on usein haasteellista ja sen osalta esimerkiksi työmarkkinajärjestöjen laskelmista saa taustatukea.

Asianomistajan kuulemisessa kuulustelija vaikuttaa omalla käytöksellään tilanteeseen kokonaisvaltaisesti. Ihmiskaupparikoksille on ominaista tilanne, jossa

viranomaisen näkökulmasta ihmiskaupparikoksen asianomistaja ei itse koe itseään asianomistajaksi. Esitutkintaviranomaisen ammattitaitoon kuuluu huomioida asianomistajan tilanne kokonaisuudessaan. Tähän liittyvät esimerkiksi psykologisen kontrollin ja pakottavan tilan huomioiminen.

Asianomistajaa ei tule esimerkiksi syyllistää tai tuomita, vaikka hän ei kokisi itseään asianomistajana. Toisaalta asianomistaja voi olla tilanteessa, jossa hän ei syystä tai toisesta pysty kertomaan tapahtumista, vaikka haluaisikin.

Koska esimerkiksi asianomistajan menneisyyteen saattaa kuulua kokemuksia, joiden vuoksi hän ei luota poliisiin, kuulustelutilanteesta tulee tehdä mahdollisimman turvallisen tuntuinen. Kuulustelua varten valitaan tarvittaessa neutraali tila ja hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi lasten kuulusteluja varten varusteltuja kuulusteluhuoneita. Kuulustelun aikana kuulustelijan tulee varmistaa asianomistajan olosuhteet koko kuulustelun ajan. Esimerkiksi asianmukaisten taukojen, veden ja ruoan varmistaminen kuuluvat uhrilähtöiseen toimintaan. Lisäksi kuulustelun eri vaiheista ja arvioidusta kestosta kertominen edesauttaa luottamusta eri osapuolten välillä ja helpottaa asianomistajan tilannetta.

Tulkkaukseen liittyvät haasteet eivät saa näyttäytyä asianomistajalle luottamusta heikentävänä tekijänä. Kuulustelijan tulee tarkkailla tulkin ja asianomistajan välistä vuorovaikutusta, ja tarvittaessa varmistaa tulkin sopivuus asianomistajan näkökulmasta ja keskeyttää kuuleminen, mikäli tulkki vaikuttaa asianomistajasta epäluotettavalta tai asiattomalta. Kuulustelijan tulee esittää kysymykset suoraan asianomistajalle tulkin sijaan. Esimerkiksi katsekontaktin ottamista tulkkiin asianomistajan sijaan pitää välttää, vaikka yhteistä kieltä asianomistajan kanssa ei olisikaan.

Ihmiskaupparikoksen asianomistajalla on oikeus sekä avustajaan että tukihenkilöön, jotka molemmat ovat paikalla kuulemisen aikana. Heillä molemmilla on keskeinen tehtävä asianomistajan tukemisessa. Tukihenkilön läsnäolo edesauttaa parhaimmillaan asianomaisen kuulemistä ja antaa asianomistajalle tarvittavaa taustatukea tarinansa sanoittamiseen stressaavassa tilanteessa.

Ihmiskaupparikoksen asianomistajan kuulemisessa on mahdollista hyödyntää myös videokuulemistä. Videokuulemisessa olennaista on varmistaa asianmukainen vastakuulustelumahdollisuus.

7.1.3 Esitutkinnan päättäminen

Esitutkintapöytäkirjaa kootessa tulee huomioida muun muassa riittävyysarviointi. Edelleen liitteiden osalta hyvänä käytänteenä on koota syyttäjälle listaus pöytäkirjan ulkopuolelle jätetyistä liitteistä. Esitutkinnan päättämiseen kuuluvat niin ikään rikosilmoituksen päivittäminen, loppulausuntokeskustelu syyttäjän kanssa, loppulausuntomenettely sekä jälkihoito.

7.2 Ihmiskaupan uhri asianomistajana

Asianomistajan hyvinvointi ja tukipalvelut ovat edellytys esitutkinnan onnistumiselle. Hyvinvoiva ja tuettu asianomistaja pystyy osallistumaan rikosprosessiin täysipainoisemmin kuin esimerkiksi edelleen hyväksikäyttäjän vaikutuspiirissä tai psykologisen kontrollin alla oleva asianomistaja. Prosessikaaviossa uhri asianomistajana on kuvattu kehänä, jossa eri vaiheet seuraavat jatkumona toisiaan.

Luottamuksen ylläpitäminen esitutkintaviranomaisten ja asianomistajan välillä koko rikosprosessin ajan on keskeistä kaikkien osapuolten kannalta. Esitutkintaviranomaisen ammattitaitoon kuuluu puolueeton käyttäytyminen kaikkia asianosaisia kohtaan, korrekki kielenkäyttö ja oikeisiin termeihin perehtyminen ja niiden käyttäminen esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvissä tilanteissa. Keskeistä luottamuksen säilyttämiseksi on olla lupaamatta mitään sellaista, mitä esitutkintaviranomainen ei pysty toteuttamaan.

Ihmiskaupparikostutkinnan keskiöön nousee usein asianomistajan kertomus ja kuvaus kokemastaan hyväksikäytöstä. Ihmiskaupan asianomistaja saattaa edustaa kulttuuria, joka eroaa suomalaisesta kulttuurista. Asianomistaja saattaa pelätä poliisia ja hänen maailmankuvansa saattaa olla rakentunut eri tavoin kuin suomalaisen esitutkintaviranomaisen. Kulttuurisensitiivisyys ja tietoisuus ovat keskeisiä luottamuksellisen suhteen luomisessa ja asianomistajan kuulemisessa. Esitutkintaviranomainen voi hyödyntää esimerkiksi anonyymia puhuttamista kohdatessaan mahdollisen ihmiskaupan uhrin ensimmäistä kertaa. Hyvä käytäntö on myös perehtyä asianomistajaan ja kyseiseen tapaukseen erityisesti asianomistajan näkökulmasta ennen kuulemistä.

Ihmiskaupan asianomistajaksi epäilty henkilö tulee ohjata tuen piiriin. Ihmiskaupan uhrin tukijärjestelmä on Suomessa monipuolinen. Viranomaisena Ih-

miskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tarjoaa useita palveluita ja monipuolista tukea ja apua. Auttamisjärjestelmällä on myös runsaasti asiantuntemusta, joita myös esitutkintaviranomisen voi tarvittaessa hyödyntää esitutkinnan tukena. Ammattimaisesti toimiva järjestökenttä, kuten ihmiskauppaan erikoistuneet niin sanotut neliapilajärjestöt, (Monika-Naiset liitto ry, Pakolaisneuvonta ry, Pro-tukipiste ry ja Rikosuhripäivystys) tarjoavat monipuolista tukea uhrille. Lisäksi hyvinvointialueet tarjoavat palveluja pääasiassa niille ihmiskaupan uhreille, joilla on kotikunta Suomessa.

Ilman oleskeluoikeutta maassa olevalla ihmiskaupan asianomistajalla on lakisääteinen oikeus harkinta-aikaan, joka viranomaisen tulee huomioida ja tehdä tietäväksi asianomistajalle. Ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan harkinnan yhteydessä Maahanmuuttovirasto pyytää poliisilta tarvittaessa lausunnon hakijan oleskelun tarpeesta Suomessa esitutkinnan tai tuomioistuin käsittelyn johdosta. Päätöksen oleskeluluvan tarpeesta ratkaisee Maahanmuuttovirasto.

Work Help Finland –sovellus selventää työhön liittyvää lainsäädäntöä ja oikeuksia, joita ulkomaailta tulleilla työntekijöillä on Suomessa. Sovellus on työkalu myös viranomaisille, jotka kohtaavat työssään mahdollisia työperäisen hyväksikäytön uhreja⁵⁰.

Asianomistajan suojelutarpeen arviointi tehdään jokaisen ihmiskauppatutkinnan yhteydessä. Rikoksen asianomistajan suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirjan mukainen lomake tallennetaan poliisiasian tietojärjestelmän merkintälehdelle. Arvioinnissa huomioidaan asianomistajan kohtaama uhka ja turvattomuuden tunne osana hänen arkipäiväänsä.

Ihmiskaupan asianomistajalla on oikeus avustajaan ja tukihenkilöön, jotka hänen on mahdollista tavata jo ennen ensimmäistä kuulemistä. Esitutkintaviranomaisen tulee varmistaa, että asianomistaja on tietoinen ja ymmärtää oikeutensa. Viranomaisen kertoo myös asianomistajalle, mitä esitutkinta tarkoittaa, kauanko se kestää ja miten rikosprosessi etenee.

Erittäin suositeltava hyvä käytäntö on ilmoittaa asianomistajalle esitutkinnan päättymisestä ja tapauksen siirtymisestä syyteharkintaan. Laajemman viran-

---

⁵⁰ Tarkemmin tietoa sovelluksesta löytyy: [Work Help Finland -sovellus - Sisäministeriö \(inter-min.fi\)](#) ja [Work Help Finland mobile application | Maahanmuuttovirasto \(migri.fi\)](#)

omaiskentän tehtävänä on varmistaa, että uhrin tukipalvelut jatkuvat, joka toisaalta ennalta ehkäisee uhrin joutumista uudelleen ihmiskaupan tai muun hyväksikäytön uhriksi ja toisaalta vahvistaa hänen mahdollisuuksiaan täysipainoiseen elämään.

7.3 Monialainen yhteistyö

Ihmiskaupparikollisuus on moniulotteinen ilmiö, jonka torjunta edellyttää laajaa ja monialaista yhteistyötä yhteiskunnan eri tahojen välillä. Viranomaisyhteistyörakenteiden ylläpitäminen ja hyödyntäminen on välttämätöntä. Myös epävirallinen keskustelu ja konsultointi poliisin, muiden viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä helpottaa yhteistyötä ja tukee sen jatkuvuutta. Oma-aloitteista tiedonvaihtoa tulee hyödyntää aktiivisesti lain sallimissa rajoissa. MOVI-malli auttaa jäsentämään moniviranomaisyhteistyötä valvonnan osana. Prosessikaaviossa monialainen yhteistyö on kuvattu kehänä, jossa yhteistyötä eri viranomaisten kanssa tehdään jatkumona ja yksittäisten viranomaisten kanssa useasti myös prosessin eri vaiheissa.

Poliisin valtakunnallinen tutkintaryhmä tukee tarvittaessa paikallispoliisia ihmiskaupparikosten tutkinnassa. Vaikkei tuki aina realisoidu tutkintaresurssina, ryhmällä on kokemusta ja tietoa ihmiskaupan muotojen modus operandista ja hyväiksi havaituista tutkinnallisista ratkaisuista. Edelleen myös kollegiaalisen tuen hyödyntäminen esimerkiksi ihmiskaupparikostutkinnan verkoston kautta on mahdollista ja suositeltavaa.

Viranomais- ja järjestökentällä työskentelee lukematon määrä eri alojen asiantuntijoita, joilla useilla on substanssituntemusta ihmiskauppaan liittyvistä ilmiöistä. Tämän substanssiosaamisen hyödyntäminen vaatii esitutkintaviranomaiselta laajaa ja avointa perspektiiviä toimijakenttään. Näiden toimijoiden tietojen ja asiantuntijuuden kartoittaminen voi auttaa jo esitutkintaa suunnatessa. Viranomaiskentän hyödyntäminen laajasti ja avarakatseisesti voi tuoda lisäarvoa moniulotteisen ilmiön eri ulottuvuuksien ja ihmiskaupparikosten tunnusmerkistön todisteluun. Esimerkiksi eri valvontaviranomaiset ovat saattaneet kerätä hyvinkin kattavaa tietoa esitutkintaan liittyvistä teemoista omassa toiminnassaan, mitä voidaan hyödyntää esitutkinnassa.

Prosessikuvauksessa ei ole mainittu kaikkia yhteistyötahoja, joiden kanssa poliisi tekee yhteistyötä, vaan yhteistyöhön on viitattu laajemmalla termillä viran-

omaisyhteistyö. Prosessikaavion tueksi laaditussa käsikirjassa on esitelty tarkemmin myös yksittäisiä yhteistyötahoja ja niiden toimintaa.

Rajavartiolaitos toimittaa valtaosan laittomaan maahantuloon liittyvästä esitutkinnasta Suomessa. Yhteistyön tekeminen ja tiedon jakaminen esitutkintaviranomaisten kesken tukee laaja-alaisten ihmiskauppatutkintojen suorittamista.

Poliisin sisäinen yhteistyö yksiköiden välillä tukee toimialueiden rajat ylittäviä tutkintoja. Edelleen kansainvälisiä ulottuvuuksia saavissa tutkinnoissa Keskusrikospoliisin kansainväliset yhteydet ja verkostot ovat hyödyllisiä ja tutkintaa mahdollisesti edistäviä yhteistyön muotoja.

Ihmiskauppaan perehtyneet oikeusavustajat voivat tukea esitutkintaa monin tavoin aina asiantuntevasta asianomistajan avustamisesta esitutkintaviranomaista tukevaan substanssiosaamiseen. On myös huomioitava, että aluehallintovirastolla on oikeus lausua ihmiskaupasta.

Esitutinnan päätyttyä on olennaista varmistaa yhteistyön jatkuminen luotujen yhteissuhteiden ja rakenteiden kautta, jolloin myös tuetaan oma-aloitteista tiedonvaihtoa, lisätään viranomaisten tietoisuutta toistensa vastuista, monipuolistetaan tulevia tutkintoja ja tuetaan ihmiskaupparikosten ilmituloa.

8 Keskeiset johtopäätökset ja suositukset

Useat viranomaistoimijat ovat kiinnittäneet ihmiskaupparikollisuuden torjuntaan erityistä huomiota viime vuosina. Torjuntaa on kehitetty useilla eri osa-alueilla, kuten digitaalisen tiedonvaihdon osalta. IHMEMALLI-hanke jatkaa tätä kehitystyötä nostamalla esiin torjunnan haasteita ja mahdollisuuksia erityisesti käytännötoimijoiden näkökulmasta. Tutkimuksen havainnot koostavat useiden eri toimijoiden kokemuksia ihmiskaupparikollisuuden torjunnasta monialaisen yhteistyön osana. Näin ollen esimerkiksi nykytilan kuvauksessa ei tuoda esille yksittäisten organisaatioiden toimintaan liittyviä haasteita tai kuvata organisaatiokohtaista jo tehtyä kehitystyötä. Tavoitteena oli luoda yleiskuvaus, jossa yhdistyvät eri sektoreiden näkemykset.

IHMEMALLI-tutkimushankkeen asettamispäätöksessä tutkimuksen tarkoituksena oli ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan selkeyttäminen, yhdenmukaistaminen, samankaltaistaminen ja laadun varmistaminen poliisissa. Niin ikään hankkeessa kehitettävien vakioitujen toimintamallien kautta oli tarkoitus parantaa uhrien luottamusta poliisiin ja oikeusjärjestelmään. Näiden tavoitteiden täyttämiseksi tutkimushankkeen tavoitteeksi määriteltiin 1) ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan nykytilan kuvaaminen, 2) poliisin toimenpiteiden selkeyttäminen, moniviranomaistoiminnan huomioiminen esitutkinnan keskeisenä osana, 3) ymmärryksen lisääminen ihmiskaupparikollisuudesta esitutkinnan ammattilaisten keskuudessa ja 4) ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan erityispiirteiden ja asianomistajan haavoittuvan aseman huomioiminen.

Tutkimushankkeen keskeiset johtopäätökset ovat:

1. Ihmiskaupparikollisuuden tunnistaminen ja rikosvastuun toteutuminen on kehittynyt huomattavasti viime vuosina, mutta ihmiskaupan eri ilmenemismuotojen tunnistamisessa on edelleen haasteita.
2. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan ja torjuntaan liittyvä osaaminen on valtakunnallisesti pirstoutunut eri yksiköiden välillä.
3. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan liittyvän asiantuntijuuden kehittämiseksi poliisilaitostasolla sekä laajemmin on selkeä tarve.
4. Tulkkaukspalveluiden heikko saatavuus ja laadun vaihtelevuus vaikeuttavat esitutkinnan toteuttamista merkittävästi.

5. Moniviranomaistoiminnan mahdollisuudet ihmiskaupparikollisuuden paljastamiseen, ennalta estävään toimintaan ja esitutkinnan tukemiseen ovat laajalti hyödyntämätön voimavara.
6. Asianomistajan tilanteen ja aseman kokonaisvaltainen huomiointi jäävät verrattain vähäiseksi esitutkinnan aikana.
7. Asianomistajakuulusteluihin ja trauma- ja kulttuurisensitiivisyyteen liittyvä osaaminen on henkilösidonnaista.
8. Uhrin tukipalveluiden ja kolmannen sektorin toimijoiden asiantuntijuuden tunnistaminen on esitutkinnan aikana kapea-alaista.
9. Rikosilmoitustietojen kirjauskäytännöt poliisiasiain tietojärjestelmään (PATJA) vaihtelevat.

Seuraavassa luvussa (luku 8.1) kuvataan ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan nykytila poliisissa tukeutuen oheisiin johtopäätöksiin. Johtopäätöksiä peilataan myös aiempaan tieteelliseen tutkimukseen. Seuraavaksi esitetään hankkeen suositukset (luku 8.2). Viimeisenä (luku 8.3) esitetään tutkimushankkeen havaintojen pohjalta johdetut jatkotutkimustarpeet.

8.1 Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan nykytila poliisissa (johtopäätökset 1-8)

1. Ihmiskaupparikollisuuden tunnistaminen ja rikosvastuun toteutuminen on kehittynyt huomattavasti viime vuosina, mutta ihmiskaupan eri ilmenemismuotojen tunnistamisessa on edelleen haasteita.

Ihmiskauppailmiön laajuus ymmärretään aiempaa paremmin. Vaikka ihmiskaupparikollisuus nähdäänkin tällä hetkellä marginaalirikoksena ja niiden määrä on esitutkintaviranomaisen näkökulmasta vähäinen, ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa huomautettiin ilmiön olevan kasvussa ja edelleen aiheuttavan tulevana vuosina esitutkintaviranomaiselle haasteita juttumäärien kasvaessa. Useat osallistajat olivat tunnistaneeet yhteiskunnan kehityssuuntia, jotka enteilevät tapausmäärien kasvua.

Kokemus ihmiskaupparikollisuuden eri ilmenemismuodoista on vielä pitkälti karttumatta, mikä osaltaan vaikeuttaa ihmiskaupparikollisuuden piirteiden tunnistamista eri tahoilla. Yleistä keskustelua värittää näkemys ihmiskauppa-

rikollisuudesta ulkomaalaisten hyväksikäyttönä eikä välttämättä olla tietoisia, että ihmiskaupatapausten ilmenee myös kantasuomalaisten keskuudessa. Myös esimerkiksi parituksen uhrin seksipalveluiden ostajat ja heidän mahdollinen tietoisuutensa palvelun tarjoajan uhriutumisen eivätkä vaikuta olevan viranomais toiminnan kohteina.

Tarkasteltujen rikosilmoitusten ja esitutkimusmateriaalien valossa oli nähtävissä, että ihmiskauppa- ja lähirikosten tutkinnassa ei useinkaan ole kyse pelkästään ihmiskaupparikosten tutkinnasta. Ilmoitukset pitivät sisällään useita rikosnimikkeitä, joissa rikokset kohdistuivat esimerkiksi henkeen ja terveyteen, seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan, varallisuuden suojaamiseen, taloudelliseen toimintaan tai alkoholi- ja huumeaineisiin. Ihmiskauppa- ja lähirikosten ilmenemismuotojen ja ilmiön tunnistaminen laajemmin edellä mainittujen rikoslajien joukosta on huomattavan haasteellista ja vaatii asiantuntemusta ilmoituksen vastaanottamisesta esitutkimusprosessin loppuun saakka.

Rankaisemattomuusperiaate on jäänyt toistaiseksi vieraaksi viranomaisille eikä sen soveltamisesta ole muodostunut oikeuskäytäntöä, kuten myös Hannonen ja Kainulainen (2022, 158) ovat todenneet. Samalla periaatteen soveltamisen rajat ovat epäselvät.

Viranomaisten linjaukset sen suhteen, missä vaiheessa rikosprosessia rankaisemattomuusperiaate voidaan laittaa käytäntöön ovat niin ikään vaihtelevia. On esitetty, että poliisin ohjeistusta rankaisemattomuusperiaatteen toteuttamiseksi voisi kehittää esimerkiksi konkretisoimalla erilaisia tyypillisiä soveltamistilanteita (Hannonen & Kainulainen, 2022, 174).

Rankaisemattomuusperiaatetta on ehdotettu sovellettavaksi silloin, kun on saatu riittävä selvitys siitä, että henkilö on ihmiskaupan uhri. Lisäksi selvityksessä todetaan, ettei ”uhrin ei tarvitse olla ihmiskaupparikoksen asianomistaja, eikä hänen tarvitse olla edes virallisesti tunnistettu ihmiskaupan uhri” (Hannonen & Kainulainen, 2022, 160). Tietoisuuden lisäämistä rankaisemattomuusperiaatteesta on suositellut myös GRETA (2019, 39).

Aiemmissä selvityksissä on tuotu esille esimerkkejä tapausten tunnistamiseen liittyvistä ongelmista. Esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä ihmiskauppanimikkeitä ei juurikaan kirjata, mikäli poliisi on kirjannut rikosilmoituk-

sen kotihälytyskäynnillä tai henkilö on tehnyt rikosilmoituksen itse. Syynä ovat saattaneet olla uhrin kykenemättömyys kertoa hyväksikäytöstä eri syistä johdun tai puutteet poliisin kyvyssä havaita ihmiskauppaan viittaavia tekijöitä. (Pihlaja & Piipponen, 2023.)

Suomessa lapsiin kohdistuva ihmiskaupparikollisuus näyttäisi keskittyvän tyttöihin, kun taas poikiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä tunnistetaan heikommin (Halmeenlaakso, 2023). Työperäisen hyväksikäytön uhreihin voidaan myös liittää stereotyyppisiä näkemyksiä, jotka saattavat vaikeuttaa uhrien tunnistamista ja löytämistä (Jokinen ym., 2011, 151, 195; Pajunen, 2021). Ihmiskaupan uhrien heikko tunnistaminen on todettu olevan myös keskeinen este rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisessa (Hannonen & Kainulainen, 2022).

Niukat resurssit, vähäiset kokemukset ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnasta, alueellisten toimintamallien vaihtelevuus ja valtakunnallisten rakenteiden vaikiintumattomuus luovat haasteita esitutkinnalle. Yhdessä nämä tekijät heikentävät paikallispoliisin tosiasiallisia mahdollisuuksia luoda esitutkintaan yhdenmukaisia toimintamalleja ja kehittää esitutkintojen laatua valtakunnallisesti.

Oikeuskanslerin viraston (2021) selvityksessä mainitaan poliisilaitosten nostaneen ihmiskaupparikosten esitutkinnan haasteiden taustasyiksi myös moniviranomaisyhteistyön haasteet. Lisäksi näytön kerääminen ihmiskaupparikoksesta on sitä vaikeampaa mitä enemmän aikaa rikollisesta toiminnasta on kulunut. Aiemmissa selvityksissä korostetaan, että ihmiskaupan asianomistajan asemaa tulisi pyrkiä parantamaan kiinnittämällä huomiota jo esitutkinnan varhaisessa vaiheessa asiaa koskevan näytön hankkimiseen ja selvittämään rikoksen tausta (Koivukari ym., 2022, 316; Hannonen & Kainulainen, 2022, 172).

Jotta ihmiskaupparikollisuuden muotoja havaittaisiin jatkossa paremmin, toimintatapoja tulee edelleen kehittää ja näkökulmaa laajentaa koskemaan muitakin kuin työperäistä ja seksuaalista hyväksikäyttöä. Ihmiskauppa voi ilmetä aina hatka-nuorista (Kervinen & Ollus, 2019) verkkorikollisuuteen.

2. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan ja torjuntaan liittyvä osaaminen on valtakunnallisesti pirstoutunut eri yksiköiden välillä.

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaa on kehitetty viime vuosina ja poliisissa on luotu valtakunnallisia rakenteita, joilla on pyritty vastaamaan ihmiskaupan vastaisen työn edellytyksiin.

Valtakunnallisten rakenteiden tarjoamia mahdollisuuksia ei kuitenkaan vielä hyödynnetä täysipainoisesti. Sekä viranomaistoimijoilla että poliisihallinnon sisällä on epätietoisuutta valtakunnallisen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmän ja Keskusrikospoliisin välisestä työnjaosta. Lisäksi näiden rakenteiden poliisilaitoksille tarjoamia tukipalveluita ei tunnistettu ja niiden saaminen on osoittautunut tapauskohtaiseksi ja osittain myös henkilösidonnaiseksi.

Poliisilaitokset ja -yksiköt ovat organisoineet ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan osittain eri tavoin, mikä osaltaan heikentää esitutkinnan yhdenmukaisuutta ja selkeyttä poliisihallinnossa. Poliisilaitoksissa oli erilaisia rakenteita ihmiskaupparikostutkintaan. Tällä hetkellä esitutkintaviranomaisen toiminta on pääasiassa reaktiivista eikä esimerkiksi ihmiskaupparikollisuutta paljastavaa toimintaa juurikaan ole.

Aiemmassa tutkimuksessa on todettu viranomaisten ja hyväksikäytön uhrien ennakoasenteiden toisiaan kohtaan värittävän koko viranomaisketjua. Osaltaan tämä vaikeuttaa luottamuksen rakentamista esimerkiksi ulkomaalaislakia valvovien viranomaisten ja uhrien välille. (Raunio ym., 2022, 32.)

3. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan liittyvän asiantuntijuuden kehittämiselle poliisilaitostasolla sekä laajemmin on selkeä tarve.

Kaikissa poliisilaitoksissa tunnistettiin tarve asiantuntijuuden lisäämiseen alueellisesti ja valtakunnallisesti. Valtakunnalliset rakenteet eivät ole poistaneet tarvetta paikallispoliisin osaamisen kehittämiseksi. Tällä hetkellä erikoistumista ei juurikaan tapahdu, mikä johtuu osaltaan myös ihmiskaupparikostutkintojen vähäisestä määrästä ja toisaalta tutkintojen reaktiivisuudesta. Samalla niukat resurssit ja esitutkintaviranomaisten rajalliset mahdollisuudet keskittyä vain yhteen rikollisuuden ilmiöön moniulotteisessa toimintaympäristössä sekä hankaloittavat asiantuntijuuden kehittymistä.

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan asiantuntemus on kehittynyt esitutkintaan tulleiden tapausmäärien kasvaessa, mutta kokemuksen kautta karttunut syvempi osaaminen on vielä harvinaista. Asiantuntijuus on keskittynyt harvoille henkilöille, mutta erikoistumista ei ole kuitenkaan vakiinnutettu osaksi prosesseja ja rakenteita, mikä tekee toimintamalleista alttiita henkilöstövaihdoksille.

Poliisilaitoksissa on kehitetty tapoja varmistaa asiantuntijuuden siirtyminen ja juttukohtaisten tietojen tallentuminen erilaisin projektinhallinnan keinoin. On kehitetty esimerkiksi seurantajärjestelmiä työmäärän ja resurssien seurantaan, mutta ongelmallista on, että järjestelmien käyttö voi aiheuttaa lisätyötä eivätkä tiedot ole automaattisesti saatavilla tietojärjestelmistä (Kurenmaa, 2018).

Aiemmissä selvityksissä on myös kiinnitetty huomiota asiantuntijuuden keskittämiseen. Esimerkiksi seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä (RL 20:8) tulisi tutkia samojen henkilöiden toimesta ja samassa kokonaisuudessa kuin ihmiskauppaa ja paritusta. Näin voitaisiin tunnistaa paremmin teon moitittavuus osana ihmiskauppaa. (Melander & Mahmood, 2022, 112.)

Ihmiskaupparikollisuuden torjunta ja tutkinta vaativat tuekseen sekä tietoisuuden kasvattamista ja ilmiön tunnistamista kaikilla eri viranomaistahoilla että myös erikoistumista. Vaikka eri tahot tarjoavat ihmiskaupparikollisuuteen liittyvää koulutusta, koulutuksiin valikoituvat usein henkilöt, joita kiinnostaa ihmiskaupparikollisuuden tutkinta. Sen sijaan tahot, jotka kohtaavat ilmiön harvemmin, jäävät helposti koulutuksen ulkopuolelle. Tämä puolestaan heikentää heidän osaamistaan ihmiskaupparikollisuuden eri elementtien ja piirteiden tunnistamisessa.

Oikeusministeriön asettaman työryhmän mietinnössä (2022, 80-81) suositeltiin tutkintatoimenpiteiden ja tutkinnanjohton keskittämistä erityisosaamista vaativissa rikoksissa, kuten ihmiskaupassa:

”Muutoksella voitaisiin edistää haavoittuvassa asemassa oleviin uhreihin kohdistuvan esitutkinnan erityispiirteiden asianmukaista huomioimista, kuten asianomistajien sensitiivistä kohtelua, moniviranomaisyhteistyön tarpeen arvioimista ja tarvittavien tutkintamenetelmien ja pakkokeinojen hyödyntämistä. Näin edistettäisiin myös riittävän näytön saamista esitutkinnassa. Muutoksella voitaisiin edistää myös ihmiskaupan ilmituloa, sillä ihmiskaupan tunnistaminen vaatii usein erityisosaamista.”

Aiemmassa tutkimuksessa on myös tuotu esiin, että ihmiskaupasta ja sen lähirikoksista tulisi järjestää jatkossa laajemmin ja systemaattisemmin koulutusta rikosprosessin eri toimijoille (Koivukari ym., 2022, 315; Hannonen & Kainulainen, 2022, 174). Moniviranomistoiminnan vahvistaminen koulutuksen kautta on tunnistettu keskeiseksi osaksi työperäisen hyväksikäytön torjuntaa (Valtioneuvosto, 2023). Myös Melander ja Mahmood (2022, 95) nostivat tutkimuksessaan esille koulutuksen keskeisyyden. Työperäisestä hyväksikäytöstä tulisi syventää osaamista sekä asiaan perehtyneiden asiantuntijoiden että asiakasrajapinnassa työskentelevien keskuudessa (Raunio ym., 2022, 58). Niin ikään GRETA (2019, 41) on selvityksessään huomauttanut erikoistumisen ja asiantuntijuuden kasvavan rikosprosessitoimijoilla, mikäli ihmiskaupparikosten tutkintaa pystyttäisiin suorittamaan reaaliaikaisesti.

Koivukari ym. (2022) toteavat, että oikeudellista tietämystä ja ymmärrystä ihmiskaupasta, sen rikosoikeudellisesta sääntelystä, ihmiskaupan lähirikoksista sekä säännösten keskinäissuhteista on syytä lisätä. Koulutusta ehdotetaan järjestettäväksi nykyistä laajemmin niin poliiseille, syyttäjille kuin tuomareille.

Koulutuksessa tulisi keskittyä nimenomaisesti siihen, miten ihmiskauppa tunnustettaisiin jatkossa paremmin (Koivukari ym., 2022, 313). Muita kirjallisuudessa esitettyjä koulutusteemoja ovat rikolliseen toimintaan pakotettujen ihmiskaupan uhrien tunnustamisen kehittäminen (Hannonen & Kainulainen, 2022, 171), sekä psykologisen kontrollin teeman nostaminen koulutuksen keskiöön ihmiskaupasta puhuttaessa (Pihlaja & Piipponen, 2023, 79).

4. Tulkkaukspalveluiden heikko saatavuus ja laadun vaihtelevuus vaikeuttavat esitutkinnan toteuttamista merkittävästi.

Vieraskielisiin ihmiskaupparikollisuuden asianosaisiin liittyvissä tutkinnoissa tulkkauksen rooli on merkittävä. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnassa tulkkauksen merkitys korostuu asianosaisten kuulusteluiden lisäksi muun vieraskielisen näytön yhteydessä.

Tulkkaukseen liittyvä tilanne on valtakunnallisesti kestävä. Oikeuskanslerin viraston (2021) selvityksessä poliisilaitokset nostivat ihmiskaupparikosten esitutkinnan haasteiden taustasyiksi myös ongelmat tulkkaukspalveluiden saatavuudessa. Tulkkaukspalvelujen tilaamista koskeva ohjeistus on päivitetty ja päivituksen myötä tulkkien saatavuus on kehittynyt huomattavasti huonompaan

suuntaan. Hallinnollinen prosessi tulkkauspalveluiden tilaamiseksi onkin tällä hetkellä toimimaton. Tiettyjen kieliryhmien ja murteiden tulkkauksen saata-
vuus on erityisen heikko ja tulkkauskustannukset merkittäviä. Puhelintulkkauk-
set heikentävät uhrilähtöisyyttä ja vaikeuttavat haavoittuvassa ja riippuvaisessa
asemassa olevan uhrin kohtaamista ja asianomistajatodistelun sisältöä. Pahim-
millaan murteisiin, kielellisiin vivahteisiin ja kulttuuriin liittyvät erityispiirteet
tuottavat virheellisesti tulkattua tietoa esitutkintaviranomaisille. Myös Ylisen
ym. (2020, 36) tutkimuksessa nostettiin esille tulkin käyttöön liittyviksi suurim-
miksi ongelmiksi tulkin tavoitettavuus, tulkkauksen laatu ja tulkin luotettavuus.

Tulkin luotettavuutta tulisi arvioida uhrilähtöisesti. Esimerkiksi asianomistaja-
kuulusteluissa tulisi varmistaa, että tulkki on neutraali eikä hän tunne epäiltyä
tai kuulu hänen kanssaan samaan yhteisöön. Esitutkintaviranomaisen ensisijai-
nen tavoite on esitutkinnan edistäminen. Mikäli tulkkia joudutaan vaihtamaan,
se saattaa hankaloittaa esitutkinnan etenemistä.

Esitutkintaviranomaisen ja tulkin välillä on tunnistettavissa erilaisia toiminta-
tapoja. Osa kuulustelijoista ohjaa katseensa ja puheensa tulkille, jolloin asiano-
mistajan kanssa keskustelu ja luottamuksen luominen heikkenee. Tulkkia saa-
tetaan hyödyntää myös keskustelun ohjaajana, mikäli asianomistajan koetaan
kertovan kokemuksistaan liian laveasti. Parhaimmassa tapauksessa oikeuskäy-
töntöjä ja kulttuuriin liittyviä tekijöitä ymmärtävä tulkki tuo lisäarvoa esitutkin-
nalle pystyessään kääntämään ja avaamaan termit niin asianomistajalle kuin
esitutkintaviranomaisellekin. Tarve koulutetuille oikeustulkeille on huomattava.

5. Moniviranomaistoiminnan mahdollisuudet ihmiskauppa- rikollisuuden paljastamiseen, ennalta estävään toimintaan ja esitutkinnan tukemiseen ovat laajalti hyödyntämätön voimavara.

Moniviranomaistoiminnan merkitys ja eri toimijoiden vastuu ihmiskauppari-
kollisuuden torjunnasta tunnistetaan laajasti. Ihmiskaupparikollisuuden vas-
tainen työ edellyttää myös sektoreiden rajat ylittävää poikkihallinnollista yh-
teistyötä, mikä on tunnistettu laajalti eri toimijoiden parissa. Esimerkiksi tieto-
jenvaihtosäännöksiä kehittämisen myötä on laajennettu keskitettyjen palve-
luiden, kuten velvoitteidenhoitoselvitysten käyttöalaa muun muassa maahan-
muutto- ja aluehallintoviraston tehtäviin. Myös poliisi käyttää velvoitteiden-
hoitoselvityspalvelua rikostutkinnassa.

Haasteena on sisällyttää työhön kaikki tahot, jotka voivat kohdata toiminnassaan ihmiskaupan uhreja, ja lisätä tietoisuutta näiden tahojen keskuudessa (kts. myös Raunio ym., 2022, s. 43). Ihmiskaupan uhrien auttamiseksi on ehdotettu vakiintuneen työryhmämallin luomista, jossa eri alueilla kunkin uhrin kannalta merkittävät viranomais- ja kolmannen sektorin toimijat tapaisivat uhrin yhdessä. Tapaamisen perusteella laadittaisiin tukisuunnitelma, jota tarvittaessa myös päivitetäisiin. (Pihlaja & Piipponen, 2023, 76.)

Eri viranomaistoimijoilla ja kolmannen sektorin tahoilla on erilaiset lähtökohdat ihmiskaupan uhrin määrittelyyn ja uhrien tarvitsemien tukipalveluiden arviointiin. Mitä pidemmälle rikosprosessi etenee, sitä vahvemmin ihmiskaupan asianomistajaa arvioidaan rikoslainsäädännön elementtien tulkintakehyksestä. Matalan kynnyksen palveluiden tarkoituksena on puolestaan tarjota palveluita hyväksikäytön uhreille nojautumatta yhtä vahvasti rikosoikeudellisiin määreisiin. Lisäksi eri sektoreiden epätietoisuus eri toimijoiden vastuista ja toiminnasta heikentävät ihmiskaupparikollisuuden torjuntaa laajalla rintamalla. Ymmärryksen lisääminen muiden toimijoiden tulokulmista ja lainsäädännön tuomista rajoitteista on keskeistä, jotta toimijoiden väliset raja-aidat madaltuvat ja yhtäältä tiedonvaihto helpottuu (kts. myös Kuukasjärvi ym., 2021, 65-66).

Moniviranomaistoiminnan valjastaminen rikosprosessin tueksi edellyttää yhteistyörakenteiden muodostamista ja vakiinnuttamista, sekä tietoisuuden lisäämistä viranomaisten toimenkuvista ja vastuista. Kolmannen sektorin toimijakentän monipuolisempi hyödyntäminen tukisi esitutinnan onnistumista vahvistamalla asianomistajan henkistä jaksamista rikosprosessin aikana. Eri viranomaisista koostuvaa valtakunnallista sekä myös paikallista asiantuntijaverkostoa ehdotettiin myös Ylisen ym. (2020, 19) tutkimuksessa.

Oma-aloitteisen tiedonvaihdon mahdollistaminen ja käytänteiden vakiinnuttaminen tukisi osaltaan viranomaisten mahdollisuutta toteuttaa ihmiskaupan vastaista työtä laajana rintamana (kts. myös Kuukasjärvi ym., 2022). Myös Kurvinen ym. (2023) suosittelivat tietojen saantia ja antamista koskevan sääntelyn standardointia. Tällä hetkellä tiedonvaihto ja moniviranomaisyhteistyö on huomattavan henkilösidonnaista (kts. myös Raunio ym., 2022, 46). Yhteistyöverkoston rakentaminen ja vakiinnuttaminen tukisi edelleen aiemman tutkimuksen esiin tuomaan tarvetta massatiedon jakamiselle ja yhtenäisen tilannekuvan muodostamiselle (Kuukasjärvi ym., 2021, 66-68).

6. Asianomistajan tilanteen ja aseman kokonaisvaltainen huomiointi jäävät verrattain vähäiseksi esitutkinnan aikana.

Kaikissa esitutkinnan vaiheissa tulisi huomioida asianomistajan asema ja ihmiskaupparikos vapauteen kohdistuvana rikoksena (Ylinen ym., 2020). Myös aiemmissa selvityksissä ja tutkimuksissa korostetaan ihmiskaupan uhrien haavoittuvaista asemaa, jonka huomioiminen moniviranomaistoiminnassa on ensiarvoisen tärkeää (kts. esim. Kervinen & Ollus, 2019; Viuhko, 2019; Melander & Mahmood, 2022).

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että asianomistajan asemaa ihmiskauppaa koskevassa rikosprosessissa ei huomioida riittävän hyvin. Tämä on osin seurausta esimerkiksi näytön hankkimiseen liittyvistä haasteista ja siitä, että keskeisintä näyttöä ihmiskauppaa koskevissa asioissa ovat edelleen asianosaisten kertomukset. Koulutuksessa tulisi antaa tietoa ihmiskaupan asianomistajan erityisasemasta sekä tuesta, jota asianomistaja voi saada sekä rikosprosessissa että sen ulkopuolella. Toisaalta asianomistajalle kuuluvat tukitoimenpiteet pitäisi erottaa rikosprosessista ja rikosprosessin eri vaiheissa tehtävistä ratkaisuisista. Samoin ihmiskaupan asianomistajan oleskelulupaan kuuluvat asiat tulisi erottaa rikosprosessista (Koivukari ym., 2023, 317). Uhrityöhön liittyvät käytänteet ovat kuitenkin valtakunnallisesti tarkasteltuna jäsentymättömiä – uhrinäkökulma on vasta muotoutumassa osaksi esitutkintaviranomaisen toimintatapoja.

Psykologisen kontrollin merkitystä ja riippuvuuden monimuotoisuutta ei ole kaikilta osin tunnistettu. Tilannetta kuvaa pakkoavioliiton asianomistajien kokemukset, joissa tutkinta kunniaan liittyvästä väkivallasta on avattu ”esitutkinta pahoinpitely” -nimikkeellä ja asianomistajaa on kehoitettu haitalliseen ja epätasa-arvoiseen sovitteluun hyväksikäyttäjän kanssa (Pihlaja & Piipponen, 2023, 64). Jos rikoksesta epäilty on alaikäinen, tulisi huomioida, että lapsi tai nuori on saattanut syyllistyä ainakin osaan tapauksista painostettuna tai pakotettuna (Pihlaja & Piipponen, 2023, 83).

Oletus verrattain passiivisesta tai avuttomasta uhrista vaikuttanee edelleen viranomaistoiminnan taustalla – mikäli uhri ei täytä näitä oletuksia, sensitiivisyys ei nouse keskeiseksi osaksi uhrin kohtaamista. Ihmiskaupan uhrien vastahakoisuus yhteistyöhön viranomaisen kanssa vaikuttaa esitutkintaviranomaisten asenneilmapiiriin. Pahimmillaan vastahakoisuus ja jopa vihamielisyys luo jännitteitä asianomistajan ja esitutkintaviranomaisen välille vaikuttaen kielteisesti esitutkintaprosessiin.

Kuten aiemmassa tutkimuksessa on tiivistetty, ihmiskaupassa ei usein ole niin sanottua tyypillistä uhria tai tyypillistä hyväksikäyttäjää. Uhrin toimijuus on rajoitettua – toisaalta uhri tarvitsee apua, mutta mahdollisuudet saada apua ovat rajoitetut. (Viuhko, 2019, 83-86.) Samalla uhrien haluttomuus hyväksikäyttäjän ilmiantamiseen ja avun hakemiseen nähdään esteenä puuttua esimerkiksi työperäiseen hyväksikäyttöön (Raunio ym., 2022, 3). Uhrin tilanteen riippuvuus hyväksikäyttäjistä esimerkiksi taloudellisesti tai psykologisesti tai koetun uhkailun vuoksi vaikeuttavat avun hakemista.

Keskeiseksi tekijäksi nousee luottamuksen rakentaminen uhrin ja viranomaisen välille. Aiemmassa tutkimuksessa on suositeltu näihin liittyviä yhteisiä toimintaohjeita syyttäjälle ja poliisille, jotta uhrin haavoittuva asema huomioitaisiin ja luottamuksellisen suhteen syntymistä tuettaisiin (Melander & Mahmood, 2022, 112).

Osassa poliisilaitoksista luottamusta on pyritty rakentamaan esimerkiksi anonyymin puhutuksen keinoin. Uhrien kokemukset anonyymista puhutuksesta on myös olleet hyviä ja onkin ehdotettu, että anonyymin keskustelun käytännöstä kehitettäisiin valtakunnallinen toimintamalli (Pihlaja & Piipponen, 2023, 57, 78). Toisaalta kyseinen toimintamalli koettiin tämän tutkimuksen havaintojen perusteella erittäin haasteelliseksi.

Harkinta-ajan hyödyntäminen ja suojelutarpeen arvioinnin vakiinnuttaminen osaksi ihmiskaupparikostutkintoja toimii osaltaan ratkaisuna uhrin luottamuksen rakentamiselle. GRETA (2019, 30) on kehottanut arvioinnissaan varmistamaan, että viranomaiset ovat tietoisia harkinta-ajan merkityksellisyydestä ja sen myönteisistä vaikutuksista ihmiskaupan uhrin tilanteeseen. Harkinta-aikaa ei tulisi myöskään pitää ehdollisena suhteessa uhrin halukkuuteen tehdä yhteistyötä viranomaisen kanssa. Myös Jokinen ym. (2023) suosittelevat selvityksessään esitutkintaviranomaisten kouluttamista ja tietoisuuden lisäämistä harkinta-ajoista.

Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntöä selvittäneessä tutkimuksessa tuotiin esiin ongelmia, jotka liittyvät myös tilapäisen oleskeluluvan kiinteään yhteyteen poliisin suorittaman esitutkinnan kanssa. Jos poliisi esitti lausunnossaan, ettei oleskeluluvan hakijan läsnäolo Suomessa ollut enää tarpeellista rikostutkinnan kannalta, maahanmuuttoviranomaisen ratkaisukäytäntönä saattoi olla kielteinen päätös.

Tällä ratkaisukäytännöllä toisaalta sivuutetaan syyttäjän mahdolliset tarpeet asianomistajan läsnäololle Suomessa ja toisaalta ohitetaan asianomistajan oikeudet osallistua rikosprosessiin. Kyseisessä tutkimuksessa suositeltiin keskustelun avaamista tavoista, joilla voitaisiin turvata ihmiskaupan asianomistajille mahdollisuus pysyä Suomessa myös rikosprosessin päätyttyä (Kainulainen & Valovirta, 2021, 75-76, 95-97).

7. Asianomistajakuulusteluihin ja trauma- ja kulttuuri-sensitiivisyyteen liittyvä osaaminen on henkilösidonnaista.

Ihmiskaupan uhrin trauma- ja kulttuurisensitiivinen kohtaaminen oli osalle esitutkintaviranomaisista itsestään selvä toimintamalli. Uhrien sensitiivisen kohtaamisen koettiin myös kehittyneen viime vuosina. Asiaan perehtyneet ja motivoituneet esitutkintaviranomaiset olivat hankkineet tietoa ja omaksuneet traumainformoituja toimintamalleja työtehtävissään. Näiden henkilöiden toiminta on myös tunnustettu muissa toimijoissa (kts. lisää pakottavasta kontrollista Korkman, 2023).

Trauma- ja kulttuurisensitiivisyyteen liittyvät asenteet ja toimintamallit olivat kuitenkin huomattavan henkilösidonnaisia. Asianomistajien kuulusteluun liittyvä osaaminen oli vaihtelevaa ja kuulusteluissa turvaudutaan usein samoihin käytänteisiin kuin epäiltyjä kuulustellessa.

Asiakkaan kohtaamisen merkitys nostettiin esille myös Pihlajan ja Piipposen (2023, 75) selvityksessä, jossa todettiin, että mahdollisesta hyväksikäyttötilanteesta tulisi puhua sensitiivisesti kahden kesken, tarvittaessa luotettavan tulkin välityksellä. Osaamisen merkitys tunnustettiin myös Hannosen ja Kainulaisen tutkimuksessa (2022, 174), jossa nostettiin esille, että rikosprosessin toimijoilla tulisi olla riittävät resurssit ja mahdollisuus kouluttautua ja siten kehittää omaa osaamistaan.

Kuulustelumenetelmien kansainväliset suuntaukset jäävät usein soveltamatta muiden työtehtävien paineessa. Kansainvälisesti on löydettävissä esimerkkejä siitä, miten uhrinäkökulmaa on vahvistettu esitutkinnassa. Esimerkiksi Kanadassa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa tutkivissa yksiköissä oli omaksuttu prosessuaaliseen oikeudenmukaisuuteen nojaavia toimintamalleja. Niiden keskiössä on asianomistajan asema ja hyvinvointi esitutkinnan aikana, mikä tukee myös esitutkinnan onnistumista. (Ballucci & Stathakis, 2022.)

Asianosaisten kohtaamisen lähtökohtana on ihmisen kohtaaminen ihmisenä. Samalla kuitenkin yksittäisten henkilöiden kielteinen ja jopa väheksyvä asenne heikentää muiden toimijoiden luottamusta esitutkintaviranomaisen ammattitaitoon kohdata haavoittuvassa asemassa oleva uhri.

Uhrien laaja kirjo näyttäytyy esitutkintaviranomaiselle haastavana. Esitutkintaviranomainen tarkastelee ihmiskaupan uhria osana rikosprosessia. Asianomistaja-asema muovaa esitutkintaviranomaisen tulkintaa ihmiskaupan uhrista. Ensisijaisesti pyritään täyttämään esitutkinnan tarpeet, mikä osittain heikentää uhrinäkökulman toteutumista rikosprosessissa. Ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön ehkäisyä ja viranomaistyön tuen tarpeita ja tietokatveja tarkastelleessa tutkimuksessa (Raunio ym., 2022, 32) tiivistetään:

”Esimerkiksi poliisin toiminnassa mahdollinen asenteellisuus voi vähentää todennäköisyyttä tunnistaa hyväksikäytön uhreja kohdattaessa. Tämä voi johtua esimerkiksi viranomaisten vahvoista prosesseista, jossa tavoitteena on hoitaa rajatusti tietty lain määrittelemä tehtävä tai kohtaamisten painotumisesta lakia tietoisesti rikkovien henkilöiden kanssa. Tilanteessa henkilöitä ei tunnisteta hyväksikäytön uhreiksi.”

Poliisin ammattikulttuurille tyypillinen epäily asianosaisten kertomuksia kohtaan näyttäytyy myös ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnassa. Myös esitutkinnan lakisääteinen velvoite tarkastella puolueettomasti kaikkien asianosaisten kertomuksia saattaa heijastua käytäntöön uhrinäkökulmaa heikentävänä tekijänä. Useat esitutkintaviranomaiset korostivat kohdanneensa uhreja, joiden perimmäinen syy rikosilmoitukselle ei lopulta ollut hyväksikäyttö vaan muu motiivi.

8. Uhrin tukipalveluiden ja kolmannen sektorin toimijoiden asiantuntijuuden tunnistaminen on esitutkinnan aikana kapea-alaista.

Ihmiskaupan asianomistajan turvallisuudesta tulee huolehtia (kts. esim. Ylinen ym., 2020, 38-41). Ihmiskaupparikollisuuden asianomistajan kokemat turvallisuusuhat ja niiden vaikutukset asianomistajan mahdollisuuksiin osallistua täysipainoisesti rikosprosessiin tunnistetaan laajasti. Asianomistajan subjektiivisella kokemuksella turvauhasta on myös huomattava vaikutus hänen toipumiseensa (Pihlaja & Piipponen, 2023, 42).

Niin sanottu uhridirektiivi (2012/29/EU) saatettiin voimaan kansallisessa lainsäädännössä vuonna 2016. Esitutkintalakiin lisättiin tuolloin pykälät asianomistajan henkilökohtaisesta arvioinnista (ETL 11:9 a) ja erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan kuulustelusta (ETL 7:21). Lisäksi uhridirektiivi edellyttää uhreja kohtaavien viranomaisten, kuten esitutkintaviranomaisten, saavan koulutusta, joka lisää heidän tietoisuuttaan uhrin tarpeista ja varmistaa uhrin puolueettoman, kunnioittavan ja ammattitaitoisen kohtelun (Sisäministeriö, 2016a, 9). Mahdollisia ihmiskaupan asianomistajia tulisi ohjata aktiivisesti avun piiriin (Hannonen & Kainulainen, 2022, 171), ja esimerkiksi järjestää mahdollisuus saada tiivistä sosiaaliohjausta, ammatillinen tukihenkilö tai mahdollisuus tarvittaessa päästä tuetun asumisen tai jälkihuoltotyyppiseen palveluun (Pihlaja & Piipponen, 2023, 79). Asianomistajan suojelutarpeen arvioinnissa otetaan huomioon asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet, rikoksen laatu ja asianomistajan käsitys toimenpiteiden tarpeellisuudesta (ETL 11:9 a).

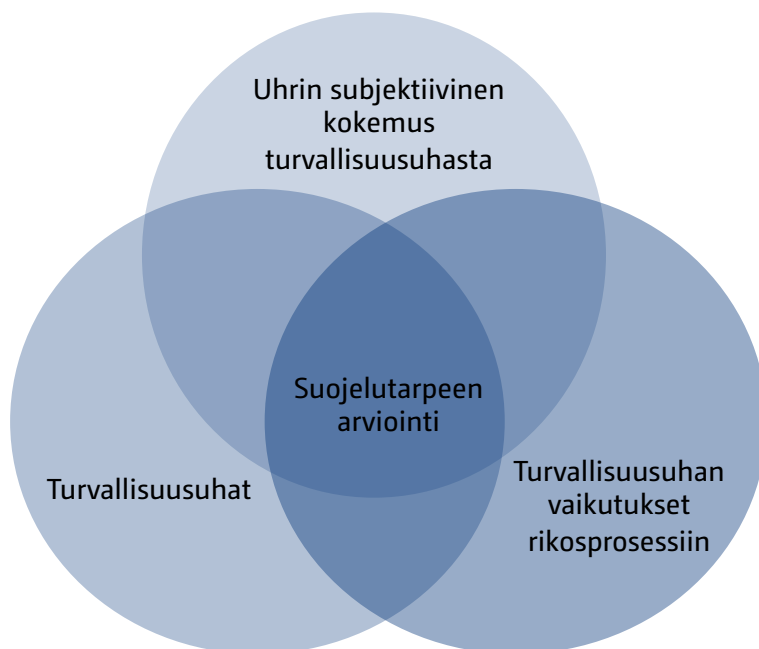
Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirjassa⁵¹ (Sisäministeriö, 2016b, 12) korostetaan, että arvioinnissa tulisi tarkistaa, ”ettei uhrin henkilökohtaisiin olosuhteisiin liity seikkoja, jotka aiheuttavat uhrille uhan tunnetta tai pelkoja tai muuta sellaista, mitä prosessin aikana toteuttavilla suojelutoiminnalla voitaisiin lievittää tai poistaa”. Esitutkintaviranomaiset ohjataan täyttämään Asianomistajan suojelutarve -lomake, jota myös päivitetään esitutkinnan aikana. Käsikirjassa painotetaan uhrin näkemyksen ottamista huomioon lomaketta täytettäessä ja arvioinnin eri vaiheissa.

---

⁵¹ Arvioinnin perusteella voidaan kiinnittää esitutkinnan aikana huomiota kuulustelutilaan, kuulustelun toteuttavan henkilön sukupuoleen, kuulustelun tallentamiseen ja käyttöön oikeudenkäynnissä todisteena. Suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja tuo esiin useita kokonaisuuksia, jotka vaikuttavat kuulustelutilanteeseen erityisesti asianomistajan näkökulmasta. Näitä ovat esimerkiksi asianomistajan henkilökohtaiset olot ja olosuhteet, joita esitutkintaviranomaisen tulisi arvioida ja tunnistaa asianomistajat, jotka ovat haavoittuvia rikosprosessissa aiheutuville lisäkäsityksille ja kokevat uhkaa ja pelottelua. Olennaista on myös huomioida näiden olosuhteiden sensitiivisyys, ja tukea asianomistajan mahdollisuutta kertoa olosuhteistaan vapaalla kerronnalla ja toisaalta luoda luottamuksellinen ilmapiiri, jossa asianomistajalla on mahdollisuus kertoa arkaluonteisista asioista. Niin ikään asianomistajan riippuvuussuhde tekijään ja asianomistajien aiemmat kokemukset rikoksesta on arvioitava ja huomioida niiden vaikutus uhrin halukkuuteen osallistua rikosprosessiin ja kertoa kokemuksestaan. Käsikirjassa ohjataan esitutkintaviranomaista selvittämään myös maassa oleskeluun liittyviä seikkoja. Esimerkiksi asianomistaja voi olla erityisen altis pelottelulle esimerkiksi oleskeluoikeuden lyhytaikaisuuden tai perusteiden vuoksi (Sisäministeriö, 2016, 22-33).

Suojelutarpeen arviointi ei ole täysipainoisesti toteutunut ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan osana. Arviointilomaketta ei täytetä valtakunnallisesti tarkasteltuna systemaattisesti eikä uhrin turvallisuustilannetta aina päivitetä esitutkinnan aikana. Aiemmassa tutkimuksessa on myös havaittu, että uhrin tekemät erilliset rikosilmoitukset hyväksikäyttäjän häneen kohdistamista turvallisuusuhista eivät kuitenkaan välttämättä päädy samaan juttukokonaisuuteen ihmiskaupparikostutkinnan kanssa (Pihlaja & Piipponen, 2023, 54). Tämä vaikeuttaa ihmiskaupparikollisuuden uhrin aseman kokonaisvaltaista tarkastelua eikä vastaa suojelutarpeen arvioinnin käsikirjan lähtökohtia.

Suojelutarpeen arvioinnin nykytilaa ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnassa voidaan kuvata oheisen kuvion mukaisesti (kuvio 17). Uhrin subjektiivinen kokemus ja tulkinta turvallisuusuhasta kohtaa vain osittain tilanteessa objektiivisesti tarkasteluna vallitsevat turvallisuusuhat. Toisaalta uhri ei välttämättä koe kaikkia todellisia turvallisuusuhkia yhtä merkittäviksi. Turvallisuusuhat ja uhrin subjektiivinen kokemus niistä vaikuttavat molemmat omalta osaltaan rikosprosessiin. Suojelutarpeen arviointi ei tällä hetkellä tavoita ja kata kaikkia näitä tekijöitä kokonaisuudessaan, vaan muodostaa vain rajatun arvion turvallisuusuhkien kokonaisuudesta.

Kuvio 17. Turvallisuusuhkien ulottuvuudet suojelutarpeen arvioinnissa

8. Rikosilmoitustietojen kirjauskäytännöt poliisiasiain tietojärjestelmään (PATJA) vaihtelevat.

Rikosilmoitusten ja esitutkimamateriaalien tarkastelu vahvasti ryhmäkeskusteluissa ja -haastatteluissa saatua informaatiota ilmoitusten kirjauskäytäntöihin liittyvistä eroavaisuuksista sekä ihmiskauppa- ja lähirikosten esitutkintaa suorittavien tutkintaryhmien moninaisuudesta. Valtakunnallista ohjeistusta rikosilmoitusten dokumentointikäytännöistä tulkitaan laitoksilla vaihtelevasti, jonka seurauksena rikosilmoitustietoja kirjataan PATJAan useilla eri tavoilla. Myös PATJA-järjestelmän käytettävyyteen havaittiin liittyvän haasteita.

Patja-aineistosta oli havaittavissa, että rikosilmoitusten selostusosiin kirjattiin hyvin vaihtelevasti näkyviin, mitä rikosta tai rikoksia ilmoituksessa käsiteltiin. Koska esitutkinnan käynnistäminen perustuu rikosilmoitukseen, on tärkeää, että ilmoituksen tiedot kirjattaisiin tarkoituksenmukaisesti ja riittävällä kattavuudella.

Kun lisätään asianimikkeitä ilmoitukseen, selostusosa oli useissa tapauksissa jäänyt päivittämättä. Tällöin käsityksen muodostaminen ihmiskaupparikoksen muodosta ja tunnusmerkistötekijöistä erityisesti muita asianimikkeitä sisältävissä ilmoituksissa oli haasteellista.

Myös asianomistajan aseman ja tilanteen huomioiminen, asianomistajan tukipalveluiden sekä kolmannen sektorin toimijoiden hyödyntäminen jäivät Patja-aineiston ja esitutkimamateriaalin tarkastelun perusteella vähäiseksi. Täydentämättä jääneet kirjaukset hankaloittavat eri tunnuslukujen luotettavuuden tarkastelua, keskinäistä vertailukelpoisuutta sekä rikosten ja tapahtumien saroittamista ja analyysitoimintaa. Ihmiskauppa- ja lähirikoksiin ei PATJA-järjestelmässä ole juttuluokittelumahdollisuutta, mutta tilastollisen teon tarkenteen lisääminen ihmiskauppa-rikoksiin on selkeyttänyt ilmenemismuotojen seuranta.

8.2 Tutkimushankkeen suositukset

Tutkimushankkeen havaintojen pohjalta suositellaan seuraavia toimenpiteitä (kuvio 18), joilla voidaan parantaa ihmiskaupan ja sen lähirikosten esitutkintaa poliisissa, yhdenmukaistaa valtakunnallisesti esitutkintaviranomaisen käytänteitä ja parantaa ihmiskaupan asianomistajan asemaa ja oikeusturvaa esitutkinnan aikana. Suositukseen ja luvussa 7 kuvattuun ihmiskaupan esitutkinnan malliin on integroitu HEUNIn erikseen tuottamaan katsaukseen sisältyneet suositukset, jotka on koottu lukuun 6.6. Seuraavissa alaluvuissa eritellään tarkemmin suositusten sisältöä.

Lainsäädäntöön liittyvät koulutus- ja kehittämistarpeet

1. Rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisen tarkastelu tulisi vakiinnuttaa osaksi ihmiskaupparikosten rikosprosessia.
2. Viranomaisten mahdollisuuksia oma-aloitteiseen tiedonvaihtoon tulisi lisätä.
3. Massamaisen ihmiskaupparikoksen sisällyttämistä rikoslakiin tulisi arvioida.
4. Viranomaisten osaamista ääni- ja kuvataallenteen hyödyntämiseen asianosaisten kuulustelussa tulisi vahvistaa koulutuksella.

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan valtakunnallisen yhdenvertaisuuden tukeminen

5. Ihmiskaupparikosten esitutkinnan valtakunnalliset rakenteet poliisihallinnossa tulisi arvioida ja vastuut selkeyttää.
6. Moniviranomaistoiminnan rakenteet tulisi muodostaa ja vakiinnuttaa ihmiskaupan tunnistamisen, esitutkinnan ja paljastavan toiminnan tueksi.
7. Poliisihallituksen antamia ohjeita tulisi päivittää, rikostyyppien dokumentointikäytänteitä yhtenäistää ja tutkinnan projektinhallintaa kehittää.

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan laadun varmistaminen

8. Ihmiskaupparikoksen eri ilmenemismuotojen tunnistamista tulisi vahvistaa koulutuksella.
9. Esitutkintaviranomaisten keskinäistä osaamista tulisi jakaa laitosten sisällä johdonmukaisesti ja työnohjauksen tarjontaa kehittää.
10. Tulkkaukseen liittyvä ohjeistus ja linjaukset tulisi päivittää vastaamaan käytännön toimijoiden tarpeita.
11. Asianomistajakuulustelun ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevan asianomistajan kuulustelukoulutusta sekä trauma- ja kulttuurisensitiivistä työtettä tulisi vahvistaa.

Uhrinäkökulman vahvistaminen

12. Ihmiskaupan asianomistajan ja viranomaisten välistä luottamusta tulisi rakentaa tiedostavasti ensi kohtaamisesta alkaen hankkeessa luodun prosessikaavion mukaisesti.
13. Palveluohjausta tulisi kehittää poliisihallinnossa ja monipuolistaa yhteistyötä myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.
14. Suojelutarpeen arviointia tulisi vahvistaa ja arvioinnissa tulisi painottaa asianomistajan subjektiivista kokemusta turvauhasta.

Kuvio 18. IHMEMALLI-hankkeen suositukset.

8.2.1 Lainsäädäntöön liittyvät koulutus- ja kehittämistarpeet (suositukset 1-4)

Suositus 1. Rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisen tarkastelu tulisi vakiinnuttaa osaksi ihmiskaupparikollisuuden rikosprosessia.

Rankaisemattomuusperiaate tulisi linjata selkeästi viranomaisohjeistuksessa ja vakinaistaa osaksi ihmiskaupparikollisuuden esitutinnan aikaista syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välistä ja sisäistä keskustelua.

Keskustelua rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisesta tulisi käydä kaikkien rikosprosessin toimijoiden kesken, jotta viranomaisten välille muodostuisi yhtenäinen näkemys siitä, missä rikosprosessin vaiheessa periaate tulee arvioitavaksi. Keskusteluun tulisi sisällyttää myös tuomioistuimet.

Suositus 2. Viranomaisten mahdollisuuksia oma-aloitteiseen tiedonvaihtoon tulisi lisätä.

Oma-aloitteiseen tiedonvaihtoon liittyvät lainsäädännölliset esteet tulisi purkaa ja mahdollistaa vihjetiedon välittäminen eri viranomaisilta tietojohdoisen poliisitoiminnan tueksi.

Moniviranomaistoiminnan osana tulisi keskustella eri toimijoiden tiedonvaihtoon liittyvistä tulkinnoista ja käytänteistä ja luoda yhtenäinen toimintamalli vihjetiedon välittämiseen viranomaistoimijoiden välillä. Nykyiset henkilösidonaiset toimintamallit ja ratkaisut ovat alttiita henkilövaihdoiksille ja muille yksittäisten henkilöiden resursseihin liittyville tekijöille.

Tietojohdoisuutta tulisi edelleen vahvistaa varmistamalla Keskusrikospoliisin IHKA-LAMA -toiminnan keräämien tietojen hyödynnettävyys ja saatavuus valtakunnallisesti. Kaikkien ihmiskaupparikollisuuden parissa toimivien esitutkintaviranomaisten pääsy Keskusrikospoliisin IHKA-neukkariin tulisi varmistaa.

Suositus 3. Massamaisen ihmiskaupparikoksen sisällyttämistä rikoslakiin tulisi arvioida.

Asianomistajien huomattavan suuri määrä on haastava rikosprosessin eri toimijoille, kuten laajoissa marjanpoimintaan liittyvissä työperäisen hyväksikäy-

tön esitutkinnoissa on tullut esiin. Mikäli arviot ihmiskaupparikollisuuden kasvusta ja tapausten laajuudesta toteutuvat, asianomistajien suuri määrä tulee haastamaan nykyiset toimintamallit.

Laajoissa esitutkinnoissa on havaittu lainsäädännöstä puuttuvan niin sanottu massamainen ihmiskaupparikos, jonka avulla voitaisiin kustannustehokkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin käsitellä useita asianomistajia koskevia hyväksikäyttötapauksia rikosprosessin eri vaiheissa. Massamaisen ihmiskaupparikoksen lisäämistä lainsäädäntöön tulisi arvioida tulevina vuosina.

Suositus 4. Viranomaisten osaamista ääni- ja kuvatallenteen hyödyntämiseen asianosaisten kuulustelussa tulisi vahvistaa koulutuksella.

Koulutuksella tulisi varmistaa, että esitutkintaviranomaisilla on riittävästi osaamista hyödyntää videokuulusteluja ihmiskaupparikosten tutkinnassa. Syksyllä 2023 voimaan tulleen lainsäädännön mukaisesti videotallenteita voidaan hyödyntää pääkäsittelyssä, jolloin esitutkintaviranomaisilta edellytetään vahvaa osaamista vastakuulustelumahdollisuuden järjestämisessä.

Tallenteiden käyttö edellyttää sujuvia litterointipalveluja. Litterointiin tulisi varata tosiasialliset taloudelliset ja ajalliset resurssit.

8.2.2 Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan valtakunnallisen yhdenmukaisuuden tukeminen (suositukset 5-7)

Suositus 5. Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan valtakunnalliset rakenteet poliisihallinnossa tulisi arvioida ja vastuut selkeyttää.

Ihmiskaupparikosten esitutkinnan rakenteita tulisi tarkastella valtakunnallisesti käytäntöjen yhtenäistämiseksi ja esitutkinnan laadun varmistamiseksi.

Valtakunnallinen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmä on ansiokkaasti kehittänyt ihmiskaupparikollisuuden paljastamista, torjuntaa ja tutkintaa. Tutkintaryhmän toiminta tulisi vakiinnuttaa ja varmistaa toiminnan rahoitus poliittisista päätöksistä riippumattomaksi. Toiminnan kehittyessä ja kokemuspohjan kasvaessa tutkintaryhmän asemaa ja toimenkuvaa tulisi tarkastella ja arvioida.

Arvioinnin pohjalta asiantuntijuuden keskittämisen eri vaihtoehtoja tulisi kartoittaa ja tarkastella koko valtakunnan tasolla. Aluevastuujaon ylittävien rakenteiden vahvistamista tulisi arvioida – tulisi avata keskustelu siitä, onko tapausten tutkinnanjohto mahdollista toteuttaa aluevastuujaon ylittävillä rakenteilla. Poliisihallinnon sisäisen ihmiskauppaverkoston kokonaisuus tulisi päivittää siten, että kaikki verkoston jäsenet ovat motivoituneita ja kykeneviä työtehtäviensä puolesta toimimaan ihmiskaupparikollisuuden torjunnan ja tutkinnan kehittämiseksi.

Valtakunnallisen ihmiskaupparikostutkintaryhmän ja keskusrikospoliisin välinen työnjako tulisi selkeyttää käytännön tasolla. Poliisilaitosten tietoisuutta Keskusrikospoliisin mahdollisuuksista kansainväliseen yhteistyöhön tulisi vahvistaa. Esimerkiksi kansainvälisiin tietopyyntöihin liittyvää tukea ei tällä hetkellä vakiintuneesti hyödynnetä osana kansainvälisiä ulottuvuuksia sisältäviä ihmiskaupparikollisuuden esitutkintoja. Poliisihallituksen tulisi varmistaa, että paikallispoliisi on tietoinen valtakunnallisten yksiköiden vastuista ja mahdollisuuksista tarjota tukipalveluita ja tietoa ihmiskaupparikostutkintojen eri osa-alueilla.

Alueellisten yksiköiden tietoisuutta valtakunnallisen tutkintaryhmän ja ihmiskauppaverkoston tarkoituksesta ja tarjoamasta tuesta tulisi lisätä poliisihallinnon sisällä. Myös näiden rakenteiden tarjoaman tuen tasapuolinen jakautuminen valtakunnallisesti ja riippumattomuus henkilöistä tulisi varmistaa. Lisäksi tulisi tarkastella tutkintaresurssien ja asiantuntijuuden valtakunnallista jakautumista ja keskittämistä suhteessa ihmiskaupparikosten määriin paikallispoliisissa.

Suositus 6. Moniviranomaistoiminnan rakenteet tulisi muodostaa ja vakiinnuttaa ihmiskaupan tunnistamisen, esitutkinnan ja paljastavan toiminnan tueksi.

Moniviranomaistoiminnan tueksi tulisi muodostaa alueellisia rakenteita, jotta yhteydenotto eri tahojen välillä helpottuisi ja nopeutuisi ja tietoisuus muiden viranomaisten toiminnasta kasvaisi. Moniviranomaistoimintaa tulisi tarkastella laajasti ja sisällyttää rakenteisiin myös uusia näkökulmia avaavia eri alojen toimijoita, jotta ihmiskauppailmiön moninaisuus ja liitännäisyydet yhteiskunnan eri osa-alueisiin voitaisiin tunnistaa aiempaa paremmin. Jo olemassa olevien yhteistyökumppaneiden lisäksi katse tulisi suunnata monipuolisesti viranomaiskenttään. Moniviranomaisrakenteessa tulisi varmistaa, että yhteistyö ei rakennu henkilösidonnaisten suhteiden varaan ja kavennu vain entuudestaan toisilleen tuttujen henkilöiden väliseksi yhteistyöksi.

Moniviranomaisrakenteet tulisi vakiinnuttaa, jotta eri toimijoiden asiantuntijuus ja keräämä tieto voidaan valjastaa tarkoituksenmukaisella tavalla myös esitutkinnan aikana. Tämä edellyttää tietoisuuden lisäämistä eri toimijoiden vastuista ja toiminnasta. Erityisesti esitutkintaviranomaisen tietoisuutta eri viranomaisten osaamisesta ja tietovarannoista tulisi lisätä, jotta moniviranomaisrakenteet tuottavat tarkoituksenmukaista tietoa esitutkintaviranomaiselle.

Osana viranomaisverkostoa tulisi tunnistaa ja arvioida mahdollisuutta hyödyntää eri viranomaisten keräämää tietoa esitutkinnan näyttönä aiempaa laajemmin, jotta ihmiskaupparikoksen tarkoitus, tekotapa ja keinot pystytään näyttämään toteen rikosprosessissa. MOVI-mallin hyödyntämistä viranomaistoiminnassa tulisi jatkaa edelleen ja tarkentaa kokemusten karttuessa.

Ennalta estävää toimintaa tulisi vahvistaa ihmiskaupparikollisuuden torjunnassa. Ennalta estävä toiminta tulisi rakentaa hallinnollisen rikostorjunnan viitekehyykseen, jossa osallistetaan viranomaistoimijoiden lisäksi kolmannen sektorin ja yksityisen sektorin toimijoita ennalta ehkäisemään ihmiskaupan eri muotoja.

Suositus 7. Poliisihallituksen antamia ohjeita tulisi päivittää, rikostyyppin dokumentointikäytänteitä yhtenäistää ja tutkinnan projektinhallintaa kehittää.

Ohjeistusta ihmiskaupparikosten esitutkinnan laadun ja dokumentoinnin yhtenäistämiseksi valtakunnallisesti tulisi päivittää ja jalkauttaa. Erilaisissa ohjauksissa dokumenteissa olevat tiedot tulisi koota yhteen ja varmistaa, ettei ohjeistukseen päädy ristiriitaisuuksia.

Tiedustelun tarpeisiin tulisi pystyä vastaamaan ajantasaisen tilannekuvan luomiseksi, mikä edellyttää poliisihallinnon rekistereihin syötettävän tiedon yhteismitallistamista. PATJAan vietyjen tietojen vaihtelevuus ja vajavaisuus heikentää hakujen toimivuutta ja tiedon välittymistä. PATJAssa tulisi olla mahdollisuus ihmiskaupparikollisuuden luokitteluun tilastointitarkenteen avulla ja poliisihallinnon ohjeistukseen tulisi lisätä velvoite luokittelun käytölle. Lisäksi rikosilmoitusten kirjaamiskäytännöt, koskien esimerkiksi selostusosaa, tulisi yhtenäistää. Mikäli rikosilmoitusten kirjaukset ovat puutteellisia, eri tunnuslukujen keskinäinen vertailu ja luotettavuuden tarkastelu, kuten myös rikosten ja tapahtumien sarjoittaminen ja analyysitoiminta vaikeutuvat.

Esitutkinnan prosessihallinnan tueksi tulisi hankkia projektihallintajärjestelmä, jota pystytään hyödyntämään valtakunnallisesti TUVE-verkossa. Toimiva projektihallinta on edellytys laajojen tutkintojen edistämiseksi, tiedonvälittämiselle ja esitutkinnan vaiheiden todentamiseksi jälkikäteen. Yhtenäisen projektihallintajärjestelmän puuttuessa ja poliisiasian tietojärjestelmän rajoitteiden vuoksi käytännöt ovat vaihtelevia ja tutkintaryhmäkohtaisia heikentäen esitutkinnan dokumentointia myös laillisuusvalvonnan näkökulmasta. Tietojärjestelmien kankeus ja tiedon pirstaleisuus havaittiin viranomaisten välisen yhteistyön esteeksi myös Kuukasjärven ym. (2021; 2022) tutkimuksissa.

8.2.3 Ihmiskaupparikollisuuden esitutkinnan laadun varmistaminen (suositukset 8-11)

Suositus 8. Ihmiskaupparikoksen eri ilmenemismuotojen tunnistamista tulisi vahvistaa koulutuksella.

Ihmiskaupparikostutkinnan neuvottelupäivät tulisi vakiinnuttaa vuosittaiseksi tilaisuudeksi. Neuvottelupäivillä ihmiskaupparikollisuuden eri muotojen parissa työskentelevillä on mahdollisuus kokoontua yhteen jakamaan sekä käytännön kokemuksia että tietoa nousevista ihmiskauppailmiöistä, jotka tulisi huomioida viranomaistoiminnassa. Lisäksi toimijoiden välistä tietoisuutta toistensa asiantuntemuksesta ja toiminnasta on tarve lisätä.

Neuvottelupäivillä tulisi pyrkiä kuulemaan ihmiskaupan uhreja kokemusasiantuntijoina sekä vertaispuheenvuoroja ihmiskaupparikostutkintaa toteuttaneilta tutkijoilta ja tutkinnanjohtajilta. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää ihmiskaupparikollisuuden uhrin tilanteen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, psykologisen kontrollin ilmenemismuotoihin ja ihmiskaupparikollisuuden psykologisiin ulottuvuuksiin.

Ihmiskaupparikoksiin liittyvässä koulutuksessa on keskeistä huomioida myös yleisen tietoisuuden lisääminen laajasti. Koulutusta ei tulisi kohdistaa vain toimijoille, jotka ovat keskittyneet ihmiskaupparikollisuuden torjuntaan ja tutkintaan. Ihmiskaupparikollisuuden tunnistamisen kehittämiseksi johdon tulisi kannustaa kenttätoimijoita ja ilmiöön epäileväisemmin suhtautuvia toimijoita perehtymään ihmiskaupan indikaattoreihin.

Suositus 9. Esitutkintaviranomaisten keskinäistä osaamista tulisi jakaa laitosten sisällä johdonmukaisesti ja työnohjauksen tarjontaa kehittää.

Poliisihallinnon sisäisiä voimavaroja tulisi hyödyntää johdonmukaisesti. Ihmiskaupparikollisuuteen liittyy useita eri hyväksikäytön muotoja, joiden esitutkinta on sijoitettu eri yksiköihin poliisilaitoksien sisällä. Ihmiskaupparikollisuuden moniulotteisuus edellyttää asiantuntijuuden jakamista näiden yksiköiden välillä. Poliisilaitoksissa tulisi tarkastella mahdollisuutta muodostaa yksiköiden rajat ylittäviä tutkintaryhmiä, jotta ihmiskaupparikollisuuden esitutkintaan saadaan koottua monipuolista osaamista esimerkiksi talousrikollisuudesta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja ulkomaalaistutkinnasta. Tämä tukisi asiantuntijuuden kasvua ja yhteisöllistä oppimista. Rikosprosessissa edenneiden esitutkintojen läpikäynti myös niistä annettujen tuomioiden näkökulmasta tukisi hallinnon sisäistä oppimista ja ihmiskaupparikollisuuden ympärille kehittyvien oikeuskäytäntöjen omaksumista.

Asiantuntijuuden jakamista ja keskustelua rikostutkijoiden välillä tulisi vahvistaa yli poliisilaitosrajojen. Kollegiaalinen keskustelu tukee kokemusten ja saavutetun asiantuntijuuden jakamista ja auttaa työntekijöitä jaksamaan työssään. Niin ikään vapaamuotoisemmat keskustelukanavat valtakunnallisen ihmiskaupparyhmän toimijoiden kanssa tukisivat haastavien tutkintojen edistämistä alueellisissa yksiköissä.

Työssäjaksamiseen liittyy myös työnohjauksen mahdollistaminen tutkinnanjohtajille ja tutkijoille valtakunnallisesti. Kuormittavat työtehtävät heikentävät pahimmillaan työtehoa ja aiheuttavat organisaatiotasolla henkilöstön siirtymistä työtehtävistä toisiin, joka heikentää mahdollisuuksia kiinnittää ihmiskauppaan liittyvää erikoistumista yksiköihin.

Suositus 10. Tulkkaukseen liittyvä ohjeistus ja linjaukset tulisi päivittää vastaamaan käytännön toimijoiden tarpeita.

Tulkkaukseen liittyvät rajoitteet ovat tällä hetkellä kestäättömiä kaikkien osapuolten näkökulmasta. Tulkkauksen haasteet vaikuttavat pahimmillaan esitutkinnan laatuun ja väistämättä pidentävät esitutkintojen kestoja ja heikentävät siten asianosaisten oikeusturvaa.

Tulkkaukseen liittyvässä ohjeistuksessa ja linjauksissa tulisi ottaa aiempaa selvemmin huomioon tulkkauksen esitutkinnalle tuomat haasteet ja ihmiskaupparikosten erityispiirteiden asettamat vaatimukset tulkkaukselle. Tulkkien saatavuus on keskeinen esitutkintaan vaikuttava tekijä.

Ohjeistuksessa tulisi huomioida tulkkauspalveluiden hankintaan liittyvän hallinnon prosessin keventäminen, mahdollisuus todentaa tulkin ja vastaajan välinen riippumattomuus sekä käytännön mahdollisuudet varmistaa tulkin ammattitaito sekä luotettavuus kulttuuriin, murteisiin ja sukupuoleen liittyvissä kysymyksissä.

Pienten kieliryhmien tulkki saattaa olla saatavilla toisesta valtiosta, josta tulkkaus voidaan hoitaa etäyhteydellä. Etäkuulustelumahdollisuuden hyödyntämistä tulisi tarkastella poliisihallinnossa laajemmin.

Suositus 11. Asianomistajakuulustelun ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevan asianomistajan kuulustelukoulutusta sekä trauma- ja kulttuurisensitiivistä työtettä tulisi vahvistaa.

Asianomistajakuulusteluun liittyvää osaamista tulisi vahvistaa valtakunnallisesti. Ihmiskaupparikosten asianomistajien kohtaamisessa ja kuulustelussa tulisi huomioida traumainformoitu työote. Asianomaisen kokema trauma, haavoittuva asema, turvaton tila ja riippuvainen asema edellyttävät esitutkintaviranomaisilta ja muilta viranomaisilta halua ja kykyä ymmärtää asianomistajan olosuhteita.

Trauma vaikuttaa niin asianomistajan kerrontaan kuulusteluissa kuin valmiuksiin selviytyä rikosprosessista, mikä tulee huomioida kuulustelumenetelmien, kuulustelijan ja tulkin valinnassa. Kulttuuri- ja traumasensitiivisyyden puute heikentävät poliisin mahdollisuuksia suorittaa uhrikeskeistä ja laadukasta esitutkintaa.

Asianomistajakuulustelun osaamista tukevaa lisäkoulutusta tulisi järjestää Poliisiammattikorkeakoulussa ja tarjota laitoksien tutkijoille tosiasiallinen mahdollisuus osallistua koulutukseen lähiopetuksena. Koulutuksessa tulisi huomioida esimerkiksi asianomistajan haavoittuva asema ja trauman vaikutus kerrontaan.

Kuulustelukoulutuksessa tulisi luoda osaamista asianomistajan kokonaistilanteen tarkasteluun ja ihmiskaupparikollisuuden tunnusmerkkien sanoittamiseen tavalla, joka tukee asianomistajan mahdollisuuksia kertoa kokemukstaan esitutkinnan tarpeet täyttävällä tavalla. Jokaisella laitoksella tulisi olla hyväksikäytetyn asianomistajan kuulusteluun perehtynyt kuulustelija, joka pystyy tarvittaessa ohjeistamaan ja tukemaan kollegoita ihmiskauppaan liittyvissä asianomistajakuulusteluissa. Johtamisen näkökulmasta olisi keskeistä varmistaa, että myös tutkinnanjohtajilla on riittävä ymmärrys haavoittuvassa asemassa olevan asianomistajan kuulustelusta ja kohtaamisesta sekä uhrityön kokonaisuudesta.

Koulutukseen tulisi integroida jo kehitettyjen mallien ja koulutuksien parhaat käytänteet. Esimerkiksi lapsien kuulusteluun liittyvän koulutuskokonaisuuden ja Barnahus-mallin monipuolinen sisältö tulisi ottaa soveltaen huomioon asianomistajakuulustelun koulutuksessa.

8.2.4 Uhrinäkökulman vahvistaminen (suositukset 12-14)

Suositus 12. Ihmiskaupan uhrin ja viranomaisten välistä luottamusta tulisi rakentaa tiedostavasti ensi kohtaamisesta alkaen hankkeessa luodun prosessikaavion mukaisesti.

Ihmiskaupparikollisuuteen liittyvät rikosilmoitukset tulevat esitutkintaviranomaiselle vaihtelevasti muilta viranomaisilta, kolmannen sektorin toimijoilta tai suoraan asianosaisilta. Riippumatta rikosilmoituksen tehneestä tahosta, jokainen ilmoitus tulisi käsitellä asianmukaisella tavalla ja varmistaa, että ilmoittaneella taholla ei ole vaikutusta ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen.

Ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön kokeneen uhrin ja viranomaisen kohtaamisessa suositellaan sovellettavaksi IHMEMALLI-hankkeen prosessikaaviota. Viranomaistoiminnan tukena tulisi hyödyntää edelleen jo kehitettyjä malleja ja ohjeistuksia, kuten Barnahus-mallia ja Marak-menetelmää. Esitutkintaviranomaisen tulisi välittää mahdollisuuksien mukaan tietoa asianomistajalle esitutkinnan etenemisestä ja vaiheista ymmärrettävästi ja selkokielisesti.

Ensimmäinen kohtaaminen uhrin ja viranomaisen välillä luo pohjaa luottamukselle. Anonyymin puhutuksen mahdollisuuksia ja laajempaa hyödyntämistä

tä valtakunnallisesti poliisihallinnossa tulisi tarkastella. Piilevä ja avoin asenteellisuus, esimerkiksi seksityöhön liittyvien stigmojen vuoksi, heikentää luottamusta ja pahimmillaan uhri ei uskalla tehdä rikosilmoitusta. Kenttäpartioiden ja esikäsittelyn tietoisuutta ihmiskaupparikollisuuden ilmenemismuodoista ja lähirikoksista tulisi vahvistaa, jotta ihmiskaupparikollisuuden tunnistaminen paranee ja uhrin kohdataan haavoittuvan aseman vaatimalla sensitiivisyydellä.

Kenttäpartioiden käyttöön tulisi luoda infokortit, jotka tukevat ihmiskaupan uhrin tunnistamista ja toimintaa partion kohdatessa mahdollisen ihmiskaupan uhrin. Vieraskielisten uhrien kohtaamista tukemaan tulisi luoda esimerkiksi viranomaisen toimintaa ilmentävät kuvakortit, jotka helpottavat kommunikointia vihamielisen tai pelokkaan uhrin kanssa yhteisen kielen puuttuessa.

Viranomaistoimijoiden ja kolmannen sektorin jo tuottama materiaali hyväksikäytön uhrien kohtaamista varten tulisi ottaa laajasti käyttöön poliisihallinnossa. Esimerkiksi Work Help Finland -sovelluksen käyttö tulisi vakiinnuttaa osaksi työperäisen hyväksikäytön ennalta ehkäisyä.

Suositus 13. Palveluohjausta tulisi kehittää poliisihallinnossa ja monipuolistaa yhteistyötä myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Viranomaiset tunnistavat kolmannen sektorin hyväksikäytön kohteeksi joutuneille uhreille tarjoamia tukipalveluita vain rajatusti. Pääsääntöisesti ihmiskaupan uhrin ohjataan Rikosuhripäivystykseen. Keskustelu-yhteystyötä kolmannen sektorin toimijoiden ja viranomaisten välillä tulisi kehittää hyödyntämällä Seive-hankkeessa⁵² luotuja paikallisia yhteistyöverkostoja. Verkostoja tulisi luoda valtakunnallisesti myös muille alueille.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminnan kokonaisuus on jäänyt osalle toimijoista epäselväksi, jolloin yhteistyön kaikkia mahdollisuuksia ei ole täysipainoisesti hyödynnetty. Eri viranomaisten tietoisuutta ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminnasta ja tarjoamista asianomistajien tukipalveluista tulisi lisätä. Ihmiskaupan uhrin ohjaamiseen palveluiden piiriin

---

⁵² Seive-hanke on Rikosuhripäivystyksen toteuttama ja oikeusministeriön rahoittama hanke, jonka tavoitteena on parantaa seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden ihmiskaupan uhrien avunsaantia. Hankkeen osana luotiin neljä viranomaisista ja järjestöistä koostuvaa alueellista monitoimijaverkostoa (Oulu, Tampere, Turku, Helsinki/Vantaa), joihin kuuluu edustajia poliisista, sosiaali- ja terveystieteistä ja järjestöistä.

tulisi kehittää selkeä toimintamalli, jonka mukaan toimitaan valtakunnallisesti, kun viranomaisena kohtaa hyväksikäytön uhrin. Palveluohjauksesta tulisi tehdä merkintä poliisiasian tietojärjestelmään.

Suositus 14. Suojelutarpeen arviointia tulisi vahvistaa ja arvioinnissa tulisi painottaa uhrin subjektiivista kokemusta turvauhasta.

Ihmiskaupparikoksen uhri saattaa kokea eritasoista uhkaa hyväksikäyttäjien tai muiden asianosaisten taholta. Suojelutarpeen arviointi tulisi toteuttaa systemaattisesti kaikissa ihmiskaupparikoksissa ja lähirikoksissa.

Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirjan mukaisesti tulisi varmistaa ja käsikirjan mukaisen lomakkeen tallentaminen poliisiasian tietojärjestelmän merkintälehdelle vakiinnuttaa. Suojelutarpeen arvioinnin osalta tulisi arvioida, tulisiko ihmiskaupan ja lähirikosten uhrien kohdalla poistaa arviointimenettelyn ensimmäinen vaihe.

Ensimmäisessä vaiheessa arvioidaan, onko heti selvää, ettei uhri voi olla suojelun tarpeessa johtuen rikoksen tyypistä ja/tai henkilökohtaisista olosuhteista. Suojelutarpeen arviointimenettelyn tavoitteena on sellaisten uhrien tunnistaminen, joiden kertomuksen saamista näytöksi voidaan helpottaa rikosprosessin aikana toteutettavilla suojelutoimilla (Sisäministeriö, 2016b, 11).

Ihmiskaupparikoksen ollessa vakava henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos, johon kuuluu huomattavia psykologisia elementtejä, on oletettavaa, että arvioinnille on poikkeuksetta tarve. Ensimmäisen vaiheen poistaminen arvioinnista vähentäisi myös mahdollisuutta, että arviointi jätetään tekemättä epätarkoituksenmukaisesti tutkinnan alkuvaiheessa, jolloin ihmiskaupan uhrin henkilökohtaiset olosuhteet riippuvuussuhteineen ja haavoittuvine asemineen ovat vielä todentamatta.

Esitutkintaviranomaisten tietoisuutta suojelutarpeen arvioinnin kokonaisvaltaisesta vaikutuksesta asianomistajan asemaan tulisi vahvistaa. Ihmiskauppaan liittyvän haavoittuvan aseman, turvattoman tilan ja riippuvaisen aseman arviointi tulisi huomioida osana arviointia. Suojelutarpeen arviointi edellyttää keskustelua asianomistajan kanssa ja tämän subjektiivisen kokemuksen painottamista arvioinnissa.

Esitutkintaviranomaisen tulisi huomioida toiminnassaan asianomistajan kokemukset ja pyrkiä parantamaan asianomistajan asemaa suojelutarpeen arvioinnin ohella myös palveluohjauksella. Esitutkinnan onnistumisen kannalta olisi keskeistä varmistaa, että asianomistaja tuntee asemansa turvalliseksi ja että hänen odotuksensa viranomaisten mahdollisuuksista varmistaa hänen turvallisuutensa ovat todenmukaiset.

8.3 Jatkotutkimuksen tarpeet

Ihmiskaupparikollisuuden esitutkintojen näytön riittävyyden ja laadun arvioinnilla kohti laajempaa rikosvastuun toteutumista.

Oikeuskäytäntöjen vakiintumattomuus vaikuttaa rikosprosessiin monella tavalla. Näytön riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta tuomioistuimessa on vaikea arvioida. Ihmiskaupan tarkoituksen, tekotavan ja keinojen näyttäminen toteen pääkäsittelyssä kestäväällä tavalla on niin ikään käytäntöjen vakiintumattomuuden ja tapausten vaihtelevuuden vuoksi haasteellista.

Jatkotutkimuksessa tulisikin arvioida esitutkinnan näytön laatua ja riittävyyttä. Tämä on mahdollista toteuttaa esimerkiksi analysoimalla rikosprosessin läpikäyneitä ihmiskaupatapauksia esitutkintamateriaalin, syyteharkinnan ja tuomion perusteluiden näkökulmasta. Käymällä systemaattisesti läpi tuomioita voidaan kartoittaa, mitä esitutkinnassa piti tai olisi pitänyt näyttää toteen, jotta tuomio annettaisiin ihmiskaupasta.

Näytön laadun ja riittävyyden lisäksi jatkotutkimuksessa tulisi arvioida rikosprosessin toimijoiden tulkintakehyksiä, joilla ihmiskaupan tunnusmerkistöä arvioidaan ja sen täytymistä perustellaan. Tutkimus jatkaisi näin ollen Koivukari ym. (2022) tutkimusta täydentämällä havaintoja ja johtopäätöksiä näytön ja esitutkinnan näkökulmasta.

Uhritutkimuksesta tukea viranomaistoiminnan laadulliseen kehittämiseen.

Ihmiskauppa on monella tapaa prosessimainen ja psykologista kontrollia ilmentävä rikos. Arviot ihmiskaupan uhrien kokonaisvaltaisesta tilanteesta perustuvat tällä hetkellä viranomaisten ja muiden toimijoiden tulkintoihin. Laadullinen ja määrällinen uhritutkimus syventäisi viranomaistoimijoiden ymmär-

rystä ihmiskaupparikollisuuden piirteistä uhrin näkökulmasta, todentaisi ja ohjaisi uhrisensitiivisten toimintamallien kehittämistä viranomaiskentällä, sekä tukisi uhrin tilanteen ja aseman kokonaisvaltaista arviointia. Erilaiset tilastot auttavat kokonaiskuvan luomisessa, mutta eivät tue viranomaistoiminnan laadullista kehittämistä uhritutkimuksen tavoin.

Seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksesta työkaluja ihmiskaupan tunnistamiseen.

Suomessa ihmiskauppaan liittyvä tutkimus on jokseenkin painottunut työperäiseen hyväksikäyttöön. Seksuaalisen hyväksikäytön tutkimus ihmiskaupan muotona on jäänyt vähemmälle painotukselle.

Seksuaalipalveluihin liittyvän stigman murtamiseksi, viranomaisten tietoisuuden lisäämiseksi ja hyväksikäytön torjumiseksi tarvitaan lisätietoa niistä alaan liittyvistä hyväksikäytön muodoista ja toimintamalleista, jotka liittyvät seksuaaliseen hyväksikäyttöön ihmiskaupan muotona. Keräämällä aineistoa esimerkiksi seksuaalipalveluiden tarjoajilta saataisiin viranomaisia laajempi näkökulma alalla näyttäytyvään hyväksikäyttöön ja pystyttäisiin edelleen kehittämään toimintamalleja, joilla viranomaiset pystyvät oikea-aikaisesti tunnistamaan seksuaalisen hyväksikäytön ihmiskaupan muotona.

Toimintaympäristöanalyysistä ymmärrystä ihmiskaupan kirjoon ja tunnistamiseen.

Ymmärryksemme ihmiskaupan eri muotojen laajasta kirjoista kasvaa jatkuvasti. Kuitenkaan rikosprosessiin johtaneet epäilyt esimerkiksi hyväksikäytöstä rikollisessa toiminnassa tai kerjäämisessä ovat vielä verrattain harvinaisia. Sen sijaan viranomaistoimijat ja muut ammattilaiset näkevät hyväksikäytön koko kirjon ja heikkoja signaaleja ihmiskaupan uusista muodoista jokapäiväisessä työssään. Ennalta ehkäisevää työtä voitaisiin tukea systemaattisella toimintaympäristöanalyysillä, joka kokoaisi yhteen tämän tiedon sekä Suomesta että naapurimaistamme. Lisäksi ihmiskaupan linkittyminen muuhun vakavaan rikollisuuteen tulisi huomioida toimintaympäristön analyysissa.

Lähteet

Kirjallisuus ja sähköiset lähteet

Andersson, L. (2013). Laittoman maahantulon järjestäminen Rangaistussäännöksen tarkistaminen. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 13.

Aronowitz, A., Theuermann, G. & Tyurukanova, E. (2010). Analysing the Business Model of Trafficking in Human Beings to Better Prevent the Crime. Vienna, Austria: Organization for Security and Co-operation in Europe.

Ballucci, D., & Stathakis, F. (2022). Re-Conceptualizing Success: Investigating Specialized Units Responses to the Sexual Trafficking of Female Victim-Survivors. *Feminist Criminology*, 17(5), 661-683.

Beauregard, E., Proulx, J., Leclerc, B., & Allaire, J-F. (2007). Script analysis of the hunting process of serial sex offenders. *Criminal justice and behavior*, 34(8), 1069-1084.

Becker, G. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76(2), 169–217.

Casassa, K., Knight, L., & Mengo, C. (2022). Trauma bonding perspectives from service providers and survivors of sex trafficking: A scoping review. *Trauma, violence, & abuse*, 23(3), 969-984.

Chiu, Y.-N., Leclerc, B., & Townsley, M. (2011). Crime script analysis of drug manufacturing in clandestine laboratories. *British Journal of Criminology*, 51(2), 355-374.

Conroy, S. (2022). Trafficking in persons in Canada. *Juristat*. Statistics Canada Catalogue no 85-005-X. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-005-x/2022001/article/00001-eng.htm#a7>.

Cornish, D. (1994a). Crimes as scripts. Teoksessa D. Zahm, & P. Cromwell, Proceedings of the International Seminar of Environmental Criminology and Crime Analysis. University of Miami Coral Gables, Florida, 1993. (30-45). Florida Statistical Analysis Center. Florida Criminal Justice Executive Institute.

Cornish, D. (1994b). The procedural analysis of offending and its relevance for situational prevention. Teoksessa R. Clarke (Ed.), Crime Prevention Studies, Volume 3 (pp. 151-196). Monsey: Criminal Justice Press.

Diviák, T., Dijkstra, J. K. & Wolters, G. (2021). Women trafficking networks: Structure and stages of women trafficking in five Dutch small-scale networks. *European Society of Criminology*, 20(1), 1-23.

Doyle, D. M., Murphy, C., Murphy, M., Coppari, P. R., & Wechsler, R. J. (2019). 'I felt like she owns me': Exploitation and uncertainty in the lives of labour trafficking victims in Ireland. *The British Journal of Criminology*, 59(1), 231-251.

Fagerlund, M., & Toivonen, V-M. (2021). Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 3. Helsinki: Valtioneuvosto.

ELECT THB (2022). Short summary of the results of data collection and pattern analysis. Enforcement Law Enforcement Cooperation and Training on Trafficking in Human Beings (ELECT THB). Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/documents/47074104/63293391/D12+for+public+and+online+training+resource.pdf/5bd8510e-a8fo-b34e-5d39-7b59ac1fd6dd/D12+for+public+and+online+training+resource.pdf/D12+for+public+and+online+training+resource.pdf?t=1689856511387>

Eskola, J., & Suoranta, J. (2003). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Jyväskylä: Vastapaino.

Euroopan komissio. (2021). Ihmiskaupan torjuntaa koskeva EU:n strategia 2021-2025. Bryssel 14.4.2021. COM(2021) 171 final.

Europol (2016). Situation Report. Trafficking in human beings in the EU. The Hague, February 2016. Document Ref No: 765175. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/thb_situational_report_-_europol.pdf. Luettu 17.5.2023.

Europol (2021). https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf. Luettu 17.5.2023.

Europol (2023). Trafficking in human beings. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/trafficking-in-human-beings>. Luettu 17.5.2023.

Fraley, H. E., & Aronowitz, T. (2021). Obtaining exposure and depth of field: School nurses “seeing” youth vulnerability to trafficking. *Journal of interpersonal violence*, 36(15-16), 7547-7573.

Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M., & Viitanen, M. (2020). *Esitutkinta ja pakkokeinot. 6. Uudistettu painos*. Helsinki: Alma Talent.

Gadd, D., & Broad, R. (2018). Troubling recognitions in British responses to modern slavery. *British Journal of Criminology* 58, 1440-1461.

Gearon, A. (2019). Child Trafficking: Young people’s experiences of front-line services in England. *The British Journal of Criminology*, 59(2), 481-500.

Government of Canada (2021). About Human Trafficking. <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/cntrng-crm/hmn-trffckng/abt-hmn-trffckng-en.aspx#a3>. Luettu 15.8.2023.

Greenbaum, V. J., Yun, K., & Todres, J. (2018). Child trafficking: Issues for policy and practice. *The journal of Law, Medicine & Ethics*, 46(1), 159-163.

GRETA (2019). Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland. GRETA (2019)06. Strasbourg: Council of Europe.

Pesäpuu ry (2023). Hatkassa Suomessa. Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. [HatkassaSuomessa-raportti.pdf \(pesapuu.fi\)](#). Luettu 15.8.2023.

Halmeenlaakso, N. (2023). Verkossa ilmenevä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta ihmiskaupan muotona – ilmiön tunnistaminen ja torjunta lainsäädännöllisenä ongelmana. Pro gradu tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.

Hannonen, J., & Kainulainen, H. (2022). Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 8. Helsinki: Oikeusministeriö.

Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2011). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Huisman, W., & Kleemans, E. R. (2014). The challenges of fighting sex trafficking in the legalized prostitution market of the Netherlands. *Crime Law and Social Change*, 61(2), 215-228.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (2023a). Mitä on ihmiskauppa? <https://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa>. Luettu 17.5.2023.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (2023b). Uudet asiakkaat vuonna 2022. https://www.ihmiskauppa.fi/materiaalipankki/tilastot_ja_tilannekatsaukset/ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelman_vuosikatsaus_2022/tilastot_uudet_asiakkaat_2022. Luettu 25.5.2023.

Ihmiskauppa.fi (2023a). Ihmiskaupan muodot. <https://ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskaupan-muodot/>. Luettu 25.5.2023.

Ihmiskauppa.fi (2023b). Tilastot ja tilannekatsaukset. https://www.ihmiskauppa.fi/materiaalipankki/tilastot_ja_tilannekatsaukset. Luettu 03.04.2023.

Interpol (2023). Fact sheet. Human trafficking and smuggling of migrants. COM/FS/2023-03/HTSM-01.

Jokinen, A., & Ollus, N. (toim.) (2019). Likainen vyyhti. Työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamalli. Publication Series N092b. Helsinki: HEUNI.

Jokinen, A., Ollus, N., & Pekkarinen, A-G. (2022). Katsaus työperäisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehitykseen Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 24. Grano Oy. ISBN 978-951-815-409-2.

Jokinen, A., Ollus, N., & Viuhko, M. (2011). Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI Publication Series No. 67. Helsinki: HEUNI. ISBN 978-952-5333-80-0.

Jokinen, A., Pekkarinen, A-G., Turunen, T., & Huovinen R. (2023). Selvitys ihmiskaupan uhreille annettavista harkinta-ajoista ja seksuaalipalvelujen myynnistä käännyttämisen perusteena. Sisäministeriön julkaisuja 2023:22. HEUNI Report Series No: 101. Helsinki: Sisäministeriö.

Jukarainen, P., Juutinen, M., & Laitinen, K. (2023). Järjestäytynyt rikollisuus Suomessa. Katsaus järjestäytyneen rikollisuuden toimijoihin ja markkinoihin. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 32. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Kainulainen, H., & Valovirta, A. (2021). Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Luettavissa: [Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö \(syrjinta.fi\)](https://www.syrjinta.fi/). Luettu 25.5.2023.

Kimpimäki, M. (2021). Ulkomaisten työntekijöiden hyväksikäyttö: ihmiskauppaa, kiskonnantapaista työsyrijintää vai alipalkkausta? Lakimies 5.

Kervinen, E., & Ollus, N. (2019). Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI Publication Series No. 89. Helsinki: HEUNI.

Ketola, M. (2021). ”Poliisi kehittää jatkuvasti osaamistaan haavoittuvassa asemassa olevien uhrien kohtaamiseen.” Poliisiblogi 19.8.2021. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/poliisi-kehittaa-jatkuvasti-osaamistaan-haavoittuvassa-asetassa-olevien-uhrien-kohtaamiseen>. Luettu 25.5.2023.

Koivukari, K., Korkka-Knuts, H., Mahmood, V., & Melander, S. (2022). Ihmiskauppa ja sen lähirikokset. Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 18. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Korkman, J. (2023). Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu. HEUNI policy brief 2/2023. https://heuni.fi/documents/47074104/171666268/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf/a1f79160-1148-12ae-b00c-b0e20221a5cb/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf?t=1692259144127. Luettu 25.5.2023.

Koskenoja, M., Ollus, N., Roth, V., Viuhko, M., & Turkia, L. (2018). Tuntematon tulevaisuus: selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. https://heuni.fi/documents/47074104/0/FINAL_Tuntematon+tulevaisuus_selvitys+ihmiskaupan+uhrien+auttamista+koskevasta+lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6sta.pdf/af730e17-c866-a17d-54a7-06e0e0f4c68c/FINAL_Tuntematon+tulevaisuus_selvitys+ihmiskaupan+uhrien+auttamista+koskevasta+lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6sta.pdf?t=1608103574872. Luettu 25.5.2023.

Kostiainen, Riikka (2021). Ihmiskaupan paljastuminen on koko yhteiskunnan etu. Haaste, 9.6.2021. <https://rikoksentorjunta.fi/-/haaste-2-21-vaikuttajajana-venla-roth>. Luettu 25.5.2023.

Kulig, T. C. & Butler, L. C. (2019). From “Whores” to “Victims”: The Rise and Status of Sex Trafficking Courts. *Victims & Offenders, An International Journal of Evidence-based Research, Policy and Practice*, 14(3), 299-321.

Kurenmaa, T. (2018). Rikostorjunnan tila: selvityshankkeen loppuraportti. Poliisihallituksen julkaisusarja, 2018:1. Helsinki: Poliisihallitus.

Kurvinen, E., Ahokas, K., Elmerot, Å., Hassinen, T., Havre, M., Kuukasjärvi, K., Laitinen, K., Launiala, M., Määttä, K., Salumaa-Lepik, K., Sariola, M., Tiura-Virta, H., & Voutilainen, T. (2023). Oma-aloitteinen tietojen antaminen rikosten torjumiseksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 39. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Kuukasjärvi, K., Rikkilä, S., & Kankaanranta, T. (2021). Selvitys tietojenvaihdon ja analyysitoiminnan katvealueista työperäisen maahanmuuton valvonnan moniviranomaisyhteistyössä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 139. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Kuukasjärvi, K. M., Rikkilä, S., & Kankaanranta, T. (2022). ”Matalat kynnykset on helpointa ylittää”: työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjunta moniviranomaistoiminnassa. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 142. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T., & Rautio, I. (2008). Rikosoikeus -Oikeuden perusteokset. Helsinki: WSOY Pro.

Leclerc, B., Wortley, R., & Smallbone, S. (2011). Getting into the script of adult child sex offenders and mapping out situational prevention measures. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 48(2), 209-237.

Letsie, N. C., Lul, B., & Roe-Sepowitz, D. (2021). An eight-year analysis of child labor trafficking cases in the United States: Exploring characteristics, and patterns of child labor trafficking. *Child Abuse & Neglect*, 121, 107-265.

Lietonen, A., & Ollus, N. (2018). Opas yrityksille ja työnantajille riskienhallintaan erityisesti alihankintaketjuissa - Työvoiman hyväksikäytön ja ihmiskaupan ennaltaehkäisy Suomessa. HEUNI Publication Series No. 88a. Helsinki: HEUNI.

Melander, S., & Mahmood, V. (2022). Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö. Säännöksen soveltamiskäytäntö. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:4. Helsinki: Oikeusministeriö.

Mbamba, C. R., Ndemole, I. K., Hassan, S. M., Arthur, I., & Mountz, S. (2022). Practice approaches to combat child trafficking in trafficking-sensitive areas in Ghana: Experiences of practitioners involved in child trafficking interventions. *Children and youth services review*, 140, 106582.

Obertová, Z., & Cattaneo, C. (2018). Child trafficking and the European migration crisis: The role of forensic practitioners. *Forensic science international*, 282, 46-59.

Oikeuskanslerin virasto (2021). Poliisin ja syyttäjien menettely sekä ihmiskaupan tutkinta. Oikeuskanslerin virasto 28.12.2021, OKV/1233/70/2021, OKV/1956/90/2021.

Oikeusministeriö (2013). Laittoman maahantulon järjestäminen. Rangaistussäännöksen tarkistaminen. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 13. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2022). Ministerityöryhmä: ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatio vakiinnutetaan. Oikeusministeriön tiedote 23.3.2022. <https://oikeusministerio.fi/-/ministerityoryhma-ihmiskaupan-vastaisen-tyon-koordinaatio-vakiinnutetaan>. Luettu 17.5.2023.

Oikeusministeriö (2023a). Työryhmä tarkastelee avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta rikoslaissa. Oikeusministeriön tiedote. <https://oikeusministerio.fi/-/tyoryhma-tarkastelee-avioliittoon-pakottamisen-rangaistavuutta-rikoslaissa>. Luettu 17.5.2023.

Oikeusministeriö (2023b). Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 10. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2023c). Komission ehdotus direktiiviksi ihmiskaupan vastaisen direktiivin muuttamisesta. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM006:00/2022>. Luettu 17.5.2023.

Ollus, N. (2016). From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland. HEUNI Publication Series No. 84. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/documents/47074104/0/HEUNI+84+-web.pdf/c79734f7-f35c-9e5e-4035-988f8b2d6d7d/HEUNI+84+-web.pdf?t=1607685367980>. Luettu 25.5.2023.

Pajunen, O. (2021). Vain muutaman pizzan tähden: kiskonnantapaisen työsyryjännän uhrit. Maisterin tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Pekkarinen, A-G., Jokinen A., Rantala, A., Ollus, N., & Näsi, R. (2021). Selvitys ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön torjunnan menettelyistä eri maissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 55. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Pihlaja, S., & Piipponen, J. (2023). Selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita. 23. Helsinki: Oikeusministeriö.

Pro-tukipiste, (2023). [Etusivu - Pro-tukipiste \(protukipiste.fi\)](https://www.protukipiste.fi/). Luettu 10.1.2024

Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu ja Juuti, Pauli (toim.) (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät, 145-156. Helsinki: Gaudeamus.

Rajamedia. Ihmiskauppa on ihmisoikeusrikos – miten se näkyy Rajan rikostorjunnassa? <https://rajamedia.raja.fi/-/ihmiskauppa-on-ihmisoikeusrikos-miten-se-nakyy-rajan-rikostorjunnassa>. Luettu 10.1.2024.

Rantaeskola, S. (2021). Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa. Väitöskirja, Turun yliopisto. Helsinki: Alma Talent, 2021.

Rantaeskola, S. (2022). Rikos ja rikosprosessi. Tyrvää - Vammala - Sastamala: Warelia.

Raunio, M., Ahvenainen, T., & Vanhanen, S. (2022). Ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön ehkäisy. Viranomaistyön tuen tarpeet ja tietokatveet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työelämä 2. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Reid, J. A. (2016). Entrapment and enmeshment schemes used by sex traffickers. *Sexual Abuse*, 28(6), 491-511.

Rikosuhripäivystys, (2022). Asianomistajana tai todistajana oikeudessa – käytännön ohjeita. https://www.riku.fi/content/uploads/su_file/Asianomistajana-tai-todistajana-oikeudessa-suomi.pdf. Luettu 3.4.2023.

Rinne, K. (2021). Ihmiskauppa seksuaalisessa hyväksikäyttö tarkoituksessa - tutkimus kriminalisoinnin tunnusmerkistötekijöihin. OTM-tutkielma, Helsingin yliopisto.

Roth, V. (2007). Paritusta vai ihmiskauppaa? *Defensor Legis* 3, 419-436.

Roth, V., & Luhtasaari, M. (2021). Suomi torjuu ihmiskauppaa. Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 15. Helsinki: Oikeusministeriö.

Sahramäki, I., & Kankaanranta, T. (2016). Törkeän ympäristön turmelemisen anatomia - Case Lokapojat. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 120. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Sisäasiainministeriö (2013). Ihmiskaupan vastaisen toiminnan poikkihallinnollisen seurannan ja koordinoinnin järjestäminen valtioneuvostossa – Työryhmän ehdotus. Sisäasiainministeriön julkaisuja 15/2013. Sisäinen turvallisuus. Helsinki: Sisäasiainministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79033/Ihmiskaupan%20vastaisen%20toiminnan%20poikkihallinnollisen%20seurannan%20ja%20koordinoinnin%20j%C3%A4rjest%C3%A4minen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 3.4.2023.

Sisäministeriö (2016a). Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016-2017. Sisäministeriön julkaisu 29/. Sisäinen turvallisuus. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Sisäministeriö (2016b). Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja. Sisäministeriön julkaisu 14. Helsinki: Sisäministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75016/Kasikirja_lopullinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 3.4.2023.

Sisäministeriö (2018). Selvitys valtioneuvoston ihmiskauppa-asioiden koordinaatio- ja raportointijärjestelyistä. Sisäministeriön julkaisu 20. Sisäinen turvallisuus. Helsinki: Sisäministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021). Työsuojelun valvontaa koskevaan lainsäädäntöön useita parannuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 328, 4.11.2021. Luettavissa: <https://stm.fi/-/tyosuojelun-valvontaan-koskevaan-lainsaadantoon-useita-parannuksia>. Luettu 3.4.2023.

Sprang, G., & Cole, J. (2018). Familial sex trafficking of minors: Trafficking conditions, clinical presentation, and system involvement. *Journal of Family Violence*, 33, 185-195.

Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK. Työelämän pelisäännöt. <https://tyoelamanpelisaannot.fi/fi/>. Luettu 3.4.2023.

Syyttäjälaitos (2021). VKS:2021:1 Erikoistuneiden syyttäjien järjestelmä. Yleinen ohje, Dnro 012/31/19. <https://syyttajalaitos.fi/vks-2021-1-erikoistuneiden-syyttajien-jarjestelma>. Luettu 3.4.2023.

Syyttäjälaitos. Rikosasian käsittely. <https://syyttajalaitos.fi/rikosasian-kasittely>. Luettu 13.1.2023.

Teittinen, P. (2021). ”Tutkinta lopetettu”. Helsingin Sanomat 25.4.2021. <https://dynamic.hs.fi/a/2021/Tutkintalopetettu/>. Luettu 13.1.2023.

Thesslund, E. (2023). Peruseräraportti. Tiedonkeruulomake ihmiskauppaepäilyyn herätessä 2022.

Tompson, L., & Chainey, S. (2011). Profiling illegal waste activity: using crime scripts as a data collection and analytical Strategy. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 17, 179-201.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 8.2.2023.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Luettu 8.2.2023.

Ulkoasiainministeriö (2005). Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma. Ulkoasiainministeriön julkaisusarja. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.

UNODC (2022). Global Report on Trafficking in Persons 2022. United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTiP_2022_web.pdf. Luettu 17.5.2023.

UNODC (2023). The Crime. Human Trafficking. <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/crime.html>. Luettu 27.5.2023.

Valtioneuvosto (2022). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevien säännösten tarkistaminen. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=SM003:00/2022>. Luettu 27.5.2023.

Valtioneuvosto (2023). Valtioneuvoston periaatepäätös työperäisen hyväksikäytön ehkäisemisen ja torjumisen strategiasta. Valtioneuvoston julkaisuja 28. Helsinki: Valtioneuvosto.

Valtioneuvosto (2014). Laittoman maahantulon järjestäjän rangaistusvastuu tiukkenee. Valtioneuvoston tiedote 28.3.2014. Helsinki: Valtioneuvosto.

Valtioneuvosto (2019). Osallistava ja osaava Suomi – Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki: Valtioneuvosto.

Viuhko, M. (2019). Restricted agency, control and exploitation. Understanding the agency of trafficked persons in the 21st-century Finland. HEUNI Publication Series No. 90.

Vähemmistövaltuutettu (2010). Kansallinen ihmiskaupparaportoiija – Kertomus 2010. Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. Julkaisusarja 7, K 17/2010 vp. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu. <https://syrijinta.fi/documents/25249352/42721554/Ihmiskaupparaportti+2010.pdf/74971b16-4c7d-4ee2-a4c3-4135411cea8e/Ihmiskaupparaportti+2+1+.pdf?version=1.1&t=1619420834066>. Luettu 13.1.2023.

Vähemmistövaltuutettu (2012). Kansallinen ihmiskaupparaportoiija - Kertomus 2012. Julkaisusarja 12. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu. <https://syrijinta.fi/documents/25249352/34271292/Kansallinen+ihmiskaupparaportoiija+-kertomus+2012.pdf/b808e39f-c707-4d0e-bf0b-7ee1ac8f7f6c/Kansallinen+ihmiskaupparaportoiija+kertomus+2012.pdf?version=1.1&t=1600521669424>. Luettu 13.1.2023.

Vähemmistövaltuutettu (2014). Kansallinen ihmiskaupparaporttija – Kertomus 2014. Julkaisusarja 16, K 19/2014 vp. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu. https://syrijinta.fi/documents/25249352/34271292/Ihmiskaupparaportti_2014.pdf/25e8aa76-a3ab-4446-80d9-650b41184cbc/Ihmiskaupparaportti_2014.pdf?version=1.1&t=1600443876078.
Luettu 13.1.2023.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2022a). Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_7+2022.pdf. Luettu 19.5.2023.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2022b). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus. [https://syrijinta.fi/documents/25249352/157476116/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(pdf\).pdf/bd9295aa-e49b-9977-fe85-c909c52a8d70/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(pdf\).pdf?version=1.1&t=1681975578017](https://syrijinta.fi/documents/25249352/157476116/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2022+(pdf).pdf/bd9295aa-e49b-9977-fe85-c909c52a8d70/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2022+(pdf).pdf?version=1.1&t=1681975578017). Luettu 19.5.2023.

Ylinen, P., Jokinen, A., Pekkarinen, A-G., Ollus, N., Jenu, K-P., & Skur, T. (2020). Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen. Tutkintaopas esitutkintaviranomaisille ja tarkistuslista työsuojeluviranomaisille. HEUNI Publication Series No. 95b.

Lainsäädäntö, ohjeet ja virallislähteet

Esitutkintalaki 22.7.2011/805.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/81/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi. Euroopan unionin virallinen lehti, 06.08.2004. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32003L0087>.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä, torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta. Euroopan unionin virallinen lehti, 15.04.2011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32011L0036>.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta. Euroopan unionin virallinen lehti, 17.12.2011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32011L0093>.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. Euroopan unionin virallinen lehti, 14.11.2012.

Euroopan unionin neuvoston puitepäätös ihmiskaupan torjunnasta 2002/629/YOS. Euroopan unionin virallinen lehti, 01.02.2002. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>.

Euroopan unionin perusoikeuskirja 2007/C 303/01. Euroopan unionin virallinen lehti, 14.12.2007. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fi/TXT/?uri=CELEX%3A12007P%2FTXT>.

HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/1997/19970006>.

HE 151/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 28/2003 vp) täydentämisestä. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2003/20030151>.

HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040034>.

HE 221/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2005/20050221>.

HE 266/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100266>.

HE 103/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140103>.

HE 229/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140229>.

HE 266/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140266>. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.

Laki pakollista työtä koskevaan sopimukseen liittyvän pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta 980/2016.

Laki rikoslain muuttamisesta 650/2004.

Laki rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa 30.1.2018/108.

Laki rikostorjunnasta Tullissa 623/2015.

Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa 28.3.2014/255.

Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta 20.1.2006/44.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746

Laki yleisistä syyttäjistä 199/1997.

LaVM 3/1998 vp. Lakivaliokunnan mietintö 3/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/lavm_3+1998.pdf.

LaVM 15/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö 15/2014 vp. Hallituksen esityksestä 103/2014 vp eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/lavm_15+2014.pdf.

Pakkokeinolaki 22.7.2011/806.

PeVL 17/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 17/2006 vp. Hallituksen esityksestä 221/2005 vp kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_17+2006.pdf.

Poliisihallituksen ohje POL-2019-34669. Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa.

Poliisihallituksen ohje POL-2024-41826. Ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttuminen sekä ihmiskaupan uhrien auttaminen.

Poliisihallituksen ohje POL-2021-67956. Käännyttämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpano.

Poliisihallituksen ohje POL-2020-28566. Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa.

Poliisihallituksen ohje POL-2020-74261. Ulkomaalaisvalvonta.

Poliisihallituksen ohje POL-2023-120671. Tietojen kirjaaminen poliisiasiain tietojärjestelmään. Muuttaa/Kumooa: 2020/2013/5231, Tietojen kirjaaminen poliisiasiain tietojärjestelmään (PATJA).

Poliisihallitus POL-2023-126630. Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta.

Rajavartiolaki 15.7.2005/578

Rikoslaki 19.12.1889/39.

SopS 44/1935. Pakollista työtä koskeva sopimus, jonka kansainvälinen työkonferenssi on hyväksynyt vuonna 1930.SopS 18/1990. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

SopS 19/1990. Asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

SopS 59/1991. Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä.

SopS 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

SopS 71/1994. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen yhdeksännen lisäpöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä.

SopS 72/1994. Asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen yhdeksännen lisäpöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä lisäpöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

SopS 85/1998. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen yhdenntoista lisäpöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä.

SopS 86/1998. Asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen yhdenntoista lisäpöytäkirjan voimaansaattamisesta pöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

SopS 16/2000. Asetus lapsityön pahimpien muotojen kieltämistä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta.

SopS 20/2004. Tasavallan presidentin asetus kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 6/2005. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen kolmannentoista pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

SopS 7/2005. Tasavallan presidentin asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen kolmannentoista pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 8/2005. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen kahdenntoista pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

SopS 9/2005. Tasavallan presidentin asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen kahdennentoista pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 71/2006. Tasavallan presidentin asetus kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan voimaansaattamisesta ja lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 50/2010. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen neljännen toista pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

SopS 51/2010. Tasavallan presidentin asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen neljännen toista pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 40/2012. Laki lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehdyn lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

SopS 41/2012. Valtioneuvoston asetus lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehdyn lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 44/2012. Valtioneuvoston asetus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 45/2021. Laki ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen muuttamisesta tehdyn viidennentoista pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

SopS 46/2021. Valtioneuvoston asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen muuttamisesta tehdyn viidennentoista pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SopS 52/2015. Laki naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

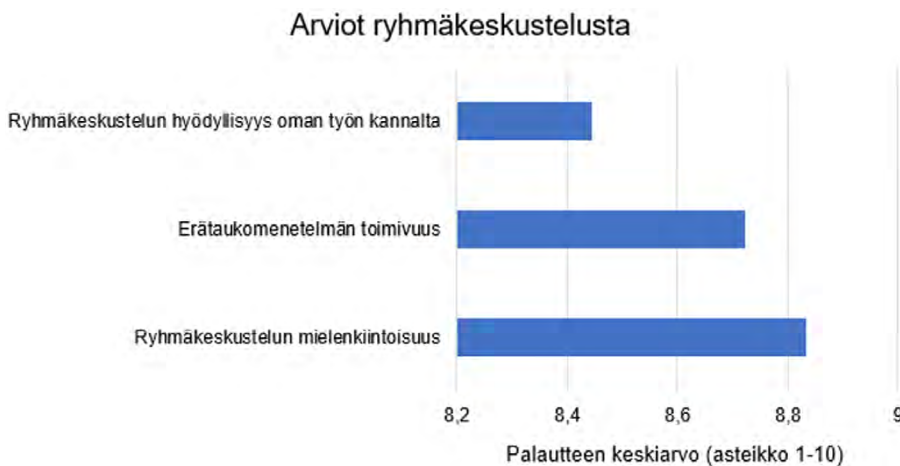
SopS 53/2015. Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

Tullilaki 29.4.2016/304

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301

Liite 1. Ryhmäkeskustelupalaute

Ryhmäkeskustelutilaisuuksien jälkeen osallistujille lähetettiin pyyntö vastata palautekyselyyn, jonka yhteydessä oli myös mahdollista täydentää keskusteluiden teemoja. Palautekyselyyn oli mahdollista vastata nimettömänä taustaorganisaatioita yksilöimättä. Kyselyyn vastasi 18 henkilöä, kuvio 19.

Kuvio 19. Arviot ryhmäkeskusteluista (n=18)

Lisäksi palautekyselyssä kysyttiin vastaajien organisaatioissa käytössä olevista ohjeista, oppaista ja prosessikuvauksista tai muuta mahdollisesta materiaalista, jotka tukevat ihmiskaupan vastaista työtä. Materiaali pyydettiin toimittamaan hankkeen virkasähköpostiin. Vastaajilla oli myös mahdollisuus kommentoida ryhmäkeskustelua, lisätä haluamiaan asioita ihmiskaupparikosten esitutkintaan liittyen tai lähettää muita terveisiä hankkeen tutkimusryhmälle. Poliisihallinnon vastaajia pyydettiin myös kuvaamaan missä esitutkinnan vaiheessa konkreettisten toimintamallien, ohjeiden, käsikirjojen merkitys erityisesti korostuu ja onko heidän tiedossaan hyviä esimerkkejä konkreettisista käsikirjoista tai muista tuotoksista, joista on ollut operatiivisessa ja taktisessa toiminnassa hyötyä. Muutamat palautekyselyyn vastanneet kertoivat oman organisaationsa tutkintaoppaasta, valmiista kysymyspohjasta sekä valtakunnallisesta Sharepoint työtilasta ja erinäisistä hallinnon sisäisistä kirjoituksista tukemaan työperäisen ihmiskaupan tutkintaa. Myös valtakunnallisen ryhmän seksiperäisen ihmiskaupan prosessikirjaa kuvailtiin esimerkkinä hyvästä konkreettisesta käsikirjasta. Näiden li-

säksi HEUNin julkaisema ”Tutkintaopas esitutkintaviranomaisille ja tarkistuslista työsuojeluviranomaisille” nostettiin hyödylliseksi esimerkiksi. Tutkintaoppaan kuitenkin arvioitiin olevan monelle poliisille melko tuntematon.

Vastauksien mukaan merkitys korostuu tutkinnan suunnitteluvaiheessa ja tutkinnan rajaamisessa, ennen asianomistajan kuulustelua ja epäiltyjen kiinniotta sekä rikoshyödyn jäljittämiseksi. Erityisesti suunnitteluvaihetta vastauksissa korostettiin tärkeänä, sillä jos tutkintapyyntö alussa tehdään virhearvio tutkittavasta rikoksesta, se voi johtaa turhaan tutkintaan tai tutkinnan etenemisen kannalta olennaisen tiedon hukkaamiseen. Riski tälle on olemassa erityisesti silloin, kun ihmiskaupparikoksia tutkitaan muiden tapausten ohessa ilman rutiinia ihmiskaupparikosten tunnistamisesta ja prosessoinnista. Vastauksissa kuvattiin yleisesti ryhmäkeskustelujen olleen hyviä, avoimia ja tarpeellisia kaikille osallistujille. Yksi vastaajista nosti esiin passiiviset osallistujat ryhmäkeskustelutilanteissa. Aktiivistenkin osallistujien voi olla vaivaannuttavaa yrittää pitää ryhmäkeskustelua yllä, jos kaikki osallistujat eivät osallistu tasapuolisesti. Keskustelut koettiin kuitenkin tärkeäksi ja niissä nostettiin esiin asioita, joissa sekä viranomaisten sekä yhteiskunnan tulisi kehittyä. Eräs vastaajista pohti työ- ja ympäristörikoksien merkitystä ja ammattilaisten kehittyneempää asennetta kyseisiä rikoksia kohtaan. Vastauksessa pohdittiin myös kuinka erinäisistä rikostyypeistä tulisi keskustella laajemmin, jotta yhdessä voisimme työskennellä paremmin oikeuden toteutumisen puolesta. Ihmiskaupan esitutkinnan solmukohtien koettiin olevan melko samankaltaisia valtakunnallisesti. Yhdessä vastauksessa suositeltiin myös päiväkotien ja koulujen työntekijöiden kouluttamista tunnistamaan ihmiskauppailmiötä, jotta mahdolliset havainnot ilmoitettaisiin viranomaisille. Useat vastaajat kokivat turhauttavana ennen kaikkea rajalliset resurssit sekä ihmiskauppatutkinnan ruuhkautumisen. Ruuhkautumiseen vaikuttaa osaltaan aikaa ja resursseja vievät tutkinnat, joilla ei saavuteta toivottua tulosta. Yhtenä sekä valvonnan että tutkinnan haasteena nostettiin myös näytön saatavuuteen liittyvät asiat. Vastauksissa todettiin ihmiskaupparikosten tutkintamallien ja ilmiön parempaan tunnistamiseen tarvittavan vielä kehitystä. Yhteenvedon toivottiin olevan lyhyt ja tuovan selvästi esiin vaaditut toimintatavat sekä avata lyhyesti ilmenemismuotoja. Näiden lisäksi ehdotettiin kolmijakoisen rikoksen rakenteen, eli keinojen, tekotavan ja tarkoituksen, visuaalista mallintamista ⁵³.

---

⁵³ Heunin toteuttamassa ELECT THB-hankkeessa luotiin visuaalinen työkalu käytännön toimijoiden työn tueksi. Työkalu on saatavilla suomeksi (lyhyt versio): [ELECT-THB WP3 D 3.2. D13 Visualisation tool \(heuni.fi\)](#) ja englanniksi: [ELECT-THB WP3 D 3.2. D13 Visualisation tool \(heuni.fi\)](#). Työkalun Powerpoint-versio: https://heuni.fi/documents/47074104/171666268/ELECT-THB+-+visuaalinen+ty%C3%B6kalu_lyhyt.pptx/67b33a68-9fb6-946b-8c34-66144f6a7341?t=1704967077418.

Raportissa kuvataan ihmiskaupparikollisuuden esitutinnan nykytilaa ja esitellään prosessikuvaus ihmiskaupparikosten esitutinnasta moniviranomaistoiminnan osana.

Ihmiskaupparikosten esitutkintaa tarkastellaan kuudesta eri näkökulmasta: viranomaiskäytäntöjen, lainsäädännön, rikoksen toimintatavan (modus operandi), kolmannen sektorin, kansainvälisten toimintamallien ja uhrin näkökulmasta.

Tutkimuksen tulokset pohjautuvat laajaan empiiriseen aineistoon, joka koostui viranomaisten ja kolmannen sektorin edustajien ryhmäkeskusteluista ja –haastatteluista. Lisäksi kirjallisena aineistona hyödynnettiin esitutkintamateriaaleja, ihmiskaupparikostuomioita, viranomaisohjeita, julkisia lausuntoja ja kansainvälisistä toimintamalleja.

Tutkimuksen tulokset auttavat selkeyttämään ja yhdenmukaistamaan poliisin toimenpiteitä eri puolella Suomea ihmiskaupparikosten esitutkinnassa.

